

APPELTJES
VAN HET
Gzeetjesland

Bandversiering van Luc Verstraete.

APPELTJES
VAN HET
MEETJESLAND

JAARBOEK
VAN HET
HEEMKUNDIG GENOOTSCHAP
VAN HET MEETJESLAND

Nr 28 - 1977

MALDEGEM

1977

EEKLOSE UITWIKELINGEN NAAR AMERIKA (XIXe - XXe EEUW)

INLEIDING

Door het tot stand komen van de onafhankelijke Staat België, verloor ons land bij de afscheiding van het Verenigd Koninkrijk in Nederlands Oost-Indië een merkwaardig industrieel afzetgebied.

De zware depressie die volgde op de revolutie van 1830 was tegen 1834 schijnbaar grotendeels opgevangen. Vier jaar later was helaas de euforie ten einde.

Het land had te veel en te snel geïnvesteerd.

Onderlinge discussies en een verscheurd parlement brachten een verzwakt België naar de jaren veertig.

In de Vlaamse provincies werkte een groot deel van de bevolking in de landbouw. Deze bedrijvigheid ging veelal gepaard met het aan huis spinnen en weven.

Tussen 1834 en 1838 werden hier enkele mechanische spinnerijen gevestigd. Hadden ze aanvankelijk moeite om zich te ontwikkelen, — ten gevolge van de tegenwerking van een aantal mensen die het aanzien van de huisnijverheid wilden verhogen en waar nodig deze zelfs beschermen tegen de opdringende fabrieken —, uiteindelijk bleken hun concurrentiemogelijkheden zo groot dat de oude nijverheid er langzaam aan ten onder ging.

De bevolkingsaan groei van de twee Vlaamse provincies was tijdens de eerste helft van de 19de eeuw met ongeveer 40 % gestegen (1).

Deze expansieve bevolking kon door de relatief beperkte landbouwproductie nog nauwelijks gevoed worden. Kredieten om de invoer van levensmiddelen te financieren ontbraken.

---

(1) M. NEIRYNCK, *Industriële revolutie - Economische liberalisme*, blz. 156-178. Vlaanderens Roem, Elsevier Sequoia, Brussel 1975.

Tot overmaat van ramp werd onze streek in 1845 geteisterd door de aardappelplaag en het jaar daaropvolgend mislukte de graanoogst. Als logisch gevolg van deze voedingslekorten werd de verzwakte bevolking een gewillige prooi voor typhus en later cholera-epidemieën.

In Oost- en West-Vlaanderen waren gemiddeld 1 op 3 inwoners ten laste van het armbestuur ⁽²⁾.

Voor velen bleef alleen het bedelen of de landloperij over.

Heel wat Vlaamse textielarbeiders weken uit naar Noord-Frankrijk. De emigratie werd beschouwd als het enige redmiddel.

BELGISCHE KOLONISATIEPLANNEN

Leopold I was zich terdege bewust dat een nieuwe markt noodzakelijk was om de werkloosheid het hoofd te bieden. Meer en meer was ook hij de mening toegedaan, dat een politiek van kolonisatie diende gevoerd.

Niettegenstaande de volharding en de koppige hardnekkigheid waarmee de Koning en zijn medewerkers hun doel nastreefden om het pauperisme, dat ons land teisterde te beteugelen, is het hem helaas nooit gelukt de massa te doen delen in de geestdrift die hem bezielde.

Dit gebrek aan enthousiasme binnen de betrokken volkslagen, alsmede de enggeestige zuinigheid van het parlement waren oorzaak dat het merendeel van de kolonisatiepogingen door Leopold I aangemoedigd en beschermd faliekant zijn afgelopen.

Een eerste poging betrof het Thierryan Territory in Nieuw-Zeeland. Vooraleer Nieuw-Zeeland in 1859 de belangstelling genoot als kolonisatiegebied vanwege Engeland en Frankrijk had de deur reeds 16 jaar vroeger gewijd opengestaan voor de oprichting van een Belgische kolonie aldaar ⁽³⁾.

De regering die maar steeds bleef aarzelen, kreeg in 1840 haar laatste kans om een onderneming te steunen die reeds bewezen had dat het project winst inhield. Niettemin werd het aanbod van de hand gewezen voor «Guatemala», een waagstuk dat aan België niets anders dan ontgoocheling en tegenslag zou bezorgen.

---

(2) H. STALPAERT, *Marktheden over Emigratie naar Vera Paz*, Bekorf. West-vlaams Archief voor Geschiedenis, Oudheidkunde en Folklore, 1954, 55 jg. blz. 257.

(3) C. MONHEIM, *Belgische Kolonisatieplannen naar Wijd en Zijd*, Uitgaven Zaire, 1943, V. Van Dieren & Co. Antwerpen. blz. 48.

De nieuwe voorstellen, die na deze eerste mislukte poging werden onderzocht, betroffen de kusten van Afrika. Ook hier werden de geboden mogelijkheden door de regering zeer koel onthaald en liet men ze zonder gevolg.

De vrees om enerzijds op verzet van Engeland te stuiten en anderzijds geld in koloniale ondernemingen te moeten beleggen remde de broodnodige expansie van ons land.

Niettegenstaande haar stugge houding, kreeg de regering toch nog aanbiedingen om tot kolonisatie over te gaan.

Zo werd in 1843 door een mijnheer Ellerman de aankoop voorgesteld van een uitgestrekte concessie in Australië.

Terwijl, de inmiddels vermaard geworden Sir James Brooke, België voorstellen deed om zijn rechten over Sarawak af te kopen.

Beide voorstellen werden evenwel door onze regering niet in aanmerking genomen.

Het zwaartepunt waaromheen de aanhangers van de expansie- en kolonisatiepolitiek zich hadden gebundeld had zich nu meer verplaatst naar het Amerikaans kontinent.

Ter wille van een stichting die «de» Belgische koloniale onderneming moest worden, verwierp de regering tussen 1841 en 1843 alle andere pogingen en voorstellen tot kolonisatie.

Op 18 december 1841 werd te Brussel de «Belgische Maatschappij van Volksplanting» opgericht, die bij Koninklijk Besluit van 7 oktober was erkend.

Zij had tot doel de concessie van Vera Paz, welke een Engelse maatschappij met oktrooi niet verder wenste te exploiteren, over te nemen. Naderhand werd Vera Paz geruild tegen een ander gebied in Guatemala, namelijk Santo Tomas (*).

Van overheidswege werd in de steden en dorpen een felle propaganda-campagne gevoerd om kolonisten aan te werven.

Op 16 maart 1843 vertrokken gelijktijdig drie boten naar het voorgeschotelde «luilekkerland».

De «Louise-Marie» verliet Oostende met Ingenieur Simons, directeur-generaal van de kolonie aan boord, die tijdens de overvaart stierf. Diezelfde dag verliet de «Théodore» en de «Ville de Bruxelles» Antwerpen. Aan boord bevonden zich 70 kolonisten.

---

(4) M.V.C. *Een Brugs Kinderlied : Emigrantenvoerlied uit 1843.*
Biekorf, jg. 54 - 1953, blz. 103.

Dertien schepen volgden. Het laatste, de «Iena» vertrok op 14 oktober 1845 met elf kolonisten ⁽⁵⁾.

Bij hun aankomst waren de eerste kolonisten diep ontgoocheld.

De werkelijkheid beantwoordde geenszins aan de beloften die met het oog op de werving aan de toekomstige kolonisten waren gedaan.

Reeds van bij het begin was het duidelijk dat die koloniale onderneming geen kansen op succes inhield.

Gekweld door koorts en insekten kon men met veel moeite nabij de kerk achttien barakken optrekken, die als woongelegenheid en stapelplaats moesten dienst doen.

Ondervoed en uitgeput konden de kolonisten de voorziene landbouwontginningen zeker niet uitvoeren.

Van juli 1844 tot juli 1846 vielen onder de kolonisten niet min dan 231 sterfgevallen te betreuren.

Niettemin bleven de ronselaars in België zeer actief. Geld was blijkbaar hun enige bekommernis.

---

(5) C. MONHEIM, o.c. blz. 90-91.

1843 — 16 maart vertrek naar Santo Tomas van de Louise-Marie, Théodore en Ville de Bruxelles, met 70 kolonisten aan boord.

— 26 december vertrek van La Dyle.

1844 — 5 maart aankomst te Santo Tomas van de Jan Van Eyck, aan boord bevonden zich 109 kolonisten.

— 6 maart aankomst te Santo Tomas van La Dyle, aan boord 130 kolonisten.

— 22 maart, aankomst te Santo Tomas van de Emma, aan boord 136 kolonisten.

— 30 april aankomst te Santo Tomas van de Eugène, met 74 kolonisten aan boord.

— 13 mei aankomst te Santo Tomas van de Karel, met 31 kolonisten aan boord.

— 23 mei aankomst te Santo Tomas van de Rembrandt, aan boord bevonden zich 26 kolonisten.

— 1 juni, aankomst te Santo Tomas van de Auguste, aan boord 88 kolonisten.

— 3 juli, aankomst te Santo Tomas van de Théodore met 128 uitwijkelingen.

— 13 oktober, aankomst te Santo Tomas van de Constant, aan boord bevonden zich 44 kolonisten.

1845 — 3 februari, aankomst te Santo Tomas van de Minerva, aan boord bevonden zich 25 emigranten.

— 19 april aankomst te Santo Tomas van de Iena, met 11 kolonisten.

— 14 oktober, aankomst te Santo Tomas van de Iena met 11 kolonisten aan boord.

Vanuit Guatemala vertrokken veel uitwijkelingen naar Cuba, terwijl anderen in 1847 op kosten van de Staat met de Adèle werden teruggehaald.

In 1856 waren er nog 91 die een zekere welstand hadden bereikt en een kleine plantage bezaten.

Begin 1861 vertrok onze stadsgenoot Pieter Steijaert (nr. 4) met zijn vrouw Mathilde Sophie Block (nr. 5) naar Rio de Janeiro (*).

Amper ter plaatse, overleed Mathilde op 31 maart 1861. Het jaar daaropvolgend overleed Pieter op 7 juli, te Petropolis, een stadje ten noorden van Rio de Janeiro.

Op 21 februari 1863 werd op het stadhuis te Eeklo een houten kist afgeleverd met het nalatenschap van het gezin (†).

De inhoud bestond uit :

- Een gouden horlogje met gouden ketting en sleutel.
- Twee gouden medallions.
- Een gouden ring geteekend M.S. en een ander gouden ring.
- Gebroken gouden ring en een ander gebroken ring met steen.
- Vijf hemde knoppen, een hert, twee hoornskens, twee haaken waer aen schoenjens (al dinkelyk koper).
- Zilveren plaet Burgerlyke Wacht.
- Vier geankadreerde potretten.
- Valerie Steijaert geankadreevd.
- Geankadreevd souvenir in hair.
- Vier niet geankadreerde potretten.
- Koperen cachet.
- Vier brieven tischen.
- Een menagie boek.
- Een rekening boek.
- Twee kleine kofferjes.

De ongunstige toestand hield men hier zorgvuldig verborgen.

Al bleven van regeringszijde de verslagen zwijgen, toch geraakte de ramp langs de plaatselijke media gekend bij de volksklasse.

De ondergang van de onderneming in Guatemala had zeer verreikende gevolgen. Talrijke andere koloniale ondernemingen hadden er de plaats moeten voor ruimen, al boden ze een veel betere uitgangspositie.

Niettegenstaande de dramatische afloop, bleef Leopold I in de belangrijkheid van het Amerikaans kontinent geloven.

---

(6) De nummering achter de naam verwijst naar de chronologische lijst van de Eeklose emigranten.

(7) Stadsarchief Eeklo (SAE) - Modern D5, briefwisseling 1863.

Aan Minister Rogier schreef de Koning : «...Amerika is heel belangrijk geworden ; het heeft toekomst en het is onbegrijpelijk dat er in België niet meer belang aan gehecht wordt ?» ⁽⁸⁾.

Enkele landbouwers uit de omstreken van Eeklo, waaronder Pieter Staelens (nr. 1) in 1846 en Eduard De Grendele (nr. 2) in 1850, die zich op eigen krachten in de Staat Missouri vestigden, waren aanleiding tot een experiment om een Belgische stichting in Pennsylvania op te richten ⁽⁹⁾.

Voor de werving gaf men de prioriteit aan de streek waar het pauperisme het hoogst was.

Enerzijds ten gevolge van de reeds eerder vermelde mechanisatie in de textielnijverheid waardoor het Meetjesland bijzonder zwaar getroffen werd. Anderzijds door de aardappelplaag die omzeggens gans West-Vlaanderen in armoede dompelde, lag het zwaartepunt van Belgisch ergst geteisterd gebied ten noorden van Oost-Vlaanderen met sterke kernen te Sint-Laureins tot zelfs te Aardenburg in Zeeuws-Vlaanderen. Verder langs de as Eeklo-Tielt-Roeselare en het volledige hinterland van West-Vlaanderen.

De kolonie kreeg de naam New Flanders en het dorp heette Leopoldsburch, ter ere van de Koning ⁽¹⁰⁾.

Na zes maand waren reeds meer dan de helft van de kolonisten versnipperd en naar andere steden vertrokken.

Dit moet eveneens het geval geweest zijn met Pieter Jan Staelens (nr. 1), daar zijn broer in 1866 een verzoek aan het schepencollege te Eeklo richtte om Pieter te laten opsporen ⁽¹¹⁾.

Nagenoeg gelijktijdig werd te Kansas een analoog experiment gewaagd. Van de vijftig emigranten aldaar waren er vierenvertig Westvlamingen. In juni 1850 kwamen ze te Kansas aan. Een maand later waren ze reeds ten dele verstrooid.

De Staat zond geen nieuwe groep meer.

Deze ondernemingen die niet het minste spoor in Amerika hebben nagelaten, waren door gebrek aan oordeelkundige rekrutering reeds op voorhand gedoemd om te mislukken.

---

(8) C. MONHEIM, o.c. blz. 74.

(9) A. DE SMET, *L'Emigration Belge aux Etats-Unis, pendant le 19e siècle jusqu'à la Guerre Civile*, blz. 188-208 in : *Annales de la Fédération Archéologique et Historique de Belgique*, XXXIIe session - Congrès d'Anvers 1947.

(10) X. *New Flanders in Pennsylvania*, Biekerf 1950, jg. 5, blz. 237.

(11) SAE - Modern DA. Briefwisseling 1866.

De gemeentebesturen en in hoofdzaak de grootsteden, zagen in deze vorm van afvloeiing een middel om zich van hun ziekelijke, onverbeterlijke elementen, luijaards en bedelaars te ontdoen.

In elk geval een bevolking die allerminst geschikt was voor het zware pionierswerk.

EEN NIEUWE TREND

Tussen 1860 en 1880 ontstond er een nieuwe tendens. Nog steeds onder dwang van de economische omstandigheden gingen ambachtslui en landbouwers dit keer langs individuele weg, zonder enige Staatsinmenging hun kans wagen.

In tegenstelling met de avonturiers uit de eerste periode, kregen we nu wilskrachtige trekkers, werkers, met een onwrikbaar vertrouwen in hun mogelijkheden, die er zich terdege van bewust zijn dat ze hun brood zullen moeten verdienen in het zweet des aanschijns.

De meesten waren op Amerikaanse bodem aangeland om langs Pittsburgh en Cincinnati zich naar St-Louis te begeven. Een stad die toen de grote metropolis van het Westen beloofde te worden.

Onze meeste streekgenoten vestigden zich eerst in de Staat Wisconsin. Een gebied, waar zich reeds een Belgische kern bevond en die zijn degelijkheid als landbouwgrond reeds bewezen had.

De waarde van deze streek werd hier te onzent bekend gemaakt door de brochure van de heer Poncelet, Belgisch Konsul te Chicago ⁽¹²⁾.

Helaas, ten gevolge van een geweldige bosbrand, die in zijn vernielzucht meer dan 100 hofsteden meesleepte, moesten de bewoners van het eens zo bloeiende «Brussel» uitwijken naar de naburige Staat Illinois.

Van één der twaalf- tot vijftienhonderd daklozen, die daar zonder eten, kleren of enige hoop rond dwaalden is ons een relaas van de gebeurtenissen nagelaten.

Joseph Engebert commentarieert de ramp als volgt : ⁽¹³⁾

«Het was op eenen zondag avond omtrent 8 uren dat de vlammen, door eenen geweldigen wind aangedreven, ons dorp kwamen aanvallen. De bui was zoo geweldig dat zij de daken der huizen

---

[12] SAE - Modern 1433 (oude nummering). Eeklo ontving op 10 mei 1856 twee gelijkaardige brochures, waarbij gevraagd werd deze ter beschikking te houden van de belangstellenden.

[13] De Eecloonaar 12 nov. 1871.

wegrukte, de afmakingen nedersloeg en de boomen neervelde. Het vuur verslond alles dat het op den weg tegenkwam.

Wij tellen hier veel meer dan honderd afgebrande huizen en schuren, maar dat nog droeviger is : Meer dan 80 personen, ten meerderen deele vrouwen en kinderen zijn in die ramp omgekomen. Heden zelf heb ik ooggetuige geweest van een schrikkelijk tooneel. Een duitsche familie van vier personen, te midden der bosschen zich ophoudend, had geen teeken van leven gegeven. Wij gingen ze opzoeken, en waar hun huis was gebouwd, lag nog slechts een hoop assche met lijken tot de beenderen toe verbrand.

Die ongelukkigen door het vuur overhaast moesten eerst verstikt en daarna verbrand zijn geweest.

Op dertig huizen aan het mijne palende, staan er nog slechts drie recht. Wij wonen nu wel met vijftigen onder één dak en ons voedsel bestaat uit aardappelen die wij in den grond gaan zoeken.

Er werden eenige koeibeesten gered, die nu ongebonden rondwalen en geen voedsel vinden, vermits alles door het vuur verslensd is, en tot meerder ongeluk zijn al de wegen versperd door de half verbrande boomen.

Wij zijn hier allen om ten armoedigste gekleed, vermits wij alleenlijk de kleederen gered hebben, welken wij aan het lijf hadden en velen loopen nog daarenboven blind ten gevolge der hitte des vuurs en der assche die ons de oogen hebben opgevuld...».

Door het Belgisch konsulaat te New-York, werden inschrijvingslijsten in omloop gebracht, terwijl vanwege de Amerikaanse regering levensmiddelen, tenten en kleding uit het krijgsmagazijn ter beschikking werden gesteld.

Wie aan de stad kon wennen koos Detroit of Chicago tot nieuwe verblijfplaats. Zo werd Detroit het uitverkoren centrum voor timmerlieden, metsers, smeden en loodgieters, terwijl de Vlamingen te Chicago gegeerd werden als huisbewaarder of dienstknecht, dit om hun trouw en eerlijkheid.

Onder de weinig talrijke Eeklonaars die in het begin van de jaren zestig reeds aan emigratie dachten treffen we Pieter Romain De Heuvel (nr. 6) aan.

Wanneer in 1863 van stadswege navraag werd gedaan naar het verblijf van Pieter bleek deze een zwerversbestaan te hebben geleden. Volgens de genomen inlichtingen zou hij te Baltimore verblijven, onder de naam van «mijnheer Carel». Het opgegeven adres bleek foutief aange-

zien sedert vijftien jaar dezelfde mensen het adres bewoonden. Door de konsul van Baltimore werden oproepen in diverse dagbladen geplaatst ⁽¹⁴⁾.

De resultaten bleven niet uit. Op 30 november 1862 was Pieter opgenomen geweest in een hospitaal in Kentucky. Het duurde echter nog tot 31 mei 1873 vooraleer men zijn huidige adres ontdekt had. Na eerst te Kenosha in de Staat Wisconsin te hebben verbleven, woonde hij thans te Chicago ⁽¹⁵⁾.

Tien jaar waren nodig geweest om onze stadsgenoot op te sporen.

De voorttrekkers in de landbouwsektor kwamen in hoofdzaak uit het Meetjesland. Het waren jonge gezinnen uit Sint-Laureins, Maldegem, Watervliet en Lembeke ⁽¹⁶⁾.

Te Milan, bezuiden Moline beheerde Jacob Cattoor van Lembeke een boerderij.

Op korte tijd was zijn bedrijf in dermate geëvolueerd dat hij naar hier om werkvolk schreef.

De nieuwelingen die als landarbeiders kwamen, zochten om in de kortst mogelijke tijd zelfstandig een hofstede te betrekken. Aldus ontstond er een continuïteit naar arbeidskrachten uit het vaderland.

STELLINGNAME VAN DE VERENIGDE STATEN TEGENOVER DE IMMIGRANTEN GEDURENDE DE ONTWIKKELINGSFAZE

Op het einde van de 18de eeuw was een nieuwe natie geboren.

Tussen de diverse Staten, die uitsluitend aan de Oostkust lagen, bestond nog geen voldoende band om de enorme moeilijkheden probleemloos uit de weg te ruimen.

Het gigantische Westen, dat daar nog steeds lag als een niemandsland, was oorzaak van veelvuldige twisten.

De grote vraag was namelijk, waar liepen de westelijke grenzen van de dertien koloniën, die nu Staten waren geworden ?

De aanspraken op dat nog niet opgemeten gebied van de Staten leidde tot veel polemieken die uiteindelijk beslecht werden in de «Land Ordinance» van 1785.

Daar werd de prijs per acre vastgesteld op 1 dollar en ingedeeld in stukken van 640 acres ⁽¹⁷⁾.

---

(14) SAE - Modern D3. Briefwisseling 1863.

(15) SAE - Modern D9. Briefwisseling 1873.

(16) G. P. BAERT, *Uitwijking naar Amerika uit de streek van Tielt (1905-1910)*. Bieckorf 1956, jg. 57, blz. 200-210, 231-240.

(17) 1 acre = 40,5 are.

Wanneer er nu voldoende afnemers zouden komen, vormde men een nieuwe Staat. Zestigduizend inwoners was het streefcijfer om de aanspraak op een vrije Staat te laten gelden ⁽¹⁸⁾.

Deze maatregel, hoe goed ook bedoeld, bracht toch niet het verhoopte succes. Weliswaar kwamen zich reeds een schare immigranten aanbieden, maar de gestelde 60.000 werden blijkbaar niet overschreden.

In het begin van de 19de eeuw, toen Amerika meer de klemtoon ging leggen op een economische zelfstandigheid, werden grote plannen gemaakt tot het definitief openen van het Westen.

Het aanleggen van nieuwe wegen en het graven van kanalen waren de eerste stappen in die richting.

De stroom van trekkers nam weer toe.

Niettegenstaande de Burgeroorlog alle aandacht in beslag leek te nemen, ging de expansie in het Westen ononderbroken voort.

De stroom van pioniers bleef aanhouden. Onder de nieuwkomers bevonden zich maar een gering aantal stadsgenoten. Zo onder meer Pieter De Heuvel (nr. 6) die te Chicago verbleef en de familie Van Hijfte-Cauwels (nr. 7-9).

Pas nadat het Congres op 20 mei 1862 de «Homestead Act» had aangenomen ⁽¹⁹⁾, die het Westen voor het eerst geheel kosteloos opstelde, opende men nieuwe alternatieven voor de in wording zijnde Staten.

Kost wat kost moesten deze gevormd worden.

Waar kon men makkelijker de massa warm maken voor een toekomstig luilekkerland dan daar waar armoede en ontevredenheid hoogtij vierde. Europa verkeerde op dit ogenblik in een gelijkaardige toestand en bood zich derhalve aan als het afnamegebied bij uitstek.

Zo zijn ons immigratiecijfers bekend van de eerste drie maanden van 1868. Te Washington ontscheepten toen 76.213 inwijkelingen, waarvan 51,2 % Duitsers, 39,7 % Engelsen en Ieren, 3 % Fransen en 6,1 % uit diverse Europese landen ⁽²⁰⁾.

Omstreeks 1880 waren door toepassing van de «Homestead Act» bijna 22.500.000 ha. in partikuliere handen overgegaan ⁽²¹⁾.

---

(18) J. W. SCHULTE NORDHOLT, *De Verenigde Staten, Het Grote experiment*. Uitg. J. M. Meulenhoff, Amsterdam, 1965, blz. 34.

(19) X, *Beknopt overzicht der Amerikaanse Geschiedenis*, Verspreid door de Amerikaanse Voorlichtingsdienst, 1954.

(20) *De Eechoonaar* 5 juli 1868.

(21) X, *Beknopt Overzicht der Amerikaanse Geschiedenis*, Blz. 107.

Deze snelle kolonisatie was zeker niet mogelijk geweest zonder de aanwezigheid van het spoorwegnet, die sedert 1869 de Oost-West verbinding tot stand had gebracht.

In het Amerikaans Congres was men er zich wel terdege van bewust dat Amerika geen onbegrensde mogelijkheden bood nu het Westen nagenoeg volledig gekoloniseerd was.

Eind 1887 werd reeds gehandeld over een wet op de beperking van de landverhuizers ⁽²²⁾.

Misdadigers en arme lieden zou men weren.

De toepassing ervan liet niet lang op zich wachten. In maart 1888 kwam een telegram ⁽²³⁾ uit New-York, die berichtte dat 12 Fransen en 5 Belgische landverhuizers, die niet konden bewijzen over middelen van bestaan te beschikken, naar hun geboorteland waren teruggezonden.

De wet op de inwijking was drieledig : ⁽²⁴⁾

art. 1. — alle personen met de begeerte behebt om naar de Vereenigde Staten uit te wijken, zal voortaan zich een certificaat bij den Amerikaanschen konsul van zijn land moeten bezorgen.

art. 2. — Zijn uitgesloten, de bedelaars en in nood verkeerenden, de ziekelyken, de omwentelingsmannen en die zich plichtig hebben gemaakt aan verhuizing.

art. 3. — Het is aan stoomboten, ijzerenweg verboden bijlotten van overvaart af te leveren aan ieder die het certificaat niet kan voorleggen.

Een maatregel die pijnlijke gevolgen had voor de arme werklieden.

De positieve briefwisseling, die vanuit Noord-Amerika kwam mag ons laten veronderstellen dat het er de kolonisten voor de wind ging. Dat de briefschrijvers hun optimisme weleens de vrije teugels lieten doet ons inziens niets af van de globale waarde van de tekst. Hun voortvarendheid is immers de weerspiegeling van het lot, de levensvreugde, die hen daar te beurt viel.

Charles Van Beveren, afkomstig van Waarschoot en verblijvende in Texas schreef in 1887 aan zijn ouders : ⁽²⁵⁾

...ik spreek duitsch, poolsch, spaansch en engelsch en in al die talen kan ik alles vragen en mij doen verstaan. In België geven de ouders geld om hunne kinders in de scholen te doen onder-

(22) De Eecloonaar 29 jan. 1888.

(23) De Eecloonaar 8 april 1888.

(24) De Eecloonaar 23 dec. 1888.

(25) De Eecloonaar 30 jan. 1887.

wijzen, en ik, beminde ouders, heb die talen hier voor niets geleerd en zal u bovendien eene geheele mande geld op den hoop medebrengen. Ik heb in St Louis geweest met 26 wagons met beesten geladen, vette koeien en stieren die aan den Staat waren verkocht tegen 22 dollars, dat is zoo wat 110 frs. bij kop, en zij werden vrij van kosten op den spoorweg vervoerd.

Ik heb alzoo 7 weken lang vee gedreven en 60 dollars of 500 frs. op die weken van kant kunnen steken.

Ik heb nu met dien landbouwer eene overeenkomst gemaakt om van zijne landen weiden te maken die ik twee jaren mag gebruiken zonder een cent pacht te moeten betalen.

Nogthans ik kan niemand aanraden naar den Texas te komen als hij aldaar geen vriend of bijzondere kennis heeft...

Ik bezit hier reeds 4 werkpaarden en een rijpaard voor mijnen eigenen dienst. Dit jaar nogthans heb ik het niet al te goed gemaakt en eene schade ondergaan van ontrent frs. 1500.

Mijn katoen was het heerlijkst van geheel Kijle maar van de drie deelen zijn er twee afgeslagen door storm, wind en regen.

August Van Beveren, vermoedelijk aanverwant met Charles, die aanvankelijk naar Mexico uitweek maar er geen succes kende had zich in 1885 eveneens in Texas komen vestigen ⁽²⁶⁾.

Twee jaar later was hij reeds eigenaar van een hofstede van 100 gemet. Met het oog op het uitbreiden van zijn bedrijf, stuurde August 600 frank naar zijn vader «om twee werklieden en eene mooie dochter die de keuken kon doen draaien» aan te werven.

Veel tijd had vader Van Beveren niet nodig om de gegadigden te vinden. Op 8 januari 1888 kwamen Jules Destolier, August Joos en Leonie Daemers te Kijle in Texas aan ⁽²⁷⁾.

August moet van zijn verse krachten en in het bijzonder van Leonie zeer tevreden geweest zijn. Bij de aankomst werden onmiddellijk twee vette varkens geslacht en liet hij zijn vader weten...

dat hij al spoedig Leonie in zijn best rijtuig nevens hem zal doen neerzitten om naar den pastoor te worden gevoerd ten einde uit het groot schip in het bootje van liefde te stappen.

Het is dan ook duidelijk dat de boeren over zee beter zijn, dan hier in het houtland en in de polder en dat er van ieder gemet van 15 tot 20 dollars kan weggelegd worden, hem de 100 gemeten

---

(26) De Eeclonaar 11 dec. 1887.

(27) De Eeclonaar 5 feb. 1888.

jaarlijks 1500 dollars of 7500 frank opleveren. Dat gaat er anders dan in België met de boerderij...

Vijf dagen na de kennismaking waren August en Leonie reeds gehuwd.

Naar het einde van de 19de eeuw was er, althans volgens de briefwisseling die ons bereikte, in de nijverheid een lichte depressie waar te nemen.

Voor de landbouw gold Noord-Amerika nog steeds als «het land van beloften» zoals Henri De Puydt het noemde, waar ieder goede landbouwer «een stuiver op de bank kan zetten» (28).

Door gebrek aan nieuwe arbeidsplaatsen, waren het in het bijzonder de nieuwkomers die het er hard te verduren kregen.

De Lembekenaar August Engels, die reeds negen jaar eerder vertrokken was en te Rock Island verbleef, verwittigt onze streekgenoten voor de minder gunstige toestand waarmee de nieuwe immigranten gekonfronteerd worden (29).

...Ik hoor hier zeggen dat het in België niet goed gaat en dat er veel armoede heerscht. Hier in Amerika gaat het ook niet al te goed, want er loopen veel menschen zonder werk.

Voor iemand die hier 5 tot 4 jaren is en die de taal kent en den weg weet, is het goed. Ik werk in eene stoomzagerij waarin alle dagen van 1100 tot 1200 boomen worden gezaagd en verdien alle dagen 8 franken 20 centiemen. Ik ben hier getrouwd en heb 4 kinderen. Ik kan breeder leven dan een rijke boer in België en heb dagelijks alzoo den kost gelijk in België als het kermis is. Het is nu negen jaren dat ik in Amerika verblijf. Maar die naar hier komt is het zeer moeilijk werk te bekomen omdat men de taal niet verstaat en de zelve niet kan spreken...

Wie zich in Staten aan de Oostkust wou huisvesten moest er rekening mee houden dat het levensonderhoud er merkelijk duurder was dan in het Westen.

Ter goeder trouw liet Bruno Buyck, die te Hartwick in de Staat Iowa woonde, in 1892 de lezers van «De Eecloonaar» weten dat de levensmiddelen er bijster beterkoop waren. Zo betaalde hij amper 2 centen voor één pond goed rundvlees (30).

---

(28) De Eecloonaar 21 feb. 1892.

(29) De Eecloonaar 12 mei 1889.

(30) De Eecloonaar 17 jan. 1892.

1 Amerikaanse cent = 5 centimen in België.

RED STAR LINE

Koninklijk Belgische Post-Stoomvaart

tusschen

Antwerpen en Noord-Amerika

*De vloot dezer lijn bestaat uit elf
Postbooten van eerste klasse, zooals de
**Kensington, Southwark,
Friesland, Westernland,
Berlin, Noordland, enz.***

*Kostelooze inlichtingen worden op
aanvraag verstrekt door*

Von der Becke & Marsily

Hoofdagenten voor Europa, in

ANTWERPEN,

AGENT TE MALDEGHEM :

M. Victor Denevet

Westeindeke.

Annonce «RED STAR LINE»

in «De Stad Eccloo» 1899

(Drukplaat «Ons Moetjesland»)

Prompt kwam vanuit Paterson een gloeiend antwoord ⁽³¹⁾.

August D'Huyvetters, die daar woonde, betwijfelde geenszins dat «het vleesch goedkoop was waar Bruno woond, waar geene menschen wonen...» doch in de Staat New Jersey was het anders.

Daar kostte 1 pond soepvlees van 6 tot 8 cent, 1 pond varkensvlees van 12 tot 14 cent, rundvlees tweede keus 16 tot 18 cent, terwijl voor een eerste keus 20 tot 22 cent diende betaald. Een pond boter was goed voor 38 tot 40 cent en een brood van 1 ½ pond 10 cent. De huishuur voor een kleine werkmanswoning, bestaande uit een keuken en twee kleine slaapkamers bedroeg 6 à 7 dollar per maand.

Als we nu weten dat een gewone werkmans voor 10 uur daags te arbeiden, hetzij in de rivieren of ijzergieterijen, 1 dollar ontvangt... dan kan hij zich op zijn best een «hoofdflaak» of een «verkenslever» veroorloven.

De massale uittocht die zich in de 19de eeuw over gans Europa kenmerkte had te Eeklo nog geen diepe sporen nagelaten.

Evenmin als Canada, oefende de Verenigde Staten aanvankelijk veel aantrekkingskracht uit op de Eeklose trekkers.

Toen de heer A. Vileyn, kanselier in het konsulaat te Detroit, respectievelijk op 22 september en 9 oktober 1886 gratis inlichtingen kwam verstrekken op het stadhuis te Eeklo en een gunst-overtocht aanbood voor 75 frank, ⁽³²⁾ werd alleen August Smits (nr. 44) bereid bevonden.

Pas in het begin van de 20^e eeuw toen Amerika een enorme industriële ontwikkeling kende, was er terug veel vraag naar arbeidskrachten. Toen de berichten hier gekend raakten dat reeds heel wat nijverheidstakken de 8-urendag toepasten, ⁽³³⁾ en dat Henry Ford, bij de serieproductie van zijn beroemd geworden Model-T, een minimumloon van 5 dollar per dag betaalde ⁽³⁴⁾ die de evenante industrieën verplichtte gelijke tred te houden, vertrokken massa's mensen waaronder veel Eekloonaars naar Detroit en Moline waar de zware nijverheid gevestigd was.

De prijs van de overtocht met inbegrip van de reis vanuit New-York tot het Midden-Westen, bedroeg 162,5 frank of 30 dollar.

Voor een tweede klasse trip betaalde men 237,5 frank of circa 40 dollar.

Tussen 1904 en 1914 kende de Eeklose emigratie de topjaren ⁽³⁵⁾.

Niet minder dan 909 inwoners verlieten hun geboortegrond om zich, bijna allen in de Staat Illinois te vestigen.

---

(31) De Eecloonaar 14 feb. 1892.

(32) De Eecloonaar 19 sept. 1886.

(33) De Eecloonaar 11 mei 1890.

(34) R. CARTIER, 48 x *Amerika*. Forum boekenj. Den Haag, z. d. blz. 194.

(35) Zie in bijlage, Evolutiecurve van de Eeklose Emigranten.

No. 1326132

UNITED STATES OF AMERICA

DEPARTMENT OF COMMERCE

Position, Volume 8 Number 1745

Description of holder, Age 48 years, height 5 feet, 5 inches, color White, complexion.

Dark color of eyes, Gray, color of hair Black, marks, None, color of skin, Black, any other distinguishing

Name, age and place of residence of wife, Honorine DeBie, 45 years, East Moline, Illinois

Name, age and place of residence of minor children, Joannes DeBie, 33 years, East Moline, Ill.

and Prosper DeBie, 19 years, East Moline, Illinois

ORIGINAL

State of Illinois } S.S. Livinus DeBie

Rock Island County

Residence, 1343 - Eighteenth Avenue

City of East Moline

so as naturalization was a subject of Albert I, King of the Belgians, having applied to be admitted a

citizen of the United States of America pursuant to law, and also May term of the Circuit

Court of Rock Island County held at Rock Island, Ill. on the 4th day of May

in the year of our Lord nineteen hundred and twenty the court having found that the petitioner had resided con-

tinuously within the United States for at least five years and in the year of our Lord nineteen hundred and twenty

state of the filing of his petition, and that said petitioner intends to reside permanently in the United States, had in all

respects complied with the law in relation thereto, and that he was entitled to be so admitted, it was thereupon

ordered by the said court that he be admitted as citizen of the United States of America.

In testimony whereof, the seal of said court is hereunto affixed on the 4th day of May

in the year of our Lord nineteen hundred and twenty and of the independence the

one hundred and Forty-Fourth. Des. W. Gamble Clerk, Circuit Court.

Naturalizatie certificaat van Livin DE BIE (nr. 854) en zijn gezin. Let wel, dat zijn echtgenote Honorine VERHOEST (nr. 855) verkeerdelijk als DE BIE wordt vermeld. Van de kinderen, verblijft Joannes (nr. 856) heden nog in Amerika, terwijl Prosper (nr. 857) naar België terugkwam. (Familiearchief De Bie-Lataste, Ecklo)

Aldaar vonden ze werk in de ploegsmedenfabriek «John Deere & Co» de «American Machine & Metals Incorporated» de «Steel Mill» te Rock-Island of in één van de drie zaagmolens langs de stroom ⁽³⁶⁾.

De kern van de Vlamingen is steeds Moline gebleven. Een weidse stad met 42.705 inwoners, waar thans nog duizenden van Vlaamse oorsprong zijn ⁽³⁷⁾.

Na de Eerste Wereldoorlog zag het er naar uit dat de trend zich op gelijke voet zou verderzetten. Tijdens de jaren 1919-20 ontscheepten 202 Eeklonars op Amerikaanse bodem.

Wegens de depressie in de Amerikaanse landbouw, die voornamelijk haar oorzaak vond in het wegvallen van de buitenlandse afzetgebieden, werd de regering verplicht hun politiek beleid volkomen te wijzigen.

Tussen 1900 en 1915 emigreerden nog meer dan 15 miljoen mensen naar de Verenigde Staten. Door de slechte omstandigheden en het verzet onder het grote publiek tegen de voortdurende toename van de nieuwe immigranten, werden een reeks maatregelen getroffen die uiteindelijk resulteerde in de Immigratiewet van 1924 ⁽³⁸⁾.

Door deze wet werd het aantal inwijkelingen beperkt tot 150.000, te quoteren in dezelfde verhouding als waarin de verschillende nationaliteiten in 1920 in de Verenigde Staten vertegenwoordigd waren.

Vanuit Eeklo vertrokken nog sporadisch families naar de V.S.

Van 1924 tot 1940 beliep het aantal emigranten amper vierenvestig.

De drastische beperking van de immigratie maakte een einde aan één van de grootste volksverhuizingen uit de geschiedenis.

IMMIGRATIEPOLITIEK VAN CANADA EN DE ZUID-AMERIKAANSE LANDEN

Vanaf circa 1870 tot 1888 werd België en in grotere mate het Vlaamse landsgedeelte overstelpt met wervingspropaganda.

Officiële wervingsakties gebeurden via de gemeentebesturen, terwijl de privé-maatschappijen langs de regionale weekbladen de massa bewerkten.

Het is typerend dat de wervingsakties met het meest officieel karakter het minst goed van de grond kwamen.

---

(36) G. P. BAERT, *Westvlaamse Amerikanen*, Biekorf 1957, jg. 58, blz. 179.

(37) The Encyclopedia Americana, International Edition, Meyer tot Naval Rank, Vol. 19, 1968, blz. 325.

(38) J. W. SCHULTE NORDHOLT, o.c. blz. 119.

Alhoewel de propagandapolitiek van Canada veruit de meeste modaliteiten bood werden geen Eekloonaars bereid bevonden om dit nog onvolgende gekend zijnde land te gaan koloniseren.

De gunstvoorwaarden waarvan de immigrant kon genieten verschilden alnaargelang de streek. Zo onder andere voor :

Canada - provincie New Brunswick.

Steunend op de «Homestead Act» van 1862 liet de Gouverneur in 1869 weten dat elke kundige landbouwer 50 bunder landbouwgrond in New Brunswick kon verwerven mits tien dagen aan de wegeaanleg mee te werken. Op deze wijze zouden nu nog 1.549.686.622 bunder beschikbaar zijn.

Andere geboden mogelijkheden waren, dat ieder meerderjarige die Amerikaans burger was of wenste te worden 160 bunder land kon kopen tegen 6,25 frank het bunder. Vooreerst moest onder ede verklaard worden dat de koper zich op het domein zou vestigen om het te ontginnen, zonder spekulatieve bedoelingen. Pas na vijf jaar, wanneer bewezen was dat wel degelijk aan ontginning was gedaan, werd het eigendomsrecht toegekend ⁽³⁹⁾.

Canada - provincie Quebec.

De provincie Quebec bood in tegenstelling tot New Brunswick een ruimer gamma aan mogelijkheden. Dit alnaargelang de financiële mogelijkheden van de immigrant ⁽⁴⁰⁾.

Het geringste kapitaal was er voldoende om een pachthoeve van 50 à 40 bunder te kopen. De reeds bebouwde landen, huis en stallingen inbegrepen werden verkocht tegen 200 tot 600 frank het bunder. De prijs varieerde alnaargelang de hoeve min of meer ver verwijderd lagen van de bestaande woonkernen. De helft van de koopprijs diende kontant betaald, het resterende kon men gemakkelijk afbetalen in termijnen.

Verder waren half ontgonnen hoeven te koop voor 4000 tot 5000 frank. Terwijl de minstbedeelden een hofstede konden huren tegen 20 tot 30 frank het bunder.

Tevens lagen 6.400.000 morgen land van Staatsdomeinen verkaveld in partijen van 40 tot 80 hektaren, die te koop waren aan 5,4 en zelfs 2,50 frank de hektare, betaalbaar binnen de vijf jaar tegen een intrest van

---

(39) De Eekloonaar 30 mei 1869.

(40) De Eekloonaar 2 juli 1871 - 6 juli 1871 - 3 sept. 1871 - 10 sept. 1871.

6 %. Wel was men gehouden binnen de zes maand het land te gaan bewonen. Gedurende de daaropvolgende vijf jaar moest men ten minste 10 procent van zijn domein ontginnen en bezaaien en er een huis op bouwen van minimaal 16 op 20 voet.

Voor de paupers waren gratis percelen van 40 hektare beschikbaar. Van zohaast ze voet aan wal zetten, stonden ze onder bescherming van de Gouverneur en werden gratis ter bestemming gebracht.

Vanaf 1808 werd binnen de provincie Quebec een wet van kracht die de landverhuizers nog eens extra beschermde tegen allerlei mislukkingen. Binnen een tijdspanne van 10 jaar, volgend op hun ontschepping, kon geen enkel van de hiernavolgende goederen in beslag genomen worden :

De bedding en slaping voor het huisgezin.

De nodige kleren.

Een stove, een wangkuip met toebehooren, een kopel brandels, zes stoelen, zes tafelmessen, zes vorken, zes tallooren, zes thetassen, zes soepkommen, een suiker- en thepot, zes lepeltjes, een melkpot, het nodige tot spinnen en weven, 10 boeken, een bijl, een geweer, netten en andere tuigen voor de visvangst.

Een voorraad eetwaar voor minder dan 3 maand.

Twee paarden of trekossen, 4 koeten, 4 zuiginnen, 100 bundels hooi en veevoedsel om de winter te kunnen doorsteken.

Rijtuigen en ander landbouwalaam.

Aan de arbeiders werd voor raad gegeven in de maanden mei of april Europa te verlaten om aldus in de lente in Quebec aan te komen.

De lonen die werden betaald, golden voor :

landarbeiders, kost en inwoon	43 tot 80 Fr per maand
dienstmeiden, kost en inwoon	10,75 tot 27 Fr per maand
kinderen ouder dan 12 jaar	10,75 tot 42 Fr per maand
kleine meisjes	5,57 tot 16 Fr per maand
ambachtslui, zonder kost	5,57 tot 11,75 Fr per dag
losse arbeiders, zonder eten	5,25 tot 11,75 Fr per dag

Na vergelijking met cijfers van bij ons, blijkt dat het gemiddeld jaarinkomen per categorie te Quebec ongeveer $\frac{1}{3}$ hoger lag ⁽⁴¹⁾.

Voor de Eeklose bevolking kwamen deze aanbiedingen nog iets te vroeg. Het was pas tien jaar later dat in onze stad een noemenswaardige uittocht aanving. Inmiddels was het Canada-project reeds vergeten.

---

(41) M. NEIRYNCK, *Vlaanderens Roem*, o.c. blz. 159, 163.

Vandaar ook dat amper 3.5 % van de Ecklose uitwijkingen, Canada als nieuwe haardstede kozen en dan nog uitsluitend in de loop van de 20^e eeuw.

Eerst na 1948 werd de immigratie weer belangrijk. Daar we ons echter tot doel gesteld hadden de Tweede Wereldoorlog als slotdata te nemen, werden deze uitwijkingen niet meer opgenomen in deze bijdrage.

ZUID-AMERIKA ARGENTINIE — BRAZILIË — CHILI

In het begin van 1887 kwam de ronselcampagne voor de Zuid-Amerikaanse landen, die zich eerst had toegespitst op Wallonië, overgewaaid naar het Vlaamse landsgedeelte.

Volgens hun eigen berichtgeving had konsul De Mot reeds 500 reispassen afgeleverd ⁽⁴²⁾.

Al die uitwijkingen schenen er wel gezind uit, al trokken zij naar de Kermis, velen hadden hunne muziekinstrumenten bij zich en verhopende aldaar een einde aan hunne armoede te vinden, veroorzaakt door de verlamming van den kolen- en ijzerhandel.

De beloften waren hier zo optimaal en het net van agenten zo geperfectioneerd dat de arme landverhuizers met duizenden het ongeluk tegemoet gingen.

De lonen die werden beloofd overtroffen ver deze van bij ons. Landbouwers op een pachthoeve zouden boven hun huisvesting 85 tot 100 frank per maand verdienen.

Landarbeiders, met kost en inwoon 60 tot 80 Fr per maand.

Hoveniers, kost en inwoon inbegrepen 100 tot 140 Fr per maand.

Koks, 90 tot 150 Fr per maand.

Keuken- en dienstmeiden 60 tot 80 Fr per maand.

Kindermeiden, 40 tot 60 Fr per maand.

Schrijnwerkers, schoenmakers, slotmakers, blikslagers, metsers, zadelmakers 7.50 tot 12.5 Fr per dag.

Ketelmakers 8 tot 15.5 Fr per dag.

Kleermakers 5.50 tot 10 Fr per dag.

Bakkers 100 tot 250 Fr per maand.

Stokers 100 tot 200 Fr per maand...

Na een reeks voordrachten van de heer Bernier in onze streek vertrokken 65 Ecklonaars naar Minas Gerais in Brazilië ⁽⁴³⁾.

---

(42) De Eekloonaar 23 jan. 1887.

(43) De Eekloonaar 13 mei 1888.

«ARME LANDVERHUIZERS»

gravure van een onbekende kunstenaar

in Belgische Illustratie, 1870-71, nr. 14, blz. 109.

Bovenstaande gravure geeft ons een treffend beeld van de ellendige toestand waarin de arme emigranten zich bevonden gedurende de overvaart.

Argentinië viel bij onze stadsgenoten minder in de smaak.

Daartegenover stond dat vanuit Knesselare reeds 70 inwoners, waaronder veel kinderen naar Argentinië waren afgereisd ⁽⁴⁴⁾.

Tegen maart 1889 was dit getal reeds gestegen tot 99 ⁽⁴⁵⁾.

Dat er zich bij de inscheping te Antwerpen soms hartverscheurende taferelen afspeelden getuigd het relaas over een Knesselaarse familie.

...het afscheid was aandoenlijk, bijna al die uitwijkelingen schenen er droevig uit en de vertrekkende vrouwen weenden, waarop de mannen en kinderen ook hunne tranen lieten vloeien...

Een indrukwekkend toneel greep op de kaai van inscheping plaats. Een man kwam toe met eene matras op het hoofd: hij sleurde zijne vrouw voort aan wiens kleederen verscheidene kinderen hingen en zij stelde pogingen in om met hare kleinen te kunnen weglopen. Het volk snelde toe en de dokwerkers en eenige andere personen trokken de vrouw los en leidden ze in eene herberg alwaar zij haar in eene bovenkamer opsloten.

Toen de man zijn reisgoed op den stoomboot had neergezet liep hij naar de herberg om zijne vrouw te halen, maar hij werd aldaar met verwenschingen onthaald en hij is moeten vluchten zijne vrouw en kinderen achterlatende.. ⁽⁴⁶⁾.

Voor de minderbedeelden die de 31 dagen durende overtocht moesten ondernemen in de laagste klasse, kwam reeds de eerste ontnuchtering.

Hoe het onthaal bij aankomst, de arbeidsmogelijkheden en de levensomstandigheden zich in werkelijkheid aanboden vinden we terug uit de talrijke brieven die ons zijn nagelaten.

Op 17 december 1888 schreef een niet vernoemde Eekloonaar aan zijn dochter:

ook liefste dochter, heeft iedereen spijt over hetgeen hij gedaan heeft, want geene eene der beloften, waarmee men ons overladen had word uitgevoerd.

Het beruchte Hotel der Uitwijkelingen is bijna in den aard van de Galei. Men wordt er behandeld als honden en slecht gevoed. Het werkloon is echter niet zoals men gezegd heeft, noch voor mij, noch voor anderen.

---

(44) De Eekloonaar 27 jan. 1889.

(45) De Eekloonaar 10 maart 1889. Met de Duitse stoomboot «Köln» waren vanuit Antwerpen terug 380 Belgische landverhuizers naar La Plata (Argentinië) vertrokken, waaronder een familie uit Knesselare, bestaande uit 5 personen

(46) De Eekloonaar 27 jan. 1889.

Wij zagen ons reeds aan den boord van den afgrond.

Doch, laat ons den moed niet verliezen. Wanneer wij eenen anderen brief zullen schrijven, zullen wij u misschien beter nieuws kunnen geven. (47).

Vanuit Minas Gerais in Brazilië kwamen regelmatig brieven te Eeklo toe die al evenmin getuigden van een succesvol initiatief.

Onze stadsgenoot Petrus Emiel De Vujs(d)ere (nr. 67) schrijft dat hij aldaar 75 frank in de maand verdiende, kost en inwoon inbegrepen. Helaas ten gevolge van de klimatologische omstandigheden en «tengevolge van ongedierte en door de venynige beesten zusslen hunne beenen zoo dik als een lijf. Zij zijn alsdan gaan dompelen naar Auto Petro nog 80 uren verder op, alwaar zij zes weken zonder werk hebben geloopt om vervolgens naar Minas Gueraas terug te komen, met den trein naar Rio Zangro te vertrekken en dan nog verder te gaan dompelen naar San Paulo...».

Uiteindelijk was De Vujsere gedwongen om voor 1 frank daags in de haven te gaan werken.

Hij besluit zijn schrijven met een smeekbede aan zijn ouders :

Beminde ouders, verlos mij uit Brazilië en zend mij toch 250 tot 300 frank op, opdat ik naar Eecloo zoude kunnen terugkeeren, want anderszinds moet ik niet denken u nog ooit terug te zien. Deze is de waarheid en niets anders dan de waarheid (48).

In 1892 kwam De Vujsere zonder zijn echtgenote terug naar België, vermoedelijk was ze in Brazilië overleden.

Een nog schrijnender tafereel krijgen we van Pieter Roegiest (nr. 108) uit de Boterhoek. Op 23 februari 1889 schreef hij aan zijn ouders :

Beminde ouders, ik kom u vriendelijk te vragen of gij den brief niet ontvangen hebt dien wij u geschreven hebben en in welken wij u zegden dat onze vier kinderen overleden zijn.

Als gij den zelfen niet ontvangen hebt, schrijft mij zoo spoedig mogelijk terug, maar maakt geen verdriet in onze kinderen, zij zijn zoo schoon begraven.

Zeër beminde ouders, wij verhoplen elkander nog weder te zien, want in Brazilie is het niet goed ; wij kunnen het hier niet uithouden en er is niets anders te eten dan rijst en boonen.

Er groeit niets in Brazilië van groensels en wij zouden beter in België met droogen brood leven.

Zeër lieve ouders, wij komen u te vragen als gij de goedheid zoudt willen hebben naar den heer Ch. Berte te gaan waar onze

---

(47) De Eecloonaar 3 feb. 1889.

(48) De Eecloonaar 3 feb. 1889.

lante woont om ons weder naar België te doen halen. Wij zijn hier alzoo met drie huisgezinnen en wij hebben hooren zeggen dat wij wederom voor niet naar België zouden kunnen teruggebracht worden. Vraag aan Mr Berte of hij daar middel mede weet. Wij zouden hem daarover duizend malen bedanken.

De drie familien zijn : Pieter Roegiest met 2 kinderen van welke er reeds 4 zijn overleden en Petrus en Karel nog in leven.

August Driessens (nr. 59) met 1 kind en 3 overleden.

Petrus Lauwagie (nr. 69) met 5 kinderen en nu een ziekelijk. Beminde ouders, hier in dezen brief zit de gedenkenis van uwen Peter Joannes Roegiest. Van mijne vier kinderen zijn er twee in één graf begraven.

Onze kinderen zijn met de koussen en schoenen alsook met zijde kleederen aan begraven en met eene kroon op het hoofd.

Maar... dat wij maar geld hadden om weder te keeren ? (49).

In mei 1889 kwam te Antwerpen de Belgische stoomboot «Tamar» toe met vier gezinnen aan boord die door tussenkomst van de konsul gratis waren teruggebracht.

De familie Roegiers die met een kapitaaltje van 500 frank vertrokken was kwam totaal berooid te Eeklo terug (50).

Hij en zijn huisgezin zijn schier zonder kleederen, die daarbij nog zeer vervuild waren door ongedierte, terug gekeerd.

Dan ook was het medelijden der geburen in de Molenstraat zoo opgewekt door die uiterste armoede, dat zij dit ongelukkig huisgezin, dat bij zijne bejaarde ouders is aangenomen, er heen zijn gegaan met kleederen en levensmiddelen, want nauwelijks was hunne naaktheid bedekt...

Een gelijkaardige brief ontvingen de ouders van Petrus Klemmers (Clemmers, nr. 99) in 1892. Deze vergeleek zijn driejarig verblijf in Brazilië met een erge gevangenisstraf. Eveneens eindigt zijn schrijven met een smeekbede om de noodzakelijke 300 frank om België ooit terug te zien (51).

Desiré Dijsserincx (nr. 82) die al even erg getroffen werd als zijn andere stadsgenoten, illustreerde de taalmoeilijkheden waarmee de kolonisten gekonfronteerd werden (52).

---

(49) De Eecloonaar 24 maart 1889.

(50) De Eecloonaar 25 mei 1889.

(51) De Eecloonaar 21 feb. 1892.

(52) De Eecloonaar 30 juni 1889.

...van zoohaast wij uit Antwerpen vertrokken waren, hebben wij nog niets anders tegengekomen dan verdriet... als huisgerief hadden wij een enkelen pot, eenen lepel, eene telloor en wij moesten op den grond slapen.

Na drie maand ziekte moesten wij te voet naar St Paulo, over bergen en door wildernissen met de bloote voeten over keien ? Aldaar werd Karel Claeijs (nr. 97) door eene slang gestraald en heeft, ten gevolge van dit venijn lang zot geweest...

Als wij geld hebben, zullen we seffens naar België terugkeeren. Ik had u al lang geschreven, maar tot nu toe hadden wij al te samen nog geene 50 centimen bijeen kunnen knippen om het port van den brief te betalen...

Voeg dan daarbij nog dat de taal des lands voor eenen uitwijkeling niet te spreken is. Water is hier pkke aua; vleesch kerme; vuur is vokke; werk is trava; bier is setra; wijn is vinno; melk is leete; een berg is monte; een boom is panje; een goede morgen is bon der mejedag; en goede avond is bon noed.

Dat het nu niet uitsluitend negatieve berichtgeving was die het vaderland bereikte, bewijst een schrijven van Florent Regellbrugge uit Adegem, die fel van leer trekt tegen de malcontenten ⁽⁵³⁾.

Deze logenstrafte de slechte toestand te Minas Gerais, maar voegt er wel aan toe dat «als het er zijn die niet willen werken en die gelijk het spreekwoord zegt : als zij 5 frank winnen er voor 6 dorst hebben... zulks lijd tot armoede, maar ook in België».

Verder bezorgt Regellbrugge ons nog een prachtig relaas van zijn levenswijze aldaar :

Ik ben uit Antwerpen vertrokken met half oktober van 't verleden jaar en omtrent half november in Zuid-Amerika aangekomen.

Wij hebben maar twee dagen in het hotel der landverhuizers moeten doorbrengen voor aler wij eene plaats hadden; ik voor koetsier, mijne vrouw voor keukenmeid; wij winnen samen 100 Fr per maand, voedsel, logement en in geval van ziekte vrij van dokter en medecijnen; wanneer ik hier vijftien dagen was, passeerde ik tweede meesterknecht op deze hofstede...

Men heeft hier bijzonder geern de vlamingen omdat het doorgaans goede werkers zijn.

Wij eten tweemaal per dag, dat is ten 10 ure 's voormiddags en ten 4 ure 's namiddags; maar wij drinken wel 4 tot 5 keeren

---

(53) De Eecloonaar 7 april 1889.

koffie. In de stad Bicas waar ik verblijf is er maar één winkelier ; hij verkoopt van alles, maar redelijk duur. Een paar schoenen kosten 25 Fr, een paar sletsen waar gij in België 95 centiemmen voor zoudt betalen kosten hier 5 frank. Een kilogram aardappelen Fr 1,25, dezelfde prijs voor cene flesch slecht bier ; de kleren zijn ook duur, bedden voor op te slapen hebben wij hier niet, wij slapen op eene mat... doch de duurte wordt gekompenseerd door de verdienste.

De mislukkingen van de nederzettingen in Brazilië, zijn volgens schrijver te wijten aan *«degenen, die de reis naar Brazilië gedaan hebben, waren ten grootsten deele socialisten van Brussel en van de omstreken van Charleroi en Luik ; die hier evenals in België niet wilden werken en het wekvolk tegen hunne meesters zochten op te hitsen».*

De «goede» toestand ten spijt waren in minder dan twee jaar na hun vertrek reeds 33 % van de Eeklose emigranten terug in hun geboortestad.

Alhoewel de slechte tijdingen uit Brazilië en Argentinië hier bij de vleet bleven binnenstromen, ging de massale landverhuizing onverminderd zijn gang ⁽⁵⁴⁾.

De Europese regeringen die tot dantoe alle wervingspraktijken oogluikend hadden toegelaten, kwamen na de publikatie in een Poolse krant van een niet kenbaar gemaakt kontrakt tussen enerzijds de Braziliaanse overheid en anderzijds de agenten en scheepvaartmaatschappijen tot een unaniem verweer.

Volgens dit 43 artikels tellende kontrakt zou ieder agent 120 frank premiegeld ontvangen voor ieder volwassen persoon en 60 frank voor een kind. Aan de maatschappijen werd een jaarpremie van 100.000 frank uitgelooft voor het werven van 10.000 landverhuizers ⁽⁵⁵⁾.

Door het Ministerie van Buitenlandse Zaken werden aanplakbrieven verspreid, die de bevolking waarschuwden tegen ronselaars, die om het vertrouwen te winnen zich veelal lieten doorgaan voor konsul ⁽⁵⁶⁾. Als tegenmaatregel werden over gans België officiële inlichtingsdiensten opgericht. Voor Oost-Vlaanderen was de zetel gevestigd te Gent met een 65-tal onderagenten verspreid over het platteland ⁽⁵⁷⁾.

---

(54) De Eecloonaar 7 maart 1889.

(55) De Eecloonaar 4 jan. 1891.

(56) De Eecloonaar 3 maart 1889.

(57) SAE - Modern 1338 (oude nummering).

Voor Eeklo en omstreken fungeerden vanaf 1890 als officiële onder-agenten : (58) Jules Schoutteet - Eeklo, J. Lambrechts - Boekhoute, Désiré Claeijs - Kaprijke, H. Cuelenaere en Eduard Lampo - Maldegem, L. Strijmes, Kamiel Lippens en Charles Feirnaert - Sint-Laureins.

Ingenieur G. Cauderlier publiceerde een 64 bladzijden tellende brochure, getiteld «De Waarheid over de Landverhuizing der werklieden en de Belgische Kapitalen in de Argentijnsche Republiek», waarin hij in scherpe bewoording de praktijken van de agenten in het daglicht stelde (59).

Schrijver noemt het een schandvlek en aanstootgevend de leugentaal en valse beloften die door de nietsonthene agenten tenoverstaan van de reeds in wanhoop verkerende mensen worden gemaakt, en dit enkel en alleen om meer premies op zak te steken.

In een smeebrede aan de regering werd aangedrongen om maatregelen te treffen zodat een ramp zou vermeden worden. Als voorstel gold dat ieder agent aan de uitwikkeling een bon zou afleveren om zonder onkosten naar zijn geboorteland te kunnen terugkeren en dat de banken welke Argentijnse fondsen uitgaven zouden verplicht worden deze leningen op de beurs te waarborgen.

De gevoerde campagne tegen de Zuid-Amerikaanse landen wierp uiteindelijk haar vruchten af. Nadat helaas reeds 23.000 Belgen naar Argentinië waren uitgeweken, moest het bureel op 10 maart 1889 bij gebrek aan belangstellenden zijn deuren sluiten (60).

MAATSCHAPPELIJK LEVEN

In tegenstelling tot Zuid-Amerika bleven de immigranten in de Verenigde Staten sterk gegroepeerd. Vandaar ook dat er zeer vroeg kernen van verenigingsleven waarneembaar waren.

Waar zich Vlaamse kolonies bevonden stichtte men een kerk en scholen, die het middelpunt van het gezelschaps- en geestelijk leven werden.

Te Paterson en te Moline bestonden Eeklose kernen die daar als één grote familie samenleefden.

In 1890 stichtte men te Paterson een muziekvereniging, de maatschappij «Eikels worden Bomen» later «De Bloemenkrans» waar toneel en zangpartijen plaatsvonden (61).

---

(58) SAE - Modern D29, briefwisseling 1890.

(59) De Eecloonaar 17 feb. 1889.

(60) De Eecloonaar 10 maart 1889.

(61) P. ROGGHÉ, *Een Eeuw Eeklo. Proeve van sociaal-economische geschiedenis (1830-1930)*, Appeltjes van het Meetjesland, nr. 22 - 1971, blz. 187.

Een vogelpikvereniging en een «velocipedenkring» onder de naam van «de bende van smeerop» groepeerde 18 Eekloonaar ⁽⁶²⁾.

Te Moline werd in 1906 de H. Hart parochiekerk en school opgericht, uit welke schoot tal van groeperingen zouden ontstaan die de ingeweken Vlamingen verenigden.

Naast de Vlaams traditionele toneelverenigingen, schuttersbonden, muziekmaatschappijen, duivenbonden, holders- en vogelpikverenigingen stichtte men er ook de *Katholieke Orde van de Forestiers*. De grootste parochiegroep met meer dan 500 mannen en 250 jongelingen. Het was een gewestelijke afdeling van een internationaal genootschap met meer dan 200.000 leden in de U.S.A. Het «hof» werd opgericht in 1915. Tussen de medestichters bevond zich Raymond De Rijke uit Zomergem ⁽⁶³⁾.

Verder kenden men te Moline nog een *Bond voor hulp bij onderwijs*. Deze bestond uit vrouwen die hulp verleende aan de zusters en leerlingen van de zustersschool onder vorm van schenkingen van leerboeken, voedsel, linnen...

In 1906 werd het *Altaargenootschap* opgericht. Een 600 leden tellende vrouwengilde die alle kosten van versieringen, altaarlinnen en bloemen op zich nam.

Vier jaar later werd het *Sint Vincentius à Paulo genootschap* opgericht. Hun liefdadigheidswerk werd gefinancierd uit persoonlijke giften of door de wekelijkse verkoop van Vlaams koekbrood uit eigen bakte ⁽⁶⁴⁾.

Naast voornoemde ontstonden nog : een Padvindersbond, de parochiale Kredietvereniging, de Sint-Jan-Berchmans Societeit en de Katholieke studenten Alpha-Beta Club.

Deze intense gebondenheid was er oorzaak van dat de Vlamingen traag assimileerden in het Amerikaans levenspatroon. Huwelijken gebeurden bijna uitsluitend onder landgenoten. Het ging zelfs zover dat heel wat vrijgezellen, nadat ze werk en een paar dollars bezaten, naar België kwamen om hier een vrouw te zoeken.

Voorbeelden waren er te Eeklo bij de vleet : Jan Baptist Hermie (nr. 150) huwde in 1892 te Atkinson met Emelie De Meij.

---

(62) De Eekloonaar 23 okt. 1892.

(63) G. P. BAERT, *Westvlaamse Amerikanen*, Biekerl 1937, jg. 58, blz. 179.

(64) M. T. *Vlaams Koekbrood en Vlaamse Lukken in Amerika*, Biekerl 1937, jg. 58, blz. 15. Wekelijks werd door Vlaamse gezinnen koekbrood van eigen bakte meegenomen naar de kerk, dat aan de ingang verkocht werd ten voordele van het genootschap. Liefhebbers waren er altijd. Zelfs vreemden kwamen zien of er Vlaams koekbrood voor de kerkdeur te krijgen was.

Leopold Van De Genachte (nr. 165) trouwde op 27 februari 1893 te Milan met Leontine Lippens. De in 1893 uitgeweken Louis De Groote (nr. 174) kwam in 1905 naar Eeklo terug om Emma De Wilde (nr. 352) te huwen.

Tot 1940 kwamen minimaal 20 ongehuwde uitgeweken Eekloonaars hier terug om hun levenspartner te zoeken, terwijl we twaalf huwelijken van stadsgenoten in de V.S. terugvinden die trouwden met Vlaamse streekgenoten.

Een viertal gehuwde mannen die alleen vertrokken waren kwamen na een paar jaar hun huisgezin halen. Terwijl er, helaas, ook anderen waren die hun gezin hier achterlieten zonder ooit nog enig kontakt met hen op te nemen.

Een zeker niet te verwaarlozen faktor in het sociaal leven van de Vlamingen in Amerika vertegenwoordigden de Nederlandstalige dag- en weekbladen.

Zeker is, dat reeds vanaf 1851 Nederlandstalige tijdschriften verschenen die berichtgevingen brachten vanuit het vaderland.

Tengevolge van de massale aangroei van de Nederlandsprekenden tussen 1880 en 1900, verschenen ten minste een tiental bladen in onze taal ⁽⁶⁵⁾.

In het begin van de 20^e eeuw kwamen daar nog twee specifiek Vlaamse weekbladen bij.

De «Gazette van Moline» die in 1907 gesticht werd door pastoor Jan Baptist Ceulemans van Hever-bij-Mechelen, ⁽⁶⁶⁾ en de in 1914 boven de doopvont gehouden «Gazette van Detroit» waarvan Kamiel Cools de geestelijke vader was ⁽⁶⁷⁾.

Na het overlijden van Cools kwam de drukkerij in handen van Charles Corteville van Rumbeke. In 1940 fusioneerden beide kranten, waardoor de «Gazette van Detroit» tot op heden nog de «only Belgian newspaper in America» is.

---

(65) Katalogus van de Tijdschriften aanwezig in de Bibliotheek van de Rijksuniversiteit te Gent.

Chicago : De Nederlander.

De Pere : Onze Standaard ; De Gids ; Depere Standaard ; De Volksstem.

Grand Rapids : De Stem des Volks ; De Gids.

Holland : De Hollander.

Orange-City : De Vrije Hollander.

(66) X. De Gazette van Moline. 1907-1940. Biekorf 1956, jg. 57, blz. 220.

(67) J. O. G. «Gazette van Detroit» heeft het moeilijk. De Standaard 19 april 1977.

KLANKEN VAN HET THUISFRONT

Heden zijn we geneigd het als een teken van kortzichtigheid te beschouwen dat niettegenstaande de gevoerde campagne tegen emigratie in de pers toch nog duizenden mensen bleven uitwijken.

Laten we echter niet uit het oog verliezen dat ten dien tijde de krant nog grotendeels tot het monopolie van de burgerij behoorde.

Het analfabetisme in de onderste volkslagen was nog bijzonder groot.

Het belangrijkste media voor deze mensen was nog steeds het gesproken woord, met als centraal figuur de marktzanger.

Een kunstenaar bij uitstek, die met zijn passende teksten de massa niet alleen voorlichtte maar ook bij machte was om deze te intimideren.

Hoe zij dachten over het emigranten avontuur kunnen we best illustreren aan de hand van een drietal teksten afkomstig van streekgenoten die het gebeuren van nabij beleefden.

De Eekloonaar H.M. was de eerste die zijn dichtkunst te Eeklo informatief ter beschikking stelde van de kandidaat-landverhuizers ⁽⁶⁸⁾.

DE LANDVERHUIZING

oost, west
't huis best.

Men hoort bijna van anders niet,
Als van uitwijkingen ;
Naar Campana
En Mendoza
Door stede- en dorpelingen.
Zij noemen dit 't Luilekkerland,
Met al zijn wond're dingen ;
Maar dat is 't fijn
Zij die er zijn
Moeten and're deuntjes zingen.

Leest eens de brieven die door hen
Naar huis reeds zijn geschreven ;
Ge zult dan zien
Mijn beste lien
Hoe sober zij daar leven

---

(68) De Eekloonaar 24 feb. 1889.

En dag en nacht te zijn geplaagd.
— 't Is om ervan te beven —
Hier door een muis
Daar van een luis
Wilt U daar niet begeven.

Zij hebben ook een ruime woonst,
van vijf vierkante ellen ;
Daar gaat ge in
Met tegenzin
Maar ge moet toch niet bellen.
En 't alleraangenaamste van al,
— Ik ga 't u maar vertellen —
In die huizen
Zijn wandluizen
Die U gedurig kwellen.

En wat nu zeggen van de spijs,
die zij daar daaglijks vreten ?
z'is walgelijk
En kostelijk
Zoo gij het toch wilt weten.
Er zijn er zelfs die 't slechte vleesch,
Door walg, niet konden eten ;
En deze spijs
Zoo hoog in prijs
Werd op de straat gesmeten !

Besluiten wij met eenen raad :
Gij die schikt van te varen ;
Naar Campana
Of Mendoza
Wilt u de moeite sparen.
Wacht eerst naar goede inlichtingen,
En tracht wat geld te garen ;
Dit zal voorwaar
Zijt ge eens daar
U veel meer vreugde baren.

De voor onze streek bekende Maldegemse hekeldichter «Boerken Waardichter» stelde zijn visie op dit probleem als volgt te woord : (69)

---

(69) De Eecloonaar 5 mei 1889.

HET AARDSCH PARADIJS

1° koupleet

Wij zien hier in Belgen veel werklîen verdwijnen,
omdat er de landbouw kapot wordt gedaan ;
Zij schikken op een maand naar 't verre Argentijnen,
of naar het verwilderd Braziliën te gaan.

2° koupleet

Dat's 't land van belofte — daar moeten wij komen,
Zoo zeggen die lieden, — wat wonderen vond !
Als drupte daar 't suiker en 't zeem van de boomen.

3° koupleet

Zij trachten de boeren ook mede te wekken,
Alsof men er daaglijks een bankbriefken won ;
Als waren daar mijnen van zilver te ontdekken,
Dien men er voor dezen niet vinden en kon.

4° koupleet

Ook loopen hier mannen om 't volk te bedriegen,
En maken 't niets anders dan fabelen wijs ;
Wat kunnen die duivelsche agenten toch liegen,
Zij schilderen dat land voor een aardsch paradijs.

5° koupleet

Maar ziet eens die brieven van ginter geschreven,
Zij brengen niets anders dan jammeren aan.
Bedenk eens die lieden, hoe dat zij er leven ;
Ach ! hadden er velen dat vroeger verstaan !

6° koupleet

Daar is meer miserie dan rijkdom te rapen ;
Het dondert en stormt er nachten aaneen.
Bij dage is 't zoo heet dat de kraaien er gapen ;
De zonnegloed straalt er door spieren en been.

7° koupleet

Men woont er in koten, spelonken en holen ;
Men slaapt er op planken, — men hoort er gedruisch
van ronkende dazen, — men wordt er gekwollen,
Ten bloede gebeten van vlooi en van luis !

8° koupleet

Daar loopen er velen al zoeken en zwerven :
Geen werk, of geen almoes, — bezitten geen duit ;
Toch laten zij hun van den honger niet sterven,
Maar rooven en stelen dan goed komt het uit !

9° koupleet

De meubels en kleeren die gelden er kroonen ;
De kost is er slecht, zelfs het vleesch en de visch ;
Men eet er gestadig wilde erwten en boonen ;
Een spijs die in Vlaandren maar beste kost is !

10° koupleet

Men vindt er slechts hosschen, zoo donker bewassen,
Dat men er geen hand voor zijne oogen en ziet,
Waarin u de tigers en wolven verrassen,
Die steeds op u loeren uit blaren en riet !

11° koupleet

't krioelt er van padden en slangen en slekken,
Die spuwen en stekken, naar zwart en naar wit ;
Daar is schier geen boom in het ronde te ontdekken,
of vaste is het dat hij vol martekos zit !

12° koupleet

Zij gaan om den droes voor de menschen niet schromen,
Gelijk men wel in Europa geloofd ;
Maar smijten met stokken en staven der boomen,
U builen zoo groot als een ei op het hoofd !

13° koupleet

Ginds moeten de boeren krabuil en krauwen,
Want 't land staat vol doorns vol struiken en kruid;
Zij doen er niets anders dan kappen en houwen,
Maar 't kruid schiet er achter hun hielen weer uit!

14° koupleet

Sa, boerkens van Vlaanderen, laat u niet foppen,
Al smaakt gij hier menigen zuren beet brood;
Wilt liefst uw verdriet in uw vaderland kroppen,
Zoo zwaar als een steen hier, maar ginter als lood.

15° koupleet

Want wist men d'ellenden en rampen en plagen,
Van alle de belgen die zijn op den dol;
Daar schreef ik voorzeker op weinig dagen,
In klinkende dichten een boekwerk van vol!

Om de reeks af te ronden volgt hier een smeekbede van onze stads-
genoot Ed. Crommen, gewezen onderofficier, gericht aan de Belgische
regering (70).

Aan de achtbare HH. Volksvertegenwoordigers en Senators
van ons land.

wilt hem redden, zij die smeeken in Argentijnen!

De achtbare Heeren, van de wetten,
zullen mij dit niet willen beletten;
Hetgene ik gaan verkonden,
Die komt van Belgische monden.
Dit is van een vreemd land!
Die gebracht is tot stand.
Waar dan zijn vele Belgen
Die men daar wilt verdelgen.

---

(70) De Eecloonaar 10 maart 1889.

Het was gelijk een land van beloften !
Zooals de agenten daarop hoften.
Die werfden voor dit verre land,
Van dien schriklijken slavenband.
En zij, die er naartoe wijken
staan ginder aardig te kijken.
Dit zijn moedige soldaten !
Zij, die zoo hun land verlaten.
— Maar nu bij dat vreemde slavenjuk ;
Die zitten onz' Belgen in den druk.
Ziedaar, zij denken op hun Vaderland :
Maar wie zal ze brengen op 't Belgisch strand.
Zij, hadden het niet overwogen
Vandaar alzo te zijn bedrogen ?
En zij, allen die roepen en snakken !
Om tot hun Vaderland te geraken.
En gij Heeren van de wetten
Wilt u daartegen verzetten.
En laat, toch het bloed niet verzwelgen
van drie-en-twintig duizend Belgen. —
En wanneer zullen wij dit zien
Dat gij uw Belgen hulp zult biën.
Zij, die in dit verre land weenen ?
Wilt hun de (terugkomst) verleenen :
En hun verlossen uit dit vreemd land ?
En doen brengen naar ons Belgenland...
En als 't u zal believen,
Leest eens uw Belgen's brieven.
Zij die dit land vervloeken
Met all'zijn duistre hoeken.
En dit was voor tien franks centen
Die zij gaven aan agenten ;
Die hier werfden voor dit land !
Van dien verren slavenband.
En gij, achtbare Heeren van de wetten,
Trek uw Belgen uit die slavennetten ?
Zendt hun Belgische booten tegen.
Als gij uw Belgen zijt genegen !
Want ginder zij allen die begeeren
Naar hun Vaderland terug te keeren.
En daar is nog geen einde aan
Van zoo naar dit vreemd land te gaan ;

«En laat dit niet gedoogen»
En doet den prijs verhoogen.
Al van die verre overvaart
Die hier in ons land is vermaard.
Zij verkoopen al hun keukengoed ;
En vertrekken dan met kloeken moed.
En dit is voor een frank of tien,
Dat zij ginder ellende zien !!!

Heden bieden deze liederen en gedichten ons een echo uit één der droevigste perioden van onze geschiedenis. Reeds lang zijn die uitwijkingstaferelen uit de volksmond verbannen, maar ondanks hun relatief korte aktualiteit moeten we ze indachtig blijven ter nagedachtenis van die duizenden die zich geroepen voelden maar helaas niet tot de uitverkorenen behoorden.

BESLUIT

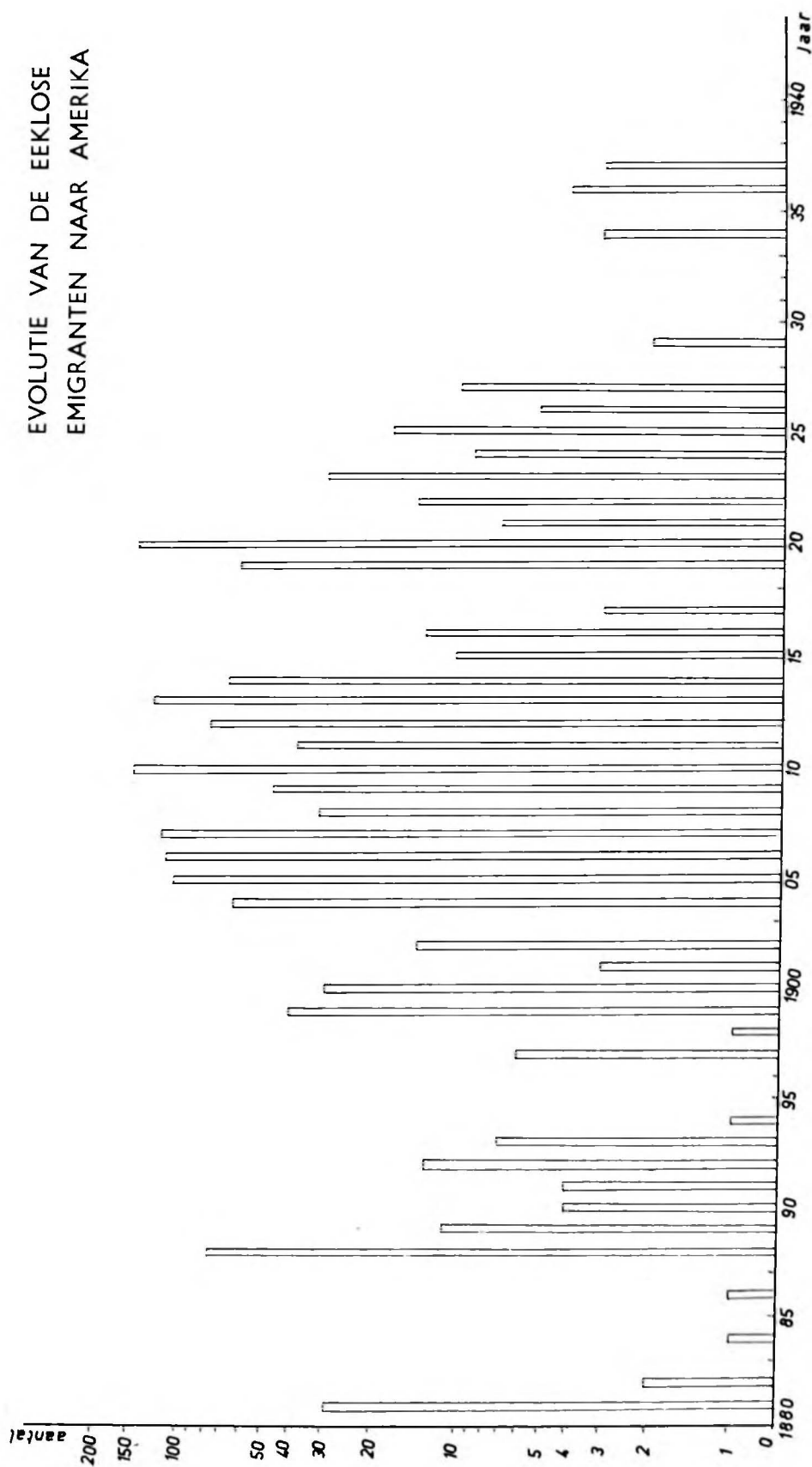
- Door een opeenstapeling van economische en sociale moeilijkheden, kwam in het midden van de 19de eeuw, het nog jonge onafhankelijke België in een weinig benijdenswaardige positie te staan.
- Zowel Koning Leopold I als zijn onderdanen waren er zich terdege van bewust dat de emigratie het enige redmiddel was. Om de bedelarij te vermijden weken veel Vlaamse textielarbeiders toen uit naar Frankrijk.
- Leopold I die heil zag in een kolonisatiepolitiek vond spijs zijn inspanningen niet de nodige steun om zijn plannen te verwezenlijken.
- Van regeringszijde werd de voorkeur gegeven aan een volksinplanting te Guatemala. Een waagstuk dat aan België niets anders dan ontgoochelingen zou bezorgen.
- Vanuit het Meetjesland vertrokken jonge gezinnen op eigen krachten naar Noord-Amerika. Hun welslagen was aanleiding om van staatswege een Belgische stichting in Pennsylvania op te richten.
- Een slechte rekrutering was er oorzaak van dat na zes maand de kolonie totaal versnipperd was.
Een analoog experiment in Kansas kende hetzelfde verloop.
- In de tweede helft van de 19de eeuw ontstonden twee strekkingen. Enerzijds werden de paupers geronseld door gewetenloze agenten ten dienste van de Zuid-Amerikaanse landen, waar niets anders dan ontgoochelingen hen te wachten stond.
Anderzijds bood de kolonisatie van het Westen in de Verenigde Staten zich aan, alwaar landbouwers en ambachtslui zich vestigden, die mits hard werken een reële kans maakten op succes.

- Tussen 1904 en 1914 kende Eeklo een ware volksverhuizing. Niet minder dan 909 inwoners verlieten de stad.
De Staat Illinois was het uitverkoren Mekka, met Moline, Rock Island, en Kewanee als voornaamste centra.
Van alle Eeklose emigranten vestigden er zich 50,9 % in de Staat Illinois.
- Na de Eerste Wereldoorlog kregen we in 1919-20 nog een lichte heropflakking.
- De depressie in de Amerikaanse economie, die uiteindelijk resulteerde in de immigratiewet van 1924 dumpte in sterke mate de grootste volksverhuizing uit de geschiedenis.
- Na 1925 was het nog sporadisch dat aan emigratie naar het Amerikaanse kontinent gedacht werd.
- Ware het niet dat onze volkskunstenaars deze relatief korte aktualiteit die als één der droevigste perioden van onze geschiedenis zal gekenmerkt blijven, in marktliederen en gedichten had vastgelegd, dan was ze voorzeker reeds lang in de vergetelheid geraakt. Wat we als een tekortkoming zouden zien ten overstaan van die duizenden mensen, en in het bijzonder van onze stadsgenoten, die uit noodwendigheid hun geboortegrond moesten verlaten.

Erik DE SMET.

EVOLUTIE VAN DE EEKLOSE EMIGRANTEN NAAR AMERIKA

Logaritmische weergave van het aantal Eeklose emigranten naar Amerika.
1881 werd bewust genomen als begindata van deze grafiek, omdat we van dan af
een continuïteit krijgen onder de Eeklose uitwijkingen.

BIJLAGE I.

CHRONOLOGISCHE LIJST VAN DE EEKLOSE EMIGRANTEN NAAR AMERIKA

Voor het opstellen van deze lijst hebben we beroep gedaan op de officiële stukken berustende op het Stadsarchief te Eeklo, waaronder de registers van Uittreding, de tienjaarlijkse volkstellingen en de gevoerde briefwisseling tussen het Ministerie van Buitenlandse Zaken en het Stadsbestuur.

Wegens het niet steeds naleven van de wettelijke bepalingen, van de zijde van de toekomstige emigrant, inzake Uittreding, zijn we ervan overtuigd dat er een gering aantal landverhuizers niet in onze lijst zijn opgenomen. In het bijzonder rond de eeuwwisseling vertrokken gezinnen zonder zich te laten afschrijven, met het gevolg dat ze later «Ambtshalve» werden geschrapt zonder vermelding van de plaats der bestemming.

Elke emigrant hebben we slechts éénmaal opgenomen. — verblijven alhier van 1 à 2 maand van reeds vroeger uitgeweken werden geweerd —, met uitzondering wanneer het gaat om een noemenswaardige wijziging in hun familiale status of als een reeds eerder gemigreerde opnieuw zijn geluk gaat beproeven.

We hebben gemeend onze lijst in 1957 te mogen afsluiten, daar het aantal nieuwe emigranten na de Tweede Wereldoorlog te beperkt werd om nog van een ware «trek» naar het beloofde land te kunnen spreken.

NR.	NAAM	BEROEP	WOONPLAATS
		1846	
1	STAELENS Pieter Jan	—	Missouri
		1850	
2	DE GRENDELE Eduard Louts	veearts	Jefferson City
		1852-53	
3	DE SMET-SENTE	—	New York
		1861	
4	STEIJAERT Pieter	—	Rio de Janeiro
5	BLOCK Mathilde Sophie		
		voor 1863	
6	DE HEUVEL Pieter Romain	—	Chicago
		voor 1876	
7	VAN HIJFTE Leopold Bernard	herbergier	Amerika
8	CAUWELS Amelia		
9	VAN HIJFTE Henri		
		tussen 1880-1890	
10	DE MEIJER Victor Leopold	landarbeider	Amerika
		1881	
11	GILLIS Petrus	handelsreiziger	Paterson
12	AERCKE Virginie Marie		
13	GILLIS Elie Louis	schoenmaker	
14	GILLIS Alice		
15	GILLIS Rene		
16	GILLIS Modest		
17	GILLIS Charles Joseph		
18	GILLIS Helena		
19	DE VLEGER Valentine Therese	—	Philadelphia
20	DE VLEGER Pierre		

NR.	NAAM	BEROEP	WOONPLAATS
21	DE MEULENAERE August	wagenmaker	East-Moline
22	POPPE Marie		
23	DE MEULENAERE Oscar		
24	DE MEULENAERE Marie		
25	DE MEULENAERE Clara		
26	DE MEULENAERE Elisa		
27	DE SCHEPPER Emma	—	Paterson
28	DE SCHEPPER Mathilde		
29	DE CRAENE Jan	wever	Paterson
30	CLAEIS Pelagie		
31	DE CRAENE Dominicus		
32	DE CRAENE Petrus Alois		
33	DE CRAENE Henri		
34	DE CRAENE Marie Clementine		
35	DE CRAENE Pieter Joseph		
36	BAILLIU Petrus	fabrieksarbeider	Paterson
37	VERHOEST Ernestine		
38	BAILLIU Jan		
39	BAILLIU Bernard		
1882			
40	BORRE Mathilde Alice	naaister	Chicago
41	BORRE Henri Joseph	timmerman	
1884			
42	VAN DE VELDE Hypoliet	—	Amerika
voor 1885			
43	DE JAEGER Bruno	hoeveknecht	Jefferson
1886			
44	SMITZ August	meubelmaker	Paterson
1888			
45	TERMONT Charles Louis	vlaszwingelaar	Minas Gerais
46	MUSSCHE Clementine	dienstmeid	
47	TERMONT Martha		
48	TERMONT Charles		
49	TERMONT Theofiel		
50	BATAVIA Seraphin	wever	Minas Gerais
51	MUSSCHE Gustaf	werkmán	Minas Gerais
52	DE VOS Albert Casimir	huisschilder	Minas Gerais

NR.	NAAM	BEROEP	WOONPLAATS
53	HAELMAN Charles Louis	vlaszwingelaar	Minas Gerais
54	BATAVIA Seraphine		
55	HAELMAN Juliana		
56	HAELMAN Bertha Maria		
57	HAELMAN Bernard		
58	HAELMAN Gustave		
59	DRIESSENS August	landarbeider- barbier	Minas Gerais
60	DE COELIERE Marie Loutse		
61	DRIESSENS Camiel		
62	DRIESSENS Emelie Marie		
63	DRIESSENS Emiel		
64	DRIESSENS Jules		
65	VAN DER HAEGEN Charles Louis	vlaszwingelaar	Minas Gerais
66	STEIJAERT Ida Maria		
67	DE VUIJSERE Petrus Emiel	huisschilder	Minas Gerais
68	VAN OVERMEIRE Marie Louise		
69	LAUWAGIE Petrus	landbouwer	Minas Gerais
70	VAN LANDSCHOOT Rosalie		
71	LAUWAGIE Mathilde Marie		
72	LAUWAGIE Marie Louise		
73	LAUWAGIE Stephanie		
74	LAUWAGIE Charles Louis		
75	LIPPENS August	wever	Paterson
76	STEIJAERT Alphons	wever	Paterson
77	CNUUDE Charles Louis	wever	Paterson
78	DE MULINCK Pieter Bernard	wever	Minas Gerais
79	VERSCHAFFEL Eugenie	huishoudster	Minas Gerais
80	DE MUIJNCK Augustine		
81	DE MULINCK Eduard		
82	DIJSSERINCK Distré	wever	Minas Gerais
83	DELCOURT Sophie Marie		
84	D'HAVE Louis Seraphin	werkmán	Minas Gerais
85	DE BRABANDER Jan Frans	diens knecht	Minas Gerais
86	DE NEVE Vital	werkmán	Minas Gerais
87	VICTOR Prudence	huishoudster	
88	DE NEVE Henri		
89	DE NEVE Marie Herminie		

NR.	NAAM	BEROEP	WOONPLAATS
90	VAN MEENEN Frederick	metser	Minas Gerais
91	CLAEJS August	wever	Minas Gerais
92	DIERCKERS Marie		
93	CLAEJS Augusta Catharina		
94	DE VRIENDT Petrus	vlaszwingelaar	Minas Gerais
95	RAMSCLAERT August	landarbeider	Minas Gerais
96	DE PULDT Seraphin	landarbeider	Minas Gerais
97	CLAEJS Charles Louis	vlaszwingelaar	Minas Gerais
98	CLAEJS Henri	diens knecht	Minas Gerais
99	CLEMMERS Petrus	landarbeider	Minas Gerais
100	DE WANDEL Petrus	werkmán	Minas Gerais
101	GEIRNAERT Henri	diens knecht	Minas Gerais
102	ANDRIES Alphons	wever	Minas Gerais
103	VAN QUAQUEBEKE Mathilde		
104	DAHLMANS Alois	aardewerker	Minas Gerais
105	EGGERMONT Hippolyte	paardenslachter	Detroit
106	DE KIMPE Hortencia		
107	EGGERMONT Victor	fabrieksarbeider	
108	ROEGIEST Petrus	landbouwer	Minas Gerais
109	VAN DE WALLE Julia		
110	ROEGIEST Petrus		
111	ROEGIEST Eduard		
112	ROEGIEST Alois		
113	ROEGIEST Jan		
114	ROEGIEST Clement Joseph		
115	LIPPENS Pieter André	dagloner	Rosario
116	LAGAERT Marie		(Argentinië)
117	LIPPENS Marie		
118	LIPPENS Pierre		
119	LIPPENS Henri Jozef		
1889			
120	DE DECEKER Marie Francisca	fabrieksarbeidster	Paterson
121	DHUVETTERS Augusta Marie	fabrieksarbeidster	

NR.	NAAM	BEROEP	WOONPLAATS
122	BOELEN Henri	dagloner	Paterson
123	VAN DER SCHUEREN Amelia		
124	BOELEN Marie		
125	BOELEN Pieter Francies		
126	BOELEN Florent Petrus		
127	BOELEN Melante		
128	DE DECKER Mathilde Marie	dienstmeid	Paterson
129	WERREBROECK Marie Loutse	dienstmeid	Ceonta
130	SAEIJ Amelia	dienstmeid	Amerika
1890			
131	VAN AUTRIJVE Jan Baptist	klompmaker	N. Amerika
132	VERBRUGGE Jan	wever	Paterson
133	DE DECKER Irma		
134	VAN HECKE Eduard	brouwersgast	Oconto
tussen 1890-1900			
135	VAN DE WALLE Charles Louis	vlasbewerker	Amerika
136	DE CLERCQ Charles	—	Amerika
137	DE WALSCHE August	aardewerker	Amerika
138	DE BAETS Marie Therese		
139	DE WALSCHE Philomon		
140	DE WALSCHE Alphons		
141	DE WALSCHE Marie Nathalie		
142	DE WALSCHE Martha Marie		
143	COLPAERT Jan Francies	—	Moline
144	COLPAERT Engelbert		
145	VAN WAESBERGHE Alois	missionaris	Bay
1891			
146	VERBIEST Henri Leopold	hoeveknecht	Amerika
147	SCHAUTTEET Camiel	dagloner	Amerika
148	LEHOUCQ Antoon Francies	handelaar	Amerika
149	VAN DE VELDE Prudent Felix	timmerman	Amerika
voor 1892			
150	HERMIE Jan Baptist	—	Atkinson
151	DE MEIJ Emele		

NR.	NAAM	BEROEP	WOONPLAATS
<i>1892</i>			
152	STAELENS Charles Francies	wever	Paterson
153	DE BAETS August	landbouwer	Paterson
154	DE VRIENDT August	landarbeider	Atkinson
155	VERBRUGGE Henri Joseph	fabrieksarbeider	Paterson
156	VAN ACKER Alfred	fabrieksarbeider	Paterson
157	BRAU, Bernard	landbouwer	Paterson
158	LEMANG Charles Louis	dagloner	Paterson
159	KRIJGER Honoré	wolwever	Paterson
160	GABRIEL, Charles Louis	dienstknecht	Paterson
161	D'HAVE Charles Francies	wolwever	Philadelphia
162	VONCK Henri	metser	Rock Island
163	VONCK Mathilde		
164	LACAEUSE Celina Maria	—	Sussex
<i>voor 1893</i>			
165	VAN DE GENACHTE Leopold	schoenmaker	Milan
166	LIPPENS Leontine Josephine		
167	VAN DE GENACHTE Celina Maria		
<i>1893</i>			
168	DELCOURT Maria Coleta	—	Amerika
169	STAELENS Victor	dagloner	Moline
170	DE GEETERE Leonte Melante		
171	STAELENS Alfons Joseph		
172	STAELENS Bruno		
173	STAELENS Elvira		
174	DE GROOTE Ludovicus	smidsgast	Kewanee
<i>voor 1894</i>			
175	DE CUIJPER Petrus	—	Moline
<i>1894</i>			
176	VAN GHUSEGHEM Cesarine Sophie	—	Amerika

NR.	NAAM	BEROEP	WOONPLAATS
<i>voor 1896</i>			
177	VAN DE GENACHTE Charles	—	Moline
178	VAN DE VELDE Cordula		
179	VAN DE GENACHTE Alice		
<i>voor 1897</i>			
180	LEFEVRE Oscar	—	New York
<i>1897</i>			
181	VAN DEN BOSSCHE Constantin	werkman	Peoria
182	BOMMELIJN Ludovica		
183	VAN DEN BOSSCHE Cornil		
184	VAN DEN BOSSCHE Emtel		
185	VAN DEN BOSSCHE Achiël		
186	COCQUIJT Charles Louis	landarbeider	Amerika
<i>voor 1898</i>			
187	DUBOSCH D...	—	New York
<i>1898</i>			
188	STAELENS Jan Frances	landbouwer	Moline
<i>voor 1899</i>			
189	VERHAGHE Disiré	—	Amerika
190	ANTHEUNIS Petrus	landarbeider	Annewan
191	CLAEIJIS Julie		
<i>1899</i>			
192	DELCOURT Hyppolyte Alfons	fabrieksarbeider	Moline
193	VAN DER BRUGGEN Camiel	—	Amerika
194	VAN VOOREN Petrus Bernard	metser	Amerika
195	DE KEUKELAERE Charles Louis	leurder	Moline
196	STAELENS Petrus	landarbeider	Amerika
197	LOETE Desiré	fabrieksarbeider	Amerika
198	VUJNCKE Sylvie Marie		
199	LOETE Emile		
200	LOETE Emma Marie		

NR.	NAAM	BEROEP	WOONPLAATS
201	DRIESSENS Petrus Leopold	wolwever	East-Moline
202	VIJNCKE Ida Maria		
203	DRIESSENS Emtel		
204	DRIESSENS Alma Marie		
205	DRIESSENS Honoré		
206	VAN OVERBERGHE Charles Louis	wever	Amerika
207	VAN QUAQUEBEKE Clementia		
208	VAN OVERBERGHE Gustave		
209	VAN OVERBERGHE Clara Marie		
210	VAN OVERBERGHE Bertha Marie		
211	VAN OVERBERGHE Alfred Prudent		
212	VAN OVERBERGHE Irma Maria		
213	VAN OVERBERGHE Joseph Emtel	—	Amerika
214	DE MULINCK Emtel	—	Amerika
215	DE MULINCK Ivo	juteweaver	Amerika
216	VERVINCKT Romantie		
217	ROOMS Frances	dagloner	South Bend
218	KRUGER Cordulia		
219	ROOMS Joseph Alois		
220	ROOMS Marie		
221	ROOMS Anna Martha		
222	ROOMS Augusta Clementina		
223	KRIJGER Honoré	lijnwaadwever	Paterson
224	THIJSBAERDT Nathalia		
225	KRIJGER Josepha Maria		
226	KRIJGER Raphaëla Clementina		
227	DE CULPER Seraphin	fabrieksarbeider	Amerika
228	DE CULPER Seraphin Joseph		
229	VAN QUAKEBEKE Petrus	fabrieksarbeider	Kewanee
230	BRUGGEMAN Philomena		
231	VAN QUAKEBEKE Arthur Prosper		

voor 1900

232	DE SMITHS Louis	—	Argentinië

1900

233	VAN DE VOORDE Victor	landarbeider	Amerika
234	EGO Mauricia	dienstmeid	Amerika

NR.	NAAM	BEROEP	WOONPLAATS
235	VAN HIJFTE Maria Theresia	landarbeidster	Amerika
236	VAN HIJFTE Dominicus		
237	LIPPENS Richard	werktuigkundige	Amerika
238	LIPPENS Gustaaf		
239	VAN LAERE Marie	dienstmeid	Amerika
240	BEAUPREZ Pieter	schaarslijper	Amerika
241	DE WISPELAERE Jules	vlasbewerker	Amerika
242	DE VOLDER Leonte		
243	DE WISPELAERE Herman Marie		
244	DE WISPELAERE Alois		
245	DE WISPELAERE Achiel Emiel		
246	HEENE Ferdinand Cyriel	wolwever	Amerika
247	COLPAERT Leonie		
248	HEENE Edmond		
249	HEENE Julie Marie		
250	HEENE Maria Magdalena		
251	HEENE Florence Hortence		
252	HEENE Mathilde Clementine		
253	ANDRIES Alphons	wolwever	Amerika
254	VAN QUAQUEBEKE Mathilde		
255	ANDRIES Cesar		
256	ANDRIES Edmond Prosper		
257	ANDRIES August Gustave		
258	DANCKAERT Alphons	wolwever	Amerika
259	VAN OVERBERGHIE Emma		
260	DANCKAERT Rachel Marie		
261	DANCKAERT Alois Alfons		
1901			
262	LAROU Henri Jozef	dienstknecht	Amerika
263	MELOEN Henri	landarbeider	Amerika
264	DE WISPELAERE Camiel	vellenbewerker	Moline
voor 1902			
265	DE DECKER Ange	—	Annawan

NR.	NAAM	BEROEP	WOONPLAATS

1902

266	DE GEETER Eduard	voerman-knecht	Kewanee
267	VAN WAES Emerance		
268	DE GEETER Victor Leon		
269	VAN WAES Alfons	hoeveknecht	Kewanee
270	MEULEMAN Carel Francies	landarbeider	St Charles
271	MAEJENS Virginia		
272	MEULEMAN Emiel	koolmijnder	
273	MEULEMAN Maria Hortentia		
274	MEULEMAN Alphons		
275	STANDAERT Emiel	lijnwaadwever	Lawrence
276	VERCAUTEREN Maria		
277	STANDAERT Aloys		
278	STANDAERT Martha		
279	STANDAERT Kamel		

voor 1904

280	PAESBRUGGE Henri	—	New York
281	PAUWELS ..		
282	VAN LAERE Louis	—	Chicago

1904

283	BULICK Lion	hovenier	Kewanee
284	WELVAERT Henri	vlasbewerker	Paterson
285	VAN VLASSEN BROECK Angeline		
286	DEPESER Engelbert	timmerman	Moline
287	VAN DEN BERGHE Gentil	bakkersgast	Paterson
288	MORTIER Charles Louis	landarbeider	Paterson
289	DELCOURT Jan Baptist	fabrieksarbeider	Moline
290	SCHELSTRAETE Philemon	wolwever	Paterson
291	SCHELSTRAETE August	klompmaker	
292	VAN ACKER Victor	landarbeider	Paterson
293	BOTTELBERGHE Domien	wolwever	Lawrence
294	STANDAERT Mathilde		
295	BOTTELBERGHE Juliaen		
296	BOTTELBERGHE Richard		
297	BOTTELBERGHE Augusta		
298	BOTTELBERGHE Oscar		
299	BOTTELBERGHE Margareta		
300	BOTTELBERGHE Zulma		

NR.	NAAM	BEROEP	WOONPLAATS
301	DIERICKX Oscar	broodbakker	Moline
302	VAN HOVE Stephanie		
303	DIERICKX Anna		
304	CRISPIJN Edmond	wever	New York
305	DE DECKER Clemencia		
306	CRISPIJN Achiel		
307	CRISPIJN Maria		
308	ANDRIES August	wolwever	Moline
309	DUITSCHAEVERS Camiel	vellenbewerker	
310	ANDRIES Ludovica	jutefabriekwerkster	
311	GABRIEL Ferdinand	voerman	Moline
312	WIEME Marie		
313	GABRIEL Maurits		
314	GABRIEL Georges		
315	GABRIEL Alice		
316	DE DECKER Theofiel	brouwersgast	Kewanee
317	VAN DER SCHUEREN Eugenie		
318	DE DECKER Albert		
319	VERBRUGGE Edgard	—	Moline
320	DE MEIJER Desiré	—	Moline
321	ROELANDT Jan Adolf	huisknecht	Moline
322	WELVAERT Mathilde		
323	ROELANDT Julien		
324	ROELANDT Omeer		
325	JACOBS Theofiel	aardewerker	Kewanee
326	VAN DER SCHUEREN Clementina		
327	JACOBS Albert		
328	LONGEVILLE Karel	—	Kewanee
329	VAN DER BRUGGEN Isidoor	schoenmaker	Kewanee
330	DE GRAVE Eduard	wolwever	Moline
331	DE GRAVE August	landarbeider	
332	VERHASSELT Serafin	klompmaker	Moline
333	WILLEMS Jan	arbeider	Moline
334	VERVINCKT Maria		
335	WILLEMS Eduard		
336	WILLEMS Rosali		
337	WILLEMS Raphaëlla		

NR.	NAAM	BEROEP	WOONPLAATS
338	VAN DE VOORDE Theofiel	stoffenbereider	Moline
339	MEIRESONNE Marie Therese		
340	VAN DE VOORDE Martha		
341	VAN DE VOORDE Gustaaf		
342	VAN DE ROSTUNE Charles	vellenbewerker	Moline
343	GOETHALS Jan	arbeider	Paterson
344	VAN DER GINST Emiel	smid	East-Moline
345	NOOTTEBOOM August	—	Moline

1905

346	DE PAUW Clement	vellenbewerker	Kewanee
347	METTEPENNINGEN Alfons	metser	Kewanee
348	AERS Marie Julie		
349	METTEPENNINGEN Desiré		
350	METTEPENNINGEN August		
351	DE GROOTE Louis	smid	Kewanee
352	DE WILDE Emma		
353	VERHASSELT Theofiel	—	Paterson
354	VERHASSELT Ghisbert		
355	DE POORTERE Evarist	schoenmaker	St-Charles
356	VAN DE GENACHTE Victor	schrijnwerker	Moline
357	CLAEUSSENS Hyppoliet	varkenskoopman	New York
358	VAN DE BRUAENE Clemence		
359	CLAEUSSENS Georges		
360	CLAEUSSENS Georgine		
361	CLAEUSSENS Oscar		
362	CLAEUSSENS Hendrik		
363	CLAEUSSENS Kamel		
364	DIERICX Engelbert	schrijnwerker	Kewanee
365	LAGEU Arthur	—	Kewanee
366	DE BEIR August	—	St-Charles
367	DUITSCHAEVERS Gustaaf	katoenwever	Kewanee
368	CLAUWS Clara	jutefabriekswerkster	
369	HAUBOURDIN Arthur	wolwever	Kewanee
370	BUIJCK Jules	fabrieksarbeider	St-Charles
371	SCHOORS Seraphina		
372	BUIJCK Eduard		

NR.	NAAM	BEROEP	WOONPLAATS
373	JACOBS Petrus	—	Kewanee
374	ROELANDS Petrus	lijnwaadwever	San Antonio
375	GABRIEL Kamiel	—	Kewanee
376	ROELANDS Livten	wolwever	Moline
377	VERBIEST Pieter	landarbeider	Moline
378	GABRIEL Leonie		
379	VERBIEST Leon		
380	VERBIEST Louis		
381	COLMAN André	landarbeider	Victoria
382	DRIESSENS Camiel	timmerman	Moline
383	STANDAERT Alois	hovenier	Kewanee
384	VAN DEN BERGHE Clementine		
385	STANDAERT Magdalena		
386	WILLEMS Louise	—	Paterson
387	LOETE August	landarbeider	Moline
388	DE CUIJPER Petrus	wever	Moline
389	WILLEMS Romanie		
390	DE CUIJPER Celina		
391	DE CUIJPER Germana		
392	VAN DER GINST Alois	wever	Kewanee
393	VAN OVERBREGHE Leonie		
394	DE POORTERE Achille	arbeider	St-Charles
395	COLPAERT Elodie		
396	DE POORTERE Martha		
397	DE POORTERE Ferdinand		
398	LIPPENS Marie Loutse	—	Kewanee
399	VERVUNCKT Clara	—	Kewanee
400	BRUGGEMAN Charles Louis	arbeider	Kewanee
401	WILLEMS Ivo	vlasbewerker	Moline
402	HELSLANDER August	landarbeider	Annawan
403	FIERS Balthasar	smid	Annawan
404	KOCKUIJT Edward	landarbeider	Annawan
405	DELANNOIJ Elias	landarbeider	Freeport
406	STAELENS Karel	handelaar	Paterson
407	DIIONDT Marie		
408	STAELENS Charles Louis		
409	STAELENS Laurentina		

NR.	NAAM	BEROEP	WOONPLAATS
410	VAN STRELDONCK Charles Louis	vellenbewerker	Kewanee
411	VAN QUAQUEBEKE Emma		
412	VAN STRELDONCK Irma		
413	PLINCKELE Charles	fabrieksarbeider	Paterson
414	PILE Emma		
415	VERVUNCKT Michel	timmerman	Kewanee
416	TUITSCHAEVERS Charles	fabrieksarbeider	St-Charles
417	STEDAERT Mathilde		
418	TUITSCHAEVERS Paulina		
419	VERHASSELT Frances	klompmaker	St-Charles
420	HAELMAN Juliana		
421	VERHASSELT Magdalena		
422	DE BEIR Camiel	wever	St-Charles
423	VAN GLABEKE Charles	wolwever	St-Charles
424	DE BEIR Emette		
425	VAN GLABEKE Magdalena		
426	BRANDT Oscar	fabrieksarbeider	St-Charles
427	DE SMET Elvira Amelia		
428	BRANDT Albert		
429	ROEGIERS Camiel	landarbeider	Moline
430	VERVUNCKT Jules	katoenwever	St-Charles
431	DE LANGHE Gustaaf	lijnwaadwever	Moline
432	VAN DER SCHUEREN Pieter	aardewerker	Kewanee
433	VAN DER SCHUEREN Emiel		
434	DE SMET Marie	fabrieksarbeidster	St-Charles
435	REGELBRUGGE Frances	wolwever	St-Charles
436	DE WALSCHE Emma	—	Paterson
437	SCHOORS Emiel	landarbeider	St-Charles
438	TOLLENS Alois	jutefabrieksarbeider	St-Charles
439	VAN DE VOORDE Henri	landbouwknecht	Rock Island
440	VAN ZELE Albert	slachter	Moline
441	STEDAERT Bertha		
442	VAN ZELE Virginia		
443	DE VENS Charles Louis	vlasbewerker	Moline
444	WELVAERT Marie		
445	DE VENS Magdalena		

NR.	NAAM	BEROEP	WOONPLAATS
446	DE POORTERE Arthur	landarbeider	St-Charles
447	COCKUIJT August	vlasbewerker	St-Charles
448	HEENE Marie Melanie	—	Annewan
1906			
449	BOELENS Melante	—	New York
450	DE JAEGER August	landarbeider	Moline
451	DE CRAENE Charles Louis	landarbeider	Moline
452	DE WISPELAERE Henri	—	Moline
453	AERTS Octaaf	landarbeider	Moline
454	WILLEMS Frederik	—	Moline
455	VAN DAELE Charles Louis	schoenmaker	Paterson
456	CLAEIJS Jules	jutefabriksarbeider	Kewanee
457	VERHASSELT Jules	klompmaker	St-Charles
458	TUITSCHAEVERS Frans	schoenmaker	St-Charles
459	DE CRAENE Desiré	lijnwaadwever	Paterson
460	LONGEVILLE Gustaaf	—	Kewanee
461	ROELANDS Henri	wolwever	Moline
462	VAN HILFTE Gustaaf	lijnwaadwever	St-Charles
463	DE VOS Edmond	vellenbewerker	Moline
464	DE MEIJER Louise		
465	DE SMET Pierre	vellenbewerker	Moline
466	DE COEIJER Theofiel	vlasbewerker	Moline
467	BUIJSSE Jules	fabriksarbeider	Moline
468	BUIJSSE Francies		
469	DIERICKX Marthin	—	Paterson
470	DE GEETER Eduard	vlasbewerker	Victor
471	BLANCKAERT Elodie		
472	DE GEETER Maurits		
473	DE BIE Petrus	fabriksarbeider	Kewanee
474	VAN VOOREN Achille	klompmaker	Kewanee
475	WIEME Clemence		
476	VAN VOOREN Rachel		
477	VAN VOOREN Alice		
478	VAN DE WALLE Eduard	vellenbewerker	Kewanee

NR.	NAAM	BEROEP	WOONPLAATS
479	DE PAUW Prosper	—	Kewanee
480	VAN ZUUT Richard	vlasbewerker	Moline
481	JOOS Alphons	landbouwer	Moline
482	REGELBRUGGE Charles Louis	wolwever	New York
483	LACROIS Alida		
484	LIPPENS Gustaaf		
485	REGELBRUGGE Cesarine		
486	REGELBRUGGE Frans		
487	REGELBRUGGE Leon		
488	REGELBRUGGE Edward		
489	VAN WUNSBERGHE Henri	hoeveknecht	New York
490	DE WEVER Charles Louis	vellenbewerker	St-Charles
491	BOUTE René	stoffenbereider	Kewanee
492	CODDE Clarisse		
493	HEENE Eugene	—	Kewanee
494	REGELBRUGGE Edmond	wolwever	St-Charles
495	CLAESSENS Charles Louis	aardewerker	New York
496	DIAS Petrus	arbeider	Moline
497	DUSSLIER Charles Louis	voerman-knecht	East-Moline
498	DE MEIERE Clemence		
499	DUSSLIER Emelie		
500	DUSSLIER Richard		
501	DUSSLIER Aloise		
502	DUSSLIER Maria		
503	DUSSLIER Magdalena		
504	AERTS Desiré	landarbeider	Moline
505	JACOBS Jan	vuurstoker	Kewanee
506	DE BUSSCHER Emma		
507	JACOBS Albrecht		
508	DE POORTERE Jules	metser	St-Charles
509	VAN BELLE Pelagie		
510	DE POORTERE Clementine		
511	DE POORTERE Margareta		
512	SPITTAEL Alots	vellenbewerker	St-Charles
513	VAN DOOSELAERE Valentijn	arbeider	Moline
514	EGGERMONT Camiel	—	St-Charles
515	DE CRAENE August	landarbeider	East-Moline

NR.	NAAM	BEROEP	WOONPLAATS
516	VAN CAUWENBERGHE Irma	naaister	Paterson
517	BUIJSSE Albert	vlasbewerker	Moline
518	HIMSCHOOT Rosalie		
519	BUIJSSE Alfons		
520	BUIJSSE Leontine		
521	DE WISPELAERE Emiel	vlasbewerker	Philadelphia
522	DE GRAVE Silvein	wever	Philadelphia
523	DE SMET Leonie		
524	DE GRAVE Maurits		
525	PILLE Edmund	fabrieksarbeider	Paterson
526	CLAEUS Leonie		
527	PILLE Emma		
528	VAN DE KEERE August	lijnwaadscheerder	St-Charles
529	REIJCHLER Frans	kleermaker	Kewanee
530	DE WULF Theofiel	foorreiziger	Kewanee
531	BOELENIS Marie		
532	RAMONT Lionel	vlasbewerker	St-Charles
533	DE ROO Clementina		
534	RAMONT Andreas		
535	VAN HUIJFTE Henri	lijnwaadwever	St-Charles
536	VIJNCKE Charles	klompmaker	East-Moline
537	HEENE Desiré	paardenknecht	Kewanee
538	ANTHEUNIS Charles	landarbeider	Kewanee
539	PAUWELS Arthur	wolwever	Kewanee
540	DE BAETS Marie		
541	PAUWELS Alfons		
542	FORDEIJN Ferdinand	stoffenbereider	St-Charles
543	VAN DEN NESTE Mathilde		
544	FORDEIJN Elvira		
545	VAN VERDEGEM Serafien	vellenbewerker	St-Charles
546	DE SMET Theofiel	vellenbewerker	East-Moline
547	CLAEIJSENS Petrus	landwerker	St-Charles
548	VAN HEIRBRUGGE Emiel	schoenmaker	St-Charles
549	CLAEIJSENS Emma		
550	DE POORTERE Jan	—	St-Charles

NR.	NAAM	BEROEP	WOONPLAATS
551	NAUDTS August	voermansknecht	Paterson
552	NAUDTS Martha		
553	PAUWELS Petrus	vellenbewerker	Moline
554	BUIJSSE Virginte	vellenbewerkster	
555	PILLE August	pottenbakker	New York
556	VOET Gustaaf Petrus	wolscheerder	Kewanee
1907			
557	VANDE WALLE Charles	arbeider	Kewanee
558	GABRIEL Hortentia		
559	VAN DE WALLE Gustaaf		
560	VAN DE WALLE Edgard		
561	DE VENDT Ida	diensmeid	Mishawaka
562	VAN DE VOORDE Emiel	—	Kewanee
563	RAMSCHAERT August	arbeider	Paterson
564	VAN DE GEUCHTE Emiel	wolwever	Kewanee
565	CLAUWS Malvina		
566	VAN DE GEUCHTE Augusta		
567	WAUTERS Camiel	arbeider	Kewanee
568	MINTJENS Martha		
569	WAUTERS Josepha		
570	WAUTERS Gustaaf		
571	BEIJN Eduard	wever	Kewanee
572	DELCOURT Clementina		
573	BEIJN Kamiel		
574	LACAEUSE Gustaaf	landarbeider	Kewanee
575	VAN STEENBERGHE Theofiel	—	New York
576	DE GEETER Camiel	landarbeider	Victor
577	FOCKE Leopold	vlasbewerker	Moline
578	PILISER Celina		
579	FOCKE Elisabeth		
580	HEIRMAN Alfred	kleermaker	Kewanee
581	VAN DE VELDE Petrus	landarbeider	Kewanee
582	CRIJSPIN Louis	wolwever	Philadelphia
583	PILLE Leonie		
584	CRIJSPIN Kamiel		
585	CRIJSPIN Maria		

NR.	NAAM	BEROEP	WOONPLAATS
586	COPPENS Alois	wolwever	Philadelphia
587	VAN DOOSELAERE Maurits	wolwever	Philadelphia
588	GABRIEL Rosalie	—	Annewan
589	BATSLEER Gustave	jutewever	Kewanee
590	VERVLIJNCKT Henri	—	St-Charles
591	SPITTAEL Alphons	jutewever	St-Charles
592	DE MEIJERE Hortence		
593	SPITTAEL Geeraerd		
594	DE MOL Honoré	wolwever	Philadelphia
595	BUIJSSE Marie		
596	DE MOL Marna		
597	VAN HUIJFTE Edmond	schoenmaker	Moline
598	BUIJSSE Mathilde		
599	VAN HUIJFTE Maria		
600	VAN HUIJFTE Rosalia		
601	VAN POECKE Eduard	jutefabrieksarbeider	Paterson
602	DE VRIENDT Charles Louis	hoeveknecht	Sheffield
603	GILLIS Philibert	vellenbewerker	Paterson
604	DE WULF Henri	landbouwer	Winnipeg
605	HAEGEMAN Emma		(Canada)
606	DE WULF Richard		
607	DE WULF Maria		
608	DE WULF Elodie		
609	DE WULF Kamtel		
610	DHAENENS Frances	schoenmaker	Timonium
611	BLANCKAERT August	landarbeider	Kewanee
612	GOOSSENS Henri	landarbeider	Kewanee
613	VAN DE PUTTE Eduard	draadjesmaker	New York
614	LIPPENS Charles	vellenbewerker	Moline
615	MARTENS Sophie		
616	LIPPENS Maria		
617	SLOCK Petrus	vellenbewerker	Moline
618	DE PAUW Leonie		
619	SLOCK Maria		
620	CLAEIJSENS Frans Clement	landarbeider	St-Charles
621	VAN AUTRIJVE Jules	metser	St-Charles

NR.	NAAM	BEROEP	WOONPLAATS
622	DE BRUIJCKER Remie	vlasbewerker	St-Charles
623	VAN DER HAEGEN Marie		
624	DE BRUIJCKER Clara		
625	VAN WIJNSBERGHE August	hoeveknecht	East-Moline
626	DE BEIR Rene	—	Chicago
627	ENKE Max	—	Vancouver
628	HIMSCHOOT Alfons	hoeveknecht	Vancouver
629	HIMSCHOOT Alois	hoeveknecht	
630	LIBERT Paul Prosper	priester-leraar	Rochester
631	WILLEMS Kamiel	brouwersgast	East-Moline
632	CLAEIS August	vellenbewerker	East-Moline
633	STAELENS Arthur	vellenbewerker	St-Charles
634	VAN LANDEGEM Edmond	fabrieksarbeider	East-Moline
635	DE WISPELAERE Maria		
636	VAN LANDEGEM Helena		
637	VAN LANDEGEM Vital		
638	VAN LANDEGEM Richard		
639	VAN LANDEGEM Clemens		
640	HAELMAN Bertha	—	St-Charles
641	GEIRNAERT Henri	bleeker	East-Moline
642	VERSELDER Jules	—	East-Moline
643	RAMONT Frans	diensthode	St-Charles
644	ARLEQUEEUW Albert	wever	Lawrence
645	DE MIL Emma		
646	ARLEQUEEUW Magdalena		
647	ARLEQUEEUW Maurits		
648	ARLEQUEEUW Maria		
649	PLATEL Edgard	—	Philadelphia
650	DE MEIJERE Kamiel	tabakbewerker	St-Charles
651	ROELANDS Alots	kleermaker	Moline
652	WILLEMS Ludovica		
653	ROELANDS Celesta		
654	VERSCHOOTE Eduard	broodbakker	New York
655	ROESBEKE Eduard	metser	Kewanee
656	VAN DER SCHUEREN Eugenie		

NR.	NAAM	BEROEP	WOONPLAATS
657	SAEIJ Eduard	vellenbewerker	Kewanee
658	LIPPENS Prudentia		
659	SAEIJ Herman		
660	VAN ZELE August	veekoopman	New York
661	VAN DE GENACHTTE Louis	veekoopman	New York
662	COLPAERT Arthur	bandensnijder	Paterson
663	DE PUIJDT Mathilde	vellenbewerkster	
664	GEIRNAERT Aimé	bakker	New York
665	VAN ACKER Jan Baptist	vlasbewerker	Lawrence
666	VERCAUTEREN Martha		
667	COPPENS Charles	—	Philadelphia
668	ROBBRECHT Marie	—	New York
669	DE TAEIJE Clara		
1908			
670	VAN WIJNSBERGHE Emiel	hoeveknecht	New York
671	RAMMELAERE August	landbouwer	New York
672	DHAENENS Pieter	mandenmaker	New York
673	ABATTE Henri	rondreizend winkelier	New York
674	COONE Alois	katoenwever	Kewanee
675	VERCAUTEREN Emiliane		
676	COONE Rachel		
677	VAN DE GEJUCHTE Eduard	arbeider	New York
678	HIMSCHOOT Clara	—	Kewanee
679	SCHOORS Charles	smid	St-Charles
680	BUIJSSE Maria		
681	SCHOORS Martha		
682	SCHOORS Eduard		
683	HIMSCHOOT August	varkensslachter	East-Moline
684	HIMSCHOOT Maurice		
685	HIMSCHOOT Magdalena		
686	GELEIJN Joseph	minderbroeder	La Serena (Chili)
687	VAN DAMME August	landbouwer	(Chili)
688	HAUTEKEETE Rachel	—	Kewanee
689	GALENS Alois	arbeider	Kewanee
690	VAN VLASSEN BROECK Hortencia		
691	GALENS Kamiel		

NR.	NAAM	BEROEP	WOONPLAATS
692	EGGERMONT Petrus	vellenbewerker	Kewanee
693	VAN DE GENACHTE Pieter	slachter	New York
694	DURIEN Clara		
695	RAMONT Ferdinand	voorman	Chicago
696	RIJCKAERT Elvira		
697	RAMONT Victor		
698	VERHASSELT Bernard	—	New York
699	DE CLERCQ Calixtus	fabrikant	New York

1909

700	CLAEUS Raymond	wolwever	Philadelphia
701	DE BAETS Kamiel	timmerman	Moline
702	VAN POECKE Henri	vellenbewerker	Moline
703	LIPPENS Louis	vellenbewerker	Kewanee
704	MARTENS Clara		
705	LIPPENS Prosper		
706	PILLE Henri	vellenbewerker	Jamestown
707	BULSSE Sophia		
708	DE BEIR Jules	—	St-Charles
709	VAN WUNSBERGHE Raymond	hoeveknecht	New York
710	DE VLIETTER Oscar Frances	wolwever	Philadelphia
711	VAN OVERBERGHE Martha		
712	CAMMAERT Felicitas	boterhandelaar	Strathmore Alta (Canada)
713	DE WULF Maria	—	Kewanee
714	VAN HUIJTE Clementina	—	St-Charles
715	DE HULSTERS Prudentia		
716	DE MEIJERE Petrus	landarbeider	New York
717	DE BUSSCHERE Rene	dagloner	Moline
718	VAN VLASSEN BROUCK Romanie		
719	DE BUSSCHERE Alois		
720	DE BUSSCHERE Jozef		
721	DE BUSSCHERE Alfonsina		
722	DE BUSSCHERE Jan		
723	DE BUSSCHERE Maria		
724	VAN BRANTEGHEM August	schoenmaker	St-Charles
725	VAN HUIJTE Augusta		
726	VAN BRANTEGHEM Martha		

NR.	NAAM	BEROEP	WOONPLAATS
727	VAN HIJFTE Leopold	—	Moline
728	MARTENS Pieter Francies	wever	Moline
729	RAMONT Jan	voerman	Kewanee
730	LIPPENS Rosalie		
731	RAMONT Jan	jutefabrieksarbeider	
732	RAMONT Julien	jutefabrieksarbeider	
733	RAMONT Charles		
734	SLOCK Richard	sluitboomwachter	Kewanee
735	DE VENT Cordula		
736	SLOCK Geeraard		
737	DE MOI Edmond	fabrieksarbeider	Philadelphia
738	VERHEUGEN Henri	—	New York
739	LIPPENS Jozef	slachter	East-Moline
740	VIJNCKE Charles	klompmaker	
741	VAN DEN HENDE Sulma		
742	VIJNCKE Magdalena		
743	VIJNCKE Alfons	varkensslachter	New York
744	POPPE Amelia		
745	VOET Francies Isidore	wolkaarder	Kewanee
1910			
746	VAN CAUWENBERGHE Marie	—	Wilbaux
747	DE MEIJERE Octave	fabrieksarbeider	New York
748	VAN STEENBERGHE Hypoliet	—	New York
749	BRAL Theophiel	—	Atkinson
750	CLAEIJIS Henri	dagloner	Moline
751	REGELBRUGGE Marie		
752	CLAEIJIS Marie		
753	CLAEIJIS Margareta		
754	CLAEIJIS Alice		
755	CLAEIJIS Angele		
756	MUSSCHE Clemence	vellenbewerkster	St-Charles
757	DE BEIR August		
758	DE SMET Octaaf	—	Minneapolis
759	HERMIE Edward	—	Ghent
760	DE MEIJERE Gustaaf	tabaksbewerker	St-Charles
761	DE VLEGER Camiel	metser	Rockford

NR.	NAAM	BEROEP	WOONPLAATS
762	VAN LANDSCHOOT Gustaaf	—	St-Charles
763	VAN SPELDBROECK August	vlasbewerker	Peoria
764	VAN HOFTE Marie		
765	FIERS Amedé	hoeveknecht	St-Charles
766	DELANNON Henri	hoeveknecht	St-Charles
767	LOETE August	landarbeider	Moline
768	VAN AUTREVE Maria		
769	DE VLAEMINCK August	landbouwer	Chent
770	DE BRUUCKER Theofiel	landarbeider	St-Charles
771	DE VOS Frans	landarbeider	Moline
772	DE VLEGHER Cesarina	—	Kewanee
773	GEIRNAERT Helene	fabrieksarbeidster	East-Moline
774	VAN DE PUTTE Aimé	vellenbewerker	Moline
775	VAN DE PUTTE Alfred	—	
776	DE WAEGENAERE Alfons	koopman	Paterson
777	DELLAERT Victor	landarbeider	Kewanee
778	DE CONINCK Sulma		
779	DELLAERT Albrecht		
780	VERVAET Prosper	smid	Cleveland
781	DELCOURT Clementine		
782	VERVAET Kamiel		
783	VAN HAMME P...	—	Kewanee
784	LONGEVILLE Theofiel	—	Kewanee
785	TIEBERGHEM Emma	naaister	Paterson
786	VAN DAELE Oscar		
787	GAILLIAERT Petrus	huisschilder	Moline
788	WILLE Adelaïde		
789	GAILLIAERT Carel		
790	GAILLIAERT Irma		
791	WILLE Charles Louis		
792	VERSTRAETE René	—	Kewanee
793	DE PREE Hypoliet	—	East-Moline
794	COBERT Augusta		
795	WILLEMS Willem	—	Moline
796	WILLEMS Desire	fabrieksarbeider	
797	BASSIER Arthur	—	Moline

NR.	NAAM	BEROEP	WOONPLAATS
798	KOCKUIJT Alois	dagloner	Sheffield
799	HEIRBRANDT Constancia		
800	KOCKUIJT Emma		
801	KOCKUIJT Alma		
802	KOCKUIJT Eduard		
803	RIJCKAERT Victor	metser	Elkton
804	VAN DE GEJUCHTE Mathilde	kleermaakster	
805	RIJCKAERT Maria		
806	RIJCKAERT Jozef		
807	VAN DE PUTTE Achiel	wolspinner	Rockford
808	HAECK Marie		
809	VAN DE PUTTE Gustaaf		
810	HEENE Eduard	—	East-Moline
811	VAN DEN HENDE Maria		
812	HEENE Joris		
813	LIPPENS Maria	—	East-Moline
814	LIPPENS Emile	spoorwegaarbeider	Lansing
815	DE WITTE Helena		
816	LIPPENS Bernard		
817	SLOCK Joseph	—	Kewanee
818	PIJNCKELS Serafien	—	Kewanee
819	DUIJTSCHAEVERS Eduard	vellenbewerker	Kewanee
820	ENGELS Gustaaf	—	Annewan
821	CAMMAERT Stephanie	—	Strathmore Alta (Can.)
822	DE POORTER Louis	timmerman	St Alphonse (Can.)
823	VAN DER BRUGGEN Henri	—	Kewanee
824	VAN BRANTEGHEM Jozef	timmerman	East-Moline
825	WILLEMS Martha		
826	DE PRAET René	—	Paterson
827	DE CLERCK Marie	—	Moline
828	ONDERDONCK Edmond	landarbeider	New York
829	HELSLANDER August	landarbeider	Kewanee
830	HEENE Marie		
831	HELSLANDER Edmond		
832	BLOMME Edward	—	St Louis

NR.	NAAM	BEROEP	WOONPLAATS
833	COPPENHOLLE Martha	—	East-Moline
834	PEEL Leon	—	Rochester
835	VAN VOOREN Gustaaf	touwslager	St Charles
836	TERMONT Camiel	meubelmaker	East-Moline
837	VAN AUTRIJVE Germana		
838	TERMONT Clemence		
839	TERMONT Pieter		
840	TERMONT Casimir		
841	TERMONT Emiel		
842	TERMONT Elza		
843	TERMONT Joris		
844	COPPENS Juliette	—	Philadelphia
845	VAN HUFTE Virginne	naaister	Peoria
846	DE BAETS Helena	—	Rochester
847	RAMONT Margareta	—	St Charles
848	MORTIER Florent	landarbeider	New York
849	VAN DE VOORDE Marie		
850	MORTIER Oscar		
851	MORTIER Basiel		
852	DE POORTER Camiel	—	Lansing
853	DE POORTER Anna		
854	DE BIE Livin	wolscheerder	St Charles
855	VERHOEST Honorine	naaister	
856	DE BIE Joannes		
857	DE BIE Prosper		
858	VICTOR Armand	—	East-Moline
859	MUSSCHIE Marie		
860	VICTOR Marie		
861	VICTOR Elza		
862	VIJNCKE Frans	fabrieksarbeider	Moline
863	LOETE Pelagie		
864	VIJNCKE Clara		
865	VIJNCKE Clementina		
866	VIJNCKE Hector		
867	VIJNCKE Richard		
868	TUIJTSCHAEVERS Desire	—	St Charles
869	DE VUEGER Clemence		
870	TUIJTSCHAEVERS Alma		
871	TUIJTSCHAEVERS Edgard		

NR.	NAAM	BEROEP	WOONPLAATS
872	D'HAVE Prosper	smid	New York
873	CLAEIJSENS Marie		
874	COLPAERT Camiel	—	New York
875	FOCKE Marie		
876	COLPAERT Helena		
877	COLPAERT Clara		
878	COLPAERT Raymond		
879	VAN OVERMEIRE Theofiel	—	New York
880	GRIJP Emma		
881	VAN HUIJFTE Gaston	—	Peoria
882	RIJCKAERT Vincent	—	New York
883	WILLEMS Emma		
884	RIJCKAERT Remie		
885	VROMBOUT Jan	klompmaker	New York
886	VAN DE VEIRE Mathilde		
887	HIMSCHOOT Charles	—	Kewanee
888	VAN DE VOORDE Angele	—	New York
889	STELJAERT Arthur	slager	New York
890	VAN DAELE Theofiel	—	Paterson

voor 1911

891	VERHOEVEN Desiré	fabrieksarbeider	La Salle
892	VAN VERDERGEM Stephante		
893	VERHOEVEN Magdalena		
894	VERHOEVEN Jules		

1911

895	CAUWELS Edmond	timmerman	Chicago
896	DE ROO Henri	landarbeider	St Charles
897	MEIRESONNE Marie		
898	BATSLEER Jan	aardewerker	St Charles
899	VIGOUREUX Petrus	metser	St Charles
900	DE MEIJER Alois	landarbeider	New York
901	DE MEIJER Henrie		
902	DE BUSSCHER Leon	—	New York
903	HIMSCHOOT Alois	—	Edmonton (Can)
904	HIMSCHOOT Octaaf		

NR.	NAAM	BEROEP	WOONPLAATS
905	DE BEIR Seraften	lijnwaadfabrikant	Strathmore (Can)
906	ACKE Engelbert	sjuwer	New York
907	BASTIEN Magdalena		
908	ACKE Amelia		
909	HAEGEMAN Achiel	landbouwer	Saskatoon (Can)
910	NAUDTS Edmond	jutefabrieksarbeider	New York
911	HEISLANDER Charles	—	New York
912	DE SUTTER Emtel	schilder	Chicago
913	VAN DE PUTTE Anna		
914	DE SUTTER Angele		
915	DE SUTTER Rachel		
916	LEFÈVRE Martha	—	Paterson
917	JACOBS Rosalia	—	East Moline
918	SCHNABEL Jan		
919	BUIJCK Lionel	—	St Charles
920	RIJCKAERT Jan Frances	—	Moline
921	DE BAETS Camiel	wolwever	St Charles
922	MARTENS Clemence	jutefabrieksarbeider	
923	DE BAETS Theofiel		
924	DE BAETS Eduard		
925	VAN VOOREN Christina	strijkster	Sheffield
926	BOCKLING Johan	minderbroeder	La Serena (Chili)
927	COPPENS Alois	wolwever	Philadelphia
928	BOUTE Maria		
929	COPPENS Maria	vellenbeworkster	
930	COPPENS Augusta	vellenbeworkster	
931	COPPENS Martha	bobijnster	
932	COPPENS Alfred		
933	COPPENS Margareta		

1912

934	HAEGEMAN Jules	—	Moline
935	VAN DE GENACHTE Juliana		
936	VAN HIJFTE Charles Louis	wolwever	Peoria
937	VAN DOOSSELAERE Maria		
938	DE CLERQ Marie	dienstmeid	Victor
939	VAN HIJFTE Helena	naaister	Detroit

NR.	NAAM	BEROEP	WOONPLAATS
940	VERMEIRE Alois	sjouwer	Victor
941	DE GEETER Emma		
942	VERMEIRE Bernard		
943	VERMEIRE Anna	ijzerbewerker	New York
944	DE BRABANDER Emiel		
945	STANDAERT Clementina		
946	DE PUIJDT Gustave	aardewerker	Jamestown
947	D'HAVE Louisa Marie	vellenbewerkster	Kewanee
948	SCHOORS Cyriel	—	Sheffield
949	VAN LANDSCHOOT Eduard	bakker	Paterson
950	DE PUIJDT Alfred	vellenbewerker	Jamestown
951	BUIJSSE Marie Leonie	werktuigkundige	Rio de Janeiro
952	BEAUJEAN Pieter Joseph		
953	DELHAS Marie		
954	BEAUJEAN Marie		
955	BAEUJEAN Wilhelm		
956	BEAUJEAN Stephanie		
957	BEAUJEAN Paul		
958	BEAUJEAN Joanna		
959	BEAUJEAN Christelle		
960	NOE Emma	winkelierster	New York
961	ROEGENS Raymond	vellenbewerker	
962	ROEGENS Maria		
963	HIMSCHOOT Alfons Petrus	landarbeider	Edmonton (Can)
964	VAN EENAEME Camilla		
965	HIMSCHOOT Theophiel		
966	DIJSELINCK Alfons	wolwever	New York
967	ROESBEKE Marie	aannemer	New York
968	DIJSELINCK Noelli		
969	METTEPENNINGEN Destré		
970	DE COELIERE Romanie	—	New York
971	METTEPENNINGEN Mathilde		
972	MATTHIJS Octaaf		
973	IMMESOETE Juliaan	—	Quebec (Can)
974	GABRIEL Jozef Pieter	—	Rockford
975	HEENE Henri	meubelmaker	Kewanee
976	VIJNCKE Margareta		

NR.	NAAM	BEROEP	WOONPLAATS
977	DE MAERTELAERE Charles Louis	fabrieksarbeider	Moline
978	COCQUIT Maria		
979	DE MAERTELAERE Magdalena		
980	DE MAERTELAERE Cytel		
981	DE HEUVEL Jozef Edmond	—	Philadelphia
982	PLATEL Kamel	draadjesmaker	Philadelphia
983	LECOUTERE ...	wolwever	St Charles
984	DE KEUKELAERE Charles Louis	—	Moline
985	VAN DOOSELAERE Sophie		
986	VAN OVERBERGHE Eduard	jutewever	Kewanee
987	SMET Marie Sophie	katoenbobijnster	
988	PILLE Honoré	wolwever	Jamestown
989	VERHEECKE Emelie		
990	PILLE Magdalena		
991	LOOTENS Frans		
992	VAN DER HAEGEN Eduard	draadjesmaker	New York
993	COLPAERT Henri	kuiper	New York
994	DE METSENAERE Clemence		
995	COLPAERT Augusta		
996	COLPAERT Filomena		
997	COLPAERT Karel		
998	COLPAERT Arthur		
999	GABRIEL Arthur	varkenskoopman	New York
1000	VERHOEST Stephanie		
1001	GILLIS August	koopman	New York
1002	VAN ZELE Eugenie		
1003	GILLIS Rachel		
1004	BELIN Seraphin	woldoorhaler	Kewanee
1005	VAN DOOSSELAERE Philibert	wolscheerder	New York
1006	VAN DEN DRIESSCHE Jan Baptist	dagloner	Washington
1007	BULTIJNCK Clementina	vellenbewerkster	
1008	VAN DEN DRIESSCHE Marcel		
1009	VAN ZUUT Kamel	vlasbewerker	New York

1913

1010	HIMSCHOOT Serafien	wolwever	Kewanee
1011	VAN DEN BERGHE Maria Helena	naaister	Letcher

NR.	NAAM	BEROEP	WOONPLAATS
1012	DE WILDE Philemon	—	Atkinson
1013	STANDAERT Alfred	dagloner	Kewanee
1014	PLINCKELS Alice		
1015	MIL.OEN Louise Maria	dienstmeid	Nort Lansing
1016	VAN POECKE Ferdtnand	rondleurder	Moline
1017	VAN POECKE Oscar		
1018	BAELE Kamiel	wolwever	Moline
1019	VERSIGGHEL Eugenia		
1020	WIEME Kamiel	schrijnwerker	Kewanee
1021	DE WAEGENAERE Polydore	koopman	Chatam (Can.)
1022	DE VUIJSDERE Georgina		
1023	DE WAEGENAERE Hendrika		
1024	STANDAERT Ivona	—	St Charles
1025	RIJCKAERT Salomon	brouwersgast	Kewanee
1026	GEIRNAERT Elias	wolwever	Paterson
1027	PIJNCKELS Alois	jutewever	Paterson
1028	VAN DOOSSELAERE Achiel	wolwever	Philadelphia
1029	DE SLIER Henri	dienstbode	Moline
1030	HAELMAN Omer	wolwever	St Charles
1031	VAN HECKE Pieter	wolwever	Moline
1032	VAN DE PUTTE Clemence		
1033	VAN DOOSSELAERE Ludwine	vellenbeworkster	Moline
1034	SLOCK Edmond	spoorwegarbeider	Moline
1035	VAN DER HAEGEN Seraffen	jutebewater	Kewanee
1036	EGGERMONT Marie		
1037	VAN DER HAEGEN Romanic	jutefabrieksarbeidster	
1038	VAN DER HAEGEN Prosper		
1039	FIERS Asper Edmond	hovenier	Montana
1040	VAN QUAKELBERGHE Eloda	dienstmeid	
1041	GOETHALS Marta	—	Monteral (Can.)
1042	BLOMME Henri	landarbeider	Belle Plaine
1043	DE CRAENE Clemence		
1044	STANDAERT Henri	metser	St Charles
1045	HIMSCHOOT Mathilde		
1046	STANDAERT Margareta		

NR.	NAAM	BEROEP	WOONPLAATS
1047	VERHAS Charles	kamslager	Kewanee
1048	LONGEVILLE Elodia		
1049	VERHAS Magdalena		
1050	VERVUNCKT Louis	spekslager	St Charles
1051	VERVUNCKT Rachel		
1052	VERVUNCKT August		
1053	DE SMET Georges Jules	draadjesmaker	St Charles
1054	HIMSCHOOT Clement	wolwever	St Charles
1055	HIMSCHOOT Kamiel	metser	
1056	VAN POECKE Richard	draadjesmaker	Rock Island
1057	GILLIS Alexander Gustaaf	vlasbewerker	New York
1058	DE REU Jules	—	Rockford
1059	ROBERT Petrus	vellenbewerker	Rockford
1060	VAN BELLE Prosper	wolwever	New York
1061	CLAUWS Alphons	riemmaker	Philadelphia
1062	DE CRAENE Augusta		
1063	BASSIER Richard	landbouwer	Moline
1064	GOETHALS Marie Louise		
1065	BOTTELBERGHE René	bakker	Paterson
1066	VAN BRANTEGHEM Noël	schnijwerker	Rochester
1067	DE BOEVER Marie		
1068	VAN BRANTEGHEM Germana		
1069	VAN BRANTEGHEM Anna		
1070	VAN DE AVIJLE Alma	—	Moline
1071	CATTOIR Maria	herbergierster	Atkinson
1072	FREDERICK Jozef		
1073	FREDERICK August		
1074	DE CLERCK Alfons	leurder	Atkinson
1075	NAESSENS Alfred	broodbakker	Moline
1076	VAN ACKER Pieter	koopman	Moline
1077	VERMAST Maria		
1078	LAMPO Charles	wolwever	New York
1079	PIJNCKEL Jozef Francies	hoeveknecht	Moline
1080	DE LANGE Charles	veedrijver	Moline
1081	DE SMET Isidoor	metser	East-Moline
1082	VAN DEN DRIESSCHE Clara	hobijnster	
1083	DE SMET Alfons		

NR.	NAAM	BEROEP	WOONPLAATS
1084	BUIJSSE Emile	jutewever	Jamestown
1085	BOUTE Eduard	wolwever	Rockford
1086	METTEPENNINGEN Marie Louise		
1087	BOUTE Gerard		
1088	BOUTE Pharaïldis		
1089	BOUTE Urbaan		
1090	CLAEIJS Serafien	katoenwever	Rock Island
1091	HEIJNEMAN Eveline		
1092	CLAEIJS Edgard		
1093	BERT Gustaaf	draadjesmaker	Rock Island
1094	HEIJNEMAN Christina		
1095	PIESSENS Telesphore	slachtersgast	Rockford
1096	LEROI Charles	wolwever	Philadelphia
1097	WILLEMS Rosalie		
1098	LEROI Pius Petrus	lijnwaadwever	
1099	LEROI Anna		
1100	BEELAERT Eduard	—	Montana
1101	DE WAEGENAERE Victor	koopman	Paterson
1102	NAUDTS Leonie		
1103	DE WAEGENAERE Elza		
1104	VAN SPEIJ BROUCK Arthur	katoenwever	New York
1105	LAMPAERT René	wolwever	Jamestown
1106	BUIJSSE Magdalena		
1107	NAGELS Alphons	—	Moline
1108	VERSLUIJS Martha		
1109	VERCRUIJSSE Jacob	vellenbewerker	East-Moline
1110	JACOBS Helena Coleta		
1111	VERCRUIJSSE Michel		
1112	VAN DE GENACHTE Honoré	aardewerker	New York
1113	STELJAERT Leon	schilder	Philadelphia
1114	NUNNINCK Eduard	handelaar	Paterson
1115	BOGAERT Eugenia	—	New York
1116	DE WULF Albert		
1117	DE WULF Magdalena		
1118	DE WULF Rachel		
1119	DE WULF Bertrand		

NR.	NAAM	BEROEP	WOONPLAATS
1120	VERHEECKE August	metser	Moline
1121	HAESAERT Leon	—	Kewanee
1122	VAN BELLE Marie Louise	naaister	
1123	HEENE Marie Louise	—	Kewanee
1124	LONGEVILLE Virgile	jutefabriekswerkster	
1125	LONGEVILLE Magdalena		
1126	CLAEUS Petrus	wolwever	Jamestown
1127	GOOSSENS Marie		
1128	VERCAUTEREN Maurice	—	Lawrence
1129	VAN GLABEKE Edmond	—	St Charles
1130	ROEGIERS Eduard	wolwever	Mishawaka

1914

1131	ROEGIS Ivo	landarbeider	Moline
1132	DE PAUW Marie	hoevemeid	
1133	VAN DOOSSELAERE ...	wolwever	Philadelphia
1134	VAN PACHTENBEKE Maria		
1135	PLATEL Andreas	woltwijnder	Rockford
1136	DE VIEGER Kamiel	vellenbewerker	Rockford
1137	TACK Clementina		
1138	DE VIEGER Engelbert		
1139	DE VIEGER Juliaan		
1140	DE VIEGER Arthur		
1141	VAN LOO Leopold	—	Chicago
1142	GEIRNAERT Emtel	hovenier	Swan Lake (Can.)
1143	HEUMAN Marie		
1144	VAN HECKE Alphons	schrijnwerker	East-Moline
1145	VAN DEN AVIJLE Eugenie		
1146	VAN HECKE Augusta		
1147	VAN HECKE Joris		
1148	VAN HECKE Antonia		
1149	ROEGIERS Emile	metser	Paterson
1150	VAN DEN DRIESSCHE Frans	wolwever	Philadelphia
1151	MATTHIJS Juliana	—	New York
1152	WILLE Noel	—	St Charles

NR.	NAAM	BEROEP	WOONPLAATS
1153	VERCAUTEREN Theofiel	visventer	Lawrence
1154	VERSCHOOTE Marie		
1155	VERCAUTEREN Clementine		
1156	VERCAUTEREN Gustaaf		
1157	VERCAUTEREN Herman		
1158	VAN DER HAEGEN Oscar	ijzerbewerker	Kewanee
1159	OOSTERLINCK Alice		
1160	BATAVIA Julien	wolwever	Paterson
1161	NAUDTS Martha		
1162	BATAVIA Serafien		
1163	GRUIP Alfred Emiel	wolwever	Chatham (Can)
1164	DE BEIR Francies	wolwever	Kewanee
1165	PLATEL Maria		
1166	GRUIP Charles Louis	sjouwer	Prairie Siding (Canada)
1167	VAN BASSELAERE Romanie		
1168	VAN DE WOESTIJNE René	jutefabrieksarbeider	St Charles
1169	VAN DOOSSELAERE Albert	—	Philadelphia
1170	MAEIJENS Gustaaf	steenhouwer	Paterson
1171	PILLE Romanie		
1172	MAEIJENS Edgard		
1173	MAEIJENS Maurits		
1174	MAEIJENS Germana		
1175	VAN DAMME Edmond	—	Kewanee
1176	VAN DAMME Alfons		
1177	VERHEECKE Charles	wolspinner	Paterson
1178	AERS August	brouwersgast	Moline
1179	LIPPENS Henri	wolwever	Philadelphia
1180	DIJSSERINCK Arthur	spoorwegarbeider	Carless
1181	STAELENS Ferdinand	draadjesmaker	St Charles
1182	SIJMOENS Margereta		
1183	TULTSCHAEVERS Seraphin	touwslager	St Charles
1184	TULTSCHAEVERS August	vellenbewerker	
1185	WIEMEERSCH Marcel	—	East-Moline
1186	WIEMEERSCH Prudent	ploegbaas	
1187	GAIJET Kamel	wolwever	Haward
1188	DIJAVE Pelgte Marie		
1189	GAIJET Jozef Karel		

NR.	NAAM	BEROEP	WOONPLAATS
1190	DE BEIR Henri	—	Montreal (Can)
1191	BLANCKAERT Bertha	—	Rock Island
1192	COLPAERT Georges	brouwersgast	St Charles
1193	DE WULF Jules	danszaalhouder	St Charles
1194	DE WULF Leonie		
1195	DE WULF Sulma		
1196	DE WULF Florent		

1915

1197	MORTIER Eduard	stoffenbereider	Paterson
1198	DE HULSTERS Lucie		
1199	MORTIER Albrecht		
1200	ROEGIERS Henri	—	New York
1201	CLAEIS Charles Louis	wolwever	Philadelphia
1202	CLAEIS Rachel	lakennopster	
1203	DHOOGHE Martha	jutefabrieksarbeider	Rock Island
1204	SMITZ Willem	weefstuigkundige	Rock Island
1205	VAN DE GEJUCHTE Josephine		
1206	SMITZ Maurits		

1916

1207	VAN DEN DRIESSCHE Aimé	vellenbewerker	New York
1208	PLATEL August	dagloner	Philadelphia
1209	OVERMEIRE Clementina		
1210	LEROI Seraften Leo	—	Philadelphia
1211	LIPPENS Clementina	—	Philadelphia
1212	PIJNCKELS Achiel	fabrieksarbeider	Kewanee
1213	VERHIECKE Jan Louis	vellenbewerker	Paterson
1214	DE MOL Achella Maria		
1215	VERHIECKE Suzanna		
1216	VERHIECKE Honoré		
1217	VERHIECKE Prosper		
1218	VERHIECKE Geeraard		
1219	BOUTE Margareta	—	Philadelphia

NR.	NAAM	BEROEP	WOONPLAATS
<i>voor 1917</i>			
1220	MORTIER Magdalena	—	Traquille (Can)
<i>1917</i>			
1221	BATAVIA Theophiel	—	Paterson
1222	SERGEANT Theophiel	spoorwegaarbeider	New York
1223	SPEECKAERT Marie		
<i>1919</i>			
1224	DE CLERCK Kamiel	—	Moline
1225	CLAEIJSENS Seraphin	wolwever	Rockford
1226	RONSIJN Joanna		
1227	CLAEIJSENS Gaston		
1228	CLAEIJSENS Germana		
1229	VAN BELLE Louts	wolwever	Kewanee
1230	MARTENS Hortentia		
1231	DE VRIEZE Edmond	smid	New York
1232	VOET Prosper	wolwever	Yale
1233	DE PAUW Edgard	wolwever	Kewanee
1234	CLAUWS Jan	spoorwegaarbeider	Kewanee
1235	VAN DEN NESTE Augusta		
1236	CLAUWS Maria		
1237	BEKAERT Prosper	wolwever	Kewanee
1238	VAN BRANTEGHEM Augusta		
1239	BEKAERT Hendrika		
1240	BEKAERT Noël		
1241	DE CRAENE Alfred	vlasbewerker	Hartwick
1242	VAN SUIJT Augusta		
1243	DE KEIJSER Augustin	wolwever	Jamestown
1244	PILLE Louise Marie		
1245	DE KEIJSER Magdalena		
1246	VAN DER ZWALM Louts	werktuigkundige	Rockford
1247	VAN LANCKER Martha	dienstmeid	
1248	VROMBOUT Rachel	—	Moline
1249	VROMBOUT Pieter		
1250	VAN KERKHOVE Florencia	wolbewerkster	Kewanee

NR.	NAAM	BEROEP	WOONPLAATS
1251	VAN LANDSCHOOT René	smid	New York
1252	NAUDTS Emma	wolbobjenster	Paterson
1253	NAUDTS Magdalena		
1254	VAN BASTELAERE Alphons	—	Chatham (Can)
1255	CLAEJS Francis	wolwever	Philadelphia
1256	CLAEJS Adolf		
1257	DE JAEGER Macharius	jutewever	Kewanee
1258	PRAET Juliaan	—	Foslen
1259	DE CRAENE Kamiel	spoorwegaarbeider	East-Moline
1260	VAN OVERBERGHE Kamiel	jutefabrieksarbeider	Kewanee
1261	VAN SPELVBROECK Jules	landbouwer	Rock Island
1262	VAN SPELVBROECK Richard		
1263	VAN SPELVBROECK Joseph		
1264	WULFRANK Gustaaf	vlasbewerker	East-Moline
1265	VAN DEN DRIESSCHE Julien	wolbewerker	Rockford
1266	PIJNCKELS Edmond	wolwever	Paterson
1267	GILLEWIE Augusta	—	Mishawaka
1268	BANCKAERT Seraphien	arbeider	St Paul (Can)
1269	VERHEECKE Anna		
1270	MATTHIJS Richard	—	New York
1271	VAN POECKE Emtel	wolbewerker	Moline
1272	VAN DE PUTTE Charles	wolspinner	Chicago
1273	VAN DER HAEGEN Seraphien	kolenhandelaar	Beloit
1274	LIPPENS Eduard	—	St Charles
1275	VAN DE GENACHTE Petrus	dagloner	Paterson
1276	HEENE Melante Marie	naaister	Kewanee
1277	VAN DE GENACHTE Kamiel	—	Kewanee
1278	LOOTENS Kamiel	—	Kewanee
1279	AERCKE Arthur	vuurstoker	Kewanee
1280	BRUGGEMAN Maria		
1281	AERCKE Leon Jozef	drukkersgast	
1282	AERCKE Albrecht		
1283	DE CLERCQ Nestor	—	Ladore
1920			
1284	THIBERGHIN Maria	—	Paterson

NR.	NAAM	BEROEP	WOONPLAATS
1285	VAN HECKE Désiré	fabrieksarbeider	Ulm
1286	DE SMEDT Fidelca		
1287	VAN HECKE Leonie		
1288	MARTENS Napoleon	vlasbewerker	East-Moline
1289	DE CLERCK Clementine		
1290	MARTENS Ivona		
1291	LIPPENS Desiré	wolwever	Philadelphia
1292	VOET Martha		
1293	DIERICKX André		
1294	CALEWAERT Julienne	bierhandelaar	Paterson
1295	DIERICKX Henrietta		
1296	VAN DEN AVIJLE Constant		
1297	PIJLE Julia	vuurstoker	Paterson
1298	VAN DEN AVIJLE Alma		
1299	VAN DEN AVIJLE Augusta		
1300	PIJNCKELS Elisa	dienstmeid	Paterson
1301	DE GEETER Alphons		
1302	DE CRAENE Maria		
1303	DE GEETER Alice	dagloner	Kewanee
1304	DE GEETER Bertha		
1305	DE GEETER Suzanna		
1306	CLAEIJS Jules	ijzergieter	Paterson
1307	STAELENS Malvina		
1308	CLAEIJS Albrecht		
1309	CLAEIJS Emiel	landarbeister	Paterson
1310	VERHIECKE Pieter		
1311	DHOOGHE Pelagie		
1312	TOURNIJ Magdalena	—	Paterson
1313	SPEECKAERT Leone	—	Wallaceburg
1314	SPEECKAERT Maurits	katoenwever	(Canada)
1315	SERGEANT Augusta	—	Wallaceburg (Canada)
1316	MEIRESONNE Arthur	metser	St Charles
1317	VAN DER HAEGEN Julia		
1318	VAN SPELJBROECK Richard		
1319	D'HANENS Martha	landarbeider	Rock Island
1320	STANDAERT Albin		
1321	SPITTAEL Magdalena		

NR.	NAAM	BEROEP	WOONPLAATS
1322	SJMOENS Lionel	meubelmaker	Chicago
1323	VAN DE PUTTE Alma		
1324	SJMOENS Suzanna		
1325	SJMOENS Mathilde		
1326	SPEECKAERT Petrus	vellenbewerker landarbeider	Wallaceburg (Canada)
1327	SPEECKAERT Eduard		
1328	DE NEVE Emma		
1329	DE BEIR Camiel	—	Detroit
1330	VAN DER BRUGGEN Eugène	—	
1331	RAMSCHAERT Maria	—	Paterson
1332	LEHOUCQ Omer	—	Rockford
1333	VAN DAELE Gabriella	—	
1334	REIJCHLER Vincent	rijwielhandelaar	Rockford
1335	CORTVRIENDT Hortence		
1336	REIJCHLER Alina		
1337	CLAEUSSENS Charles Louis	—	Rockford
1338	VERHEECKE Elvira	naaister	
1339	CLAUWS Edmond	cementbewerker	Philadelphia
1340	STANDAERT Bertha		
1341	MILOEN Camiel	wolspinner	Jackson
1342	DE VLAEMINCK Bertha		
1343	MILOEN Noëli		
1344	MILOEN Prosper		
1345	DE VLAEMINCK Hyppoliet	wolwever	Jackson
1346	VERBOVEN August	kleermaker	East-Moline
1347	VAN STEENBERGHE Maria	—	
1348	VERSTRAETE Kamiel	landarbeider	Moline
1349	SCHELSTRAETE Zulma		
1350	SCHELSTRAETE Bazel		
1351	BRANDT Albert	ijzervlechter	St Charles
1352	DE COSTER Alberic	—	East-Moline
1353	VOLS Leontina	naaister	
1354	CAILLEAUX Alfons Frans	dagloner	Kewanee
1355	PIJNCKELS Celina		
1356	ROEGIERS Victor	vlasbewerker	Mishawaka
1357	VAN LANDSCHOOT Margareta		
1358	ROEGIERS Pieter		
1359	ROEGIERS Karel		
1360	ROEGIERS Hortencia		

NR.	NAAM	BEROEP	WOONPLAATS
1361	VAN GLABEKE Edmond	—	St Charles
1362	VAN QUACKELBERGHE Maria	dienstmeid	
1363	VAN AUTREVE Anton	koopman	St Marys
1364	MARTENS Gabrielle		
1365	VAN AUTREVE Leo		
1366	BUJCK Henri	wolbewerker	St Charles
1367	VAN GLABEKE Evremond	—	St Charles
1368	DE BUIJSERE Roman	handelaar	Moline
1369	GABRIEL Alice Marie		
1370	GEIRNAERT Bruno	jutewever	East-Moline
1371	PILLE Germana	—	Paterson
1372	GEIRNAERT Elias	—	Philadelphia
1373	DE SUTTER Augusta	winkelfuffrouw	
1374	BATSLEER Charles	—	East-Moline
1375	LELIAERT Emma		
1376	BATSLEER Gustaaf		
1377	BATSLEER Helena		
1378	BATSLEER Marie		
1379	HEENE Julien Leon	meubelmaker	Paterson
1380	DE METSENAERE Alma		
1381	STAELENS August	dagbladverkoper	Paterson
1382	CHAUVIN Pelagie		
1383	DE VILDER Arthur	wolwever	Kewanee
1384	AERCKE Alma		
1385	DE VILDER Lionel		
1386	D'HERCKERS Alphons	landarbeider	Kewanee
1387	VAN ELSUWEGE Sara		
1388	D'HERCKERS Gabriella		
1389	PIETERS Magdalena	naaister	East-Moline
1390	HEIJNEMAN Frances	jutebewerker	Flint
1391	DE VLEGHIER Rosalie		
1392	HEIJNEMAN Alfonsina	vellenbewerkster	
1393	HEYNEMAN Ernest		
1394	VAN DE GENACIITE Charles	landarbeider	Billings
1395	BLANCKAERT Marie		
1396	VAN DE GENACIITE Alfred		
1397	VAN DE GENACIITE Marie		

NR.	NAAM	BEROEP	WOONPLAATS
1398	DE MULINCK Edmond	lijnwaadwever	Kewanee
1399	SMIT Elsa		
1400	VAN OVERBERGHE Lucian	wolwever	Paterson
1401	NAUDTS Maria		
1402	DE BAERE Desiderius	dagloner	New York
1403	VAN DEN HENDE Henri	wolwever	New York
1404	BULISSE Livina		
1405	VAN DEN HENDE Anna		
1406	VAN DEN HENDE Kamel		
1407	VAN DEN HENDE Herman		
1408	GOOSSENS Martha Maria	katoenbobbijster	New York
1409	DE KEUSER Gustaaf	handelaar	New York
1410	VAN DEN DRIESSE Maria	fabrieksarbeidster	Rockford
1411	VAN DE GENACHTTE Albert	katoenwever	New York
1412	TOURNIJ Josepha		
1413	VAN DE GENACHTTE Elvira		
1414	BASSIER Leonard	lijnwaadhandelaar	Detroit
1415	BASSIER Eduard	landarbeider	
1416	BLANCKAERT Prosper	—	Flint
1417	DHOOGE Clara	landarbeidster	Rock Island
1418	CLAEYS Gustaaf	—	Jamestown
1419	CLAEYS Amanda		
1420	BASSIER Florimond		
1421	Houben Angela	breidster	New York
1422	PILLE Alfred	wolwever	New York
1423	LOOTENS Leontina		
1424	PILLE Oscar		
1425	VAN AUTRIJVE Florence	—	St Charles
1921			
1426	VAN LANCKER Augusta	jutefabrieksarbeidster	St Charles
1427	VAN DE GEJUCHTE Isidoor	—	Lansing
1428	PIETERS Benedictus	dagloner	Rockford
1429	BEKAERT Engelbert	landarbeider	Moline
1430	ANTHEUNIS Maria		
1431	VAN GLABEKE Martha	—	Paterson
1432	VAN GLABEKE Leonie	—	St Charles

NR.	NAAM	BEROEP	WOONPLAATS
<i>voor 1921</i>			
1435	SALENS Ghislain	—	Amerika
<i>1922</i>			
1434	COPPENS Karel	—	Philadelphia
1435	DE WASCH Celesta		
1436	COPPENS Alois		
1437	VERHASSELT Prosper	jutewever	Davenport
1438	JACOBS Emma	—	Moline
1439	WIEME Gustaaf	—	Rochester
1440	WAUTERS Wilhelmina		
1441	VOET Germana	—	Central Village
1442	HERMIE Alphons	—	Annewan
1443	HERMIE Madeleine		
1444	BRANDT Frans	—	St Charles
1445	BRANDT Margareta		
1446	DE PAUW Celina	—	Kewanee
1447	DE PAUW Arthur		
<i>1923</i>			
1448	DE STEUR Marie	—	New York
1449	DE GROOTE Louis		
1450	VAN LANDEGEM Arthur	dagloner	Paterson
1451	LONQUEVILLE Richard	draadjesmaker	Kewanee
1452	DEKIEN Emma		
1453	STAELENS Ferdinand	wolwever	St Charles
1454	STAELENS Joseph		
1455	STAELENS Emtel		
1456	VAN DE WALLE Pius Adolph	wolwever	St Charles
1457	BASSIER Maria		
1458	VAN DE WALLE Joanna		
1458	VAN DE WALLE Edmond		
1460	VAN DE WALLE Noëlli		
1461	DE RIJCKE Kamiel	wolwever	Detroit
1462	DE MEULENAERE Elsa		
1463	DE RIJCKE Pauwel		
1464	DE RIJCKE Angela		

NR.	NAAM	BEROEP	WOONPLAATS
1465	BASSLE Charles	—	Detroit
1466	VAN SPEJBROECK Arthur		Lawrence
1467	STANDAERT Martha		
1468	VAN SPEJBROECK Diane		
1469	VAN SPEJBROECK Alice		
1470	TUITSCHAEVERS August	vellenbewerker	Kewanee
1471	SPEECKAERT Hortencia		
1472	TUITSCHAEVERS Germana		
1473	DE MEIJER Octaaf	klompmaker	Mishawaka
1474	VAN STEENBERGHE Julien	—	Chatham (Can)
1475	STEDAERT Eduard	wolwever	Philadelphia
1476	VERBEKE Charlotte		
1924			
1477	DE VOS Leonard	—	South Bend
1478	DE JAEGER Augusta	naaister	
1479	DE SUTTER Georges	wever	Montreal (Can)
1480	BULICK Henri	—	St Charles
1481	VAN HOECKE Marina		
1482	BULICK Joris		
1483	RIJCKAERT Kamiel	bakker	New York
1484	ARLEQUEEUW Alfons	lijnwaadwever	Lawrence
1485	CAUWELS Germana		
1925			
1486	VAN DEN BERGHE August	landarbeider	East-Moline
1487	VAN DEN DRIESSCHIE Julien	—	Rockford
1488	VAN DE WOESTIJNE Magdalena		
1489	VAN DE VOORDE August	—	Moline
1490	POMA Maria		
1491	HIMSCHOOT Clement	doorhaalder	St Charles
1492	STAELENS Clara	lakennopster	
1493	VAN LANDSCHOOT Gustaaf	timmerman	Paterson
1494	SULMON Magdalena		
1495	ABATTE Georges	—	Detroit
1496	DEBLUTS Alice		
1497	VERSCHOOTE Theophil	wolwever	St Charles
1498	BAUTE Augusta		

NR.	NAAM	BEROEP	WOONPLAATS
1499	VAN OOST Petrus	smid	Moline
1500	VAN OOST Emma		
1501	VAN OOST Rosalia		
1502	BABLIERE Jules	schoenmaker	Monteral (Can)
1926			
1503	TUIJTSCHAEVERS Alfons	katoenwever	Kewanee
1504	DE BAETS Arthur	aardewerker	Montreal (Can)
1505	MUSSCHE Margareta	—	Paterson
1506	DE CLERCK Philemon	bierhandelaar	Rochester
1507	CALLEMEIJN Maria		
1927			
1508	VOET Prosper	wolwever	Central Village
1509	DE LOMBAERDE Elvira		
1510	LAMEIRE Augusta	meid	St Alphonse (Can)
1511	DE CALUWE Kamiel	fabrieksarbeider	St Boniface (Can)
1512	DE BAETS Alma		
1513	DE CALUWE Adriana		
1514	BRANDT Alberic	ijzervlechter	St Charles
1515	VERMEIRE Irma		
1516	SLOCK Leonard	—	Philadelphia
1517	DE GEETER Jan	koopman	Frankfort
1929			
1518	VAN DER HAEGEN Oscar	wolspinner	Kewanee
1519	CRISPLIN Germana	lakenopster	
1934			
1520	VERBEKE Bruno	landarbeider	Atkinson
1521	DE LOMBAERDE Henri	—	Baldik (Can)
1522	VAN POUCKE Marie		
1936			
1523	DE MEIJ Evarist	—	Canada
1524	BEERNAERT Alida		
1525	DE MEIJ Gilbert		
1526	DE MEIJ Angele		
1937			
1527	ARLEQUEEUW Linda	—	Lawrence
1528	ARLEQUEEUW Willy		
1529	DHULIVETTERS Jan	—	Paterson

REGISTER VAN DE PERSOONSNAMEN

A

ABATTE 673 - 1495
ACKE 906 - 908
AERCKE 12 - 1279 - 1281 - 1282 - 1384
AERS 348 - 1178
AERTS 453 - 504
ANDRIES 102° - 253° - 255 - 256 - 257 - 308 - 310
ANTHEUNIS 190 - 538 - 1430
ARLEQUEEUW 644 - 646 - 647 - 648 - 1484 - 1527 - 1528

B

BABLIERE 1520
BAELE 1018
BAILLIU 36 - 38 - 39
BANCKAERT 1268
BASSIER 797 - 1063 - 1414 - 1415 - 1420 - 1457
BASSIE 1465
BASTIEN 907
BATAVIA 50 - 54 - 1160 - 1162 - 1221
BATSLEER 589 - 898 - 1374 - 1376 - 1377 - 1378
BAUTE 1498
BEAUJEAN 952 - 954 - 955 - 956 - 957 - 958 - 959
BEAUPREZ 240
BEELAERT 1100
BEERNAERT 1524
BEIJN 571 - 575 - 1004
BEKAERT 1237 - 1239 - 1240 - 1429
BERT 1093
BLANCKAERT 471 - 611 - 1191 - 1393 - 1416
BLOCK 5
BLOMME 832 - 1042
BOCKLING 926
BOELEN 122 - 124 - 125 - 126 - 127° - 449° - 531

De nummers gemerkt met een ° duiden op een opnieuw vermelden van één en dezelfde persoon, dit uit hoofde van een gewijzigde familiale status of het opnieuw emigreren naar een andere streek in Amerika.

Als dusdanig werden de in verlof komende uitwijkelingen niet in deze lijst heropgenomen.

BOGAERT 1152
 BOMMELIJN 182
 BORRE 40 - 41
 BOTTELBERGHE 293 - 295 - 296 - 297 - 298 - 299 - 300 - 1065
 BOUTE 491 - 928 - 1085 - 1087 - 1088 - 1089 - 1219
 BRAL 157 - 749
 BRANDT 426 - 428° - 1351 - 1444 - 1445 - 1514°
 BRUGGEMAN 230 - 400 - 1280
 BUIJCK 283 - 370 - 372 - 919 - 1366° - 1480° - 1482
 BUIJSSE 467 - 468 - 517 - 519 - 520 - 554 - 595 - 598 - 680
 707 - 951 - 1084 - 1106 - 1404
 BULTJINCK 1007

C

CAILLEAUX 1354
 CALEWAERT 1294
 CALLEMEIJN 1507
 CAMMAERT 712 - 821
 CATTOIR 1071
 CAUWELS 8 - 895 - 1485
 CHAUVIN 1382
 CLAEIJS 30 - 91 - 93 - 97 - 98° - 191 - 456° - 526 - 632 - 700
 750° - 752 - 753 - 754 - 755 - 1090 - 1092 - 1201 - 1202
 1255 - 1256 - 1306° - 1308 - 1309 - 1418 - 1419
 CLAEIJSENS 357 - 359 - 360 - 361 - 362 - 363 - 495° - 547
 549 - 620 - 873 - 1225 - 1227 - 1228 - 1337°
 CLAUWS 368 - 565 - 1061 - 1234 - 1236 - 1339
 CLEMMERS 99
 CNUDDE 77
 COBERT 794
 COCKUIJT (zie ook COCQUIJT, KOCKUIJT) 447
 COCQUIJT (zie ook COCKUIJT, KOCKUIJT) 186 - 978
 CODDE 492
 COLMAN 381
 COLPAERT 143 - 144 - 247 - 395 - 662 - 874 - 876 - 877 - 878
 993 - 995 - 996 - 997 - 998 - 1192
 COONE 674 - 676
 COPPENHOLLE 833
 COPPENS 586° - 667 - 844 - 927° - 929 - 930 - 931 - 932 - 933
 1434 - 1436

CORTVRIENDT 1335
CRIJSPIN 582 - 584 - 585
CRISPIN 304 - 306 - 307 - 1519

D

DAHLMANS 104
DANCKAERT 258 - 260 - 261
DE BAERE 1402
DE BAETS 138 - 153 - 540 - 701 - 846 - 921 - 925 - 924 - 1504
1512
DE BEIR 366ⁿ - 422 - 424 - 626 - 708 - 757ⁿ - 909 - 1164 - 1190
1329
DE BIE 473 - 854 - 856 - 857
DE BLUTS 1496
DE BOEVER 1067
DE BRABANDER 85 - 944
DE BRULICKER 622 - 624 - 770
DE BUIJSE 1368
DE BUSSCHER(E) 506 - 717 - 719 - 720 - 721 - 722 - 723 - 902
DE CALUWE 1511 - 1513
DE CLERCK (zie ook DE CLERCQ) 827 - 1074 - 1224 - 1289 -
1506
DE CLERCQ (zie ook DE CLERCK) 136 - 499 - 938 - 1283
DE COELIER(E) 60 - 466 - 970
DE CONINCK 778
DE COSTER 1352
DE CRAENE 29 - 31 - 32 - 33 - 34 - 35 - 451 - 459 - 515
1043 - 1062 - 1241 - 1259 - 1302
DE CULPER 175ⁿ - 227 - 228 - 388ⁿ - 390 - 391
DE DECKER 120 - 128 - 133 - 265 - 305 - 316 - 318
DE GEETER(E) 170 - 266 - 268 - 470 - 472 - 576 - 941 - 1301
1303 - 1304 - 1305 - 1517
DE GRAVE 330 - 331 - 522 - 524
DE GRENDELE 2
DE GROOTE 174 - 351 - 1449
DE HEUVEL 6 - 981
DE HULSTERS 715 - 1198
DE JAEGER 43 - 450 - 1257 - 1478
DE KEIJSER 1243 - 1245 - 1409
DE KEUKELAERE 195ⁿ - 984ⁿ
DEKIEN 1452

DE KIMPE 106
 DE LANG(H)E 431 - 1080
 DELANNOIJ 405 - 766
 DELCOURT 83 - 168 - 192 - 289 - 572 - 781
 DELHAS 955
 DELLAERT 777 - 779
 DE LOMBAERDE 1509 - 1521
 DE MAERTELAERE 977 - 979 - 980
 DE MEIJ 151 - 1523 - 1525 - 1526
 DE MEIJER(E) 10 - 320 - 464 - 498 - 592 - 650 - 716 - 747
 760 - 900 - 901 - 1473
 DE METSENAERE 994 - 1380
 DE MEULENAERE 21 - 23 - 24 - 25 - 26° - 1462°
 DE MIL 645
 DE MOL 594 - 596 - 737 - 1214
 DE MULINCK 78 - 80 - 81 - 214 - 215 - 1398
 DE NEVE 86 - 88 - 89 - 1328
 DE PAUW 346 - 479 - 618 - 1132 - 1233 - 1446 - 1447
 DEPESER 286
 DE POORTER(E) 355 - 394 - 396 - 397 - 446 - 508 - 510 - 511
 550 - 822 - 852 - 853
 DE PRAET 826
 DE PREE 793
 DE PUIJDT 96 - 663 - 946 - 950
 DE REU 1058
 DE RIJCKE 1461 - 1463 - 1464
 DE ROO 533 - 896
 DE SCHEPPER 27 - 28
 DE SLIER 1029
 DE SMEDT 1286
 DE SMET 3 - 427 - 434 - 465 - 523 - 546 - 758 - 1053 - 1081
 1083
 DE SMITHS 232
 DE STEUR 1448
 DE SUTTER 912 - 914 - 915 - 1373 - 1479
 DE TAEIJE 669
 DE VENDT 561
 DE VENS 443 - 445
 DE VENT 735
 DE VILDER 1383 - 1384
 DE VLAEMINCK 769 - 1342 - 1345

DE Vlieg(H)ER 19 - 20 - 710 - 761* - 772 - 869 - 1136* - 1138
 1139 - 1140 - 1391
 DE VOLDER 242
 DE VOS 52 - 463 - 771 - 1477
 DE VRIENDT 94 - 154 - 602
 DE VRIEZE 1231
 DE VUUSDERE 1022
 DE VUJSERE 67
 DE WAEGENAERE 776 - 1021 - 1023 - 1101 - 1103
 DE WALSCHE 137 - 139 - 140 - 141 - 142 - 436
 DE WANDEL 100
 DE WASCH 1435
 DE WEVER 490
 DE WILDE 352 - 1012
 DE WISPELAERE 241 - 243 - 244 - 245 - 264 - 452 - 521 - 635
 DE WITTE 815
 DE WULF 530 - 604 - 606 - 607 - 608 - 609 - 713 - 1116 - 1117
 1118 - 1119 - 1193 - 1194 - 1195 - 1196
 DHAENENS 610 - 672
 DHANENS 1319
 DHAVE 84 - 161 - 872 - 947 - 1188
 DHERCKERS 92 - 1386 - 1388
 DHONDT 407
 DHOOG(H)E 1203 - 1311 - 1417
 DHUIVETTERS 121 - 1529
 DIAS 496
 DIERICKX, DIERICX 301 - 303 - 364 - 394 - 469 - 1293 - 1295
 DIJSELINCK 966 - 968
 DIJSSERINCK 82 - 1180
 DRIESSENS 59 - 61 - 62 - 63 - 64 - 201 - 203 - 204 - 205 - 382
 DUBOSCH 187
 DUIJTSCHAEVERS 309 - 367 - 819
 DURIEN 694
 DUSSLIER 497 - 499 - 500 - 501 - 502 - 503

E

EGGERMONT 105 - 107 - 514 - 692 - 1036
 EGO 234
 ENGELS 820
 ENKE 627

F

FIERS 403 - 765 - 1039
 FOCKE 577 - 579 - 875
 FORDEIJN 542 - 544
 FREDERICK 1072 - 1073

G

GABRIEL 160 - 311 - 313 - 314 - 315 - 375 - 378 - 558 - 588
 974 - 999 - 1369
 GAJET 1187 - 1189
 GAILLIAERT 787 - 789 - 790
 GALENS 689 - 691
 GEIRNAERT 101ⁿ - 641ⁿ - 664 - 775 - 1026 - 1142 - 1370 - 1372
 GELEIJN 686
 GILLEWIE 1267
 GILLIS 11 - 13 - 14 - 15 - 16 - 17 - 18 - 603 - 1001 - 1003 - 1057
 GOETHALS 343 - 1041 - 1064
 GOOSSENS 612 - 1127 - 1408
 GRIJP 880 - 1163 - 1166

H

HAECK 808
 HAEGEMAN 605 - 909 - 934
 HaelMAN 53 - 55 - 56 - 57 - 58 - 420 - 640 - 1030
 HAESAERT 1121
 HAUBOURDIN 369
 HAUTEKEETE 688
 HEENE 246 - 248 - 249 - 250 - 251 - 252 - 448 - 493 - 537
 810 - 812 - 830 - 975 - 1123 - 1276 - 1379
 HEIJMAN 1143
 HEIJNEMAN 1091 - 1094 - 1390 - 1392 - 1393
 HEIRBRANDT 799
 HEIRMAN 580
 HELSLANDER 402ⁿ - 829ⁿ - 831 - 911
 HERMIE 150 - 759 - 1442 - 1443
 HIMSCHOOT 518 - 628ⁿ - 629ⁿⁿ - 678 - 683 - 684 - 685 - 887
 - 903ⁿⁿ - 904 - 963ⁿ - 965 - 1010 - 1043 - 1054ⁿⁿⁿ
 - 1055 - 1491ⁿⁿⁿ
 HOUBEN 1421

I

IMMESOETE 973

J

JACOBS 325 - 327 - 373 - 505 - 507 - 917 - 1110 - 1438

JOOS 481

K

KOCKULT (zie ook COCKULT, COCQUILT) 404 - 798 - 800 -
801 - 802

KRIJGER 159" - 218 - 223° - 225 - 226

L

LACAEUSE 164 - 574

LACROIS 483

LAGAERT 116

LAGEIJ 365

LAMEIRE 1510

LAMPAERT 1105

LAMPO 1078

LAROU 262

LAUWAGIE 69 - 71 - 72 - 73 - 74

LECOUTERE 983

LEFEVRE 180 - 916

LEHOUCQ 148 - 1332

LELIAERT 1375

LEMANG 158

LEROI 1096 - 1098 - 1099 - 1210

LIBERT 630

LIPPENS 75 - 115 - 117 - 118 - 119 - 166 - 237 - 238 - 398
484 - 614 - 616 - 658 - 703 - 705 - 730 - 739 - 813
814 - 816 - 1179 - 1211 - 1274 - 1291

LOETE 197 - 199 - 200 - 387° - 767° - 863

LONGEVILLE (LONQUEVILLE) 328 - 460 - 784 - 1048 - 1124
1125 - 1451

LOOTENS 991 - 1278 - 1425

M

MAEIJENS 271 - 1170 - 1172 - 1173 - 1174
 MARTENS 615 - 704 - 728 - 922 - 1230 - 1288 - 1290 - 1364
 MATTHIJS 972 - 1151 - 1270
 MEIRESONNE 339 - 897 - 1316
 MELOEN 263
 METTEPENNINGEN 347 - 349° - 350 - 969° - 971 - 1086
 MEULEMAN 270 - 272 - 273 - 274
 MILOEN 1015 - 1341 - 1345 - 1344
 MINTJENS 568
 MORTIER 288 - 848 - 850 - 851 - 1197 - 1199 - 1220
 MUSSCHE 46 - 51 - 756 - 859 - 1505

N

NAESSENS 1075
 NAGELS 1107
 NAUDTS 551 - 552° - 910 - 1102 - 1161° - 1252 - 1253 - 1401
 NOE 960
 NOOTTEBOOM 345
 NUNNINCK 1114

O

ONDERDONCK 828
 OOSTERLINCK 1159
 OVERMEIRE 1209

P

PAESBRUGGE 280
 PAUWELS 281 - 539 - 541 - 553
 PEEL 834
 PIESENS 1095
 PIETERS 1389 - 1428
 PIJLSER 578
 PIJNCKEL(E)-(S) 413 - 818 - 1014 - 1027 - 1079 - 1212 - 1266
 1300 - 1355
 PILLE 414 - 525 - 527 - 555 - 583 - 706 - 988 - 990 - 1171
 1244 - 1297 - 1371 - 1422 - 1424
 PLATEL 649 - 982 - 1135 - 1165 - 1208

POMA 1490
POPPE 22 - 744
PRAET 1258

R

RAMMELAERE 671
RAMONT 532 - 534 - 643 - 695 - 697 - 729 - 731 - 732 - 733
847
RAMSCHAERT 95° - 563° - 1331
REGELBRUGGE 435 - 482 - 484 - 485 - 486 - 487 - 488 - 494 - 751
REIJHLER 529 - 1334 - 1336
RIJCKAERT 696 - 803 - 805 - 806 - 882 - 884 - 920 - 1025 - 1485
ROBBRECHT 668
ROBERT 1059
ROEGENS (zie ook ROEGIERS, ROEGIST) 961 - 962
ROEGIERS (zie ROEGENS, ROEGIST) 429 - 1150 - 1149 - 1200
1356 - 1358 - 1359 - 1360
ROEGIEST, ROEGIS (zie ROEGENS, ROEGIERS)
108 - 110 - 111 - 112 - 113 - 114
ROELANDS 374 - 376 - 461 - 651 - 653
ROELANDT 321 - 323 - 324
ROESBEKE 655 - 967
RONSLIN 1226
ROOMS 217 - 219 - 220 - 221 - 222

S

SAELI 130 - 657 - 659
SALENS 1433
SCHAUTTEET 147
SCHELSTRAETE 290 - 291 - 1349 - 1350
SCHNABEL 918
SCHOORS 371 - 437 - 679 - 681 - 682 - 948
SENTE 5
SERGEANT 1222 - 1315
SIJMOENS 1182 - 1322 - 1324 - 1325
SLOCK 617 - 619 - 734 - 736 - 817 - 1034 - 1516
SMET 987 - 1399
SMITZ 44 - 1204 - 1206
SPEECKAERT 1223 - 1313 - 1314 - 1326 - 1327 - 1471
SPITTAEL 512 - 591 - 593 - 1321

STAELENS 1 - 152 - 169 - 171 - 172 - 173 - 188 - 196 - 406
 408 - 409 - 633 - 1181 - 1307 - 1381 - 1453 - 1454
 1455 - 1492
 STANDAERT 275 - 277 - 278 - 279 - 291 - 383 - 385 - 945 - 1013
 1024 - 1044 - 1046 - 1320 - 1340 - 1467
 STEJAERT 4 - 66 - 76 - 417 - 441 - 889 - 1113 - 1475
 SULMON 1494

T

TACK 1137
 TERMONT 45 - 47 - 48 - 49 - 836 - 838 - 839 - 840 - 841
 842 - 843
 THIBERGHIN 1284
 THUSEBAERT 224
 TIEBERGHEM 785
 TOLLENS 438
 TOURNIJ 1312 - 1412
 TUIJTSCHAEVERS 416 - 418 - 458 - 868 - 870 - 871 - 1183 - 1184°
 1470° - 1472 - 1503

V

VAN ACKER 156 - 292 - 665 - 1076
 VAN AUTREVE 768 - 1363 - 1365
 VAN AUTRIJVE 131 - 621 - 837 - 1425
 VAN BASSELAERE 1167
 VAN BASTELAERE 1254
 VAN BELLE 509 - 1060 - 1122 - 1229
 VAN BRANTEGHEM 724 - 726 - 824 - 1066 - 1068 - 1069 - 1238
 VAN CAUWENBERGHE 516 - 746
 VAN DAELE 455 - 786 - 890 - 1333
 VAN DAMME 687 - 1175 - 1176
 VAN DE BRUAENE 358
 VAN DE GEJUCHTE 564 - 566 - 677 - 804 - 1204 - 1427
 VAN DE GENACHTTE 165 - 167 - 177 - 179 - 356 - 661 - 693
 935 - 1112 - 1275 - 1277 - 1394 - 1396
 1397 - 1411 - 1413
 VAN DE KEERE 528
 VAN DE(N) AVIJLE 1070" - 1145 - 1296 - 1298" - 1299
 VAN DEN BERGHE 287 - 384 - 1011 - 1486
 VAN DEN BOSSCHE 181 - 183 - 184 - 185

VAN DEN DRIESSCHE 1006 - 1008 - 1082 - 1150 - 1207 - 1265°
 1410 - 1487°
 VAN DEN HENDE 741 - 811 - 1403 - 1405 - 1406 - 1407
 VAN DEN NESTE 543 - 1235
 VAN DE PUTTE 613 - 774 - 775 - 807 - 809 - 913 - 1032 - 1272
 1323
 VAN DER BRUGGEN 193 - 329 - 823 - 1330
 VAN DER GINST 344 - 392
 VAN DER HAEGEN 65 - 623 - 992 - 1035 - 1037 - 1038 - 1158°
 1273 - 1317 - 1518°
 VAN DE ROSTIJNE 342
 VAN DER SCHUEREN 123 - 317 - 326 - 432 - 433 - 656
 VAN DER ZWALM 1246
 VAN DE VEIRE 886
 VAN DE VELDE 42 - 149 - 178 - 581
 VAN DE VOORDE 233 - 338 - 340 - 341 - 439 - 502 - 849 - 888
 1489
 VAN DE WALLE 109 - 135° - 478 - 557' - 559 - 560 - 1456
 1458 - 1459 - 1460
 VAN DE WOESTIJNE 1168 - 1488
 VAN DOOS(S)ELAERE 513 - 587 - 937 - 985 - 1005 - 1028 - 1033
 1133 - 1169
 VAN EENAEME 964
 VAN ELSUWEGE 1387
 VAN GHUSEGHEM 176
 VAN GLABEKE 423 - 425 - 1129° - 1361° - 1367 - 1431 - 1432
 VAN HAMME 783
 VAN HECKE 134 - 1031 - 1144 - 1146 - 1147 - 1148 - 1285 - 1287
 VAN HEIRBRUGGE 548
 VAN HIJFTE 7 - 9 - 235 - 236 - 462 - 535 - 597 - 599 - 600
 714 - 725 - 727 - 764 - 845 - 881 - 936 - 939
 VAN HOECKE 1481
 VAN HOVE 302
 VAN KERKHOVE 1250
 VAN LAERE 239 - 282
 VAN LANCKER 1247 - 1426
 VAN LANDEGEM 634 - 636 - 637 - 638 - 639 - 1450
 VAN LANDSCHOOT 70 - 762° - 949 - 1251 - 1357 - 1495°
 VAN LOO 1141
 VAN MEENEN 90
 VAN OOST 1499 - 1500 - 1501

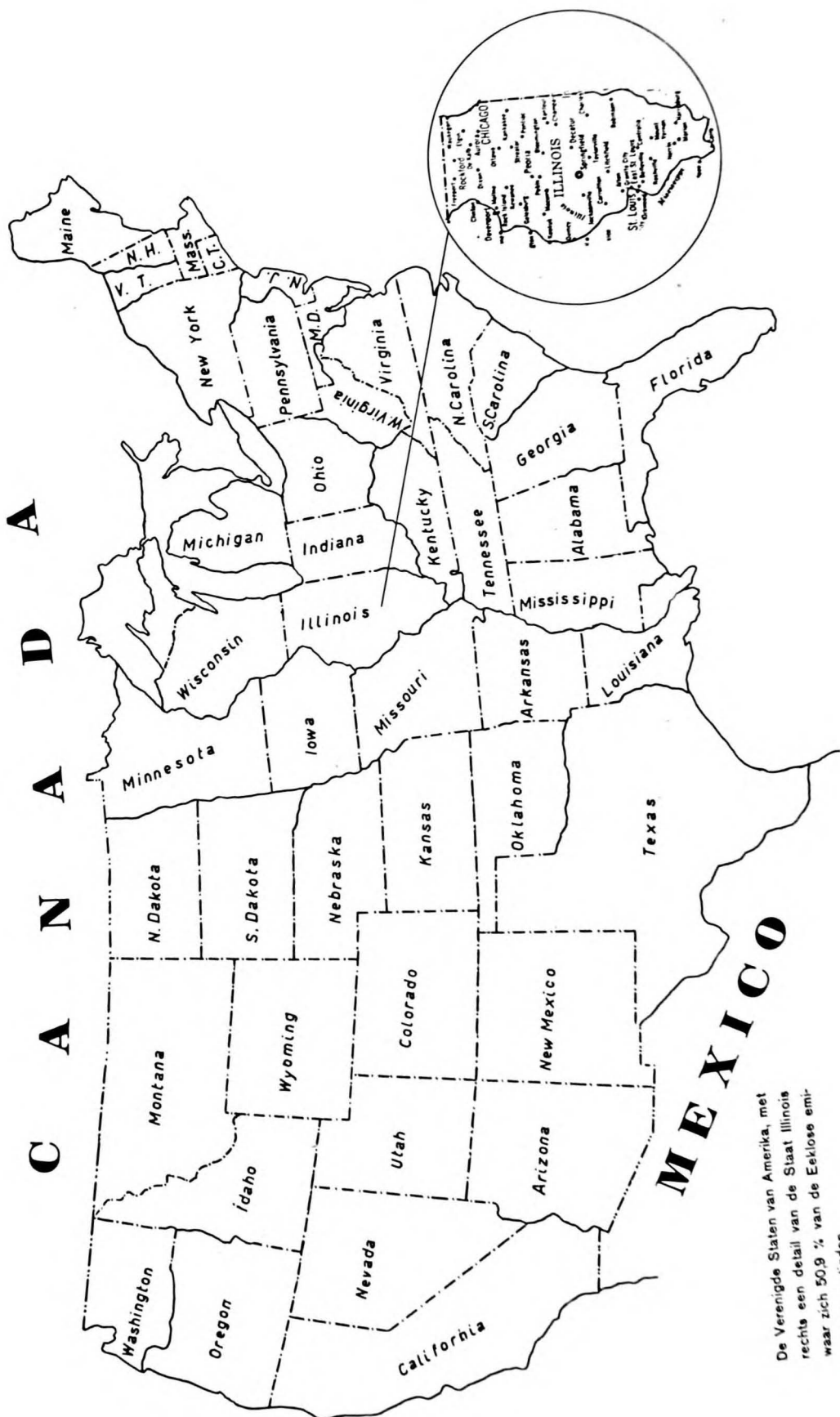
VAN OVERBERGHE 206 - 208 - 209 - 210 - 211 - 212 - 213 - 259
 393 - 711 - 986 - 1260 - 1400
 VAN OVERMEIRE 68 - 879
 VAN PACHTENBEKE 1134
 VAN POECKE 601 - 702 - 1016 - 1017 - 1056 - 1271
 VAN POUCKE 1522
 VAN QUAKEBEKE, VAN QUAQUEBEKE 103° - 207 - 229 - 231
 254° - 411
 VAN QUAKELBERGHE 1040 - 1362
 VAN SPEIJBROECK, VAN SPEIJBROUCK 763 - 1104° - 1261 -
 1262^{oo} - 1263 - 1318^{oo}
 - 1466° - 1468 - 1469
 VAN STEENBERGHE 575 - 748 - 1347 - 1474
 VAN STREIJDONCK 410 - 412
 VAN SUIJT (zie ook VAN ZUIJT) 1242
 VAN VERDEGEM 545 - 892
 VAN VLASSENBOECK, VAN VLASSENBROUCK 285 - 690 -
 718
 VAN VOOREN 194 - 474 - 476 - 477 - 835 - 925
 VAN WAES 267 - 269
 VAN WAESBERGHE 145
 VAN WIJNSBERGHE 489 - 625 - 670 - 709
 VAN ZELE 440 - 442 - 660 - 1002
 VAN ZUIJT (zie ook VAN SUIJT) 480 - 1009
 VERBEKE 1476 - 1520
 VERBIEST 146 - 377 - 379 - 380
 VERBOVEN 1346
 VERBRUGG(H)E 132 - 155 - 319
 VERCAUTEREN 276 - 666 - 675 - 1128 - 1153 - 1155 - 1156
 1157
 VERCRUISSE 1109 - 1111
 VERHAGHE 189
 VERHAS 1047 - 1049
 VERHASSELT 332 - 353 - 354 - 419 - 421 - 457 - 698 - 1437
 VERHEECKE 989 - 1120 - 1177 - 213 - 1215 - 1216 - 1217 - 1218
 - 1269 - 1310 - 1338
 VERHEUGEN 738
 VERHOEST 37 - 855 - 1000
 VERHOEVEN 891 - 893 - 894
 VERMAST 1077
 VERMEIRE 940 - 942 - 943 - 1515

VERSCHAFFEL 79
 VERSCHOOTE 654 - 1154 - 1497
 VERSELDER 642
 VERSIGGHEL 1019
 VERSLUJS 1108
 VERSTRAETE 792 - 1348
 VERVAET 780 - 782
 VERVINCKT, VERVINCKT 216 - 334 - 599 - 415 - 430 - 590
 - 1050 - 1051 - 1052
 VICTOR 87 - 858 - 860 - 861
 VIGOUREUX 899
 VINCKE 198 - 202 - 536ⁿ - 740ⁿ - 742 - 743 - 862 - 864 - 865
 - 866 - 867 - 976
 VOET 556 - 745 - 1232ⁿ - 1292 - 1441 - 1508ⁿ
 VOLS 1353
 VONCK 162 - 163
 VROMBOUT 885 - 1248 - 1249

W

WAUTERS 567 - 569 - 570 - 1440
 WELVAERT 284 - 322 - 444
 WERREBROECK 129
 WIENE 312 - 475 - 1020 - 1439
 WIEMEERSCH 1185 - 1186
 WILLE 788 - 791 - 1152
 WILLEMS 333 - 335 - 336 - 337 - 386 - 389 - 401 - 454 - 631
 - 652 - 795 - 796 - 825 - 883 - 1097
 WULFRANK 1264

C A N A D A

De Verenigde Staten van Amerika, met
rechts een detail van de Staat Illinois
waar zich 50,9 % van de Eekloze emi-
granten vestigden.

BIJLAGE II.

LIJST VAN DE STEDEN WAAR DE EEKLOSE UITWIJKEINGEN ZICH VESTIGDEN

PLAATS — (STAAT)	AANTAL
AMERIKA (met onbekende verblijfplaats)	77
ANNEWAN (Illinois)	11
ARGENTINIE (met onbekende verblijfplaats)	1
ATKINSON (Illinois)	10
BAY (Missouri)	2
BALDIK (Canada)	2
BELLE PLAINE (Iowa)	1
BELOIT (Wisconsin)	1
BILLINGS (Montana)	4
CANADA (met onbekende verblijfplaats)	4
CARLESS (Wisconsin)	1
CENTRAL VILLAGE (Connecticut)	3
CEONTA (Wisconsin)	1
CHATHAM (Canada)	6
CHICAGO (Illinois)	19
CLEVELAND (Ohio)	3
DAVENPORT (Iowa)	1
DETROIT (Michigan)	17
EDMONTON (Canada)	5
ELKTON (Maryland)	4
FLINT (Michigan)	5
FOSLEN (Illinois)	1
FRANKFORT (Pennsylvania)	1
FREEPORT (Illinois)	1
GHENT (Minnesota)	2
HARTWICK (Iowa)	2
HAWARD (Illinois)	3
JACKSON (Michigan)	5
JAMESTOWN (New York)	20
JEFFERSON CITY (Missouri)	2
KEWANEE (Illinois)	207
LADORE (Iowa)	1
LANSING (Michigan)	6
(NORT) LANSING (Michigan)	1
LA SALLE (Illinois)	4

PLAATS — (STAAT)	AANTAL
LA SERENA (Chili)	2
LAWRENCE (Massachusetts)	32
LETCHER (Zuid Dakota)	1
MILAN (Illinois)	3
MINAS GERAIS (Brazilië)	65
MINNEAPOLIS (Minnesota)	1
MISHAWAKA (Indiana)	9
— (Missouri)	1
MOLINE (Illinois)	195
(EAST)MOLINE (Illinois)	94
— (Montana)	3
MONTREAL (Canada)	5
NEW YORK (New York)	140
OCONTO	1
PATERSON (New Jersey)	154
PEORIA (Illinois)	11
PHILADELPHIA (Pennsylvania)	66
PRAIRIE SIDING (Canada)	2
QUEBEC (Canada)	1
RIO DE JANEIRO (Brazilië)	10
ROCHESTER (New York)	11
ROCKFORD (Illinois)	36
ROCK ISLAND (Illinois)	20
ROSARIO (Argentinië)	5
SAN ANTONIO (Texas)	1
SASKATOON (Canada)	1
SHEFFIELD (Illinois)	8
SOUTH BEND (Indiana)	8
ST ALPHONSE (Canada)	2
ST BONIFACE (Canada)	3
ST CHARLES (Illinois)	156
ST LOUIS (Missouri)	1
ST MARIJS (Ohio)	3
ST PAUL (Canada)	2
STRATHMORE ALTA (Canada)	3
SUSSEX (New Jersey)	1
SWAN LAKE (Canada)	2
TIMONIUM (Maryland)	1
TRAQUILLE (Canada)	1
ULM (Minnesota)	3

PLAATS — (STAAT)	AANTAL
VANCOUVER (Canada)	3
VICTOR (Iowa)	11
WALACEBURG (Canada)	6
WASHINGTON (D.C.)	3
WILBAUX (Montana)	1
WINNIPEG (Canada)	6
YALE (Michigan)	1

SINT-GEROLF IN GESCHIEDENIS EN LEGENDE

I. EEN INLEIDING.

«*Sita est ad secundum ab urbi Gandavensi lapidem pagus Merendre devite gleba felix et irriguis pascuis multaue antiquitates*» (1).

Deze mooie tekst uit het *Breviarium Romanum*, wellicht van A. Sanderus afkomstig, door duizende priesters eeuwenlang telkenjare op het feest van St-Gerulfus gebeden, vat het meest compact mogelijk, zo geschied- als aardrijkskundig, de beschrijving van het dorp samen. Als geboorteplaats van onze eerste Vlaamse heilige martelaar kreeg Merendree zeker langs deze weg een groot deel van zijn bekendheid.

Het dient echter vooraf gezegd : St-Gerolf is geen van onze grote heiligen. Van zijn levensgeschiedenis is weinig gekend : een eigenlijke beschrijving ervan is niet tot ons gekomen. Slechts in een korte samenvatting, in de zogenaamde vita, vinden wij gegevens. Het zijn dan nog praktisch alleen enkele feiten rond de fase van zijn dood.

Men heeft wellicht daarom alleen al hem als martelaar vereerd, maar verder uit zijn leven zijn geen stichtende voorbeelden gekend. Zo is het wellicht te verklaren dat de uitstraling van zijn cultus, waaraan de monniken van Drongen wel hun beste krachten hebben gewijd, toch zeer lokaal getint is gebleven.

Hierdoor komt het dan ook dat in de hagiografische literatuur men soms spreekt van Gerulfus van Drongen, hoewel hij van Merendree — en vermoedelijk als zoon van de heer van de plaats — geboortig was, en zijn grafstede daar ruim anderhalve eeuw is geweest en zelfs nu nog als relict wordt aangewezen. De latinisering van zijn voornaam wijst eveneens naar

---

(1) Pars Autumnalis, die 25 septembris, bij het eigen van het bisdom Gent : Lectio IV van de 2^e Nocturne.

Beeld van St-Gerulfus kerk Merendree

Foto L. Keirse

de invloed van het Drongens stift. Men spreekt heden ten dage in de volkstaal nog van de Gerulfusdagen, Gerulfus- of Varendrieskermis, enz..., maar de Germaanse naam Gerolf is wel meer passend ⁽²⁾.

Hij kadert tussen een reeks heiligen uit onze Dietse gewesten van de VIIe en VIIIe eeuw : Alena, Amelberga, Bertulphus, Dimpna, Erkembodo, Evermaar, Cudula, Harlindis en Renildis, Landoaldus, Landrada, Phairaildis of Veerle, Ragenuffa en Silvinus ⁽³⁾.

Zijn geschiedenis ligt dus in een ver en duister verleden ; het is nu niet altijd gemakkelijk in de oude literaire werken de historische waarheid van de legende te scheiden. De vitae werden immers vervaardigd tot stichting van de gelovigen-tijdgenoten of tot verheerlijking van de roemwaardige persoon, wiens levensloop zij verhalen. De mentaliteit van vele schrijvers van deze vitae is als deze van de dichter schreef een van de meest gezaghebbende bollandisten : voor de historische waarheid betonen zij een totale onverschilligheid, soms een opperste misprijzen... vooral vergeten zij nooit dat hoe ruimer het aandeel is dat aan het bovennatuurlijke en aan het wonderlijke gegeven wordt, hoe beter het doel van hun schrijven zal bereikt worden ⁽⁴⁾.

Deze literaire bronnen bevatten inderdaad doorgaans vele legenda-
rische anecdoten ; het zou echter een fundamentele fout zijn ze te interpreteren zonder rekening te houden met de geest die de schrijvers bezielde bij het stellen. Zij doen hun best om de godsvruchtige nieuwsgierigheid te voldoen. Zij gaan gemakkelijk bij min of meer analoge gevallen inspiratie zoeken — over specifieke gegevens beschikken ze doorgaans slechts schaars — en men moet ze ook zien in de geest van de tijd.

Daar zoals verder aangetoond wordt, de literaire bronnen hier tamelijk vroeg na de feiten zijn ontstaan, bieden ze naar evenredigheid een redelijke historische houvast. Doch zoals bij iedere hagiografische legende zijn bepaalde gegevens niet origineel, maar reminiscensies bij deze heilige aangebracht. Ook de proloog bijvoorbeeld verraad stellig een raadplegen van de Vita Dagobert ⁽⁵⁾. Evenzo het feit dat steller van de «Oratio Festiva», want dit is een betere naam voor de Vita S. Gerulphi, klaagt over zijn

---

(2) Naast St-Gerulphus heeft men in het Frans ook St-Gerou : te vergelijken met St-Genulphus = St-Genou.

(3) VAN DER ESSEN : *Geschiedenis van Vlaanderen*, I, 145 en WALTERS, a.w. 81.

(4) DELEHAYE, H. : *Les Legendes Hagiographiques*, Bruxelles, 1927, Préface XIII (Subsidia Hagiographica 18).

PHILIPPEN, L.J.M. : *Beknopte Methodiek der Geschiedvorsing*, Antwerpen, 1942, p. 25.

(5) STRACKE, D. : a.w. voetnoot p. 124-125.

onbekwaamheid is niet enig ; dit komt ook in andere vitae voor. En welke Merovingische heilige heeft niet zijn mirakelenserie — par laquelle Dieu manifeste les mérites de ses serviteurs — met genezingen en duiveluitdrijvingen ? (*).

De twee fundamentele zaken om de heilige te identificeren — de hagiografische coördinaten als 't ware — zijn hier stellig bekend : zijn grafstede enerzijds is tot op heden nog aan te wijzen ; anderzijds viert men sinds onheuglijke tijden zijn specifieke verjaardagsfeesten in de liturgie (').

Laten wij nu in volgende bladzijden trachten de bronnen en publicaties wat nader te bekijken, zijn levensschets zo historisch mogelijk te behandelen, de geschiedenis van zijn relikven voornamelijk te bespreken, om ten slotte te besluiten met een overzicht van de devotiepraktijk en de iconografie die onze enige Meetjeslandse heilige tot voorwerp heeft.

II. DE BRONNEN EN HUN BESPREKING (*).

A. Overzicht

Nopens Sint-Gerolf zijn vier verschillende geschriften voorhanden :

- A. De *vita* of *Passio* : *Incipit* : *Creator... Desinit* : *Contuendum...* Alleen het Ms. van Sint-Bertijnsabdij heeft nog een bijkomende proloog. *Inc.* : *Cogitis me...* *Des.* : *Rogo autem...* (3507)
- B. De *Adventus reliquiarum* : in alle hss. is deze gevolgd door een *Circumlatio*. *Inc.* : van wat als inleiding kan worden aanzien : *Scripturi...* *Inc. II* : *Ea igitur...* *Des.* : *Hic quoque...* (3508)
- C. De *Miracula I* (XIIIe en XIVe eeuw). Staan enkel in het Drongens handschrift. *Inc.* *Qui Dnus...* *Des.* : *Tunc omnes..* (3509)
- D. De *Miracula II* (XIVe en XVe eeuw). Eveneens alleen in ms. van Drongen. *Inc.* : *Anno Dni MCCCXXXVI...* *Des.* : *Retulit...* (3510)

(6) DELEHAYE, H. : a.w. p. 63.

(7) DELEHAYE, H. : *Cinq leçons sur la méthode hagiographiques*, Bruxelles, 1934, p. 13. (Subsidia Hagiographica N° 21).

(8) KRUSCH, B. : *Verzeichnis Merowingischer Heiligenleben* in WATTENBACH, W. : *Deutschlands Geschichtsquellen im Mittelalter*, Berlin, 1885⁵ p. 426.

BOLLANDISTEN : *Bibliotheca hagiographica latina antiquae et mediae aetatis*, 2 dln. (1898-1899 en 1900-1902) en supplement (1911), Bruxellis, I, 523.

POTTHAST, A. : *Bibliotheca historica medii aevi* ; *Wegweiser durch die Geschichtswerke des Europäischen Mittelalters bis 1500*, Hannover, 1906. Herdruk Graz, 1957 (II, 1341) :

INCIPIT TRACTATUS NICOLAI · DE PASSIONIB;
S. GERULFI · ET ALIQUIB; PEREGRINANTIB;
TIS ME DELIS ·

COGITIS ME in heremum nobilis fuisse ab
batum · ac uenerunt de patre gerarde ·
arduū ualde opus aggredi · quod cui
quam philosoph^{pho}orum imponere tur · fo
re difficile · Me enim exasse in seculum · remi
ni ut uideo peritum · quem nullaliberaliū astū
disciplina reddidit politum · Puto namq; caritate
qua redolētis hoc gē gaudium onus imperpetue ·
cunctigū ducō licet sermone inculto oboe dire ·
Ois quippe caritas est · & qui caritate caret · dñm
profecto non habet · Cum dilectione uero uir
gestio quāuis intolerabili optempeperit iussioni ·
sed iustico nihil urbanitatis · nihilq; facit eloquen
tis quiritatis · Scitis enī saluatorem mundi · non
principes · nec oratores quississe · quorum potes
tate ac prudentia redimeret seculū · utrum uidi
ot · is & piscatoribus sua dignatus est credere si
cimenta · qui omnem sua instanti predicatione
ad salutem conuerterunt mundum · Itaque hoc
uim exiguū utimini exemplo · qui omni ingenio
literali careo · Dō autē benignissimo auspice ·
ordiar orationis licet scabrosę telam · sed contine

De volledige teksten werden alle uitgegeven :

De Vita (naar het St-Bertijns handschrift) gevolgd door de Adventus (naar dit van Drogen) door de bollandisten in de *Acta Sanctorum*, sept. VI, Antverpiae, 1757 (pp. 259-267 van de Parijse herdruk).

Al vroeger gebeurde dit door A. SANDERUS in *Hagiologium Flandriae*, Antverpiae, 1625, p. 72-83 en 2^e editie Insulis, 1639, p. 140-155 voor de Vita ; respectievelijk p. 83-94 en 155-170 voor wat de Adventus betreft. Dit gebeurde volledig naar de tekst van het Drogens manuscript.

Een uittreksel uit de Adventus zoals het voorkomt in de *Monumenta Aldenburgenstia* werd door HOLDER-EGGER gepubliceerd in *Monumenta Germaniae Historica-Scriptores* XV, band 2, p. 907, Hannover, 1888.

Wat de Miracula I betreft : deze staan afgedrukt in de AASS, p. 268-269.

Uiteindelijk zijn ook de Miracula II verschenen in de *Analecta Bollandiana* IV, 1885, p. 203-206 als *Appendix ad catalogum codd. hagiogr. Bibliothecae academiae et civitatis Gandavensis*.

B. Exegese en constructie van deze documenten (zie schema).

C. Handschriften

1. Sint-Omaars (¹²) : het oudste tot ons gekomen handschrift is dit van de abdij van St-Bertijn te St-Omaars. Het bevindt zich thans in de

---

(9) De nummering verwijst naar de paragrafering in de tekstuitgaven AASS.

(10) C.P. 16 tot 21.

De Brogne hervormde rond 937 Sint-Baals en Sint-Pieters ; wellicht kort nadien Drogen.

(11) In schema gebracht, hoofdzakelijk naar gegevens bij P. Stracke.

Dit is ook de mening van VAN MIERLO, J. : « Enkele levens van IIIe zoals St-Trudo, Basinus, Gerulfus, Dimphna zouden op oudere Nederfrankische levensbeschrijvingen kunnen teruggaan... » *Beknopte geschiedenis van de Oud- en Midde nederlandse Letterkunde*, Brussel, 1942⁴, p. 8 ; *Geschied. van de Letterk. in de Nederlanden*, I, 79.

D. STRACKE : *Tydschrift voor Taal en Letteren*, Tilburg, 1926.

Stukjes Germaanse hagiografische volkspoëzie uit de kunst van de scop zitten zeker in menig in latijn gesteld Karolingisch heiligenleven verwerkt. Bij de vita S. Gerulphi steunt men zich onder meer op de samenspraak in vita 7.

(12) *Catalogus Codicum Manuscriptorum Bibliothecae Regiae Hagensis*, Hagae Comitum, 1922, n° 725 ; kopij in K. Bibl. Brussel, ms. 8942 (boll.).

Catalogus Codicum Hagiographicorum Bibliothecae Regiae Hagensis, Bruxellis, 1877, overdruk uit de *Analecta* VI, p. 205.

LAWLOR, H.J. : *The manuscripts of the vita Columbani* (Transactions of the Royal Irish Academy XXXII-C, p. 12, plate VIII (1903)).

GYSSSELING, M. : *Le Namurois, region bilingue jusqu'au 8e siècle*, (Bull. de la Comm. de Top. et de Dialect. 21, 1947), p. 201 ; C.P. 15.

FRANKISCHE PASSIO OF VITA S GERULFI

episch, eventueel proza — 2° helft VIII° eeuw.

(11)

A		B	
ORATIO FESTIVA overgeleverd in handschrift nog X ^o eeuw gedateerd.		ADVENTUS RELIQUIARUM oudste handschrift ± 1200.	
vat oudere documenten samen voor lezing in klooster-lit.	III PASSIO (1-12)	I. TRANSLATIO (1-14)	I en II zijn van verschillende hand — I is oudste translatio kort na 925 geschreven — II is kort na 1088 geschreven : beide door kanunniken van Dron-
	— Proloog (1-3) (alleen im ms. St.-Bertijn) — Passio (4-10) — De St-Baverclerici (11-12)	— Inleiding - plan (1-2) — Extumulatio (3-12) — datering (11) — Translatio (ged. 12-13) — Exaltatio + wonder Othfridus (14) — Slot en datering. (ged. 14)	
	IV. TRANSLATIO (13-20)	II. CIRCUMILATIO (15-18)	
	— Translatio (13-16) — Wonder Othfridus (17) — Wonder Dietfridus (18)	— Inleiding + datering (ged. 15) — Circumlatio (15-18) — Slot (ged. 18)	

C		D	
LIBER MIRACULORUM I		LIBER MIRACULORUM II	
1030 relikven te Oudenaarde		1336 predikheer uit Gent	geschreven door verschillende wilheren in aangegeven jaren.
1257 jongeling uit omg. v. Rijsel		1343 de eed te Merendree	
1295 vrouw uit Gent - been		1343 vrouw uit Leerne	
1295 bezetene uit Wilde		1344 meisje (12 j.) uit Gent	
1307 bezetene uit Drongen		1421 Eminacensibus ?	
z.d. landbouwers en het weer		1347 Johannes (10 j.) uit Aarsele	
1309 historische begin		1347 meisje en de raven op de Koppinsbalek	
		1347 vrouw uit Leerne	

Koninklijke Bibliotheek te Den Haag en draagt het n° 70 H 50 (vroeger X 73). De titel van deze codex luidt : *Vitae Sanctorum*. In deze in meer recente jaren met zwart velours overtrokken band telt men 145 folios, maat 205 × 135 mm. (uit de collectie Lupus). De tekst staat over de gehele bladspiegel en is in een Karolingische minuskel gesteld. Zoals hoger reeds gezegd bevat dit enkel een proloog en de vitatekst (85 r tot 92 v).

Rubricae : *Incipit Praefatiuncula de passione sancti Gerulphi et aliquibus per eum factis medelis.*

Incipit sancti Gerulphi martyris, ex qua litteris, at magna meritis, Passio.

Het wordt gedateerd vóór het jaar 1000 en de C's van *Cognis* en *Creator* (2.5 cm.) zijn een weinig versterd.

2. *Drongen* ⁽¹³⁾ : *bijzonderste* handschrift, afkomstig van de O. L. Vr.-abdij. Het is de Codex 499 uit de Universiteitsbibliotheek te Gent, afdeling handschriften. De titel *Leven ende Mirakelen* is 18^e eeuw. Het manuscript in kwarto - 255 × 185 mm. - is volledig XIIe eeuw behalve de katernen over Gerulfus welke uit het begin van de XIIIe eeuw dateren voor de Passio en de Adventus. Deze staan fol. 98-105. De Mirakelen I welke alleenlijk in dit handschrift voorkomen beginnen op fol. 106 en gaan tot fol. 110 voorzijde ; zij zijn van één hand en te dateren rond 1510. De overige, Mirakelen II, zijn zoveel aantekeningen uit zoveel tijdstippen en van idem zoveel verschillende handen. Zij zijn trouwens in lopend schrift aangegeven. Meteen wordt hierdoor de oorsprong van dit ms. verraden. Zij staan op fol. 110 voorzijde tot 111. Er zijn twee kolommen per bladzijde en de alinea zijn door minieren aangegeven. Het schrift gaat naar gotisch boekminuskel.

De enige rubrica luidt : *Incipit Passio Sti Gerulphi.*

3. *Kleremeers (Klommeres of Clairmarais)* ⁽¹⁴⁾ : dit is het *mooiste* manuscript. Het is afkomstig van de abdij van O.L.Vr. van Kleremeers gesticht door Falcon abt van Ter Duinen in 1128. Deze cisterciën-

(13) WALWEIN de TERVLIET : *Catalogue des Manuscrits de la Bibliothèque publique de la Ville de Gand, Gand, 1816.* (N° 205, fol. 45 ; hij dateert het ms. in velijn foutief XIVe eeuw).

DE ST-GENOIS, J. : *Catalogue methodique et raisonné des manuscrits de la bibliothèque de la ville et de l'Université de Gand, Gand, 1849-1852, N° 154* (*Analecta Boll.* III, p. 208).

Vander Essen zegt dat het ms. 17e eeuw is ; eveneens foutief !

(14) *Catalogue des manuscrits de Saint-Omer, s.l.s.d. p. 517 ; addenda ter plaatse.*

serabdi noordelijk van de weg Kassel - St-Omer gelegen werd tijdens de jaren 1791-1802 gesloopt en thans rest alleen nog *Le Woestine*, als hoeve in het Forêt de Clairmarais.

Het ms. in folio — 470 × 330 mm. — telt 214 blz. op voorbereid kalfsvel en is gebonden in een band van eik overtrokken met bruin leder. Het is het vijfde deel uit een reeks en geschreven in een grote gotische boekminuskel. De verschillende katernen zijn evenwel in een slechte volgorde ingenaaid. De Passio begint op pagina 1, eerste kolom onder; pagina 5 keerzijde staat de Adventus die eindigt pagina 6 voorzijde, eerste kolom. Afwisselend zijn de alinea met grote rode en blauwe letter aangegeven.

Er zijn drie rubricae :

Incipit passio S Gerulfi mris xpi que e XI k octobris.

Incipit advent(us) Sancti Gerulfi martyris.

Item de miracula Sti Mris. (Zijn evenwel de mirakelen uit de Adventus).

Er komen twee sober uitgewerkte lettrines in voor : de blauwe C van *Creator* met een blauwe vierbladige bloem opgevuld; de rode S van *Scripturi* met blauwe tinten bijgewerkt en een opengelaten wit bloempje met rode stippen. Hier vindt men de vormen LeutUUoldus en RatUUara. Daar de Passio van Gerulfus vooraan staat en de tekst van de eerste bladzijden een weinig door mijten is weggegeten, zijn onder andere de fameuze dateringen gedeeltelijk verdwenen.

Het bevindt zich thans in de Bibliothèque municipale de St-Omer waar het in de kataloog N° 716 draagt : *Vitae et acta plurimorum Sanctorum, XIIIe siècle.*

4. *Vaucelles* ⁽¹⁵⁾ : een cistercienserabdij op het grondgebied van de gemeente Crèvecœur nabij Kamerijk. Ze was gesticht door Hugues d'Oisy in 1132, doch de eerste Kerkwijding had slechts op 26/5/1149 plaats. De bollandisten gebruikten een handschrift van deze abdij afkomstig.
5. *Soissons* ⁽¹⁶⁾ : een ander ms. werd door de bollandist Papenbroek uit deze stad medegebracht. Hij had dit bekomen van frater L. Nicquet, bibliothecaris van de Celestijnen aldaar in 1666.
Dit en voorgaand handschrift zijn op heden onvindbaar.

---

(15) COTTINEAU, Dom L.H. : *Repertoire topo-bibliographique des abbayes et prieurés*, 2 vls, 1939, Mucon.

AASS C.P. 14.

(16) AASS C.P. 14.

6. *Korsendonk* : was een priorij van de Augustijner Koorheren, gesticht in 1393, te Oud Turnhout. A. SANDERUS ⁽¹⁷⁾ geeft in zijn *Bibliotheca Belgica Manuscripta* (II, 61) de *Catalogus librorum manusccriptorum Bibliothecae Corsendoncanae*, collectus par J. Hoybergium, regulier kanunnik aldaar d.d. 1633. Deze kataloog vermeldt inderdaad een *Vita Gerulfi* met als begin *Creator rerum...* een copij wellicht van de overige gekende. Ook dit ms. kwam ons niet onder handen. Vele mss. van Korsendonk geraakten in de private collectie van de Oostenrijkse keizers en belandden zo in de Nationalbibliotheek te Wenen ⁽¹⁸⁾. Misschien is dit er bij.
7. *Ter Doest, later versmolten met Ter Duinen* ⁽¹⁹⁾ : uiteindelijk hebben wij de *Passionale* van Ter Doest, deel uit een reeks dat zich nu in de Stadsbibliotheek te Brugge bevindt, onder N° 404 van de handschriften gecatalogeerd. Ze is XIIIe eeuw — 405 × 330 mm. — geschreven op perkament in een gotisch boekminuskel en ingebonden in een kalfsleideren band op eik. De 158 fols. van 50 lijnen zijn over twee kolommen beschreven. Op blz. 2 gemerkt «Thosan». Hier ook de vormen RathUUara en LeutUUoldus. Er is één rubrica bij het begin op fol. 149 : *Incipit passio Sancti Gerulfi martiris que est XI K octobris* (keerzijde tweede kolom). De *Adventus* gaat van 152 tot 154.
De plaats voor de lettrines was voorzien, doch geen enkele is uitgevoerd. Werd Kleremeers hiervan gecopiëerd ?
8. *Het Cronicon van Drongen* ⁽²⁰⁾ : de oude kronijken van Drongen zijn, zoals zoveel andere zaken tijdens één van de plunderingen van de abdij bij de geuzenberoerten verdwenen. Nochtans bestaat er een nieuwe kronijk samengesteld door Joost Lammens, norbertijn en prior

(17) Pars I. Insults. 1641 : pars II. 1644.

AASS C.P. 14.

(18) ANNALECTA BOLL. T XIV (1895). In dezelfde band wordt het *Sanctilogium* van JOH. GIELEMANS besproken, eveneens te Wenen en van het Rode Klooster afkomstig. Hierin blijkt een *Passio S. Gerulfi mart. XI kal. oct.* voor te komen op fol. 653-654 : te dateren kort na 1470. Dit moet een verkorte versie zijn.

(19) DE POORTER, abbé : *Catalogue des Manuscrits de la bibliothèque de la ville de Bruges*, 2 dln., 1934, Gembloux, Paris.

ANNALECTA BOLL. : X, 461, *Catalogus codicum hagiographicorum bibliothecae civitatis Brugensis*.

SANDERUS, A. : *Bibliotheca Belg. Manuscripta*, T I.

(20) FRIS, V. : *Cronicon Truncinienses*, 4 blz.

SCHEPENS P., S.J. : *Le manuscrit de la Cronique de l'Abbaye de Tronchiennes-lez-Gand*, Bruxelles, 1935, 7 blz.

DE SMET : *Corpus Croniconum Flandriae*, Tome I, 1837.

van het stift sinds 1618. Hij overleed 4 januari 1641. De kronijk loopt tot 1640. Ze is opgemaakt tussen 1625 en 1640. (Er is een Continuatie 1661-1698). Hiervan zijn twee kopijen bekend :

De eerste, de meest volledige, berustte nog in 1935 in de abdij van Drongen. Zij is dus de bijzonderste en in XVIIe eeuws schrift. De tweede, in XVIIIe eeuws schrift (RAG), werd uitgegeven door DE SMET in zijn *Corpus Croniconum Flandriae* tome I, pp. 591 en vgd., onder de titel : *Descriptio de origine conventus postea abbatiae Trunchiniensis* : deze nieuwe kroniek moet berusten op verschillende oudere bronnen, o.a. op Meyerus, het Cronicon van St-Baafs, enz...

9. *Het Missaal de anno 1524* ⁽²¹⁾ : de Bibliothèque Nationale te Parijs bergt in haar collectie *Nouvelles acquisitions latines* onder N° 1906 een Prémonstratenzer missaal van de oude abdij afkomstig.

Het meet 330 × 255 mm. en bevat naast een mooie miniatuur over St-Basilius er ook een op blz. 129 over St-Gerolf. Deze staat bij de aanvang van het misformulier van de heilige : 21 september, passio S. Gerulphi, mart. - triplex. Het bevat ook een misformulier voor 8 oktober, Adventus S. Gerulphi - duplex.

Meteen de oudste iconografische voorstellingen tot nu toe gekend.

D Bibliografie

I. : studiën

- STEYT, M. : *Het leven ende Mirakelen vanden Heylighe(n) en(de) Glorieusen Martelaer Gerulphus* Te Gendt, gedrukt by Bauduyn Manilius woonende in de Witte Duyve, An(n)o 1658, 66 pp. in 8° ⁽²²⁾.

Tweede editie bij Goesin, 1672, in 12° ; derde editie Snoeck-Du Caju, Gent, 1815, 12°.

- SUYSKENS, C. : *ACTA Sanctorum*, september VI, Antverpiae, 1757. *De S Gerulpho Martyre*, Speciaal Commentarius Praetius en de Annotata bij de tekstuitgaven, (p. 250-270 van de Parijse herdruk).
- DE BAETS, J. : *Leven van de Heiligen Gerulphus, patroon van Drongen*, Gent, 1872² ; 103 pp.

(21) LEROQUAIS : *Les Sacramentaires et les Missels Mss. des Bibliothèques publiques de France*, Paris, 1924, 3 dln. + 1 dl. platen (n° 858 plaat CXXIII).

(22) GOOVAERTS, L. : *Ecrivains, artistes et savants de l'ordre de Prémontré-Dictionnaire bio-bibliographique*, Bruxelles, 1902. Steyt is een Drongens kanunnik.

VAN DER ESSEN, F. : *Etude critique et littéraire sur les vitae des Saints Merovingiens de l'ancienne Belgique*, Louvain-Paris, 1907, p. 385-388.

STRACKE, D.A. : *De oudste vita Sancti Gerulphi*, in *Bijdragen tot de Geschiedenis*, jg. XVII, (1926), p. 84-128. Bespreking van deze studie door Dom J. HUYBEN, OSB, in *Ons Geestelyk erf*, dl. I (1927), fol. 206.

DEPREST, FL. : *Tafereelen uit de geschiedenis van Drongen - De H. Gerulphus onze patroon - Gilde van O.L.V. en de H. Gerulphus*, Drongen, 1948, 62 pp.

II. : *korte biografieën en notities* ⁽²³⁾.

AXTERS, S. : *Geschiedenis van de vroomheid in de Nederlanden*, Antwerpen, 1950, p. 68.

BAUDOT-CHAUSSIN : *Vies des Saints et des Bienheureux selon l'ordre du calendrier* par RR. PP. Bénédictins de Paris, Paris, 1950... Tome IX, 456.

BRAUNFELS, W. : *Lexikon der christlichen Ikonographie*, dl. 6 ; Freiburg, Basel, 1974.

BRIAND, E. : *Histoire de Ste-Radegonde, reine de France, et des Sanctuaires et pèlerinages en son honneur*, Paris, Poitiers, 1898, p. 510.

CHEVALIER, U. : *Répertoire des sources historiques du Moyen-Age*, col. 237 en 806, Paris, 1877.

DE JONGHE, B. : *Gendsche Geschiedenissen ofte Kronijke van de Be-roerten en Ketterije binnen en ontrent Gend sedert het jaer 1566 tot het jaer 1585*, 2 dln., Gend, 1781 ; I. 26 ; II. 8 en 149-150.

DE MOREAU, E. : *Saint-Amand, apôtre de la Belgique et du Nord de la France* (Museum Lessianum n° 7) Louvain, 1927, p. 235-236.

DE POTTER-BROECKAERT : *Geschiedenis van de Gemeenten van Oost-Vlaanderen*, Gent, 1866-1870, 1° reeks deel 2 : *Drongen*, 126 blz.

1° reeks deel 3 : *Merendree*, blz. 29 en 30.

DE SMET, J. : *Descriptio de origine conventus postea abbatae Trunchiniensis in Corpus Cronicorum Flandriae*, tome I, p. 591-734, Bruxelles, 1837.

---

(23) BOSCHVOGEL : *Avonturen uit Gods verre jachtvelden*, Brugge, 1948, p. 87-92.
(De reis van Sinte-Gerulf ; een adaptatie voor 11 tot 14-jarigen).

St-Basili en St Gerolf, Steyl 1658.

Foto RUG

De drie Drongense heiligen. Slevt 1762 en 1815.

Foto A. Hooft

DE SOMER, M. : *Gerulfo di Tronchiennes in Bibliotheca Sanctorum*, dl. 6, 292-295. Uitgave Instituto Giovanni XXIII della Pontificia Università Lateranense, Roma, 1961...

GAZET, G. : *Tableaux Sacrées*, Arras, 1610.

GHESQUIERUS, J. et SMETIUS, C. : *AASS Belgii Selecta*, Bruxellis, 1785-94 ; t V, p. 228-229 (1789).

GOEME, C. : *De Norbertijnen te Drongen*, in *Bijdragen van de Heemkundige Kring «Dronghine»*, Drongen, 1972.

GYSELINCK : *Notice historique sur la commune de Meerendré* in *Messenger des sciences et des arts*, Gand, 1846, p. 267-280.

- HILLEGEER, J. : *België en zijn Heiligen*, Gent, 1871, II, 85-86.
- HUYBEN, Dom : e.a. : *Met de III het jaar rond*, Hasselt, 1954.
- LAMPEN, W. : in *Lexikon für Theologie und Kirche*, dl. IV², p. 763.
- LECLERCQ, J. : *Saints de Belgique*, Tournai, 1953², p. 84-86 en 168.
- MEYERUS, J. : *Commentarii sive Annales rerum Flandricarum libri XVII*, Antverpiae, MDLXI, fol. 16, 23.
- MIRAEUS, A. : *Fasti Belgici et Burgundici*, Bruxellis, MDCXXII, p. 547.
- MOLANUS, J. : *Usuardi martyrologium, quo Romano ecclesia, ac permultae aliae utuntur : jussu Caroli Magni conscriptum*, Lovanii, MDLXXIII, fol. 105, 169, en 158 (1° uitg. MDLXVIII).
- MOLANUS, J. : *Natales Sanctorum Belgii & eorundem Chronica recapitulatio*, Lovanii, MDVC ; 2° ed. Duaci MDCXVI, p. 195-197.
- MOLANUS, J. : *Indicibus Sanctorum Belgii*, Lovanii, MDLXXIII, p. 55-56.
- MUDZAERT, D. : *De Kerckelijcke Historie*, Antwerpen MDCXXII, p. 610-611, A^o 748.
- OUDEGHIERST : *Annales de Flandres, Gand*, MDCCCLXXXIX, I, 142.
- PAROCHIALE WERKGROEP : *Gids voor Drongen*, 1969, p. 10.
- ROSWEYDE, H. : *Fasti sanctorum quorum vitae in Belgicis Bibliothecis manuscriptae*, Antverpiae MDCVII.
- SANDERUS, A. : *Gandavensium Rerum*, Bruxellis, MDCXXVII, liber 4, cap. 6, 383-384.
- SANDERUS, A. : *Flandria Illustrata*, Den Haag, 1735³, I, 389.
- TORSY, J. : *Lexikon der Deutschen Heiligen*, Köln, 1959, kolom 190, Gerolf.
- VAN SEVEREN, G. : *De kerk en de pastorie te Merendree in Toerisme in Oost-Vlaanderen*, 15^e jg., n° 5, (1964), p. 69-71 (o.a. foto memoriesteen op een van de zuilen van het koor).
- VREUGDETEKENEN, *Feest- en kerckplechtigheden bewezen bij de heuglijke en godsdienstige terughaling der geheyligde overblijfselen van den ahtienjarigen geloofs- en martelheld Genulfus binnen de parochiale kercke van Drongen desen 14de van Bloemaend 1811*, Gent, 1811.
- WALTERS, J. : *De eerste geloofspredikers op het grondgebied van het Bisdóm Gent*, 1946, Gent, p. 80-81.
- WIMMER, O. : *Handbuch der Namen und Heiligen mit einer Geschichte der christlichen Kalenders*, Innsbruck, Wien, München, 1956, p. 213.

ih̄s: qui vocat̄ ēps.

O Aue maria gr̄a
plena dñs tēu bene
dicta tu in mulierib⁹
et benedictis fructib⁹
vntis tui. **S**ecreta.

Unigeniti tui
dñe nobis suc
currat humanita⁹
ut qui natus ē b
gine matris inte
gritate nō minu
it sed sacrauit. in
natiuitatis tuis
solēmus a n̄is nō
piaculis nimis ob
lationē nostram
sibi faciat acceptā
Et in tēu vi. p̄fa.
Et te in natiuita⁹
b̄e. cōd̄icta est gr̄a
in labus tuis p̄p̄ta
benedixit te deus tēu

Sup̄limus dñe
gl̄orietatis a
nue botua sac̄m̄
ta: presta q̄s ut tē
poralis nobis vit
tēdicia prestant
et cetera. **D**

In festo s̄c̄i gerulphi
stabit
iustus
dños sp̄
rabit in
eo et laudab̄ntur

III. LEVENSSCHETS VAN SINT-GEROLF.

Gerulfus werd uit edele ouders ⁽²⁴⁾ geboren in «*pago extitisse Mempisco*» ⁽²⁵⁾ in de *villa Merendra* ⁽²⁶⁾. Vader, *toparcha* ⁽²⁷⁾ van de streek, noemde *Leutgold(us)*; zijn moeder *Ratguera* ⁽²⁸⁾. Twee Germaanse namen. Wellicht was hij de enige zoon ⁽²⁹⁾.

Zijn woonstede was vermoedelijk daar waar nu de huidige Gerolfs-wal gelegen is (oude pastorij) ⁽³⁰⁾.

Toen Eliseus, bisschop van Noyon-Doornik, het heilig vormsel kwam toedienen in de Sint-Pietersabdij op de Blandijnberg te Gent, trok de jonge Gerolf met zijn *patrinus* of vormselpeter er heen. Wellicht was deze een, zij het niet al te dichte verwant, en stellig een ruw man ⁽³¹⁾.

Op terugweg zou hij in de Mariakerk zijn binnengegaan en door zijn lang wegblijven — en dit is de versie van Meyer ⁽³²⁾, die wel de Drongen-

(24) Vita 4 : C.P. 22 & 23.

(25) In de brief aan Olgiva, gravin van Vlaanderen, gedateerd tussen 1019 en 1030 waarin abt Othelboldus van St-Baafs o.a. *ecclesia in villa Merendra sita* als bezit van zijn abdij vermeldt, wordt Merendree in *pago Gandensi* gesitueerd. Verder spreekt hij nog over andere goederen in *villa Merendre mansi V* en in *Uilde mansi V*. (GYSELING en KOCH : *Diplomata Belgica* p. 248, fotografische uitgave, RAG, fonds St-Baafs, charters). VOET, L. : *De brief van abt Othelbold aan gravin Olgiva over de relikwieën en het domein van de St-Baafsabdij te Gent* (1949). Het altaar van Merendree, samen met dit van Knesselare, Zomergem, Ursel, enz... werd in 1171 door Walter I bisschop van Doornik aan het kapittel van O.L.Vr. aldaar geschonken.

Deze schenking wordt door paus Clemens III op 22 juni 1190 bevestigd.

MOELAERT, R. : *De tienden te Ursel - Heemkundige Kring Bos en Beverveld*. (Jaarboek 1971).

(26) Deze vorm *Merendra* komt ook voor in het diploma van Lotharius, St-Vaastabdij te Atrrecht 5/5/966. Hierin bevestigt hij de goederen van St-Baafs, o.a. *In Uilde mansus I, In Merendra mansi III* (GYSELING en KOCH : o.c. p. 230, fotografische uitgave, RAG, archief kathedraal).

GRIERSON, PH. : *Les Annales de St-Pierre de Gand, etc.*, CRH, 1937.

A^o 722 - *Wendelfridus dedit res suas sancto Petro in Merendra* p. 6.

(27) Zo schrijft J. van Coppenholle, pastoor van Merendree in een brief aan de bol-landist P. Suijskens kort voor 1757 : verw. X bij C. I vita.

(28) Daar dubbele UU als GU, maar ook als W kan gelezen worden, vindt men in sommige mss. *Leutwoldus* en *Rat(h)wara* genoteerd : C.P. 23.

(29) Stracke : a.w. p. 93.

(30) *Locus nativitatis hodie assignatur triginta aut quadraginta ab ecclesia passibus* C.P. 22.

(31) Vita 6 en 9.

(32) MEYER : *Comm. sive annales*, fol. 16 : STEYT : a.w. fol. 45/46.

se traditie van dat ogenblik weergeeft, maar waarover de oudere bronnen niets vermelden — de toorn van zijn vormselpeter hebben opgewekt ⁽³³⁾.

Na hun nooddrift te hebben gestild in een nabijgelegen afspanning trokken zij in de vallende avond te paard verder huiswaarts ⁽³⁴⁾.

Eens in het woud, tussen Drongen en Merendree, de uitlopers van het grote *silva Dotnest* ⁽³⁵⁾ kwam het tot moord. Dit gebeurde in de omgeving van de huidige Varendries ⁽³⁶⁾.

Het naar huis gedraafde behloede paard wekte bij de moeder onmiddellijk de gedachte aan moord op ⁽³⁷⁾. De ouders en familieleden treurden. Mannelijke leden van de familie met de vader aan het hoofd togen onder geleide van het paard op zoek en vonden hem ⁽³⁸⁾.

Nu zijn er twee versies :

1) Dodelijk gekwetst ligt hij onder een boom. Hij kan nog zeggen wie hem heeft neergestoken. Hij doet dit omdat geen onschuldigen zouden getroffen worden en vergeeft zijn moordenaar. Nog ontvangt hij de H. Kommunie onder de twee (?) gedaanten, zoals ten dientijde gebruikelijk, en deelt zijn driedubbele wens mee ⁽³⁹⁾

— in Drongens sticht begraven te worden

— zijn paard aan de clerici te schenken

— zijn toekomend erfgoed (hij was denkkelijk de enige erfgenaam) eveneens aan zelfde klooster over te maken ⁽⁴⁰⁾.

Zou een stervende zulke zaken nog bedenken ?

2) Gerulfus werd onthoofd ⁽⁴¹⁾.

Alle zaken hiernaast vermeld zouden dan tot de legende behoren, en meengestoken zijn om Drongen aan de relieken te helpen.

Enige steun voor deze versie biedt het feit dat de schedel van de heilige, voor zover ons bekend, reeds van in vroege tijden afzonderlijk in een schrijn werd bewaard ⁽⁴²⁾.

Ook een van de translationes had plaats op de feestdag van St-Jan in 1257.

De vermelding van de onthoofding treffen wij aan in de context van het verhaal door priester Lambertus op de volksvergadering te Merendree gedaan. Hij schijnt zich te bedienen van een oudere vita, zodat dit wellicht het werkelijk gebeuren kort weergeeft.

(33) De Mariakerk was abdijkerk maar tevens ook parochiekerk. (dubbel koor).

(34) STEYT : a.w. fol. 46 : wij verwijzen steeds naar de uitg. 1658.

(35) VERHULST, A.E. : *De St-Baafsabdij en haar grondbezit* (VII-XIVe). Verhandeling 30 (1958). Koninklijke Vl. Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van België, p. 243. De NO-hoek van dit groot bos kwam tot Drongen - Baarle. Op de topografische kaart zie je het nu nog als een groot rechthoekig blok gesloten velden afgetekend in zijn omgeving.

(36) STEYT : a.w. fol. 16. Kapelakker.

Waar Van der Essen spreekt van bepaalde «incoherences» maakt hij zelf fouten.

(37) Vita 7.

De legende verhaalt verder dat de bladeren van bewuste boom langentijd nadien nog bloedvlekken vertoonden ⁽⁴³⁾.

De plaatselijke tradities van Drogen en Merendree geven als ouderdom bij het afsterven ⁽⁴⁴⁾ ongeveer 18 jaar op. Hierbij sloten de hollandisten zich aan, hoewel P. Stracke, door de verschillende gebruikte woorden (*vir*, *juvenis*, *puer*, *adolescens*) in hun context te bekijken beweert dat het eerder 15 zou zijn. *Vir* (man) wordt inderdaad slechts gebruikt wanneer men van hem spreekt als aflijvige of heilige. Ook wordt hij door zijn peter aangesproken als *filiolus* (zoontje) in een geestelijke betekenis na het vormsel, waarop hij antwoordt *pater* (vader) ⁽⁴⁵⁾.

Datering in verband met de dood van St-Gerolf :

Discessit autem gloriosus Domini Testis undecimo Kalendas Octobris ⁽⁴⁶⁾. De elfde van de kalenden van oktober is 21 september : deze dag, zijn *dies natalis*, wordt sinds alle tijden in de liturgie herdacht.

Wat het jaartal betreft kunnen wij slechts benaderend dateren :

ubi Helyseus, Noviomacensis ecclesiae episcopus, tunc temporis venerat ⁽⁴⁷⁾. Welnu, Eliseus bisschop van Noyon-Doornik wordt vermeld in 748. Hij kwam na Eunutio (Guido of andere lezing Wido) welke volgens de hollandisten zou overleden zijn einde 744/begin 745. Zijn opvolger Athalfridus (of Adelfredus) wordt al vermeld in 757. Zeggen we dus medio achtste eeuw.

---

(38) Vita 8.

(39) Vita 8.

(40) Vita 9.

(41) Adventus 9 en verwijzing f : *usque ad capitis truncationem*, en STRACKE, a.w. p. 116.

(42) BAUDOT-CHAUSSIN : a.w. Sinds 1257 in afzonderlijk koperen schrijn.
T IX, 436. Meerdere zulke gevallen zijn echter bekend : DE SMET, I, 662.

(43) STEYT : a.w. p. 17 en C.P. 28.

(44) C.P. 27-28 en STRACKE, a.w. pp. 95-96.

(45) Vita 7 en STRACKE, a.w. p. 96.

(46) Vita 9.

(47) Vita 5. C.P. 23, 24, 25 en 26 : STRUBBE en VOËL : *Cronologie van de Middeleeuwen en de Moderne tijden in de Nederlanden*, Antwerpen, Amsterdam, 1960.
VAN DER ESSEN : a.w. : p. 385 vtn. 11 en vtn. 4.

Marteldood van St-Gerolf, hoofdaltaar Drongen

Foto L. Keirse

Het motief van de moord ? ⁽⁴⁸⁾

Naast de versie van Meyer, die wel te verdedigen is, kunnen wij ook nog deze plaatsen dat hij moordde met het oog op het bekomen van het familiebezit. Naast *lanista*, (bandiet), *homicida* (moordenaar) wordt hij ook *parricida* genoemd, wat beduidt kindermoordenaar, maar ook verwantenmoordenaar. En er kunnen nog andere zijn : specifiek wordt geen enkele in de oudste teksten aangegeven.

IV. UIT DE GESCHIEDENIS VAN DE RELIEKEN.

1. De Graflegging.

Ondanks de bede van hun zoon, indien die er ooit was, voldeden de ouders geenszins aan zijn wens en begroeven hem in de Sinte-Radegondekerk van Merendree ⁽⁴⁹⁾. Dit kan op het ogenblik wel de villakerk van hun domein zijn geweest als wij voort mogen gaan op de ligging. Zij is er slechts door een sloot en een smalle strook grond van gescheiden.

Daar gebeurden nu regelmatig mirakelen ⁽⁵⁰⁾.

Hierop moet Gerulfus, volgens de toen heersende gebruiken, wellicht bij een volksvergadering voor de kerkdeur, door de plaatselijke bisschop zijn heiligverklaard. De plechtige ontgraving gold ook als zoveel ⁽⁵¹⁾.

---

(48) MEYER : *Comm. sive annales...*, 16 en STRACKE : a.w., p. 94.

Gerulfus komt niet voor in het *Martyrologium Romanum-Gregori XIII* (Officina Plantiniana, Antverplae, MDLXXXVI) noch in de latere uitgave van dit werk door C. BARONIUS (Antverplae, MDCXIII).

Uiteraard vinden wij hem dus ook niet in de oudere Martyrologia van Beda, Floris van Lyon of Ado van Vienne, noch in dit van Usuard die alle aan de oorsprong van hoger vermeld Martyrologium liggen.

(Dom H. Quentin : *Les Martyrologes historiques du Moyen-âge* - Paris, 1908 ; Duhois, J. : *Le Martyrologe d'Usuard, texte et commentaire* - Subs. Hagiographica 40, 1965, Bruxelles).

Hij staat ook niet vermeld in het martyrologium van St Baafs. (COENS, M. en VAN DER STRAETEN, J. : *Un Martyrologe du XIIe siècle à l'usage de St-Bavon de Gand*. — *Annal. Boll.* 84).

(49) *Ibique* in *S. Radegundis basilica sepelitur*, *Vita* 10 : C.P. 29.

(50) *Vita* 10 en verwijzingen bb, cc en dd voor de varianten in andere mss.

(51) De achting voor de marteldood straalt nog uit door de eigenaardige gewoonte de naam martelaar te geven aan godvruchtige personen die op gewelddadige manier om het leven werden gebracht, zonder dat juist om hun geloof of deugd het was dat ze werden vermoord. Vb. Salvius (beroofd), Luglius en Luglianus (door struikrovers overvallen), de monniken van St Bertijn (bij de verdediging van hun abdij tegen de Noormannen). Dr. SPAEY, E. : *De opratting van de Heilgheid in Vlaanderen en Lotharingen in de tweede helft der 9^e eeuw in Ons Geestelyk Erf* : dl. I, p. 273. Zo spreekt ook WALTERS : a.w., p. 80/81.

2. Eerste verheffing van het gebeente.

De eerste verheffing zal kort nadien zijn gebeurd. Doch dit kunnen wij slechts afleiden uit de zinssnede :

Mausoleum... ex defossa humo (grondgraf) in sublime levatum ⁽⁵²⁾.

3. De drie clerici van St-Baafsabdij en bisschop Rangarius.

Een tekst zegt dat drie Sintbaverclerici de tombe wilden aan de eredienst onttrekken door ze dieper in de grond te stoppen ⁽⁵³⁾. Speelt hier de concurrentie aan Sint-Bavo aangedaan alleen een rol ? Of dacht men meer algemeen aan een lastige klant als Drongen die de relikken wel zou kunnen inpalmen ? Of eenvoudig aan relikkenroof in het algemeen ? Het dieper in de grond stoppen is op zichzelf niet zo verwonderlijk ; ook St-Amand te Elnone werd omstreeks 600 dieper geborgen ⁽⁵⁴⁾. We zijn ook in een periode waarin dat de bevoorrading van relikken uit de katakomben eerder moeilijker is geworden en lokale heiligen zeker in trek kwamen. Hoogstwaarschijnlijk had St-Baafs toen te Merendree wel wat te zeggen en traden ze eerder als kerkpatronus op. In later eeuwen waren ze dat zeker en wellicht toen ook reeds ⁽⁵⁵⁾. In elk geval, een eeuw na het gebeuren klinkt de vete nog door. De feiten zijn moeilijk juist te interpreteren en te dateren. Ze gebeurden stellig voor $\pm$ 825, het optreden van bisschop Rangarius ⁽⁵⁶⁾.

Me dunkt zal de grond van de zaak geweest zijn dat én Drongen én St-Baafs het beide op de relikken gemunt hadden. Drongen omdat Gerolf daar gestorven was (afgezien nog van de misschien legendarische bijbeschouwingen) ; Sint-Baafs omdat hij in een hen toebehorende kerk was ter aarde besteld.

Na een heilig leven volstond dat (moord) om gehouden te worden voor martelaar, zoals ook het geval was voor een Basinus, een Rumoldus, een Gerulphus, een Gengulphus en zelfs later een Godelieve, voor een Karel de Goede en nog andere. De canonisatie gebeurt slechts door Rome van op het einde der XIIe eeuw.

(52) Vita 11 : levaverat is de lezing St-Bertijn (Stracke 116).

(53) Vita 11, 12 en 13 ; STRACKE : a.w. 97, 107, 108 en 109.

(54) DE MOREAU : a.w. p. 270.

(55) Zie hoger.

(56) Ante igitur, quam a praesule Rangario qui septimus ab Heliseo episcopo extitit, haec mirabilia fuissent audita, invidia caecati diabolica tres clerici ex sancti confessoris Bavonis monasterio, et furore debriati nimio, euntes illo, mausoleum corporis sanctissimi, quod divina, et ineffabilis pietas ex defossa humo in sublime levaverat, multo profundius, quam fuerat, terrae studuerunt reponere. (vita 11).

- Volgens de *vita* ondergingen de clerici zelfs hun straf :
- de eerste verliest zijn rechtersoog ;
  - de tweede valt van zijn paard en breekt zijn heup ; hij sterft later ;
  - de derde kent zijn einde door een minder appetijtelijke straf.

Zelfs zou volgens P. Stracke het meer zijn geweest dan een louter dieper in de grond stoppen maar zelfs een verbergen. Zo wordt door hem *quamquam ferretur nuper inventus* vertaald door onlangs teruggevonden (vóór de *translatio* van $\pm$ 925) ⁽⁵⁷⁾.

4. Pogingen tot overbrengen van de relikken.

De nieuwe kroniek van Drongen geeft onder 915 volgende tekst ⁽⁵⁸⁾ : *«Effodere sancti martyris corpus cogitant ; at quoties id perficere tentabant, toties miraculo sunt prohibiti, ut tandem magnis vocibus Deum testati sint nunquam ultra beati viri sepulcro se manus allatuos»*.

Ze dachten er dus omstreeks dit tijdstip aan het H. Lichaam te ontgraven, maar elke keer werden zij door wonderen verhinderd totdat zij tenslotte besloten, uit eigen beweging, er van af te zien. Daarom zouden de visioenen nodig zijn, die er trouwens in de kroniek onmiddellijk op volgen ⁽⁵⁹⁾. Gerulfus lag toen in het graf.

- *Post hoc itaque tempus... B Gerulphum latenter in sepulchro jacere* ⁽⁶⁰⁾
- *in visu noctis præsbitero Lamberto apparuit multis vicibus admonens ut eum ab illo levaret loco in quo corpus ejus humatum inhoneste fuerat* ⁽⁶¹⁾

(57) STRACKE : a.w. p. 110.

We weten dat Eginhard de St-Pietersabdij te Gent in 815 met 24 *clerici* bevolkte (MGH-SS, XV, 624) en voor St-Baafs omstreeks dit tijdstip hetzelfde deed. Blijkens een diploma van Lodewijk de Vrome — 819 — heten ze in dat jaar *fratres* zodat wij deze zaak omstreeks 820 zouden kunnen dateren (Serrure, Cartulaire de St-Bavon, f 2).

Wat nu de periode tot $\pm$ 925 betreft tasten wij volledig in het duister. Drongen werd $\pm$ 880 door de Noormannen verwoest. Pas in 884 werd onder impuls van graaf Baldwin II de abdij heropgebouwd.

Hoogstwaarschijnlijk is men met de relikken uit Merendree niet gevlucht, zoals op vele plaatsen wel het geval was, want men groef ze later op nadat men ze vond. Bisschop Rangarius heeft zeker met de zaak uitstaans gehad, wat blijkt uit de samengebalde *vitatekst*. Welk echter is ons onbekend. Rangarius, Rantgarius of Ronegarius komt voor in 825 en 829 (STRUBBE & VOET : a.w. p. 245).

(58) DE SMET : CCF I fol. 593 ; ik weet niet waar de nieuwe kroniek deze tekst heeft gehaald.

(59) STRACKE : a.w. p. 109-110.

(60) *Vita* 13.

(61) *Vita* 13.

— *ad basilicam S Radegundis, quo, ut dixi, humatum fuerat sanctum* ⁽⁶²⁾
corpus contra suam pro certo voluntatem.

5. *De legende van de visioenen aan Lambert* ⁽⁶³⁾.

Conterus was in die tijd pastoor te Merendree en had als hulp wegens zijn ouderdom Lambert (Landbertus) toegewezen gekregen. Deze laatste had 's nachts een visioen van een jongeling, schitterend als de sterren, die hem toesprak en zei dat hij Gerulfus was en wou overgebracht worden. Hij staat op, bedenkt zich, en vrezend voor de grote opspraak, besluit hij het te verzwijgen. De volgende nacht terug visioenen. Bij het eerste zal hij het nog verzwijgen. Later op de nacht terug verschijning, nu eerder boos. Pas nu besluit Lambert het mede te delen. Bij het derde visioen die zelfde nacht, geeft Gerulfus hem moed en belooft hem een hulp te zijn.

6. *De ontgraving te Merendree en het overbrengen naar Drogen* ⁽⁶⁴⁾.

Lambert gaat naar zijn pastoor Gunther en vertelt hem de vier visioenen. De pastoor in tweestrijd tussen enerzijds de narigheden die hij verwacht en anderzijds de wens tot uitvoering van de wil van de heilige, zou dit graag zonder oproer tot een goed einde brengen. Daarom roept hij het volk uit het omhiggende bijeen.

Een driedaagse vasten wordt opgelegd; de bevolking geselt zich en doet boete. Op het einde houdt Gunther een prediking waarbij hij steunt op een ouder «geschrift» en de hulp van Landbertus. Hij drukt voornamelijk op de eensgezindheid die er moet heersen, zodat met de toestemming van iedereen de overbrenging kan gebeuren.

Ondertussen is Eirard, bisschop van Noyon-Doornik verwittigd.

De inwoners brachten gereedschap aan om de ontgraving te doen. Door handen van maagden worden lichten aangebracht voor de avond, en zuivere vaten om de h. gebeenten te bergen.

Eens de toelating door de bisschop gegeven verdringen zich mannen en vrouwen rond het graf, en de ene met ijzeren alaam, de andere eenvoudig met de blote hand, zoeken de grond af en «ontdekken» het graf.

---

(62) Vita 14 en STRACKE : a.w. 103.

(63) DE SMET : CCF I, p. 595-594 : vita 13 : Adventus 5, 6, 7 en 8.

(64) Adventus 9, 10, 11, 12 en 13 : C.P. 36 : vita 14.

Volgens de vitatekst doet Conterus zelf de ontgraving, in het bijzijn van vele priesters en leken van beider kunne. Dit is echter zeer onwaarschijnlijk!

Boudewijn de Kale kan moeilijk aanwezig geweest zijn als wij de translatie logischer wijze na 923/24 moeten plaatsen, gezien hij overleed op 10-9-918 en in St-Pieters werd begraven.

Dan neemt de bisschop het initiatief, bewierookt de overblijfselen die in zuiver linnen worden gewikkeld en geborgen.

Men trekt nu stoetsgewijze naar Drongen toe. De kanunniken nemen de last op hun schouders. En te Drongen verandert de droefheid van Merendree in een onuitsprekelijke blijdschap!

De legende voegt er nog aan toe dat te Merendree de kandelaars op het altaar opsprongen; de klokken te Drongen bij het aankomen van de processie vanzelfs en mooier dan voorheen begonnen te luiden; de kaarsen bij het Maria-altaar plots tot vlam kwamen. Dit zijn echter stereotype verhalen die in andere vitae ook voorkomen.

Bij deze gelegenheid bracht men Otfridus ⁽⁶⁵⁾, een bezetene, die slechts met ijzeren kettingen met moeite kon in bedwang gehouden, tot voor de relieken waar hij allerlei godslasteringen uitbraakte. Men smeekte om genezing; een van de kanunniken nam een been, dompelde dit in gewijd water en liet een druppel in de mond van de bezetene vallen. Terstond verliet de duivel hem, een onuitstaanbare stank nalatend.

7. *Dateringen in verband met de overbrenging van de relieken naar Drongen.*

a) *Uit specifieke Drongense documenten.*

Translatuſ est ad monasterium Truncinias octavo Iduum Octobrium ⁽⁶⁶⁾.

De achtste van de iden van oktober is dus 8 oktober zelf. Deze datum wordt door iedereen aangenomen en zoals 21 september sinds onheuglijke tijden gevierd.

Het bepalen van het jaartal biedt echter andere moeilijkheden:

Gonterus... et benedictione sui episcopi venerabilis Eirardi... ⁽⁶⁷⁾.

Een vollediger datering komt uiteraard in de adventus voor:

Eo tempore KAROLUS REX FRANCORUM annum regni sui agebat sextum decimum, BALDUINUS, cognomento CALVUS, tricesimum sextum arreghnaverat annis in comitatu Flandriarum, EIRARDUS quoque Noviomus sub Christo ⁽⁶⁸⁾ *auctore rexit pontificium*

Haec acta sunt octavo Idus octobris, anno scilicet nongentesimo ⁽⁶⁹⁾ *quintodecimo Dominicae Incarnationi.*

Bekijken wij nu eens deze gegevens wat van naderbij.

---

(65) STEYT : a.w. p. 38/39 : Adv. 13 en 14 ; vita 17 ; DE SMET : p. 595.

(66) Vita 20 ; Adv. 14 ; C.P. 31 tot 36.

(67) Vita 14.

(68) Adv. 11.

(69) Adv. 14.

- 1) Bedoeld wordt Karel III, de Eenvoudige, koning van Frankrijk. Deze is slechts als Karolingisch vorst erkend na de dood van zijn tegenstrever Odo of Eudes, koning van Frankrijk, op 1 januari 898. Zijn 16^e regeringsjaar wordt dan 913 (⁷⁰).
- 2) Boudewijn de Kale kwam aan het bewind de 2^e van onzekere maand, wellicht januari, 879 en overleed op 10/9/918. Dit geeft 914 als 36 regeringsjaren worden bijgeteld (⁷¹).
- 3) Bisschop Eirard komt na Rambertus, nog vermeld 26/6/909. Hij bezette slechts de bisschopszetel vanaf 923/924 en stierf in 932 (⁷²).
- 4) Tenslotte geeft de auteur van de *Adventus* zelf 915 als jaartal op.

Het enige vaste gegeven lijkt de aanwezigheid van Eirard te zijn, hoewel de *vita-translatio* alles laat gebeuren door Gonterus, wat echter zeer onwaarschijnlijk lijkt. Zo komen wij tot de termini 923/924-932.

De steller van de *Adventus* is dus van een verkeerd gegeven uitgegaan : «915» en heeft daar zijn trouwens ook foutieve cronologie naar opgebouwd met als uitkomsten 913 en 914. Hij komt zo stellig in tegenspraak met de aanwezigheid van Eirard bij de *translatio*. Het moet denkelijk 923 zijn meent ook P. Stracke (⁷³). Trouwens hoe anders de kroniektekst te interpreteren die juist in dit jaar (915) beweert de overbrenging niet te zullen laten gebeuren ; daarvoor zullen de visioenen moeten komen die er in de kroniek onmiddellijk op volgen, doch slechts de *vita* en nog meer de *Adventus* kortweg samenvatten (⁷⁴). Heeft de schrijver van de *Adventus* in het *armarium* ergens een DCCCC XXV met een X te weinig gelezen en daar zo maar onbedacht op verder gebouwd ?

---

(70) ECKEL, CH. : *Charles le Simple*, 1899 : FAVRE, E. *Eudes, comte de Paris et roi de France* (Bibl. de l'Ecole des Hautes Etudes XCIX, Paris 1893).

De lezing bij A. Sanderus «septum» is verkeerd zoals blijkt uit de vergelijking van de letter met «P» in MemPisco - Ms. Drongen.

(71) STRUBBE en VOET : *Cronologie*.

(72) STRUBBE en VOET : id. : MANSI, J. : *Sacrorum Conciliorum nova et amplissima collectio*, Florence et Venise, 1757-1798, band XVIII, pp. 345/346.

(73) STRACKE : a.w., p. 90.

(74) DE SMET : CCF I, 593.

De overbrenging van Theseus van Kreta naar Athene met voorafgaand orakel de 8^e van de Griekse maand Pyanopstoon (sept./okt.) — zoals ze verhaald wordt bij Plutarchus — kan als model staan voor menige middeleeuwse reliekenoverbrenging. Speciaal hier bij de overbrenging van St-Gerolf is een verregeand parallelisme voelbaar.

Men kan er slechts uit besluiten dat het de uitingen zijn van dezelfde zielegevoelens in similaire omstandigheden. Ze hebben verder met elkaar niets gemeen. (DELEHAYE, H. : *Les legendes Hag* p. 157).

b) Wat geven ons de kronijken en annalen vreemd aan de abdij.

Cronicon Sancti Bavonis (± 1505) ⁽⁷⁵⁾	Annalen van Elmare (± 1550) ⁽⁷⁶⁾
Anno DCCCCIV elevatio sancti Gerulphi martyris facta est in Merendra, octavo idus Octobris, ab Aynardo, Noviomensi et Tornacensi episcopo, et a comite Baduino Calvo et defertur ad monasterium sanctae Mariae quod dicitur Troncinium.	914 Elevatio sancti Gerulfi martyris a Einardo Noviomense episcopo et a Balduino Calvo comite VIII id. Octobris.
Exordio Civitates Gandensis van St-Pieters ⁽⁷⁷⁾	
Anno DCCCCIIIJ elevatio Sti Gerulphi martiris facta est apud Merendre VIII idus octobris ab Eynardo Noviomagensi episcopo et comite Balduino calvo et deferebatur in Trunchinio.	

De kroniek van St-Baafs, van kort na 1500, de annalen van Elmare, ⁽⁷⁵⁾ proostdij van St-Pieters in Zeeuws-Vlaanderen door de golven in 1575/1576 verzwonden en de Exordio gaan alle drie op een gemeenschappelijke bron terug. Ze geven elk de foutieve datum 914; spreken van

(75) DE SMET : CCF I, 506, (1837).

(76) GRIERSON, P.H. : *Les annales de Gand et de St-Amand. Annales Blandinienses, Annales Elmarenses, Annales Formesclenses, Annales Elnonenses*, Bruxelles, 1937.

(77) VANDE PUTTE, F. : *Annales Abbatiae Sancti-Petri Blandiniensis*, Gandavis, MDCCCXLII, 166. Ook uitgegeven door BETHMANN in *MGH Scriptores* Tome V, 20-31.

ElNardo in plaats van ElRardo, een grammatische figuur weliswaar maar toch tekenend; eveneens vermelden zij de *aanwezigheid* van Boudewijn de Kale welke alsdusdanig niet in de specifieke Drongense documenten over de translatio wordt vermeld.

De oorspronkelijke gegevens komen zeker uit het Drongens archief: Drongen vermeldt immers de translatio in 915. De fout — 914 — kan er in geslopen zijn door het feit dat de eerste annalen geschreven zijn als aantekeningen tussen de open gelaten ruimten van de tijdrekenkundige tabellen der veranderlijke feestdagen, die links het jaar van de Menswording van Christus aanduidden, rechts de paasdatum. Het komt nu meer voor dat men later eenvoudig niet meer wist of de notificatie boven of onder de bewuste datum thuishoorde en vandaar deze frequent voorkomende vergissing van één jaar.

Alle drie gaan hoogstwaarschijnlijk via de kroniek van Jan van Thielrode tot een *Table de Comput* (van St-Pieters ?) terug (*).

8. De relikken te Oudenaarde in 1050.

De samenkomst van de heiligdommen te Oudenaarde gebeurde ter gelegenheid van het afkondigen van de godsvrede. Deze bestond hierin dat vele vooraanstaanden zich verbonden tot het naleven van bepaalde menslievende gebruiken bij de oologvoering. Doch er stonden alleen geestelijke straffen bij overtreding op. De godsvrede was ontstaan in Zuid-Frankrijk en bereikte het aartsbisdom Reims waarin ook Vlaanderen lag in 1025. Kort daarop liet Boudewijn IV in 1050 te Oudenaarde een grote hoeveelheid relikschrijnen samenkomen en in aanwezigheid van deze heiligdommen en vele vooraanstaanden plechtig de godsvrede voor zijn graafschap afkondigen. Zo werd hij meteen de beschermer van de vrede in het

---

(78) HELLER, J. : *MGH-Scriptores*, Tome XXV, p. 585 en vgd. geeft de tekst van de *Kroniek van Thielrode* van $\pm$ 1294. De tekst over Gerulfus is identisch met deze van het *Exordio* behalve het woord *MERENDUM*.

DESPARS, N. : *Cronycke vande Lande ende Graefscpe van Vlaenderen*, geschreven tussen 1562-1592 en uitgegeven door DE JONGHE, Brugge 1837 : I, 136. (Hij ontleende veel aan Meyerus die het Drongens archief raadpleegde). *Ende int jaer (MCC)XV daer naer, up den 8° dach van octobre dede die grave Boudewijn van Vlaenderen dat helich weerdich lichame van mijnheere Ste Gheerolf uyster kercke van Merrau Ste Radegunde te Merendré, translateren ende bringhen by den bisschop Aynart van Noxon ende van Doornycke, daer hy veel schoone teeken en ende miraculen dede, so hy insgelycx ooc daer te vooren te Merendré ghedaen hadde.*

(79) DE WILDE, J. : *De Priorij van Elmare*, Appeltjes van het Meetjesland 13 (1962) pp. 149-180.

hele gebied en hieruit volgde een algemene politiemacht welke hij overal kon uitoefenen ⁽⁸⁰⁾.

In de *Chronographia* van Sigesbert van Gembloers, meer speciaal in het *Auctarium Affligemense* (1005-1163) staat hierover volgende tekst. Het Cronicon van St-Baafs neemt deze praktisch letterlijk over ⁽⁸¹⁾.

Auct. Affl. en Cron. S. Bav. ⁽⁸²⁾

1030 Comes Balduinus, qui dictus est Barbatus, congregatis marchisiae suae sanctorum corporibus, *Bavonis, Wandregisili, Amandi, Vedasti, Bertini, Winoci, cum aliis innumerabilibus sanctorum reliquiis, presente Hugone Noviomense episcopo cum aliis pluribus episcopis et abbatibus, congregatis totius regni sui primatibus* apud Aldenardum, pacem ab omni populo coniurantam primari fecit.

Liber Mir. I ⁽⁸⁴⁾ en *Ann. Elm.* ⁽⁸³⁾

1030 Omnibus reliquiis sanctorum corporum Flandrie Aldenardis adunatis pro pace coniuranda, scilicet sancti Gerulfi martyris, *Wandregisili, Bavonis, Amandi, Vedasti, Bertini, Winnoci, cum innumerabilibus aliorum sanctorum reliquiis, comes Baldwinus Barbatus, interrogatus, cuius reliquie in ordine processionis essent ceteris preferende vel deponende constituit ipse comes Baldwinus, presente Hugone Noviomense episcopo cum aliis plurimus episcopis et abbatibus, congregatis totius regni sui primatibus, reliquias sancti Gerulfi martyris, sue patrie indigene, ante omnes honorabiliter asportari et magnifice preponi.*

De rechtse tekst is deze uit de Annalen van Elmare $\pm$ 1350 : hij is volledig eensluidend met deze voorkomend in de *Miracula I* van Drongen die dateert van kort na 1309, en waar ook gezegd wordt : *sicut in Chroni-*

(80) Het schrijn van St-Gerolf zou in deze optocht als eerste hebben opgestapt omdat hij de enige Vlaming was.

DIJONDT : *Korte geschiedenis van het ontstaan van het Graafschap Vlaanderen*. Basisreeks 16, Brussel, 1943², p. 70.

GORRIS, G. : *De denkbelden over oorlog en de bemoeiingen voor de vrede in de XIe eeuw*. Nijmegen, 1912.

STRUBBE, *De godsvreden in Vlaanderen*. (Geschiedkundige Kring van West-Vlaanderen, 1929).

SANDERUS, A. : *Flandria Ill.*, I, 389 vermeldt ook deze geschiedenis. C.P. 37-39.

(81) BETHMANN, L.C. : *Sigeberti Gemblacensis Chronographia*, in *MGH-Scriptores* VI, p. 399. (Tekst vóór 1189).

(82) DE SMET : *CCF* I, 544 *Cronicon Ste Baronis*.

(83) GRIERSON, PH. : a.w. p. 89. Ook hij beweert dat deze tekst uit Drongen komt (p. XI en p. 90). Ook in de Annalen van Vormesele staat : *Reliquie congregatae sunt Oldenardi 1030*, waaruit men meent te kunnen besluiten dat deze verkorte versie voorkwam in de thans verdwenen eerste annalen van de Blandinusborg, gezien Vormesele daar grotendeels op gebaseerd is.

cis reperitur. De vergelijking van de teksten zal de lezer voldoende verduidelijken wat hier is gebeurd. Want indien de relik werkelijk te Oudenaarde is geweest wat wel mogelijk is; als er eventueel discussie was over het feit wie eerst in de stoet diende op te stappen, wat eveneens bij zulke plechtigheid tot de mogelijkheden behoorde en als de graaf een op deze wijze gefundeerde beslissing had genomen: dan denk ik dat een dergelijk fenomenaal gebeuren niet aan de eerste kroniekschrijver zou zijn voorbijgegaan. Hij zou het naar mijn mening zeker hebben verhaald.

Evenzo zouden wij de teksten van Meyer in zijn *Commentarii sive Annales rerum Flandricarum* uit 1561 ⁽⁸⁴⁾ naast deze van het *Cronicon Trunchunienses* kunnen leggen. (2^e kwart 17^e eeuw) ⁽⁸⁵⁾.

Textueel zitten deze in het *Cronicon* volledig verwerkt. Waar oorspronkelijk de heiligenreeks uit zes bestond, later zeven, is deze nu uitgesponnen tot vijftien. Meyerus gebruikte ongetwijfeld een verdwenen kroniek van Drongen. Het nieuwe *Cronicon* ontleende op zijn beurt nu bij Meyerus.

Daarbij geeft Meyer nog commentaar en zegt dat deze vergadering plaats had om de vrede te bewerken tussen Boudewijn met de Baard en zijn zoon Boudewijn van Rysel, gehuwd met de dochter van de koning van Frankrijk Robrecht de Vrome. De Oude Boudewijn diende de vlucht te nemen naar Normandië waar hij trouwens ook in 1050 huwde, een weduwnaar geworden, met de dochter van de hertog aldaar. Hij verwijst naar zijn bron, Hugues, monnik van Fleury. Dit is echter een vergissing. Deze geschiedenis komt wel voor in de *Historia Normannorum* van Guillaume Calculus, monnik van Jumièges en tijdgenoot van Hugo. Maar deze zaak heeft met Oudenaarde echter geen uitstaans ⁽⁸⁷⁾.

9. De translatio van 1072.

Zowel het *Cronicon* van St-Baafs als dit van Drongen geven onder het jaar 1072 een nieuwe translatio:

(84) AASS, sept. VI: *Miracula* I, 1.

(85) MEYERUS, J.: *Commentarii*... p. 23.

(86) DE SMET: CCF I, 597.

(87) FRIS, V.: *Essai d'une analyse des Commentarii sive annales rerum Flandricarum de Jacques de Meyere* in *Recueil des travaux publiés par la Faculté de Philosophie et Lettres*, 3e fasc., Gand, 1908. Waar hij op blz. 49 zegt (2e kolom) dat deze tekst uit Affligem komt drukt hij zich onnauwkeurig uit.

Historia Normannorum: MGH XXVI p. 6 en *Recueil des hist. de France*, T X, 192; Zie ook FRIS: a.w. p. 54-55 Hugo Floriacensis; Guill. Calculus ook genoemd G. Gernetic (Lib. VI, C.6).

Anno MLXXII translatio
Sancti Gerulfi martyris
ab eodem Radbodo facta est ⁽⁸⁸⁾.

MLXXII Translatio fuerent
relequiae sancti martyris Gerulphi
a reverendissimo domino Radbodone
episcopo Tornacensi, praesente
domino Folcardo ac fratribus ⁽⁸⁹⁾.

Beide geven weinig bijzonderheden, behoudens dat de tweede trouwens gebaseerd op de eerste, nog de aanwezigheid van de proost en de fraters van het sticht vernoemt. Radboud II fungeerde als bisschop van Noyon-Doornik van na 28/4/1068 tot zijn overlijden op 24/5/1098 ⁽⁹⁰⁾.

Was dit nu niet de eerste verheffing van de relieken te Drongen waar ze voorheen in een tombe aanwezig waren ? In de Oratio Festiva wordt trouwens toch gezegd :

Multa quidem et alia signa quotidie fiunt ad Beati hujus tumbam latenter. Hij werd dus niet onmiddellijk tot de eer der altaren verheven. Hij was *ad monasterium detulerunt Truncinius* er dus ten grave gelegd, ⁽⁹¹⁾, en wellicht nu in een houten schrijn overgebracht. Indien dit zo is zou het meteen ook bewezen zijn dat de fiertel nooit te Oudenaarde aanwezig was. De oudste schrijnen waren in hout en met kostbare platen belegd of mooi beschilderd.

10. De rondgang met het schrijn door Vlaanderen in 1088 ⁽⁹²⁾.

De Adventus reliquiarum bestaat uit twee gedeelten, zoals hoger reeds aangegeven. Na een uitvoerig translatio-verslag volgt een nieuw document, een circumlatio, kort na 1088 geschreven.

Onder proost Godezone, werd de kerk van Drongen gedeeltelijk gesloopt. Men besloot tot een rondgang met de relieken door verschillende parochiën van Vlaanderen om fondsen voor de nieuwbouw in te zamelen. Met de h. gebeenten van St-Amand trok men na de brand van de abdijkerk van Elnone eveneens met hetzelfde doel in 1066 rond ; in 1107 deed men het naar de gebieden waar goederen van de abdij geusurpeerd waren ⁽⁹⁴⁾. Reeds voordien, in 1060, had men de monniken van Lobbes

(88) DE SMET : CCF I. Cronicon S. Bavonis, 561.

(89) DE SMET : CCF I. Cronicon Truncinensis, 597 ; C.P. 40 & 41.

(90) STRUBBE en VOET : a.w.

(91) Vita 18 en 14 ; STRACKE : a.w. 109.

(92) Adv. 15-18 ; DE SMET : 599/600.

(93) Suluenghem : zie annotatio 8.

(94) DE MOREAU : a.w. p. 285.

met St-Ursmarus zien rondtrekken en er waren andere. Drongen deed het nu ook.

Zo gebeurde het te Zwevegem ⁽⁹⁵⁾ dat ze geen toegang kregen tot het kerkgebouw wegens het late uur. Bij een volkstorloop die hierdoor ontstond werd een kreupel meisje op het schijn gelegd en genas. Nu schoof de koster de grendels vlug weg. De fiertel werd naar binnen gedragen. Het meisje vroeg het Te Deum te zingen en de gulle giften van de bewoners stroomden toe en werden voor het schijn neergelegd ⁽⁹⁶⁾.

11. De translatio van 1257.

MCCLVII translatio sancti Gerulphi martyris, facta per reverendissimum dominum Walterum de Mandra, episcopum Tornacensium, ipso die nativitatis sancti Johannis Baptistae.

In hac autem transtulit solum reliquias de iveri ligneu capsu in novum feretrum auro et argentum decoratum, ac novis sudariis involvit, veteribus tamen in honore servatis; per ea enim omnipotens Deus multas virtutes et miracula operari dignatus est ⁽⁹⁷⁾.

Deze nieuwe verheffing gebeurde dus door Walter III. van Croix of van Mandra genoemd. Hij werd tot bisschop van Doornik verkozen tussen 16 februari en september 1252 en is overleden op 24/11/1261 ⁽⁹⁸⁾.

Het gebeente werd uit de houten relikwiekast overgebracht in een nieuw, nu geheel met goud en zilver bewerkt schijn. Tevens werden de resten in een nieuwe lijkwade gewikkeld. De oude werd piëteitsvol bewaard. De rood fluwelen doek was toen Steyt schreef (1658) nog in het klooster.

Dit gebeuren op de feestdag van St-Jan-de-Doper (24 juni) werd echter steeds daags nadien gevierd: *septimo kalendas julii*, d.i. de 7^e van de kalenden van juli of 25 juni ⁽⁹⁹⁾. Sprekend is dat dit juist gebeurt op de feestdag van een heilige welke ook onthoofd werd. Was het dan toch de gangbare mening dat ook Gerulf onthoofd werd? Van nu af werd de schedel waarschijnlijk in een afzonderlijke koperen ⁽⁹⁹⁾, later zilveren hoofdrelikhouder bewaard.

---

(95) Toen Robrecht van Jeruzalem op kruisvaart vertrok (1097) met Boudewijn van Gent, heer van Drongen, werd door proost Godezone en met instemming van het convent hem voor «XLII marcas argenti» medegegeven, ontnomen aan de relik-schrijnen en andere kostbaarheden van de kerk. (CCF I, 600).

(96) DE SMET : CCF I, 611 ; C.P. 42.

(97) STRUBBE en VOET : a.w.

(98) MOLANUS, J. *Natales...* p. 195.

(99) BAUDOT-CHAUSSIN : a.w. 436 ; het gebeurde meer ; denk aan de betwiste schedel van St-Elisabeth van Hongarije in Sinter-Goedele of aan St-Ida van Togenburg (Delehaye, *Cinq leçons*, p. 40) ; STEYT : p. 53.

Bij deze overbrenging gebeurde het wonder met de jongeling uit het Rijksse welke aan de vallende ziekte leed. Hij genas door een stukje van de lijkwade om de hals te dragen. Toen deze door ouderdom en sleet afviel, herviel hij in de gevreesde kwaal. Men naaide toen deze relik in zijn klederen en de aanvallen bleven voorgoed achterwege ⁽¹⁰⁰⁾. Is het dit kostbaar schrijn dat wij afgebeeld vinden op de miniatuur in het missaal van 1524 ?

12. *Tijdens de godsdienstoorlogen* ⁽¹⁰¹⁾.

In de vroege morgen van 24 augustus 1566 zakten groepen Gentse iconoclasten onder leiding van de beruchte Ongena naar de abdij van Drongen af. Alles werd er geprofaneerd en stuk geslagen ; een celebrerend priester van het altaar weggesleurd.

Lieven Baers, toentertijd abt, had dit wel voorzien en de kostbaarste zaken van de abdij, waaronder de relikschrijnen, laten in veiligheid brengen. Het College van de Oudburg van Gent had trouwens een opdracht in die zin rondgestuurd.

Zo werden de heiligdommen van St-Gerolf, St-Basijn en St-Aldegonde eerst boven de gewelven van de wijnkelders van de abdij ingemetst, maar vrezend voor verraad al spoedig heimelijk naar het slot van Gavere ⁽¹⁰²⁾ overgebracht. Daar was de broeder van prior Adriaan, Herman vande Foreeste gezagvoerder. Aldus zijn deze schrijnen aan de eerste beeldenstormers kunnen ontkomen. De gevluchte monniken die zich aan de overkant van de Leie in het Hof Ten Bossche, toebehorend aan Gerard de Blasere, hadden teruggetrokken zagen alles gebeuren en keerden in de late avond nog naar hun geschonden abdij terug.

Terwijl de kloosterlingen in de mate van hun mogelijkheden de abdij herstelden werden de meeste onruststokers aan de galg opgeknoopt.

Cornelius Jansenius, de eerste bisschop van Gent, samen met Petrus Cuneri, de latere bisschop van Leeuwarden, en leermeester geweest van de abt te Leuven, kwamen in 1569 de altaren opnieuw inzegenen. De kostbare heiligdommen blijken alsdan terug te Drongen te zijn ⁽¹⁰³⁾.

In februari 1578 begint de plundering van de Gentse kloosters.
«Den 23 gingen die van Gend naer Drongen om daer ook het zilver en goud van de Abdije af te haelen. De Commissarissen vermaenden den abt

---

(100) STEYT : a.w. 49 ; ook zeer kort in CCF I, 611.

(101) DE SMET : a.w. p. 651 ; DE POTTER & BROECKAERT : a.w. p. 87 ; DE JONGHE : a.w. I, 26 ; AASS, C.P. 43, 44, 45 & 46.

(102) AASS geeft Cameracensis of Kamerijk.

(103) GOETSTOUWERS, nota's en GOEME, C. : a.w. p. 35.

«vriendelijk dat hij in tijds de schatten van de kerke zoude vluchten, opdat de Spagniaards die zeer roofsaen en stroopten in Braband, die niet en zouden weghaelen met geweld. Den abt meynende eensoudiglijk, dat zij rechtzinnig met hem handelden heeft daer van de opschrijvinghe lucten maeken, en stelde hun alles in handen, om op het stad-huys van Gend bewaert te worden, en naer de beroerten, zoo zij verraderlyk en valschelyk belofden, aen de abdije wedergegeven te worden, die nochtans daer van voor altijd is berooft gebleven» (104).

Het verlies werd later gedeeltelyk weer goedge maakt : «Den 2 juli (1579) zijn door de schepenen van beyde de banken, beyde dekens en de notabelen, gereguleert geweest jaerlyckse pensioenen voor de abt en de regulieren...» (105).

Prior Egied Sterck, het zekere voor het onzekere nemend en tevens uit godsvrucht voor St-Gerolf, heeft alsdan de schedel van de heilige uit de zilveren hoofdreliëkhouders, waarin hij werd bewaard, genomen. Hij heeft die geborgen in de oude koperen reliëkhouders nadat hij was gewikkeld in een stuk van de oude lijkwade (106).

Dit alles werd een tijdlang bewaard in de woning van Meester Lieven Nemegeheer te Gent, waar de genoemde prior trouwens ook op 2/11/1583 is overleden. Toen er echter te veel richthaarheid rond kwam heeft men het veiliger gevonden deze onder te brengen in het huis van de We Elisabeth Janssens op de Kwaadham nabij St-Baafs. Men heeft hem daar in de tuin bij die woning voor de verdere tijd van de beroerten ingegraven.

Een gelukkig opzet, want voor een tweede maal zou het stift door Gentse benden van Asper komend, worden geplunderd en nu grondig verwoest. Dit gebeurde op 1 september 1578, het jaar waarin de meeste consistoriën in onze streek werden opgericht. De kloosterlingen waren nu tallenkante verspreid en enkele zijn in hun oude refuge na verloop van tijd kunnen terug samenkomen.

Eind 1584 (sept.), na de overgave van de stad aan Farneze, heeft men de relik van de heilige naar dit noodklooster op de Turfbriel (107) overgebracht; na zeven jaar in de grond te hebben verborgen gezeten kwam hij als bij mirakei gaaf te voorschijn. Ook abt Lieven Baers heeft dit niet meer mogen beleven; hij overleed tijdens het beleg van de stad.

---

(104) DE SMET : a.w. p. 661 & 662 ; AASS : C.P. 46 , DE JONGHE : a.w. II, 8.

(105) DE JONGHE : a.w. II, 149-150

(106) DE SMET : a.w. p. 662.

(107) VARENBERGH, E. : *La Cour de Tronchiennes* in *Souvenir archéologique de la ville de Gand*, Gand, 1871. (Overdruk uit *Messenger des sciences historique de Belgique*).

Reliekschrijn van St-Gerolf, kerk Dronen.

Foto I. Keltse.

De devotie kwam er tot nieuwe bloei, voornamelijk tijdens het eerste kwart van de 17e eeuw. (Zie verder). Zo maakt men bij het begin van de jaren dertig een nieuw *«casken dienende omme te rusten de Relyken van (ne) sente basyn ende sente gheerof»* (108).

Pas in 1698 gingen de kanunniken zich opnieuw in hun oude abdij vestigen en zo kwam ook eindelijk de oude relikwie naar Drongen terug. *«Na de mis ging de processie uit vergezeld met heeren en carmelieten die elk een kaars droegen. De broederschap van St-Gerulphus uit de parochie van Drongen wachtte ons bij de stadspoort op : vier van hen namen daar de reliken van St-Gerulphus van ons over en de anderen vergezelden ons met kaarsen tot aan de kerk van het dorp. Onderweg kuxamen heden van Nevele, Landegem, Baerle en Drongen ons te gemoed, gingen ons voor tot de kerk en losten herhaaldelyk hun feestgeschut. Bij de ingang van het dorp stonden twee prachtige triomfbogen. Na het smeekgebed werden de reliken midden in de kerk neergezet»* (109).

Een halve eeuw later vinden wij een beschrijving van de rijve in een brief van Abt de Stoop aan de bollandisten ; men bezit er de schedel van de heilige ; deze is gewikkeld in een doek van een moeilijk te bepalen kleur, die een overblijfsel lijkt te zijn van de lijkwade waarin het lichaam van na een van de translationes is bewaard. Alles is gevat, samen met nog andere reliken, in een kistje van hout met zilveren sloten versierd. Het wordt op het altaar uitgesteld op de feestdagen van St-Gerulf en op deze van de andere heiligen wier overblijfselen het bevat (110).

In 1795 bewaarde men in het lokaal waar de boeteceëd regelmatig werd gehouden : *«de oude tombe versilvert van onsen heyligen Patroon»*. Het gaat hier in beide voorgaande gevallen wellicht nog over de relikhouder — het kasken — uit de dertiger jaren van de vorige eeuw (111).

15. Rond de Franse Revolutie.

Adriaan de Coninck was de laatste abt (42°) van de Norbertijnerabdij van Drongen. Bij de definitieve inval van de Fransen vinden wij hem

(108) RAG/fonds kerk Drongen 1 *«Item betaelt aen heere Jan dane deur de hant van mijn heere den pasteur van Dronghen van een kasse omme de Reliquien van Sente basyn ende Sente gheerof in te stellen totter somme van XX sch. gr. (1631/32).*

«Item betaelt aen Mr andries cools schilder van sijne stijle binnen Ghendt over het imaken van een casken dienende omme te rusten de Relyken van sente basyn ende sente gheerof ter somme van XXXIII sch. IV gr. (1633/34).

(109) *Het Mirakuleus beeld van O.L.Vr. van Drongen*, 1925, p. 11.

(110) AASS. C.P. 47 : *in arca, seu cista lignea, caelatura argentea adornata.*

reeds op de vlucht te Hulst in 1794 ⁽¹¹³⁾. Nog in de winter van hetzelfde jaar ging de tocht verder naar Duitsland ⁽¹¹⁴⁾.

Hij moet verbleven hebben te Emmerich, een stad op de rechter Rijn-oever, niet ver van de Nederlandse grens, in Noord-Rijnland-Westfalen. De schedel is alsdan uit een zilveren relikhouder genomen en vermoedelijk door hem op zijn tocht medegenomen en bewaard ⁽¹¹⁵⁾.

Op 5 Nivôse van het jaar IV (26/12/1802), na het concordaat dus, legde hij de eed af in de St-Baafskathedraal, de rechterhand op het evangelie, de linker in de handen van de prefect van het Scheldedepartement; dit bij zijn aanstelling als pastoor van Zomergem ⁽¹¹⁶⁾.

Hij overleed te Gent op 27 juni 1810, nadat hij aldaar sinds mei op rust was ⁽¹¹⁷⁾.

Nog hetzelfde jaar moeten de overblijvende twintig witheren de relik hebben doen overkomen (of was hij te Zomergem of Gent ?); toen werd hij in elk geval op het bisdom aangeboden. Daar werd hij onderzocht. Mgr. de Broglie tekende op 10/5/1811 ⁽¹¹⁸⁾ de authenticiteitsbrief en bracht zijn zegel aan. Men nam zich voor hem aan de St-Radegondekerk van Merendree over te maken, doch een smeekschrift van pastoor Lamme, kerkmeesters en gildebroeders van Drongen aan de bisschop wijzigden het eerste opzet ⁽¹¹⁹⁾.

Veertien mei 1811 was de grote dag van de terugkomst. Er was bij die gelegenheid een groots feest op touw gezet. Gedragen door de EE. HH. Lamme, pastoor van Drongen, en Velleman, pastoor van Merendree, werd

---

(111) DEPREST : a.w. p. 60.

Terwijl de monniken in hun refuge te Gent verbleven schonk op 16 van de kalenden van oktober 1659 (d.i. 16 september, dus vóór zijn feestdag) abt Augustijn Merlijn een deel van de schedel van de heilige in een doosje aan de kerk van Drongen. Een tweede akte vermeldt het overbrengen in een ander schrijn op 10/9/1780 onder Abt Renaat Heye (groene zijde).

Uiteindelijk in 1810 werd nogmaals van relikhouder veranderd. Dit draagstel bekroond door een beeldje van St-Gerolf is door ouderdom totaal vergaan. Kleinere relikken bezitten bij ons weten buiten Drongen, alleen Merendree en Rapenburg.

(113) VAN DER POORTEN : *Merkwaardigheden over Waarschoot*, in *Ons Meetjesland*, jg. 8, (1975), p. 144.

(114) IDEM/a.w. p. 159.

(115) GODSDIENSTIGE WEEK VAN VLAANDEREN, jgn. 33 en 34, Gent, 1901/2, pp. 379, 388 en 404 en ARCHIEF DEKENIJ : reliquien.

(116) RIJCKAERT, M. : *Zomergem onder de Franse Revolutie 1792-1815*, A.M. 15, (1964), 149.

(117) GOEME, C. : a.w. p. 85.

(118) ARCHIEF DEKENIJ : reliquien.

(119) VREUGDETEKENEN... : a.w. Gent, 1811, p. 8.

de relik in een prachtige stoet het dorp binnen gebracht. Achter het schrijn stapten vicaris-generaal Goethals en de kanunniken van de hoofdkerk. De schedel was bevestigd met drie zilveren draden en voorzien van een wit perkamentsstrookje met opschrift : SANCTI GERULPHI MARTYRIS, op een vierkantig blok ebbenhout. Hij was verder in een houten schrijn vervat welke moeilijk te definiëren valt (trapvormig). Op de keerzijde van de authenticiteitsakte staat de nota in verband met de overbrenging in de huidige relikwiekast : 19 sept. 1861.

De kast is vervaardigd door Louis Geirnaert uit Vinderhout (120).

V. DE DEVOTIE TOT ST GEROLF

In de kerk te Merendree.

De St-Radegondekerk te Merendree waarvan koor en kruisbeuk gedeeltelijk uit XIIe, misschien XIe eeuw dateren, staat ten dele op de oude funderingen en is georiënteerd. De oudste Romaanse gedeelten ervan zijn in veldsteen opgetrokken en de 19^e eeuwse vernieuwingen eraan, neo-romaans en in Doornikse hardsteen.

De anonymus, schrijver van de *circumlatio*, kort na 1088, zegt het volgende : «Nunc usque in hodiernum diem in villa, quam Merendram nuncupant, TUMULUS ejusdem Martyris non aura, non argento, non, inquam, preiosis gemmis insignitur aut lapidibus ex politis, sed infirmorum baculis atque repentium scabellis» (121).

Deze ex voto's, krukken en dergelijke zijn stellig een bewijs dat er een verering voor de heilige ter plaatse was, een bedevaart, die na de overbrenging omstreeks 925 niet onmiddellijk geheel ophield.

Uit het verslag van het bisschoppelijk bezoek, d.d. 28/4/1624 leren wij dat er zich vroeger een altaar boven de grafplaats bevond, maar dat nu de predikstoel daar is aangebracht (122).

De kerk bewaart nu nog de herinnering aan de oude grafstede. Links onder de vieringtoren, dichtbij de oude torenvoet, is in de nieuwe vloer (± 1881) een witte marmeren tichel aangebracht met de ingekapte aanduiding «Graf H. Gerulfus».

Daar onder de vloer die nu één trede is opgehoogd, zit meer dan waarschijnlijk de zerk waarover Gyselinck in 1846 nog schreef : «Dans

(120) DEPREST F. : a.w. p. 41.

(121) Adv. 3 : C.P. 30.

(122) CLOET, M. : *Itinerarium visitationum Antonii Triest, episcopi Gandavensis*. Leuven, 1976.

l'intérieur de cette église, sous l'orgue, ou jadis se trouvait le maître-autel, se voit une pierre sépulchrable ayant quelques centimètres d'élévation et qui recouvre le tombeau de St-Gerulphe» (123).

Reeds pastoor Van Coppenolle had kort voor 1757 ongeveer hetzelfde daarover aan de hollandist P. Suiskens te Antwerpen medegedeeld : *«elevatum supra reliquum ecclesiae pavementum ad semi pedem, tectum cippo qui magnitudine praefert spectabilem sepulti conditionem : traditur enim habuisse genitorem loci toparcham» (124).*

Sommige personen beweren dat dit graf ± 1881 bij het leggen van de vloer geopend is geweest en de traditie zegt zelfs dat onder de huidige kerk een krypte aanwezig is ; slaat dit misschien op de oude grafstede ? Het spreekt immers voor zichzelf dat men de oude zerk zeker niet zal hebben weggedaan. Waarom geen kleine proefopgraving wagen en het graf dan eventueel onder een glazen plaat zichtbaar laten ?

Naast het graf aan de vorenste linker steunpilaar in de viering is in 1881 een monument aangebracht. Dit stelt de voorkant van een sarkofaag voor met marmeren memoriesteen in een gotische blindnis waarop volgende tekst (125) :

S. GERULPIUS
NATUS IN MEERENDRE
OBIIT MARTYR TRUNCHINII
MEDIO SAECULI VIII SANCTI
RELIQUIAS DUI TENUIT HAEC B
RADEGUNDIS ECCLESIA
UBI ETIAMNUM EIUS TUMBA
FIDELIBUS VENERATIONI EST

Op een banderole aan de voet staat een chronogram :

cerVoL	hULDebeWYs	Der	JongelJngen	
5 50	5 50 500 10 2	500	1 50 1	= 1174
Den	helJgen	gerULph	gesChonken	
500	1 50 1	5 50	100	= 707
				1881
XXI september				

(123) GYSELINCK : a.w. p. 274 : de kerk was toen omgekeerd in gebruik.

(124) AASS, p. 255.

(125) VAN SEVEREN, G. : a.w. afbeelding p. 71.

Met de *Bond der Jongelingen* bedoelt men de vroegere St-Aloysiusbond. Boven dit monument staat het beeld van St-Gerolf.

In de abdij te Drongen.

In vroeger eeuwen vierde men op 21 september in de abdij de herdenking van zijn afsterven. Dit was het bijzonderste feest met oktaaf thans nog de Gerulfusdagen genoemd. De kanunniken zongen het eigen officie van de heilige onder leiding van de prior volgens premonstratenzer gebruik (triplex) ⁽¹²⁶⁾.

Alleen dit feest komt heden in het eigene van het bisdom Gent voor, doch op 25 september ⁽¹²⁷⁾. In Bergen viert men dit op 21 juni!

Het feest van de eerste overbrenging 8 oktober (925) werd eveneens met eigen officie gevierd, zoals dit trouwens van de translatio 25 juni (1257). Nu leidt de subprior de plechtigheid (duplex), maar op 25 juni is het de witheer met wekdienst. Men las de mis voor een martelaar-niet-bisschop (Laetabitur) met speciale collecta, zoals hedendaags nog gebeurt. Elke donderdag was er een commemoratie van St-Basinus en St-Gerolf.

Het deel van de abdijskerk voor de gelovigen voorbehouden, was aan St-Gerolf toegewijd, zoals de parochiekerk heden ten dage nog; slechts het deel van het koor in gebruik door de kanunniken had O.L.V.-ten-Hemelopgenomen tot patrones en werd gesloopt. Spreekt men daarover misschien ook van het gilde van «O.L.Vrouw en St-Gerulfus»?

Zoals praktisch alle abdijen en grote heren uit het omliggende had ook Drongen zijn deel in de polderwinningen in Zeeuws-Vlaanderen. De parochie Pauwelspolder, 'n zevental kilometer noordwestelijk van Hulst gelegen, werd sinds onheuglijke tijden door Drongen bediend en had St-Gerulfus tot patroon. Omstreeks 1866 werd er de oude kerk gesloopt en de nieuwe werd op het nabije Rapenburg in de Stoppeldijkpolder gebouwd (nu gemeente Vogelwaard). Het is bij ons weten de enige in Nederland aan St-Gerolf toegewijd en samen met Drongen zelfs vermoedelijk van de ganse kristelijke wereld ⁽¹²⁸⁾.

---

(126) AASS C.P. 2-13 en DE BAETS : a.w. p. 96 voor de Antifonen en Responsoria ; MOLANUS : *Usuardus...* pp. 105, 158 & 169.

(127) STRUBBE & VOET : *Cronologie...* Vermoedelijk verschoven om reden van het samenvallen met het feest van St-Mattheus op die dag.

(128) GOETSTOUWERS : *Nota's* ; VAN EMPEL, M. en PIETERS, H. : *Zeeiland door de eeuwen heen* II, 162, Middelburg, 1959.

TORDEUR, E. : *Liste systématique des patrons de toutes les églises et chapelles de la Belgique* in *Jaarboek V* (1889), Congres van het Oudheidkundig en geschiedkundig verbond van België (69-11).

In België is alleen Drongenkerk aan hem gewijd.

Het Gilde van O.L.V. en de H. Gerulfus.

Het ligt niet in onze bedoeling de uitgebreide geschiedenis van deze broederschap te verhalen; enkele summiere gegevens kunnen volstaan.

Het gilde boogt ongetwijfeld op een zeer hoge ouderdom. Een eerste vermelding betreft een nota uit het Cronicon waarin medegedeeld wordt dat het *gildeboek* in 1475 ⁽¹²⁹⁾ vernieuwd werd. Omstreeks diezelfde periode onder abt Boulijn (1472-1485) waren de kanunniken ook lid van de confrerie ⁽¹³⁰⁾. De inrichting is ons niet nauwkeurig gekend: er was een deken te Gent, Drongen en Merendree. De overige parochiën hadden slechts provisers om de ledenwerving te stimuleren. Bij deze vernieuwing telde men 957 leden, meestal uit het omliggende en de gebieden waar de abdij goederen bezat als de Vier Ambachten en het Land van Waas ⁽¹³¹⁾. Omstreeks 1561 zegt Steyt had men in de broederschap meer dan tweeduizend ingeschrevenen.

Na de beroerten werd de confrerie in 1629 heringericht. Mgr. Triest ⁽¹³²⁾ nam in dat jaar aan de processie tijdens het oktaaf deel en zorgde toen ook voor een nieuwe bulle. Hierbij verleende Urbanus VIII verscheidene aflaten door de leden onder bepaalde voorwaarden te verdienen ⁽¹³³⁾.

Onder pastoor Augustijn van Laere (1693-1695) vinden wij nogmaals een herinrichting. Kort daarop zou de kloostergemeenschap zich opnieuw te Drongen vestigen, en kwam ook de reliek terug.

Komt dan nog, zoals overal, de schorsing (22/5/1786) ingevolge het edikt van Jozef II van april van dat jaar nopens de godsdienstige genootschappen.

In 1790 ging men reeds opnieuw van start, echter voor niet lang, want de beloken tijd stond voor de deur.

In 1805 stuurde pastoor Nuyten en enkele vooraanstaande parochianen een verzoekschrift ⁽¹³⁴⁾ aan bisschop Fallot de Beaumont om de gilde te mogen heroprichten en om de nieuwe statuten te willen goedkeuren. Op 15/3/1806 kwam gunstig advies en goedkeuring. Zo bestaat zij tot op heden nog.

---

(129) DE SMET : CCF, I, 634 : deze nota berust op de aantekening uit het gildeboek 1475 die trouwens ook overgenomen is in dit van 1629.

(130) RAG : Abdij Drongen 15 en GOEME : a.w. p. 22.

(131) ARCHIEF PASTORIJ : Gildeboek.

(132) GOETSTOUWERS : nota's.

(133) STEYT : p. 55 en vgl. voor de tekst : ook DE BAETS : a.w. p. 90.

(134) DEPREST : p. 51 en vgl. : DE BAETS : a.w. brief.

Bedevaarten en ommegangen.

Op drievuldigheidszondag trok men vroeger, de geestelijkheid van Drongen, gevolgd door de gelovigen met de rijve(n) naar Merendree. Dit was een zeer oude plechtigheid die wellicht reeds ontstaan is het jaar na de overbrenging. In de *Miracula I* wordt ze reeds vermeld onder het jaar 1295. Bij het voorbijschrijden van het schijn in Drongenkirk bij het vertrek naar Merendree, werd een Gentse vrouw welke aan een beenkwaal leed, genezen en maakte nadien zelfs de tocht te voet naar Merendree mee. Ook te Wilde, gehucht onder Landegem, waar de processie doortrok en wellicht halt hield, leest men onder hetzelfde jaar, werd een boze geest bij een bezetene uitgedreven : een vrouw verbrak de kettingen waarmede ze gebonden was en wierp zich voor het schijn, kuste en omhelsde het ⁽¹³⁵⁾.

Een ander gebeuren wordt in 1545 verhaalt. Jongelingen van Drongen kwamen tergelegenheid van de bedevaart melk en andere levensbehoefden te Merendree ophalen. Terwijl de rijve in St-Radegondekerk rustte was twist ontstaan over de verdeling : één van hen deed een ijdele eed op het hoofd van de heilige en werd door een straf getroffen. Vol angst baden de omstaanders om hulp. Weldra hersteld beloofde hij voor zijn verder leven te zullen beweegen naar Drongen ⁽¹³⁶⁾.

Volgens een uitspraak van de schepenen van de Keure van Gent, d.d. 30/5/1424 was er tussen de kerkmeesters en schepenen van Drongen en Merendree twist ontstaan nopens de verdeling van de inkomsten bij gelegenheid van de ommegang verzameld. De regeling was zo : Drongen genoot de ontvangsten over geheel de afgelegde weg. Enkel op het kerkhof van Merendree en in de kerk zelf werd de helft hiervan aan Merendree afgedragen. Merendree beweerde nu recht te hebben op de helft van de inkomsten op zijn grondgebied en zelfs te Wilde-Landegem, waar men halt placht te houden. De uitspraak van de schepenen luidde : Drongen mag de volledige inkomsten op zijn grondgebied verzameld behouden alsook deze van Wilde, omdat zij de meeste onkosten bij het ommedragen maken. Maar Merendree daarentegen genoot van nu voortaan, naast Drongen, niet alleen de helft verzameld op het kerkhof en in de kerk, maar ook over zijn ganse parochiegebied ⁽¹³⁷⁾.

---

(135) *Mir. I*, 3 en 4 : DE SMET : I, 613 : STEYT : p. 45/46.

(136) *Mir. II*, 2.

(137) SAG : 301/27 II, 95 v.

Dat vande vors(eyde) apporte incomende binnen de p(ro)chie van merendre waer het sy, also dat up tkerhof van merendre de kercke als eld(er)s dat die van merendre daer af heb(ben) heff(en) en(de) behoud(en) sullen tkercke behouf van merendre vors(eyd) deen heeltschede ende die van dronghene tha(re) k(er)k(e) behouf dand(re) heeltschede.

Deze ommeegang ligt vermoedelijk aan de basis van de kermis van Drongen. Met de religietroebelen is dit gebruik, zoals op vele plaatsen met dergelijke is gebeurd, uitgestorven. Te Drongen werd het evenwel door een jaarlijkse ommeegang door de voornaamste straten van het dorp vervangen. Deze hield stand tot de Franse revolutie ook dit onmogelijk maakte. Achteraf is daar de jaarlijkse bedevaart naar de kapel op de Varendries gekomen, de zondag tijdens het oktaaf (Varendrieskermis). Vroeger kwam men met ruiters die St-Gerolf met zijn peter voorstelden. Sinds enkele jaren is ook dit gebruik achterwege gebleven. Daar vervoegen zich naderhand ook de bedevaarders van Merendree, Baarle en Luchteren. Nu gaat men driemaal rond de kapel waar nadien een korte plechtigheid plaats heeft. Men vereert er St-Gerolf tegen koorts en hoofdpijn.

Vier gevallen van bezetenheid staan nog in de oude mirakelboeken vermeld :

- de bezeten man uit Drongen (1507) ⁽¹³⁸⁾
- de histerische beginn uit Gent (1509) ⁽¹³⁹⁾
- het jongetje van tien jaar uit Aarsele, dat met zijn ouders op (1547) ⁽¹⁴⁰⁾ bedevaart naar O.L.V. in St-Pieters te Gent hier negen dagen verbleef
- tenslotte vinden wij bij het koeienwachstertje op de Koppensbilk te Drongen elementen van het sterk verspreide bijgeloof in raven en andere zwarte vogels terug (1547) ⁽¹⁴¹⁾.

Bij een Gents meisje zien wij dat een stukje stof dat met de schedel van de heilige in aanraking was geweest als relik werd meegegeven (1544) ⁽¹⁴²⁾. De vader zou bijaldien zoveel graan offeren als het dragen kon.

Het verhaal van de dominikaan berust wellicht op het relaas van de genezene zelf (1556) ⁽¹⁴³⁾.

In 1545 wordt een persoon uit Leerne vernoemd en nogmaals in 1547/48 ⁽¹⁴⁴⁾ ditmaal een lamme vrouw die als ex voto's twee wassen benen offert.

---

(138) Mir. I, 5-Descr. 615 - STEYT p. 43.

(139) Mir. I, 9.

(140) Mir. II, 6 - STEYT : p. 47.

(141) Mir. II, 7 - STEYT : p. 46.

(142) Mir. II, 4.

(143) Mir. II, 1.

(144) Mir. II, 3 en 8.

Huidige St Gerulfuskapel Varendries Drongen.

Foto I Keirse

Een Gentenaar te Armagnac (?) door baanstroopers aan de voeten gehangen en beroofd schreef zijn bevrijding naderhand aan St Gerolf toe (1421) ⁽¹⁴⁵⁾.

Het laatste aangetekend verhaal is dit van de vrouw Simon de Zutter uit Drongen welke haar uit de armen gevallen kindje gered wist (1447) ⁽¹⁴⁶⁾.

Tenslotte vinden wij ook nog enkele zaken in verband met de gril- lige weersomstandigheden waarvan Drongen om reden van het daar be- rusten van de relieken zou gespaard gebleven zijn, of waarbij St-Gerolf als handelend persoon optreedt : gevallen in de volksweerkunde meer be- kend ⁽¹⁴⁷⁾.

(145) Mir. II, 5.

(146) Mir. II, 9-Descr. 630.

(147) Mir. I, 7 en 8 - STEYT : kort p. 51

De kapel van St-Gerolf op de Varendries.

Op de plaats van de marteldood heeft men al spoedig een kapelletje opgericht. Dit heeft natuurlijk alle wedervaren van de tijd ondergaan; het zal herhaaldelijk verbouwd (en verplaatst) zijn.

In 1604 stond de kapel op de rand van het park schuin tegenover ⁽¹⁴⁸⁾ het huidige bouwwerk. Toen Steyt schreef was deze kapel er niet meer : *ghecomen... tot eene plaetse die nu den Capelle-acker ghenoeemt wordt/ om dat daer eertijds eene Capelle heeft gheslaen/opgherecht ter eeren vanden H Gerulphus/... (149).*

Onder impuls van het Gilde van O.L.V. en de H. Gerulfus zal wellicht nog in dezelfde eeuw een nieuwe zijn opgericht. Indien wij daar echter geen vaste gegevens over bezitten dan weten wij toch dat in 1750 terug aan nieuwbouw werd gedaan. In het voorpand van het renaissance-altaartje van de in 1948 afgebroken kapel was de oude memoriesteen in witte marmer bewaard. Nu in huidige kapel bij het binnenkomen links.

H GERULPHUS
BIDT VOOR ONS
DIE OP DEZE PLAETSE
DEN 21 7BER IN 'T JAER 748
ZIJT GEMAERTILISEERT.
GESTELT DOOR DE GULDE-
BROEDERS VD H MAGHET
MARIA EN DEN H GERULPHUS
INT JAER 1750.

Deze kleine kapel uit de eerste jaren van de 19^e eeuw stond iets verwijderd van de plaats begin 17^e eeuw, en had een rechthoekig grondvlak. In beide zijmuren stak een half cirkelvormig venster. In de voor-gevel boven de oude ingangsdeur met traliwerk — in de huidige kapel overgebracht — een dito bovenlicht ⁽¹⁵⁰⁾.

Uiteindelijk heeft men ter gelegenheid van het 1200-jarig herdenken van het afsterven van de heilige de tegenwoordige kapel, nu vergroot en in kruisvorm, gebouwd. In de ietwat hoger opgetrokken voorgevel hangt een klein klokje.

---

(148) GOEME, C. : mondelinge mededeling ; landboek.

(149) STEYT : a.w. p. 16.

(150) Foto binnen- en buitenzicht bij DEPREST, F. : a.w. tegenover p. 24.

Men komt er voornamelijk tijdens de Gerulfusdagen, zoals hoger gezegd, beweegen tegen de koortsen. Dit steunt wellicht op het oude verhaal welke reeds in de vita wordt beschreven. Dietfridus, een priester, komt na alle dranken en kruiden te hebben beproefd, vol vertrouwen tot St-Gerolf te Drongen. Onverhoord trekt hij huiswaarts, maar neemt wat stol van omheen het graf mee. Thuisgekomen wil hij dit vermengen met water, maar bij het bukken om dit te putten voelt hij hoe de koorts hem plots verlaat ⁽¹⁵¹⁾.

Gedurende de dagen van de noveen staat buiten tegen de muur van de kapel een oude beschilderde plank. Bovenaan ziet men een afbeelding van de 18e eeuwse (?) kapel; daaronder volgend levensverhaal in versvorm ⁽¹⁵²⁾ :

Gerulphus ons patroon tot Meerendré geboren
 Heeft Drongen na zijn dood tot rustplaats verkoren
 Laet ons dan al gelijk hem eeren t' allen tijde
 Opdat wij ons hierna met hem mogen verblijden.

Gerulphus ging na Gent al meteen groot verlangen
 Te saem met zijnen peter om t' Vormsel t' ontvangen
 En in 'weederkeere ging hij met goede zeden
 Tot Drongen in de kerk daer storten zijn gebeden
 Zijn peter dan ter tijd had daer in geen behagen
 En heef(t) hem tot ter dood dan met het zweerd geslagen.
 En waer dat hij honder(t)jaer had in 't graf gelegen
 Is hij op zijn verzoek dan naer Drongen gedregen.
 Waer hij ten allen tijde is geerd en bemind
 En op den dag van heden nog veel navolgers vind.
 Gelijk wij nu ter dees tijt met groot devooren
 En een groot getal van volk nog loven zien en hooren.

Tr. Bekaert, Menuisier, Tronchiennes.

(151) Vita 18 : DE SMET : p. 595 ; STEYT : p. 50.

SIMOENS, L. : *Onze Heiligen in kerk en kapel ; bisdom Gent*, 1952.

(152) Foto in DEPREST : tegenover fol. 25.

Devotiebeeld onder glazen stolp, *privaat bezit*.

Foto L. Keirse.

VI. ICONOGRAFIE VAN ST-GEROLF.

Nopens de iconografie kunnen wij kort zijn : niet zo heel veel zaken zijn te vermelden en het voorkomen is voor zover wij weten beperkt tot Aalter, Drongen, Merendree en Rapenburg ⁽¹⁵³⁾.

Beginnen wij met het oudste document, de *miniatur* de anno 1524. Ze stelt, beginnende links onder, volgende tafereeltjes voor :

- toediening van het h. vormsel door Ayrard van Noyon-Doornik ;
- St-Gerolf vereert het Mariabeeld in de kerk te Drongen ;

(153) Wij zijn er ons van bewust dat ergens nog wel iets kan opduiken tot nu toe onbekend.

Zilveren relikhouder ± 1650. St Gerulfskerk Drongen.

Foto L. Keirse

- het tafereel van de moord op de Varendries ;
- de vinding van de stervende jongeling door zijn ouders ;
- een geselspraktijk in de kerk te Merendree met duiveluitdrijving ;
- de geestelijken van St-Baafsabdij aan het werk ;
- de translatio de anno 925 ;
- de bewieroking van de rijve door de toenmalige proost van Drongen.

In de kerk te Drongen berust verder een zilveren relikhouder met de afbeelding van St-Basijn en St-Gerolf.

D(eo) O(ptimo) M(aximo)

*SS(ancto um) Martyribus Basino et Gerulpho
F. Franciscus de Landsheerv, huis eccl(esiae) pastor.*

Hij was pastoor van 1628-1637, zodat dit stuk omstreeks 1630 te dateren valt.

Verder zijn als kleine afbeeldingen nog volgende bekend.

- De *gravuren* in de verschillende uitgaven van het werkje van kanunnik Steyt. Deze uit 1658 verbeeldt St-Basinus en St-Gerulfus. In de uitgave van 1762 staan de drie Drongense heiligen afgebeeld; St-Aldegonde dochter van Basinus is er bijgekomen. Ongetwijfeld is ze op de vorige gebaseerd doch iets minder los van uitvoering. In de heruitgave van 1813 werd ze trouwens ongewijzigd opnieuw opgenomen en het is naar deze dat Tony Catrïe in 1948 een *els* vervaardigde ⁽¹⁵⁴⁾.
- Een *lithografie* van heel andere opvatting komt voor in het devotieboekje van onderpastoor De Baets uit 1872. Hier is reeds duidelijk inspiratie gezocht bij het beeld in de kerk van Drongen ⁽¹⁵⁵⁾.
- Tenslotte verscheen in september 1948 een dubbelgevouwen *vijfkleurig bidprentje* '748-1948 - 12^e eeuwfeest'. Binnenin staat de litanie ⁽¹⁵⁶⁾ afgedrukt; op de voorzijde St-Gerolf naar het Drongens beeld, met als achtergrond twee afbeeldingen: boven hogergenoemde kerk, onderaan de nieuwe kapel op de Varendries. Recenter kon men de litanie bekomen, dubbelgevouwen prent met fotografische weergave van het inmiddels nieuw gevarfde en nu van een aureool voorziene beeld uit de kerk.

In de *glasschilderkunst* vernoemen wij de reeks van zeven hagiografische ramen in de linker zijbeuk te Drongen. Rechts loopt deze serie dan verder met voorstellingen uit het leven van St-Basinus en St-Aldegonde.

Ze dateren van tijdens het pastoraat Van de Velde ($\pm$ 1951):

- het vertrekken van Gerolf naar Gent;
- de toediening van het h. vormsel;
- het bidden voor het Mariabeeld te Drongen;
- de moord op de Varendries;
- Gerolf schenkt vergiffenis;
- de begrafenis te Merendree;
- de overbrenging van zijn relikven.

---

(154) DEPREST : a.w. p. 23.

(155) De Baets was onderpastoor te Drongen van 1868-1874. Het werkje vermeldt «Tweede uitgave». De eerste hebben wij vruchteloos opgezocht; zelfs een gespecialiseerde bibliotheek als deze van het Ruusbroec-genootschap bezit ze niet, zodat wij denken dat met de eerste uitgave de tekst van kanunnik Steyt in zijn verschillende herdrukken bedoeld wordt.

(156) Staat ook in De Baets, p. 93.

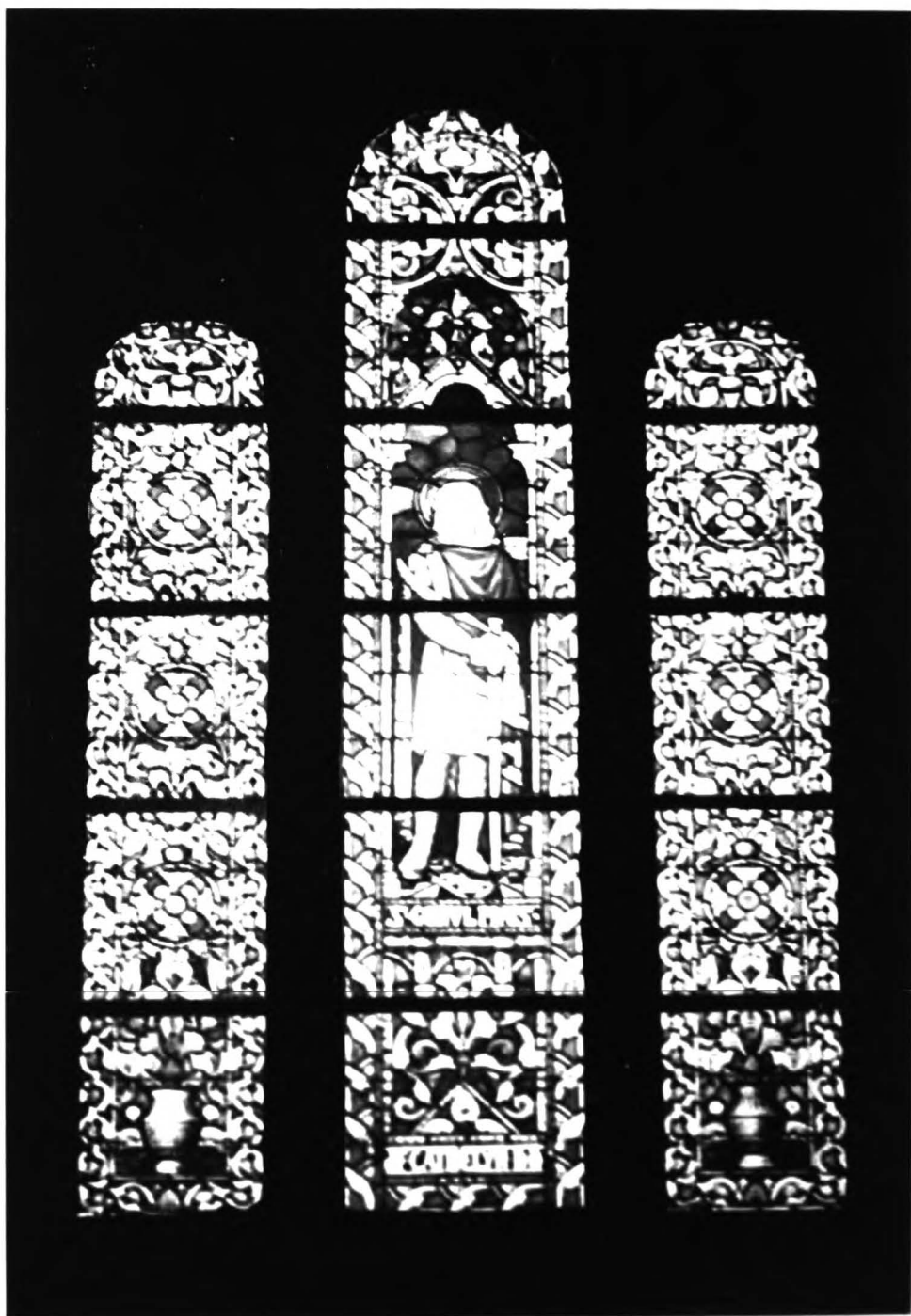
Hagiografisch glasmaam, kerk Drogen.
De overbrenging van de relikven.

Foto L. Keirse

Een venster met zijn beeltenis, geschonken door J.F. Cathelijn, steekt in de rechter kruisbeuk te Merendree (Atelier Dobbelaere - Brugge). Vermoedelijk nog uit de tachtiger jaren van de vorige eeuw.

In het Gerulfuskapelletje komen ook drie gebrandschilderde glazen voor : «Olivier Ganton *fecit* 1948». Hierbij een St-Gerolf modern van voorstelling.

Het St-Gerolfinstituut te Aalter kreeg van zijn eerste oudleerlingen (1949/55) een raam met beeltenis gelijkend op deze in de kerk van Meren-

Glasaam, St-Radegondkerk Merendree.

Foto 1. Ketse

dree en aangevuld met heraldische motieven. In de kapel van hetzelfde instituut zit een raampje met vignet, (SG-zwaard-palm), beide van Van Nevel (1953).

Men bezit verder over hem een paar *schulderijen* ⁽¹⁵⁷⁾.

In de dekenij is een *St-Gerolf in verering voor de Moedermagd* ⁽¹⁵⁸⁾ en in de kerk hangt boven het hoofdaltaar een kopij door broeder Quartier, S.J. (1866) van *St-Gerolfs Marteldood*. Het origineel dateerde uit 1745 en werd geborsteld door Simons uit Brussel. In de standaard van het broederschap komt een ovalen medaillon in olieverf voor ⁽¹⁵⁹⁾; eveneens de *Marteldood van St-Gerolf* verbeeldend (1845). Een tweede standaard met beeltenis uitgewerkt in goudborduursel is niet meer voorhanden (1898).

In de *houtsnijkunst* is natuurlijk het schrijn te vermelden met een bas-relief en als bekroning de uitbeelding in rondsculptuur van de moord (1861).

Komen wij nu tot de *beelden* zelf.

Het oudste is vermoedelijk dat in de kapel (112 cm.). Hier wordt de heilige nog minder uitgesproken als een typische jeugdige Frankische knaap voorgesteld, zoals bij de latere afbeeldingen zo sterk opvalt.

De houding is min of meer analoog met deze van het houten beeld in de kerk te Rapenburg (152 cm.) dat reeds de overgang naar de ridderfiguur vertoont, maar geen attributen, zodat wij eerst dachten dat het zwaard in de kapel een latere toevoeging kon zijn. De inmiddels verdwenen kroon met edelstenen — nu gewoon aureool — die nog op de foto's van vóór 1948 voorkomt, lijkt een latere aanvulling. Heeft men zich in de tijd geïnspireerd aan vers en responsorium zoals ze voorkomen in de uitgaven van Steyt?

V : Een goude Croone op syn hoof

R : Uyt-ghedrukt met een teecken der Heyligheyt.

De kroon als *algemeen* kenmerk van de martelaren is wel veel ouder dan de palm, maar wordt normaliter op de hand gedragen. Als *bijzonder* attribuut zien wij natuurlijk het zwaard. Het eerst komt het bij ons weten op de reliekhouder voor, in een houding zoals in de kapel maar dan links.

---

(157) Een schilderij afkomstig van het St-Gerulfus altaar uit de kerk van Drongen werd voor de beeldenstormers verborgen op de zolder van een herberg rechtover de kerk. Zij werd echter ontdekt en aan flarden gescheurd. DE JONGHE, a.w. I, 26.

(158) GOENIE, C. : a.w. p. 101 bis foto.

(159) DEPRENT : a.w. p. 57 foto.

Beeld van St-Gerulfus, Varendrieskapel.

Foto L. Keirse.

Een plaasteren devotiebeeldje onder stulp (45.5 cm.) vermoedelijk uit 3^e kwart 19^e eeuw is nog in enkele huizen te zien. Dit kostbaar kleinood wordt er schroomvallig als een antiekwiteit bewaard. In een nisje boven de ingangsdeur van de sakristij, die trouwens op Gerolffswal uitgeeft staat nog een dergelijk exemplaar achter glas.

De meest gekende zijn natuurlijk de houten beelden uit de kerken van Drongen (¹⁶⁰) en Merendree zelf (152 cm.) die een zeer grote gelijkenis vertonen. Ze zijn van dezelfde hand.

(160) DEPRESSI a.w. p. 1 foto.

Recentier liet het St-Gerolfinstituut te Aalter een kleiner beeld in zandsteen houwen (1953); een ander, groter, doch van zeer moderne vormgeving, is er ook te zien (1959 - Dhavé).

Aanvullend kunnen wij misschien nog vermelden, dat op 26 september 1948 een *cantate* «St-Gerulfus' Marteldood» werd uitgevoerd. De tekst is van P. Loosen S.J. (161). Ze werd getoonzet door de Hr. Van den Heuvel. Ook een mooi lied «Dood van de H. Gerulfus» werd geschreven door kanunnik van Britsom en getoonzet door pastoor Cooreman. Tenslotte heeft broeder Macharius A. de laatste tocht van St-Gerolf vertolkt in een mooi *gedicht* (162). Het was in de tijd toen hij als patroon van de vormelingen en voornamelijk van de K.S.A. werd vereerd.

* * *

Hopelijk is met deze studie toch wel iets opgeklaard rond een geschiedenis uit een zover verleden als het keerpunt van het Merovingisch-Karolingisch tijdvak.

Rest ons tenslotte nog de velen te danken, ook in Frankrijk en Nederland, welke ons met raad en daad hebben bijgestaan en hun kennis of kunde onbaatzuchtig hebben ten beste gegeven.

O Gerulphe Martelaer des Heeren,
Die hier zyt gheweest een licht vol eeren :
Wilt ons lichten als een lanteerne schoon,
Om te commen tot den eeuwighen loon. (Steyt 1658).

R. MOELAERT.

---

(161) DEPREST : a.w. p. 43-47.

(162) DEPREST : a.w. p. 31-34.

DE EERSTE HEREN VAN POEKE

In 1857 publiceerde J. Gaillard in zijn werk «*Bruges et le Franc ou leur magistrature et leur nobesse*» een genealogie van de eerste heren van Poeke ⁽¹⁾. Bij een kritische nalezing van deze bijdrage komen er heel wat vergissingen aan het licht. Deze zijn zo talrijk dat deze stamlijst totaal onbruikbaar is. Dit is des te verwonderlijker omdat J. Gaillard toch kon gaan putten uit het werk van een beroemde voorvader Cornelis Gailiaerdt die in 1556 een werk over de «*Noblesse de Flandres*» uitgaf, waarin veel betrouwbare gegevens staan over de eerste heren van Poeke ⁽²⁾.

Pieter Van Poucke, geboren te Oostwinkel op 6 december 1885, stelde in de veertiger jaren ook een genealogie op van de heren van Poeke om te bewijzen dat hij een afstammeling was van die adellijke familie ⁽³⁾. Deze genealogie is ook zeer onbetrouwbaar wat de eerste heren van Poeke betreft omdat zij voor het grootste deel gesteund is op het bovenvermelde werk van J. Gaillard met enkele aanvullingen uit andere genealogische werken.

In hun geschiedenis van Poeke trachtten ook De Potter en Broeckaert de opeenvolgende heren van Poeke te vinden. Ook zij mislukten in hun opzet omdat zij eveneens te veel te rade gegaan zijn bij het vermelde werk van J. Gaillard ⁽⁴⁾.

Nu het kasteel van Poeke opnieuw in de actualiteit komt door de aankoop van het domein Poeke door de gemeente Aalter, lijkt het mij de geschikte moment om een meer betrouwbare stamlijst van de eerste heren

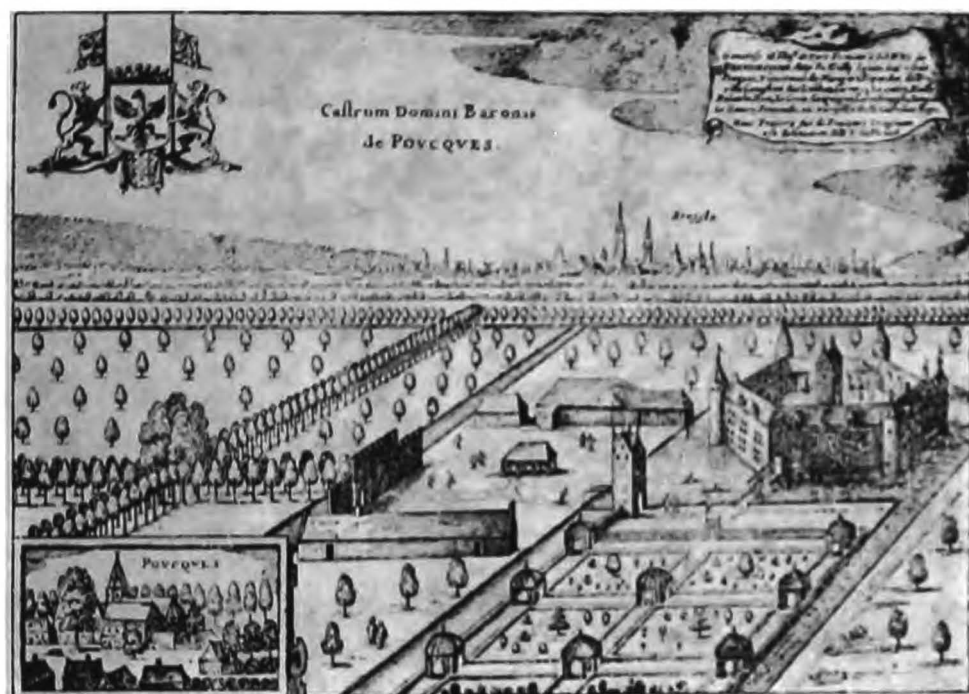
---

(1) J. GAILLARD, *Bruges et le Franc ou leur magistrature et leur nobesse*, Tome premier, Bruges, 1857, blz. 107-114.

(2) Cornelis GAILIAERDT, *Noblesse de Flandres*, Brussel Kon. Bibliotheek, Handschrift nr. 7809-7810.

(3) Deze genealogie werd mij bezorgd door ere-conservator Dr. J. Buntinx, waarvoor hartelijk dank.

(4) F. DE POTTER en J. BROECKAERT, *Geschiedenis van Poeke*, Gent 1864-1870, blz. 9-13.

Poeke in 1641 naar Sanderus

Foto Lothar Graumann, Aalter

van Poeke op te stellen. Als basis voor onze bijdrage zullen we het werk van Cornelis Gailliaerd nemen, aangevuld en gecontroleerd met gegevens voortkomend in oorspronkelijke oorkonden en in het werk van E. Warlop over de Vlaamse adel van vóór 1300 ⁽⁵⁾.

1 STEPPPO

De oudst bekende heer van Poeke is Steppo, die in een tekst van 1139 «bawo» wordt genoemd. Misschien mag hij vereenzelvigd worden met Steppo van Viggezele, die vermeld wordt van 1139 tot 1171 ? Viggezele was een heerlijkheid gelegen te Kanegem en te Ruiselede, dus niet zo ver van Poeke ⁽⁶⁾

(5) E. WARLOP, *De Vlaamse adel vóór 1300*. Deel II, Band II, Handzame. 1968, blz. 458-460.

(6) E. WARLOP, a.w., blz. 459.

II. OLIVIER I VAN POEKE (1212-†1239)

Volgens een aantekening van Cornelis Gailiaerdt was in 1212 «*munheere Olyvier, heere van Poucke*» ⁽⁷⁾. In een copie van het «*obitenbouc*» van 1393, gemaakt in 1556 door genoemde C. Gailiaerdt, staat het volgende over Olivier I van Poeke : «*Int jaer ons heeren duusent twee hondert ende xx was mijn heer Olyvier, ruddre. Desen Olyvier licht te Drongene begraven ende hij starf 1229. Zijn wif was van Castijlon*» ⁽⁸⁾.

Volgens de kroniek van de abdij van Drongen overleed hij echter op 6 juli 1339 en werd hij in de abdijskerk begraven als weldoener van de monniken. Hij had waarschijnlijk een broer Diederik, die in 1206 wordt vermeld ⁽⁹⁾.

III. WOUTER I VAN POEKE (1236-1254)

Wouter I van Poeke verschijnt in de oorkonden tussen 1236 en 1254. Hij was gehuwd met een zekere Foulcusdis ⁽¹⁰⁾. Hij moet reeds een vermogend man zijn geweest want hij bezat niet alleen eigendommen te Poeke maar ook in het Oudenaardse en in de streek van Eeklo. In 1250 oorkondt hij dat Zeger Bloc, pastoor van Eine, een van hem gehouden leen te Ouwegem, met zijn toestemming, aan het O.L.-Vrouwhospitaal van Oudenaarde geschonken heeft ⁽¹¹⁾. In 1254 betwistten Wouter I van Poeke en het Sint-Janshospitaal uit Brugge elkaar een bunder moergrond te Eeklo, die uiteindelijk blijkt toe te behoren aan gravin Margareta van Constantinopel ⁽¹²⁾ !

IV. WOUTER II VAN POEKE (1259)

Wouter I van Poeke had een zoon die zijn erfgenaam was nl. Wouter II van Poeke. Nadere bijzonderheden over deze heer van Poeke ontbreken echter ⁽¹³⁾.

---

(7) C. GAILIAERDT, a.w., f° 79 v°.

(8) C. GAILIAERDT, a.w., f° 71 r°.

(9) E. WARLOP, a.w., blz. 459.

(10) E. WARLOP, a.w., blz. 459.

(11) J. G. DE BROUWERE, *Het cutularium van het O.L.-Vrouwhospitaal te Oudenaarde (XIVe eeuw)*, Handelingen van de Geschied- en Oudheidkundige Kring van Oudenaarde, Feestnummer, 1956, blz. 147.

(12) Archief Sint Janshospitaal Brugge, oorkonde nr. 46.

(13) E. WARLOP, a.w., blz. 459.

Het kasteel van Poeke in 1937.

Foto Lothar Graumann Aalter

V. EULAARD I VAN POEKE (1275-1297)

Ook Eulaard I van Poeke had bezittingen in het Oudenaardse want in 1280 regelt hij grondoverdrachten te Bevere-bij-Oudenaarde en te Heurne ⁽¹⁴⁾. Eulaard I van Poeke schaarde zich aan de zijde van de Klauwaarts tijdens het conflict tussen de graaf van Vlaanderen, Gwij van Dampierre, en de Franse koning Filips de Schone ⁽¹⁵⁾. Hij was gehuwd met Machteld van Komen ⁽¹⁶⁾. Voor vrouwe Machteld werd een jaargetide gedaan in de kerk van Poeke met «15 kersen ende 15 broden» tot in de 16de eeuw ⁽¹⁷⁾.

VI. OLIVIER II VAN POEKE (1297-1339)

Cornelius Gailiaerdt schrijft in zijn hoofdstuk over de familie van Poeke dat «te Poucke in de kercke in de noerdtmuur es een zeere houde

(14) J. G. DE BROUWERE, a.w., blz. 151-152.

(15) L. DELFOS, *Het avontuur der Loebaards*, Tielt, 1952, blz. 333.

(16) E. WARLOP, a.w., blz. 460.

(17) C. GAILIAERDT, a.w., f° 74 r° : «vrouwe Machtild, vrouwe van Poucke ende van Comene».

sepulture overhende ghestelt van een heere van Poucke met twee vrouwen, zeere vriende om zyene, ende es van mijnheere Olyvier, heere van Poucke, met vrouwe Claere van Beaureuaert ende vrouwe Johanne van Steelandt, vrouwe van Ansbeke, zijn gheselleneden» (18).

Bij Johanna van Steeland had Olivier II van Poeke minstens vier kinderen : Eulaard, Roeland, Wouter en een dochter die later vrouwe van Praet werd (19).

Evenals zijn vader stond hij aan de zijde van de Vlaamse graaf tijdens de opstand van Vlaanderen tegen de Franse kroon (20). Olivier II van Poeke bleef een trouwe vazaal van de Vlaamse graven. In 1336 behoorde hij samen met zijn zoon Roeland tot de ondertekenaars van het verdrag afgesloten tussen Lodewijk van Nevers en hertog Jan III van Brabant (21). In een oorkonde van 1339 treedt hij op als leenman van de Oudburg van Gent (22).

VII. ROELAND I - HEER VAN POEKE (1346-†1373)

Roeland I van Poeke was waarschijnlijk reeds heer van Poeke toen hij samen met Filips Van de Walle graaf Lodewijk van Male hielp ontsnappen uit de stad Gent in 1346 (23). Hij huwde met Beatrijs van Steelandt ; hun huwelijk bleef echter kinderloos.

Zijn broer Wouter van Poeke verwierf de heerlijkheid van Tomme door zijn huwelijk met de erfgename en vrouwe van Tomme. Zijn zoon Eulaard van Poeke, in 1359 reeds heer van Tomme (24), volgde zijn oom Roeland I op als heer van Poeke in 1273. De heerlijkheid van Tomme was gelegen te Tielt-Buiten en te Schuiferskapelle (25).

In 1369 stichtte Roeland I van Poeke een kapelanij ter ere van O.L.-Vrouw in de kerk van Poeke. Hij doteerde de kapelanij met een haver-, hoender- en penningrente ter waarde van ongeveer 36 p. par. De renten bestonden uit :

(18) C. GALLIAERT, a.w., f° 68 r°.

(19) C. GALLIAERT, a.w., f° 73 r°.

(20) L. DELFOS, a.w., blz. 333.

(21) Wapenboek van GELRE, Tome VI, *Le Brabant, Les Flandres, La Hollande*, uitgegeven in 1905 te Parijs, blz. 234.

(22) Rijksarchief Gent, Groenen Briel, oorkonde van 8 oktober 1339 : 'Olivier, heere van Pouke'.

(23) Wapenboek van GELRE, blz. 233.

(24) Rijksarchief Gent, Oorkonde van Sint-Baafs van 4 juni 1359 : 'Eulaerd van Pouke, riddre, heere van Tomme'.

(25) W. STEEGHERS, *Het schaapgoed «Groot-Tomme» te Tielt en de familie Loontjens*, Gent, 1972, blz. 4.

- vijf mud en tien halster haver, bezet op 23 bunder land
- vier mud en acht halster haver, bezet op 12 bunder land
- 18 sch. par. bezet op 18 bunder land
- elf hoenders bezet op drie bunder land.

Deze vier berente blokken land lagen ten westen van de kerk van Ruiselede aan beide zijden van de Poekebeek ⁽²⁶⁾.

De kapelaan had de verplichting vier missen per week te lezen in de kerk van Poeke en moest bovendien elk jaar 30 sch. par. betalen aan de kerkmeester van Poeke voor het jaargetijde van de vader en de moeder van Roeland I van Poeke, voor Olivier, heer van Poeke, voor Beatris van Steelandt en tenslotte voor Roeland I zelf. De stichtingsoorkonde werd medegezegeld door zijn schoonbroer Bouden van Praet en door Eulard van Tomme, zijn neef en opvolger ⁽²⁷⁾.

In het handschrift van Cornelis Gailiaerdt vinden we die stichting terug : *mijn heere mer Roelandt, ruddre, heere van Poucke, hadde ghe-traudt me vrouwe Beatris van Steelandt, de welcke voor hem staerf ende ende hij sondeerde een eeuweghe dienst ende jaerghetide over mijn heere zijn vadre ende mevrouwe zijnder moeder ende over mijn heere Olyvier van Poucke, heere van Poucke, zijn neve, ende over zijn voorseide ghesellenede vrouwe Beatrise van Steelandt, bi consente van mer Eylærdt van Poucke, ruddre, heere van Tombe, die naer hem here van Poucke wiert, bi consente van mijn heere van Praet* ⁽²⁸⁾.

De bovenstaande tekst roept enkele vragen op in verband met de opvolging van Olivier II van Poeke door Roeland I van Poeke ! Het jaargetijde wordt immers niet alleen gesticht voor de vader en moeder van Roeland I, maar ook voor «*myns heeren Olivier, myns neven, heere waer van Poucke*». Anderzijds leert C. Gailiaerdt ons dat Olivier II van Poeke de vader van Roeland I zou zijn ! Die beide teksten spreken mekaar dus tegen. De tekst van de kapelanijstichting laat vermoeden dat Roeland I zijn «*neve*» Olivier als heer van Poeke heeft opgevolgd. Het middelnederlands woord «*neve*» kan zowel neef als kozijn betekenen.

Wanneer we woord «*neve*» als neef lezen moet deze neef Olivier een zoon geweest zijn van Eulaard van Poeke, oudste zoon van Olivier II van Poeke en ook een broer van Roeland I van Poeke.

(26) L. STOCKMAN, *De O.-L.-Vrouwkapelanij in de kerk van Poeke*, Biekerf LXXVI, 1975-1976, blz. 235.

(27) Rijksarchief Gent, Fonds Preud'homme d'Hailly, nr. 523 : «*om mijn jaerghetide, myns heeren vader, mire vrouwen mire moeder ende myns heeren Olivier myns neven, heere waer van Poucke, ende oec Beatricen van Steeland, mire liever ende gheminde ghesellenede*».

(28) C. GAILLAERDT, a.w., f° 268 r°.

Wij zouden feitelijk tussen Olivier II van Poeke en Roeland I van Poeke een Olivier III van Poeke moeten voegen. De beschikbare oorkonden laten echter vooralsnog niet het bestaan van een Olivier III van Poeke met zekerheid vast te stellen. Het is anderzijds ook mogelijk dat Olivier II van Poeke niet de vader, maar wel de oom van Roeland I was. In dat geval moeten we het woord «*neve*» als kozijn opvatten en zou Roeland I zijn kozijn Olivier III van Poeke als heer opgevolgd hebben.

In beide veronderstellingen kunnen we een betekenis geven aan de tekst van de kapelanijstichting. Indien we het bestaan van een Olivier III van Poeke niet aannemen, zou Olivier II van Poeke bijna vijftig jaar van 1297 tot 1346 heer van Poeke zijn geweest !

We mogen dus wel besluiten dat de kans groot is dat er een Olivier III heer van Poeke geweest is, maar zolang er geen overtuigender argumenten gevonden worden, nemen we hem nog niet op in de genealogie van de familie van Poeke.

De grafsteen van Roeland I bleef bewaard in de kerk van Poeke. Hij doet nu dienst als altaarsteen. We kunnen er het volgende inschrift lezen : «*Hier leghet Roeland, here van Poucke, die starf int jaer ons Heren als men screef MCCCCLXXIII, den III dach van Hovest. Bid voor de ziele*».

VIII EULAARD II - HEER VAN POEKE (1373-†1382)

In 1373 werd Eulaard II van Poeke, fs. Wouter, de nieuwe heer van Poeke. Hij huwde met Margriete sVos, vrouwe van Wingene, zodat de heerlijkheid Wingene in het bezit van de familie van Poeke kwam. Hij had vijf kinderen : Eulaard, Roeland, Johanna, Margareta en Beatrijs. Eulaard volgde zijn vader als heer van Poeke op en Roeland stierf zonder nageslacht. Johanna van Poeke trouwde met ridder Wouter van Mullem, Margriete van Poeke met ridder Jan van Moorslede en Beatrijs van Poeke met Wulfaart van Kooigem ⁽²⁹⁾.

Eulaard II van Poeke diende ook trouw de vlaamse graaf, Lodewijk van Male. Hij sneuvelde in 1382 op het Beverhoutsveld aan het hoofd van de Bruggelingen tegen de opstandige Gentenaren. In de kronieken wordt zijn dood als volgt beschreven :

*Den seer heedel Ruddre, mer Heullaadt, heer van Poucke vaillant,
Was verslegghen te velde altyts riemelic houdende 's gravens baniere in dant,*

(29) C. GALLAERDT, a.w., fo 72 v°.

Voor- en zijgevel van het kasteel.

Foto Lodov. Graumann. Aalter.

Op den derden dagh van Meye doemen duusent drie hondert en LXXXII schreef,

Ende te Jacopinen begraven, dis menich in Brugghe rauwe bedreef ⁽³⁰⁾,

Een ander versie luidt als volgt :

Hier ⁽³¹⁾ *inde middel van den hooghen choor playsant,*

Licht den edelen Rudder mer Heylaert, heere van Poucke, vaillant,

Die hoe vroom hy was te velde verslegghen bleef,

Altys tromelick houdende 's gravens banier inde handt,

Op den Illen in Meye, doemen duusent dryhondert ende LXXXII schreef,

Dus menich mensche in Brugge groote rauwe bedreef ⁽³²⁾.

IX. EULAARD III HEER VAN POEKE (1382-†1418)

Eulaard III van Poeke, heer van Poeke, Tomme en Wingene, huwde tweemaal : eerst met Katelijne van Borsele en een tweede maal met

(30) C. GAILLAERDT, a.w., f° 69 v°.

(31) In de kerk van het klooster van de zusters Jacobinessen

(32) Brussel. Koninklijke Bibliotheek, handschrift nr. G 1639, f° 69 v°.

Anastasia van Oultre ⁽³³⁾. Van hem zijn vijf wettelijke kinderen bekend : Margareta van Poeke, gehuwd met Daneel van Herzele, Clemence van Poeke, Grielen van Poeke, Katelijne van Poeke en zijn opvolger Jan I van Poeke ⁽³⁴⁾.

Anastasia van Oultre was een zeer goede partij als burggravin van Ieper en vrouwe van Welden. Door dit huwelijk kwamen de burggravij van Ieper en de heerlijkheid van Welden in het bezit van het geslacht van Poeke.

Eulaard III van Poeke moet in 1418 gestorven zijn want in dat jaar laten Daneel van Herzele, uit naam van zijn echtgenote Margareta van Poeke, Clemence van Poeke en Jacob Van de Voorde, voogd van Grielen van Poeke, het testament van hun vader registreren door de schepenen van Gent.

In dit testament schonk hij o.m. 200 pond voor de toren van de kerk van Poeke. Verder bepaalde hij dat in de kerk van Poeke een gans jaar lang een dagelijkse mis moest worden gelezen. «*In sine prochiekercke te Sente Jans te Ghend*» moest hetzelfde gebeuren. We kunnen daaruit besluiten dat Eulaard III van Poeke ook een permanente woning te Gent bezat. Waarschijnlijk hield hij niet zoveel van het landelijke rustige leven te Poeke en verkoos hij het aangenamer stadsleven!

Hij bezet ook een jaarlijkse rente van 6 p. gr. ten voordele van zijn dochter Katelijne, die novice was «*te Sente Claren te Ghend*». Het Clarissenklooster kreeg ook 10 p. gr. als bruidschat voor zijn dochter.

Hij bedenkt zijn beide bastaarddochters Margriete en Maria elk met 25 p. gr. Het kind «*dat Jehaenken de Voestre draeght*» moet 10 p. gr. krijgen. Bovendien «*begheirt mijnheere dat men Crystine siner pachter dochtere van Tomme ende Truden Sutters haren lachtre ende sconfiercheden betren sal*». Tenslotte schenkt hij nog «*6 aunen*» aan jonkvrouw «*Angueeze Cabbelliaus over haren lachtre*» ⁽³⁵⁾.

Eulaard III van Poeke kon dus geen enkel jong meisje, zij het een jonkvrouw of een boerendochter, met rust laten! Het is wel merkwaardig dat zo'n bedenkelijke vader een dochter in het strenge klooster van de Clarissen had!

Ter intentie van Eulaard II van Poeke, van Eulaard III van Poeke en diens vrouw Anastasia van Oultre moest de pastoor van Poeke een jaar-

---

(33) C. GALLIAERT, a.w., f° 80 r°.

(34) Stadsarchief Gent, reeks nr. 330, nr. 17 f° 73 r°.

(35) Het testament van Eulaard III van Poeke is te vinden in het stadsarchief van Gent, reeks 330, nr. 17 f° 73 r°. «*Lachters*» betekent schade en «*Sconfiercheit*» is overlast. Wat «*aunen*» betekent, heb ik niet kunnen achterhalen, waarschijnlijk is het een geldstuk.

getijde doen zoals blijkt uit het «*obitenbouc*» : «*Men sal doen ghedinckesse ende tiuerghetijde tsondachs naer groet vastenavont over de ziele van mijn heere mer Eylærdt, heere van Poucke, van Thomme ende van Winghene, ende van mer Eylærdt van Poucke, zijnen zuene, ende van vrouwe Anastacie van Oultre, vrouwe van Weldene, twee seyde Eylærds wijf was, met vigilie met 9 kessen, met een ghesonghen messe met diaken ende subdiaken ende men sal broodt van een raster lare om Godtswilte geven ende een hondert arync, als nat ende droghe, ende vier stallichten, ende met gelei ende een peldre op tgraf van mijne heeren, hier af heeft de prochapape 8 sch. par, de costre 6 sch. par.*» (36).

X. JAN I - HEER VAN POEKE (1418-1440)

Aan de grafelijke ontvanger betaalde Jan I van Poeke 30 p. gr. verhefgeld voor drie lenen : «*Item rechut de Jehan de Pouckes, filz de monseigneur de Pouckes, de trois fiefs qui lui sont escheus par le trespas de mon dit seigneur de Pouckes, son père. Assavoir le fief et seignourie de Pouckes. Item du fief de le Thonne et du fief de Winghene*» (37).

Jan I van Poeke was echter niet alleen heer van Poeke, Tomme en Wingene, maar ook burggraaf van Ieper en heer van Weldene. De familie van Poeke stond toen op het hoogtepunt van haar rijkdom. Jan I van Poeke huwde met Johanna van Vlaanderen, een dochter van Jan van Vlaanderen, heer van de Woestijne en van Praet, en van Johanna van Reigersvliet. Zij hadden twee kinderen nl. Roeland, later heer van Poeke, en Anastasia die in het huwelijk zal treden met Willem van Stavele, heer van Izegem (38).

XI. ROELAND II - HEER VAN POEKE (1440-1504)

Roeland II van Poeke trouwde voor de eerste maal met Ygone van Goes, bij wie hij twee kinderen had : Jan en Katelijne (39). Na de dood van Ygone van Goes hertrouwde hij met Perone Van de Velde fa Cornelis (40).

Zijn dochter Katelijne van Poeke «*hadde ghetraut met Pietre Lanc-hals, ruddre, ruedt camerlync ende ofmestre van den Roemschen coninc*

(36) C. GAILLAERDT, a.w., f° 74 v°.

(37) Algemeen Rijksarchief Brussel. Rolrekeningen nr. 1863.

(38) C. GAILLAERDT, a.w., f° 208 r°.

(39) C. GAILLAERDT, a.w., f° 208 r°.

(40) C. GAILLAERDT, a.w., f° 71 v°.

Fragment van de grafsteen van Jan III van Poeke.

Foto Lothar Graumann, Aalter.

Maximiliaen ende zijnen schoudt van der stede van Brugghe» ⁽⁴¹⁾. Pieter Lankhals werd op 22 maart 1488 onthoofd door de Bruggelingen tijdens hun opstand tegen Maximiliaan van Oostenrijk die zij gevangen hielden.

Roeland II van Poeke van zijn kant kreeg last van de Gentenaars toen ze in opstand kwamen tegen hun vorst Filips de Goede. In 1452 maakten ze zich meester van drie burchten, nl. Schendelbeke, Gavere en Poeke, om de dalen van Dender, Schelde en Leie te kunnen kontroleren tegen de oprukkende troepen van de hertog van Bourgondië.

Een deel van dit leger verscheen in juni 1453 voor het versterkte kasteel van Poeke. De verdediging van de burcht werd geleid door de Gentse kapitein Laurens Goethals. Na een dagenlange belegering, waarbij de edelman Jacques de Lalaing door een kanonkogel werd gedood, werd het kasteel op 5 juli 1453 door de Boergondische soldaten bestormd en ingenomen. Laurens Goethals werd met al zijn metgezellen opgeknoot. Het kasteel werd met de grond gelijk gemaakt ⁽⁴²⁾.

Waarschijnlijk heeft Roeland II van Poeke zijn kasteel niet meer heropgebouwd want in 1577 lag dit kasteel nog steeds in puin ⁽⁴³⁾. Roeland II verkocht in 1474 de burggravij van Ieper. Toen hij in 1504 overleed, was hij 64 jaar lang heer van Poeke geweest!

(41) C. GAILIAERDT, a.w., f° 208 r°.

(42) P. DE KEYZIER, *De Slag bij Gavere*, De Toerist, jrg. 32 (1953) nr. 15.

(43) Stadsarchief Gent, penningkohier van Poeke, f° 14 r° «een vervallen huus ghenuemt teasteel te Poucques».

Enkele jaren voor zijn dood had hij op verzoek van de aartshertog van Oostenrijk het denombrement van de heerlijkheid van Poeke overgelegd in handen van de hoogbaljuw van Kortrijk. In dit document vinden we voor het eerst een uitgebreide beschrijving van de rechten die aan de heerlijkheid van Poeke waren verbonden. Een gedetailleerde analyse van dit interessant stuk zullen we in een volgende bijdrage geven. Beperken we ons nu tot enkele hooflijnen.

Het foncier, waarop het kasteel was gebouwd, besloeg een oppervlakte van 43 bunder of ongeveer 58 ha. De heerlijke renten, ter waarde van 40 p. 1 sch. 1 d. lagen in verschillende parochies : Ruiselede, Kanegem, Aarsele, Lotenhulle, Vinkt, Beveren-bij-Harelbeke, Harelbeke, Deerlijk, Bevere-bij-Oudenaarde, Heurne en Eine. Te Poeke mocht hij een baljuw, een luitenant-baljuw en zeven schepenen aanstellen. Hetzelfde mocht hij doen te Bevere-bij-Harelbeke en te Bevere-bij-Oudenaarde (44).

XII. JAN II - HEER VAN POEKE (1504 ?)

Over Jan II van Poeke hebben we bijna niets terug gevonden. We weten enkel dat hij gehuwd was met Josijne van Grijsperre (a van ridder Lyman van Grijsperre. Hij had een wettige zoon Jan en een onwettige zoon Meliades (45).

XIII. JAN III - HEER VAN POEKE (? -1563)

Jan III van Poeke was gehuwd met Anna van Oostende, (a van ridder Jan, heer van Oostende. «Maer zij ne hebben gheen van beede gheen kinderen ende zij zijn beede de laste van name ende wapene van haerlieder gheslachte», schreef Cornelis Gailiaerdt over het echtpaar Jan III van Poeke - Anna van Oostende (46). Zijn bastaardbroeder Meliades ontving van hem verschillende lenen en cijnsen (47).

Met Jan III van Poeke stierf het oorspronkelijke geslacht van Poeke uit. In zijn testament bepaalde hij o.m. dat hij wou begraven worden in de kerk van Poeke, voor het hoogaltaar. Boven zijn graf moest een tombe gemaakt worden «vande hoochde wat meerder dan de thombe van die mijn neve, den heere van Praet zaligher ghedachte, ghestelt heeft binnen den choore van Aeltren»! (48). Van dit mooie grafmonument is waarschijn-

(44) Algemeen Rijksarchief Brussel, Rekenkamer nr. 1080, f° 452 r° - f° 453 v°.

(45) C. GAILIAERDT, a.w., f° 208 v°.

(46) C. GAILIAERDT, a.w., f° 208 v°.

(47) Rijksarchief, fonds Preud'homme d'Hailly, nr. 488.

(48) RAG, Familiefonds nr. 5838.

lijk slechts een fragment bewaard nl. de steen die als antependium van het huidige hoogaltaar wordt gebruikt. Alhoewel de meeste letters werden weggekapt kunnen we toch nog het woord «*Ostende*» lezen. Dit is onmiskenbaar een verwijzing naar zijn echtgenote Anna van Oostende. Deze steen is bovendien gebeiteld in de 16de eeuw.

BESLUIT

Dank zij het handschrift van C. Gailiaerdts is het mogelijk een samenhangende genealogie van de eerste heren van Poeke op te stellen. Wanneer we de gegevens van deze bron toetsen aan de gegevens uit de oorkonden die betrekking hebben op deze familie, hebben we bijna geen tegenstrijdigheden kunnen vaststellen. We vermoeden dat C. Gailiaerdts gewerkt heeft op basis van het toen veel rijkere familiearchief. We mogen dus in het algemeen goed betrouwen op C. Gailiaerdts. Te meer daar zijn genealogie van de heren van Poeke een coherente indruk maakt. Dit kan echter moeilijk gezegd worden van de genealogie opgemaakt door J. Gaillard en Pierre Van Poucke!

Er blijven in feite nog twee duistere punten in de genealogie van de eerste heren van Poeke in de periode van na 1300, nl. de opvolging van Olivier II van Poeke door Roeland I van Poeke en de overlijdensdatum van Jan II van Poeke.

L. STOCKMAN.

GENEALOGIE VAN DE FAMILIE VERMAST
TE EEKLO

STAMREEKS :

- I. VERMAST (VANDERMAST) PETRUS gehuwd met
EKET (IKET) ANNA
gewon
- II. VERMAST JOANNES BAPTISTA gehuwd met
VAN DER VINCK (VANDER VUNCKT) JOANNA
MARIA
gewon
- III. VERMAST CAROLUS FRANCISCUS gehuwd met
DE MEY ISABELLA THERESIA
gewon
- IV. VERMAST BONAVENTURA gehuwd met
DE SCHEPPER MARIA CATHERINA
gewon
- V. VERMAST HYPPOLITE ANTONE gehuwd met
IDE MARIE LOUISE (MARIE LUDOVICA)
gewon
- VI. VERMAST AIME DESIDERIUS MARIE gehuwd met
DE BUCK (DE BUCKE)) MARIE JOANNA SYLVIE
JOSEPHA
gewon
- VII. VERMAST ALFRED FRANÇOIS HYPPOLITE MARIE
gehuwd met
LIPPENS MARIA ANNA JOSEPHINA

I. VERMAST (VANDERMAST) PETRUS : × Eeklo, 6 juli
1684 Anna EKET (IKET) dr. v. Pieters. Hij † Assenede, 15 juli 1714.
Staat van Goed reg. nr. 1023 f° 250 vso - akte van 31 oktober 1715 - S.A.

Eeklo. Vp. : Adriaen Iket. Hij was «keurbroeder deser stede van Eecloo». Zijn vrouw Anna EKET (IKET) † Eeklo, 27 oktober 1699 ⁽¹⁾.

Hun kinderen :

- 1) Jacobus, ° en = Eeklo, 1 februari 1685, p en m Adrianus Cle en Catharina Scerpinck «n^a ut asserit obstetrix eadem circa 5^{ta}m mane» ⁽²⁾.
- 2) Joannes Baptista, ° en = Eeklo, 4 maart 1688. × Eeklo, 6 mei 1725 Joanna Maria Van der Vinck. † Eeklo, 21 mei 1742. (Afstamming zie verder).
- 3) Joosijntien (Josina) oo Eeklo, 27 oktober 1713 Guillaeme (Guilielmus) de muynek (de munck) met als get. Judoco Harens en Catharina Eket ⁽³⁾.
- 4) Petronella, ° en = Eeklo, 10 maart 1690, p en m Petrus Eket en Judoca Scerpinck «n^a, ut asserit obstetrix eadem hora 5^a mane» ⁽⁴⁾.
- 5) Frans, ° ca 1697.
- 6) Adrianus, ° Eeklo, 10 oktober en = 11 oktober 1699, p en m Adrianus de Rijke en Maria Eket «natus est ut asseribat Joanna loute pridie circa undecimam noctis» ⁽⁶⁾. Hij † Eeklo, 5 november 1703 «coniugum sepultus est eadem vesperi in cæmeterio inter occidentem et septemtrionem» ⁽⁶⁾.
- 7) Pieternelle, ° ca 1699.

De rechtstreekse afstamming gaat nu verder langs nr. 2. Joannes Baptista VERMAST en Joanna Maria VANDER VINCK (VANDER VIJNCKT).

II. VERMAST JOANNES BAPTISTA : ° en = Eeklo, 4 maart 1688, p en m Joannes De Roo en Susanna Bleen «n^a, ut asserit, obstetrix, eadem circa 5^{ta}m mane» ⁽⁷⁾. Hij † Eeklo, 21 mei 1742 «et sepultus est

---

(1) «XXVII^a octobris anni 1699 obiit anna Eket uxor Petri Van der mast sepulta est XXIX^a in cæmeterio inter occidentem et septemtrionem».

P.R. Eeklo nr. 176 f° 3514 rto — S.A. Eeklo.

(2) idem nr. 149 f° 2826 rto — S.A. Eeklo.

(3) «27^a octobris anni 1713 sponsalia contraxerunt guilielmus de munck et Josina Vermast coram me infrascripto ac testibus Judoco harens et Catharina Eket, actum in ecclesia parochiali eclonia J: f: kerremans Past: Eclonia A.D.A.

P.R. Eeklo nr. 168 f° 3921 rto — S.A. Eeklo.

(4) idem nr. 149 f° 2856 vso — S.A. Eeklo.

(5) ibidem nr. 151 f° 2558 vso — S.A. Eeklo.

(6) ibidem nr. 177 f° 3437 rto — S.A. Eeklo.

(7) ibidem nr. 149 f° 2843 vso — S.A. Eeklo.

in caemiterio versus 7^{trionem} officio medio» (*). Staat van Goed reg. nr. 1028 f° 250 vso - akte van 5 december 1742 - S.A. Ecklo. Vp. : Frans Vermast fs Pieter en V.M. : Carel Van der Vinckt fs Carel. Hij x Ecklo, 6 mei 1725 Joanna Maria VAN DER VINCK (VAN DER VIJNCKT) dr. v. Carel (Carolus) en Petronelle Biebuyck fa Adriaen (*). Zij † Ecklo, 15 mei 1786 88 j. oud (10). Zij was K.Z. van Ecklo. Staat van Goed reg. nr. 1038 f° 265 vsc - akte van 23 januari 1787 - S.A. Ecklo.

Hun kinderen :

- 1) Petronella Jacoba, " en = Ecklo, 3 augustus 1726, p en m Jacobus Vermast en Petronella Joanna biebuyck «natum eadem die circa medium secunda postmeridiem vt asserit obstetrix catharina de Smedt» (11). Zij † Ecklo, 30 augustus 1726 «et sepulta est in caemiterio versus occidentem parvula» (12).
- 2) Joanna, " Ecklo, 8 april en = 9 april 1728, p en m Carolus Van der vinckt en Joanna Vandervinckt «nata est pridie circa medium octava vespertina ut asserit Catharina desmet obstetrix» (13). Zij † Ecklo, 21 juli 1792 65 j. oud (14). Zij x Ecklo, 22 januari 1750 Philippus Gerardus van hoorebeecke (15).

(8) ibidem nr. 171 f° 2094 vso — S.A. Ecklo.

(9) «6^a majj 1725 contraxerunt matrimonium Joannes baptista Vermast et joanna Maria Vander Vinck coram me et testibus francisco Vermast, francisco de mejj et pertronella biebuyck actum in ecclesia parochiali ecloniae die ut supra

J: f: Verplancke vicepast: ecloniae
ex commist R: D^opast»

ibidem nr. 168 f° 3960 — S.A. Ecklo.

(10) «Majus 1786 15 : hujus hora 8^a vespert obit et in caemeteno ad occidentem officio summo 17 sepulta est Joanna Maria Van der Vinckt vidua in 1° matrimonio joannis baptista Vermast et in 2° uxor guilelmi rombaut, hic baptisata aetatis 88 annorum

p: f: Vermander Deservitor in Eecloo».

ibidem nr. 180 f° 1015 rto — S.A. Ecklo.

(11) ibidem nr. 151 f° 2735 vso — S.A. Ecklo.

(12) ibidem nr. 179 f° 2318 rto — S.A. Ecklo.

(13) ibidem nr. 155 f° 1696 rto — S.A. Ecklo.

(14) Juliüs 1792 21^a hujus hora circiter 10 mane obit et in caemiterio ad septentrionem 26 sepulta est Joanna Vermast uxor Gerardi philippi Van hoeebeke baptisata hic ætatis 63 annorum».

ibidem nr. 181 f° 1152 rto — S.A. Ecklo

(15) «22^a Januarij 1750 contraxerunt matrimonium Philippus Gerardus van hoorebeecke et Joanna vermast coram me et testibus Francisco van waesberge et Joanna maria Vander Vinckt habita dispensatione tertio et quarto consanguinitatis gradu, et in tribus bannis, actum in ecclesia parochiali eclonia die ut supra

F: L: De Rijke past. Eclonia».

ibidem nr. 171 f° 2223 rto — S.A. Ecklo.

- 3) Carolus Franciscus, " en = Eeklo, 27 oktober 1730. † Eeklo, 2 complémentaire jaar VII (18 september 1799) 70 j. oud. × Isabelle Theresia DE MEY dr. v. Francies en Joanna Theresia Hulpiau. (Afstamming zie verder).
- 4) Joannes Baptista, " en = Eeklo, 13 november 1733, p en m Abraham Demeij en Livina Anna Vander Vinckt «natus est eodem die quadrante post quartam pomeridianam ut asserit catharina Desmet obstetrix» ⁽¹⁶⁾.
- 5) Jacobus Joannes, " Eeklo, 24 november en = 25 november 1734, p en m Jacobus Vermast «alias Vandermast» en Joanna Maria De Vijncke «natus est pridie circa medium decima vespertina ut asserit Catharina Desmet obstetrix» ⁽¹⁷⁾. Hij † Eeklo, 23 juni 1735 «et sepultus est in cæmeterio versus occidentem parvulus» ⁽¹⁸⁾.
- 6) Cecilia, " Eeklo, 7 mei en = 8 mei 1736, p en m Franciscus Vermast en Caecilia biebuyck «nata est pridie circa medium septima vespertina ut asserit Catharina de Smet obstetrix» ⁽¹⁹⁾. Zij † Eeklo, 31 mei 1736 «et sepulta est in cæmeterio versus occidentem paricula» ⁽²⁰⁾.
- 7) Anna Livina, " en = Eeklo, 24 december 1738, p en m Livinus van Sterckhem en Anna vermast «alias vandermast nata est eodem die circa medium octava matutina, ut asserit catharina desmet obstetrix» ⁽²¹⁾. Zij † Eeklo, 15 augustus 1776 38 j. oud «et sepulta est 17 in cæmeterio versus aquilonem ætatis 38 annorum officio medio» ⁽²²⁾. Zij × Eeklo, 31 augustus 1760 Antonius Verpiete (Vander piete) met als get. Norbetto Ide en Joanna Maria Van der Vinckt ⁽²³⁾.
- 8) Isabella Theresia, " Eeklo, 5 mei en = 6 mei 1741, p en m Carolus Franciscus Vermast en Joanna Vermast «natam heri medio duodecima nocturna» ⁽²⁴⁾. Zij × Eeklo, 7 september 1769 Franciscus de murisse met als get. : Joanne de murisse en Joanna Maria Van der Vinckt ⁽²⁵⁾.

De rechtstreekse afstamming gaat nu verder met nr. 5. Carolus Franciscus VERMAST en Isabella Theresia DE MEY.

---

(16) *ibidem* nr. 153 f° 1741 rto — S.A. Eeklo.

(17) *ibidem* nr. 153 f° 1551 rto — S.A. Eeklo.

(18) *ibidem* nr. 179 f° 2398 rto — S.A. Eeklo.

(19) *ibidem* nr. 153 f° 1767 vso — S.A. Eeklo.

(20) *ibidem* nr. 179 f° 2406 vso — S.A. Eeklo.

(21) *ibidem* nr. 153 f° 1793 rto — S.A. Eeklo.

(22) *ibidem* nr. 180 f° 914 vso — S.A. Eeklo.

(23) *ibidem* nr. 171 f° 2260 vso — S.A. Eeklo.

(24) *ibidem* nr. 153 f° 1816 rto — S.A. Eeklo.

(25) *ibidem* nr. 171 f° 2277 vso — S.A. Eeklo.

III. VERMAST CAROLUS FRANCISCUS : ° en = Eeklo, 27 oktober 1730. p en m Carolus Franciscus Vander Vinck en Francisca Vander vinck «natum eadem die circa nonam matutinam vt assertit suscep- trix» (26). Hij † Eeklo, 2 complémentaire jaar VII (18 september 1799) 70 j. oud «ten huize van zijne gemelde nagelatene weduwe binnen deze commune, wyk van de meulenstraete, ten twee uren voormiddag». De overlijdensaangifte werd gedaan door : Anthonius Vermast «fabricant» 28 j. «woonende binnen deze Commune, wyk van de meulestraete», en «Borger» Francis van Zwijnsvoorde «messagier 4 Canton» 57 j. «woonen- de ook binnen deze commune wyk van den Boelaere» (27). Hij × met Isabella Theresia DE MEY dr. v. Francies en Joanna Theresia Hulpiau. Zij † Eeklo, 15 messidor jaar VIII (4 juli 1800) 59 j. oud «ten huize by haer bewoont binnen deze commune wyk van de Meulestraete ten twee uren vóormiddag». De overlijdensaangifte werd gedaan door «Borger» Antonius Vincentius Vermast «huydevetter oud zeven en twintig jaeren, woonende binnen deze commune, wyk van de Meulestraete», en «Borger» Andries De Vos «Mulder oud twee en veertig jaeren, woonende ook binnen deze commune, wyk van den Boelaere» (28).

Hun kinderen :

- 1) Joanna Theresia, ° en = Eeklo, 6 februari 1771. p en m Gulielmus Rombaut en Joanna Theresia Hulpio «nata hodie circa 6 matutinam» (29). Zij × Eeklo, 14 april 1795 Andries De Vos (30). Zij † Eeklo, 27 juni 1857 86 j. oud «kwart na twee ure van den morgen ten haren huize staende in de Meulestraete» (31).
- 2) Regina Francisca, ° en = Eeklo, 15 mei 1772. p en m Franciscus Ludovicus de mey en Joana Maria Van der Vinck «nata hodie circa 6 matutinam» (32). Zij × met Jan Baptista van Boven. Z † Eeklo.

(26) ibidem nr. 153 f° 1714 vso — S.A. Eeklo.

(27) Overlijdensregister j. V VI VII akte nr. 117 — S.A. Eeklo.

(28) idem j. VIII IX X akte nr. 97 — S.A. Eeklo.

(29) P.R. Eeklo nr. 157 f° 1179 vso — S.A. Eeklo.

(30) «Aprilis 1795 14^a hujus praemissis sponsalibus et tribus bannis contraxerunt matrimo- nium Andreas de Vos aetatis 39 annorum viduus agnetis Steijaert baptisatus in Waerschoot et habitans hic et Joanna Theresia Vermast aetatis 25 annorum filia caelebs caroli francisci et Isabella Theresia De Mey baptisata et habitans hic coram R: adh: ac eruditiss: D: de Vos pastori Ste Salvatoris gandavi et commissione pastoris Loc et testibus francisco de Vos fratre sponsi et Isabella theresia de mey matre sponsae hic habitantibus»

idem nr. 175 f° 315 vso — S.A. Eeklo.

(31) Overlijdensregister 1857 akte nr. 98 — S.A. Eeklo.

10 februari 1850 77 j. oud «om tien uren van den morgen ten haren huize staende in de Brugschestraete» ⁽³³⁾. Zij was «particuliere».

- 5) Antonius Vincentius, ° en = Eeklo, 22 januari 1774, p en m Jacobus Rombaut en Maria Joanna de mey «natus hodie circa 9 matutinam» ⁽³⁴⁾. Hij † Eeklo 6 maart 1838 64 j. oud «ten zynen huize staende in de meulestraet» ⁽³⁵⁾. Hij was «huidevetter, rentenier en lid van den communalen raed» en bleef ongehuwd.
- 4) Maria Theresia, ° en = Eeklo, 19 mei 1776, p en m Engelbertus de mey en Joanna Vermast «nata hodie circa 6 pomeridianam» ⁽³⁶⁾. Zij † Eeklo, 3 oktober 1776 «et sepulta est 4 in cæmeterio versus occidentem ætatis 4 mensium» ⁽³⁷⁾.
- 5) Carolus Ludovicus, ° en = Eeklo, 2 februari 1778, p en m Carolus Ludovicus de mey en Anna Maria Van den berghe «natus hodie circa 2 pomeridianam» ⁽³⁸⁾. Hij × Eeklo, 21 floreal jaar XI (11 mei 1805) met Coleta Victoria (Colette Victoire) Wauters dr. v. Jacques en Jeanne Marie Lefebure ⁽³⁹⁾. Hij † Eeklo, 15 december 1844 66 j. oud «om negen uren ten zynen huize in de meulestraet» ⁽⁴⁰⁾. Zijn vrouw Coleta Victoria Wauters † Eeklo, 21 mei 1820. We vinden Carolus Ludovicus (Charles Louis) Vermast vermeld als «Marchand Mercier» (1806), «Tanneur de profession» (1808), «Tanneur» (1811), «tanneur» (1813), «huydevetter» (1817) en ten slotte in 1825 «Daglooner Meulestraat» (bevolkingsregister 1825 - S.A. Eeklo).

Hier volgen nu hun kinderen :

- a) Caroline Colette Françoise, † Eeklo, 25 fructidor jaar VII (10 september 1804) ⁽⁴¹⁾.
- b) Victoire Françoise (Victoria Francisca), ° Eeklo, 22 messidor jaar XIII (11 juli 1805). Zij † Eeklo, 10 maart 1895 «ten huize van den eersten verklaarder (Engelbertus Lehouck 50 j., gishandelaar, wonende Molenstraat), gister om zes uur van den voormiddag» ⁽⁴²⁾.

---

(32) P.R. Eeklo nr. 157 f° 1198 vso — S.A. Eeklo.

(33) Overlijdensregister 1850 akte nr. 22 — S.A. Eeklo.

(34) P.R. Eeklo nr. 158 f° 737 rto — S.A. Eeklo.

(35) Overlijdensregister 1838 akte nr. 49 — S.A. Eeklo.

(36) P.R. Eeklo nr. 157 f° 1262 vso — S.A. Eeklo.

(37) idem nr. 180 f° 915 rto — S.A. Eeklo.

(38) ibidem nr. 158 f° 737 rto — S.A. Eeklo.

(39) Huwelijksregister 1802 - 1805 akte nr. 37 — S.A. Eeklo.

(40) Overlijdensregister 1844 akte nr. 204 — S.A. Eeklo.

(41) idem j. XI, XII, XIII akte nr. 185 — S.A. Eeklo.

(42) ibidem 1895 akte nr. 50 — B.S. Eeklo.

- c) Rosalie Natalie, ° Eeklo, 21 december 1806. Zij † Eeklo, 13 maart 1887 80 j. oud «om tien ure van den avond ten haren huize staende alhier in de Molenstraat» (43). Zij was ongehuwd en «bijzondere» van beroep.
- d) Eugénie Josephine, ° Eeklo, 9 mei 1808. Was «naeyster» van beroep. Zij × Eeklo, 24 juni 1830 met Karel Louis Lehoucq «koopman» (° Eeklo, 4 september 1802). Volgens het bevolkingsregister van 1856 woonden zij in de «Meulestraat 158» (44). Zij † Eeklo, 22 oktober 1871 63 j. oud «om half zes ure namiddag ten haren huize staende in de Meulestraete» (45).
- e) Marie Louise, ° Eeklo, 11 augustus 1811. Zij † Eeklo, 19 november 1894 «te harer woonst Molenstraat gisteren om drie uur van den namiddag» (46).
- f) Charles Louis, ° Eeklo, 22 januari 1810. Toen hij 19 jaar oud was in 1829 moest hij gaan loten. Hij trok het nummer 78, zijn maat was : «1 Ellen 5 Palmen 8 Duimen 5 strepen», beroep : «wever». De uitspraak van de militieraad luidde : «voor den dienst gedesigneerd 31 maart» (47).
- g) Engelbertus Seraphinus (Engel Seraphin), ° Eeklo, 21 oktober 1813. × Eeklo, 26 juli 1838 Maria Benedicta Frodure (Froduere) dr. v. Franciscus en Antonia Sophie De Smet (° Eeklo, 21 augustus 1818) (48). Zijn maatschappelijke positie : «vleeschhouwer, in de meulestraat» (1839), «herbergier, in de meulestraat» (1840), «werkman, in de meulestraat» (1844), «herbergier in de Meulestraete» (1846), «herbergier in de Meulestraete» (1849), «herbergier in de Meulestraete» (1852), «slagter te Eecloo in de Brugschestraete» (1855), «werkman» (1864).

Hun kinderen :

- aa) Karel Lodewijk, ° Eeklo, 10 mei 1839. Hij † Eeklo, 16 februari 1858 18 j. oud «ter huize van zynen vader staende in de Brugsche straete» (49) ; bb) Francies, ° Eeklo, 28 november 1840. Toen hij 20 jaar geworden was in 1860 moest hij gaan loten. Hij trok het nummer 59, zijn «Maet» was «1 Meter 650 Milim.» Als beroep staat «slagter» vermeld. De beslissing van de militieraad luidde : «28

(43) ibidem 1887 akte nr. 43 — B.S. Eeklo.

(44) Bevolkingsregister 1856 boek 4 blad 211 — S.A. Eeklo.

(45) Overlijdensregister 1871 akte nr. 189 — B.S. Eeklo.

(46) idem 1894 akte nr. 205 — B.S. Eeklo.

(47) Militiereregister 1826 - 1830 nr. B. 255 — S.A. Eeklo.

(48) Huwelijksregister 1838 akte nr. 33 — S.A. Eeklo.

(49) Overlijdensregister 1858 akte nr. 50 — S.A. Eeklo.

- maerte 1860 goed voor den dienst.» Belangrijk is zijn «signalement» : «Aengezigt oval voorhoofd hoog oogen bruin neus breed mond id. kin rond hair blond wenkbrauwen id. merkbare teekenen geene» ⁽⁵⁰⁾ ; cc) Ludovicus, † Eeklo, 28 maart 1843 5 weken oud «om zes uren des morgens, ten huize van zynen vader staende in de meulestraet» ⁽⁵¹⁾ ; dd) Eugenie Marie, ° Eeklo, 15 april 1844. × Eeklo, 8 februari 1864 met Isidore De Lange ; ee) Ludovicus Aloysius, ° Eeklo, 26 september 1846. Toen hij 20 jaar was in 1866 moest hij gaan loten en trok het nummer 36. Zijn «Maet» was «1 Meter 610 Milim.» Belangrijk is ook zijn signalement. «Aengezigt ovael voorhoofd hoog oogen bruin neus ordinair mond id. kin rond hair blond wenkbrauwen id. merkbare teekenen geene». Hij woonde toen nog bij zijn ouders te Eeklo in de «Kerkstraet», was slachter van beroep evenals zijn vader en «kan lezen en schrijven». De uitspraak van de Militieraad luidde als volgt : «28 Maerte 1866 1 broeder in dienst 1 jaer vrij» ⁽⁵²⁾ ; ff) Marie Ludovica (Marie Louise), ° Eeklo, 25 oktober 1849 ; gg) Marie Joanne Catharine, ° Eeklo, 29 augustus 1852 ; hh) Auguste Fidèle, ° Eeklo, 8 juni 1855 ; ii) Julie Henriette, ° Eeklo, 11 november 1857. Zij † Eeklo, 12 januari 1862 4 j. oud ; jj) Clementia Vincentia, ° Eeklo, 29 mei 1860 ; kk) Isidore, ° Eeklo, 16 mei 1864 Eeklo. In 1884 toen hij 20 jaar was moest hij gaan loten, trok het nummer 93 en zijn «lyfgestalte» was «1 meter 791 millim». Hij was «veekoopman» van beroep en woonde in de Kerkstraat. De beslissing van de militieraad luidde : «2 April 1884 Goed voor den dienst» ⁽⁵³⁾.
- h) Pelagie Joanne, ° Eeklo, 31 juli 1817. Zij † Eeklo, 3 maart 1864 47 j. oud «om twee ure van den morgen ten haren huize staende in de Meulestraete» ⁽⁵⁴⁾.
- 6) Bonaventura, ° Eeklo, 24 maart 1780. × Eeklo, 11 februari 1811 met Marie Catherina DE SCHEPPER. † Eeklo, 15 februari 1843. (Afstamming zie verder).
- 7) Joannes Baptista, ° Eeklo, 4 juni en = 5 juni 1784, p en m Philippus Gerardus Van hoorebeke «habitans hic» en Joanna Theresia Buyck «habitans in caprycke» ⁽⁵⁵⁾. Hij † Eeklo, 19 augustus 1859 75 j. oud

(50) Militieregister 1859 - 1864 nr. B. 223 — S.A. Eeklo.

(51) Overlijdensregister 1843 akte nr. 50 — S.A. Eeklo.

(52) Militieregister 1865 - 1869 nr. B. 234 — S.A. Eeklo.

(53) idem 1881 - 1885 — S.A. Eeklo.

(54) Overlijdensregister 1864 akte nr. 54 — S.A. Eeklo.

(55) P.R. Eeklo nr 159 f° 376 rto — S.A. Eeklo.

«om half twaelf ure van de middag ten zynen huize staende op het Oosteindeken» ⁽⁵⁶⁾. Hij × met Thérèsia Carolina VAN ZELE dr. v. Francies en Marie Jacqueline Van Maldegem (* Eeklo, 9 juni 1788). Zij † Eeklo, 1 oktober 1869 81 j. oud «om half vyf ure van den morgen ten huize van den eerste comparant (Pieter De Poortere «oud vyf en vyftig jaren schoenmaker») staende in het zilverstraetjen» ⁽⁵⁷⁾. Joannes Baptista VERMAST was «tanneur» (1813), «huyvetter» (1815), «huydevetter van beroep» (1818), «huydevetter van beroep» (1820). Hij woonde in 1825 volgens het bevolkingsregister in het «Hondekotstraetje».

Hun kinderen :

- a) Hypolite Edouard, " Eeklo, 19 augustus 1813. Hij † Eeklo, 29 april 1840 27 j. oud «gisteravond om tien uren ten huize van zynen vader staende in de meulestraete» ⁽⁵⁸⁾. Toen hij 19 jaar geworden was in 1832 moest hij naar de loting. Zijn maat was «1 Ellen 7 Palmen 2 duimen». Hij was toen «klompenmaker» van beroep. De uitspraak van de militieraad luidde : «Geene voor den dienst gedesigneerd 27 Maert 1832» ⁽⁵⁹⁾.
- b) Gustavus Ludovicus, " Eeklo, 8 december 1815 «ten vier uren naer-middag» ⁽⁶⁰⁾. Toen hij 19 jaar geworden was in 1834 moest hij gaan loten en trok het nummer 78. Zijn «Maet» was : «1 Ellen 6 Palmen 6 Duymen. Hij was kleermaker van beroep en de uitspraak van de militieraad luidde : «Geadjourneerd tot de 3e zitting 25 maart 1834 voor den dienst gedesigneerd 14 april 1834» ⁽⁶¹⁾. Hij × Eeklo, 21 mei 1840 met Marie Thérèsia Van Steenberge, dienstmeid, dr. v. Pieter Angelus en van Francisca De Smet (* Eeklo, 30 november 1812) ⁽⁶²⁾. Hij † Eeklo, 7 december 1845 30 j. oud «om negen uren ten zynen huize staende in het hondekotstraetjen» ⁽⁶³⁾.
- c) Seraphinus, " Eeklo, 13 september 1818. Hij † Eeklo, 11 mei 1838 19 j. ongehuwd «om vier uren des morgens, ten huize van zynen vader staende in de boelaerstraete» ⁽⁶⁴⁾. Toen hij 19 jaar geworden was in 1837 moest hij gaan loten en trok het nummer 103. Zijn «Maet»

(56) Overlijdensregister 1839 akte nr. 127 — S.A. Eeklo.

(57) idem 1869 akte nr. 153 — S.A. Eeklo.

(58) ibidem 1840 akte nr. 80 — S.A. Eeklo.

(59) Militieregister 1831 - 1835 nr. B. 227 — S.A. Eeklo.

(60) Geboorteregister 1813 - 1815 akte nr. 235 — S.A. Eeklo.

(61) Militieregister 1831 - 1835 nr. B. 227 — S.A. Eeklo.

(62) Huwelijksregister 1840 akte nr. 30 — S.A. Eeklo.

(63) Overlijdensregister 1845 akte nr. 200 — S.A. Eeklo.

(64) idem 1838 akte nr. 80 — S.A. Eeklo.

was : «1 Meter 705 Millim.» Heel belangrijk is zijn : «Signalement Aengezigt oval voorhoofd rond oogen grys neus langwerpig mond breed kin rond hair brayn wenkbrauwen idem merkbaere teekenen geene». Zijn beroep was «koperslager». De uitspraak van de militieraad luidde : «twee broeders in dienst voor een jaer vrij» ⁽⁶⁵⁾.

- d) Adelaïde Felicita, ° Eeklo, 17 september 1820 «gisteren ten vier ueren 's morgens» ⁽⁶⁶⁾. Zij was «naeister» van beroep. Zij × Eeklo, 3 mei 1848 met Petrus Joannes De poorter (° Eeklo, 9 maart 1814) schoenmaker, zn. v. Jacobus Francies «herbergier te Eecloo» en van Maria Antonia Nys († Eeklo, 24 december 1834) ⁽⁶⁷⁾.
- e) Adolphe Antone, ° Eeklo, 3 februari 1812. Hij † Eeklo, 20 februari 1832 20 j. oud ongehuwd «gister middag om een uer, ten huijze van Jan Baptiste Van Boven, in de brugschestraet» ⁽⁶⁸⁾. Toen hij 19 jaar geworden was in 1831 moest hij gaan loten en trok het nummer 75. Zijn beroep «partikulieren» en beroep van zijn vader : «Huydevetter». De uitspraak van de militieraad luidde : «Verminkt finael vrygesteld 29 maert» ⁽⁶⁹⁾.

De rechtstreekse afstamming gaat nu verder langs nr. 6. Bonaventura VERMAST en Marie Catherine DE SCHEPPER. Hij was «huidevetter» van beroep en woonde in de «Brugsche straat» te Eeklo.

IV. VERMAST BONAVENTURA : ° Eeklo, 24 maart en = 25 maart 1780, p en m Livinus Francies mannaert «nomea Podomini Joannes baptista de mey vicepastoris dammensis» en Joanna Vermast «habitans hic» ⁽⁷⁰⁾. Hij † Eeklo, 15 februari 1843 62 j. 10 m. en 22 d. oud «gisteravond om half negen uren, ten zynen huize in de meulestraet» ⁽⁷¹⁾. Hij × Eeklo, 11 februari 1811 met Marie Cathérine DE SCHEPPER dr. v. Philippe Francies en Joanne Catharina Breydel ⁽⁷²⁾. Zijn vrouw Marie Cathérine DE SCHEPPER † Eeklo, 19 februari 1852 67 j. oud «gister om negen uren van den morgen ten haren huize staende in de Meulestraete» ⁽⁷³⁾. We vinden hem vanaf 1825 vermeld als «huidevetter» en volgens het bevolkingsregister uit 1825 als «huidvetter Brugsche straat».

(65) Militieregister 1836 - 1843 nr. B. 228 — S.A. Eeklo.

(66) Geboorteregister 1819 - 1820 akte nr. 146 — S.A. Eeklo.

(67) Huwelijksregister 1848 akte nr. 27 — S.A. Eeklo.

(68) Overlijdensregister 1832 akte nr. 40 — S.A. Eeklo.

(69) Militieregister 1831 - 1835 nr. B. 227 — S.A. Eeklo.

(70) P.R. Eeklo nr. 158 f° 780 rto — S.A. Eeklo.

(71) Overlijdensregister 1843 akte nr. 23 — S.A. Eeklo.

(72) Huwelijksregister 1809 - 1812 akte nr. 7 — S.A. Eeklo.

(73) Overlijdensregister 1852 akte nr. 32 — S.A. Eeklo.

Verder vinden we hem terug in de «Wegwyzer der stad Gend» van 1831 en 1832 : «Huydenvetters B. Vermast, brugschestraet» ⁽⁷⁴⁾.

Hun kinderen :

- 1) Hyppolite Antone, ° Eeklo, 23 september 1811. Hij † Eeklo, 9 december 1877 66 j. oud. × met Marie Louise (Marie Ludovica) IDE. (Afstamming zie verder).
- 2) Theodore Albin (Albinus), ° Eeklo, 28 februari 1813 «hier à quatre heures du matin» ⁽⁷⁵⁾. Toen hij 19 jaar geworden was in 1832 moest hij gaan loten en trok het nummer 75. Zijn «Maat» was : «1 Ellen 7 Palmen 1 duimen 6 strepen». Zijn beroep was «huydvetter» en de beslissing van de militieraad luidde : «Een broeder in dienst bij remplacement voor een jaer vrijgesteld 27 Maert 1832» ⁽⁷⁶⁾. Hij × Deinze Octavie De Lacy (° Deinze, 25 augustus 1810 - † Eeklo, 15 november 1889). Volgens het bevolkingsregister van 1856 woonden zij toen in de «Neulestraat 8».

Theodore Albinus VERMAST was toen «bijzondere» en hun laatste verblijfplaats was te «Aeltre». Hun dienstmeid was toen : Melanie Van Vynckt (° Aalter 1833) ongehuwd. Hij † Eeklo, 12 november 1885. Ze liggen begraven op het kerkhof te Eeklo, samen met hun zoon René, alwaar zich hun sepulture bevind, een groot graf gelegen middengang links, die volgende tekst draagt :

RUSTPLAATS
DER
FAMILIE VERMAST
HEER THEODOOR VERMAST
GEB. TE EEKLO 9-2-1813
ER † 12-11-1885
GEH. MET DAME OCTAVIE DELAEY
GEB. TE DEINZE 25-8-1810
† TE EEKLO 15-11-1889
HEER RENE VERMAST
GEB. TE EEKLO 12-10-1847

---

(74) «Algemeenen Koophandels-Almanak of Wegwyzer der Stad Gend, en alle de steden van de provincie Oost-Vlaenderen, voor het jaer O.H. Jesu-Christi 1831 Gend, bij Snoeck-Ducaju en zoon, drukkers, Veldstraat N°. 10», blz. 196. «Algemeenen Koophandels-Almanak of Wegwyzer der Stad Gend en alle de steden van de provincie Oost-Vlaenderen, voor het schrikkel-jaer O.H. Jesu-Christi 1832 Gend, bij Snoeck-Ducaju en zoon, drukkers, Veldstraat N°. 10», blz. 200.

(75) Geboorteregister 1813 - 1815 akte nr. 42 — S.A. Eeklo.

(76) Militieregister 1831 - 1835 nr. B. 227 — S.A. Eeklo.

ER † 1-5-1927
 OUD SCHEPEN DER STAD EEKLO
 OUDERDOMSDEKEN VAN DE PROVINCIERAAD
 RIDDER DER LEOPOLDSORDE
 OFFICIER VAN HET ORDER DER KROON
 RIDDER VAN HET ORDER VAN DE
 H. GREGORIUS DE GROOTE
 STICHTER EN VOORZITTER VAN DE
 KATHOLIEKE WERKMANSKRING

Hun kind :

- a) Rene Pieter Theodoor, ° Eeklo, 12 oktober 1847. Hij † Eeklo, 1 mei 1927. Toen hij 20 jaar geworden was in 1867 moest hij gaan loten en trok het nummer 24. Zijn «Maet» was «1 Meter 710 Milim.» Belangrijk is zijn signalement : «Aengezigt oval voorhoofd hoog oogen grys neus scherp mond gemeen kin plat hair bruin wenkbrauwen idem merkbare teekenen geene». Hij woonde toen bij zijn ouders «Eecloo Zilverstraet», staat bovendien vermeld als student (1867) en «geleerde». De uitspraak van de militieraad luidde als volgt «Maerte 1867 Eenig kind een jaer vry» ⁽⁷⁷⁾. Hij was schepen der stad Eeklo, lid van de gemeenteraad aldaar, behoorde tevens tot de «Commissie van blusdienst» en eigenaar van beroep ⁽⁷⁸⁾. Hij was verder «ouderdomsdeken» van de provincieraad en drager van tal van eretekens zoals : Ridder der Leopoldsorde, officier van de Kroonorde, ridder van het order van de H. Gregorius De Groote. Te Eeklo was hij de stichter en eerste voorzitter van de «Katholieke Werkmanskring».
- 3) Virginie Reine Marie (Virginia Regina Maria), ° Eeklo, 10 mei 1814, «à dix heures et demie du soir» ⁽⁷⁹⁾. Zij × Ferdinand Wyffels. Zij × × Eeklo, 3 oktober 1855 Ludovicus Temmerman. Zij † Eeklo, 18 februari 1874, «om zeven ure van den morgen ten haren huize staende op de Merkt» ⁽⁸⁰⁾.
- 4) Anne Coleta, ° Eeklo, 18 december 1818 «gisteren morgen ten dry ueren» ⁽⁸¹⁾. Zij † Eeklo, 31 augustus 1819 9 m. oud «dezen morgen

---

(77) idem 1865 - 1869 nr. B, 234 — S.A. Eeklo.

(78) «Stad Eecloo : Schepenen, R. Vermast, eigenaar», «Wegwijzer der Stad Gent jaar 1897» blz. 194.

«Leden van den Stedelyken Raad, R. Vermast, eigenaar» idem blz. 194 «Commissie van blusdienst R. Vermast» ibidem blz. 194.

(79) Geboorteregister 1813-1815 akte nr. 91 — S.A. Eeklo.

(80) Overlijdensregister 1874 akte nr. 27 — B.S. Eeklo.

(81) Geboorteregister 1818 akte nr. 194 — S.A. Eeklo.

ten zeven uren in het huys bewoont door haeren vader staende in de brugschestraete» (82).

- 5) Benoni Vincentius, ° Eeklo, 26 april 1823 «eergisteren ten zes uren 's avonds» (83). Toen hij 19 jaar geworden was in 1842 moest hij gaan loten en trok het nummer 67. Zijn «personeel verblyfs» was te Eeklo, hij woonde niet bij zijn ouders doch te Gent. Als beroep staat «particulieren» vermeld. Typisch is ook de vermelding : «kan lezen, schrijven en cijfferen». De beslissing van de militieraad luidde als volgt : «Een breeder gepaspoorterd - finiael vrijgesteld» (84). Volgens het bevolkingsregister van 1856 woonde hij in de «Boelaerstræet 168», was «bierbrouwer» ongehuwd en vertrok op 25 april 1864 naar Oudenburg. Met hem woonde Theresia Angeline Stockerman «dienstmeld» 33 j. (° St-Laureins - † 17 december 1857) (85).
- 6) Levenloos kind van het vrouwelyk geslacht, († °) Eeklo, 5 september 1824 «ter wereld gekomen gister om twee uren van de middag» (86).
- 7) Josephina Coleta, ° Eeklo, 19 juni 1828, «particuliere». × Eeklo, 27 november 1854 met Lodewyk Francies Reynekinck «fabrikant» (° Eeklo, 11 maart 1828) zn. v. Francies Lodewyk en van Philippina Seraphina De Smet «fabrikanten te Eecloo».

De rechtstreekse afstamming gaat nu verder met nr. 1. Hyppolite Antone VERMAST en Marie Louise (Marie Ludovica) IDE. Hij was huidevetter van beroep en oud schepen der stad Eeklo.

V. VERMAST HYPPOLITE ANTONE : ° Eeklo, 23 september 1811 «à huit heures et demi du matin» (87). Toen hij 19 jaar geworden was in 1830 moest hij gaan loten en trok het nummer 96. Zijn maat was «1 Ellen 6 Palmen 6 Duimen 2 Strepen». Hij was toen «huidevetter» van beroep evenals zijn vader Bonaventura VERMAST. De uitspraak van de militieraad luidde als volgt : «voor den dienst gedesigneerd 30 maart geremplaceerd door De Vliegheer Antone van Eecloo 10 April 1830» (88). Hij † Eeklo, 9 december 1877 66 j. oud «byzondere en oud schepen gister om zes ure van den morgen ten zynen huize staende op de Merkt» (89). Hij

---

(82) Overlijdensregister 1819-1820 akte nr. 114 — S.A. Eeklo.

(83) Geboorteregister 1823-1824 akte nr. 74 — S.A. Eeklo.

(84) Militieregister 1836-1843 - nr. B. 228 — S.A. Eeklo.

(85) Bevolkingsregister 1856 boek 4 blz. 221 — S.A. Eeklo.

(86) Overlijdensregister 1823-1826 akte nr. 111 — S.A. Eeklo.

(87) Geboorteregister 1809-1812 akte nr. 154 — S.A. Eeklo.

(88) Militieregister 1826-1830 nr. B. 225 — S.A. Eeklo.

(89) Overlijdensregister 1877 akte nr. 218 — B.S. Eeklo.

× met Marie Louise (Marie Ludovica) IDE, dr. v. Jacobus Adrianus en Barbara Dalle (" Beernen, 1 mei 1811). Zij † Eeklo, 9 februari 1895 «te harer woonst Statiestraat eergisteren om half elf uur van den avond» (*). Zij liggen begraven te Eeklo op het kerkhof, alwaar ze hun sepulture hebben, ter «Rustplaats der familie Vermast», het grote graf middengang links, die volgend opschrift draagt :

HEER HIPPOLIET VERMAST
GEB. TE EEKLO 23-9-1811
ER † 9-12-1877
OUD SCHEPEN DER STAD EEKLO
GEH. MET DAME MARIE LUDOVICA IDE
GEB. TE BEERNEM 8-5-1811
† TE EEKLO 9-2-1893

Volgens het bevolkingsregister van 1856 woonde hij toen met zijn huisgezin op de «Brugschestraete» (91). We vinden hem sedert 1855 als «huijdvetter» vermeld. Hij fungeerde tevens als bestuurslid bij het «Bureel van weldadigheid» te Eeklo en als zodanig vinden we zijn naam terug in de «Weg wyzer van Gent» voor de jaren 1847 en 1848 (92). In de Wegwyzer van Gent uit 1860 vinden we nog steeds de naam «VERMAST» terug : «Huidevetters, Eecloo, Vermast» (93). Hippolite Antone VERMAST was tevens schepen der stad Eeklo en lid van de «Stedelijken Raad» aldaar (94).

(90) idem 1895 akte nr. 24 — B.S. Eeklo.

(91) Bevolkingsregister 1856 boek 4 blad 21 — S.A. Eeklo.

(92) «Eecloo - Bureel van Weldadigheit - Bestuur Hippolite Vermast, huijdevetter» in «Wegwyzer der Stad Gent en Provinciale Almanach van Oost-Vlaenderen voor het jaer des Zaligmaker 1847 Gent, Drukkerij van D.J. Vanderhaeghen-Hulin, Uitgever der Gazette van Gent, Veldstraat N° 68» blz. 337.

«Eecloo, Bureel van Weldadigheit, Bestuur Hippolite Vermast, huidevetters» in «Wegwyzer der Stad Gent en Provinciale Almanach van Oost-Vlaenderen voor het schrikkeljaer des Zaligmaker 1848. Gent, Drukkerij van D.J. Vanderhaeghen-Hulin, Uitgever der Gazette van Gent, Veldstraat n° 68», blz. 337.

(93) In «Wegwyzer der Stad Gent en der Provincie Oost-Vlaenderen 1860. Boek- en steendrukkery van Eug. Vanderhaeghen, Bureel der Gazette van Gent, Veldstraat, 66,» blz. 490.

(94) «Stad Eecloo, Schepenen, Hipp. Vermast-Ide, huijdevetter» blz. 204.
«Leden van den Stedelijken Raad H. Vermast-Ide, schepens» blz. 204, in «Wegwyzer der Stad Gent en der Provincie Oost-Vlaenderen, voor het Jaar 1869. Gent Snelpers drukkerij van Eug. Vanderhaeghen, Veldstraat 66, Bureel der Gazette van Gent».

Hun kinderen :

- 1) Mathilde, ° Eeklo, 24 december 1835 «eergister namiddag om vier uren» ⁽⁹⁵⁾.
- 2) Clemence, ° Eeklo, 2 juli 1838 «gistermorgen om een uer in de brug-schestraet» ⁽⁹⁶⁾.
- 3) Henricus Alojsius, ° Eeklo, 20 februari 1841 «eergister middag om een uer in de brugchestraet» ⁽⁹⁷⁾. Toen hij 20 jaar geworden was in 1861 moest hij gaan loten en trok het nummer 45. Zijn «Maet» was «1 Meter 780 Milim». Belangrijk is ook zijn signalement «Aengezigt oval voorhoofd hoog oogen grys neus ordinair mond id. kin scherp hair blond wenkbrauwen id. merkbare teekenen geene». Zijn «woon-plaets : Eeckloo brugchestraete». Hij was «huidvetter» van beroep evenals zijn vader Hyppoliet Antone VERMAST. De beslissing van de militieraad luidde : «27 maerte 1861 goed voor den dienst» ⁽⁹⁸⁾. Hij × Emelie Marie Colette De Buck die † op 26 september 1920. Hij † op 27 mei 1920.
- 4) Julie Clothilde, ° Eeklo, 15 maart 1843 «gistermorgen om elf uren» ⁽⁹⁹⁾.
- 5) 6) tweeling (†¹⁰⁰) Eeklo, 14 november 1844 «levenloos van het man-nelijk geslacht, ter wereld gekomen heden om zes uren des morgens in de brugchestraet» ⁽¹⁰⁰⁾.
- 7) Aimé Désiré Marie (Aime Desiderius Marie), ° Eeklo, 9 november 1845. Hij † Eeklo, 24 oktober 1896. × Marie Joanna Sylvie Josepha DE BUCK (DE BUCKE). (Afstamming zie verder).
- 8) Charles Louis Hyppolite, † Eeklo, 27 december 1853 3 j. oud «gister om drie ure namiddag ten huize van zynen vader staende in de Brug-sche straete» ⁽¹⁰¹⁾.
- 9) Triphon Hyppolite, † Eeklo, 31 december 1853 1 m. oud «heden om vier ure namiddag ten huize van zynen vader staende in de Brugsche straete» ⁽¹⁰²⁾.

De rechtstreekse afstamming gaat nu verder met nr. 7. Aimé Désiré Marie (Aime Desiderius Marie) VERMAST en Marie Joanna Sylvie Josepha DE BUCK (DE BUCKE). Hij was «huidenvetter» en nijveraer van beroep.

---

(95) Geboorteregister 1835 akte nr. 264 — S.A. Eeklo.

(96) idem 1838 akte nr. 173 — S.A. Eeklo.

(97) ibidem 1841 akte nr. 45 — S.A. Eeklo.

(98) Militieregister 1859-1864 nr. B. 225 — S.A. Eeklo.

(99) Geboorteregister 1843 akte nr. 65 — S.A. Eeklo.

(100) Overlijdensregister 1844 akte nr. 195 — S.A. Eeklo.

(101) idem 1853 akte nr. 216 — S.A. Eeklo.

(102) ibidem 1853 akte nr. 222 — S.A. Eeklo.

VI. VERMAST AIME DESIDERIUS MARIE : ° Eeklo, 9 november 1845 «ten huize van zynen vader, gister namiddag om drie uren in de Brugschestraete» ⁽¹⁰³⁾. Toen hij 20 jaar geworden was in 1865 moest hij gaan loten en trok het nummer 71. Zijn «Maet» was «1 Meter 770 Milim.». Belangrijk is ook zijn signalement : «Aengezigt oval voorhoofd hoog oogen grys neus klein mond id. kin rond hair blond wenkbrauwen id. merkbare teekenen geene». Zijn woonplaats was te «Eecloo brugschestraete». Als beroep staat «huidenvetter» vermeld. De beslissing van de militieraad luidde : «een broeder in dienst een jaer vry» ⁽¹⁰⁴⁾. Hij † Eeklo, 24 oktober 1896 «Groote Merkt eergisteren om kwart na twee uur van den namiddag wonende Statiestraat» ⁽¹⁰⁵⁾. Hij werd begraven te Eeklo op het kerkhof, alwaar hij zijn sepulture heeft, het groot graf «Rustplaats der familie Vermast» gelegen middengang links, dat volgend opschrift draagt :

HEER AIME VERMAST
GEB. TE EEKLO 9-11-1845
ER † 24-10-1896
GEH. MET DAME MARIA DE BUCK
GEB. TE MALDEGEM 27-12-1845
† TE EEKLO 4-2-1917

Hij × Marie Joanna Sylvie Josepha DE BUCK (DE BUCKE) dr. v. Livinus en Josephina Maria Jacoba De Smet, ° Maldegem, 27 december 1845. Zij was eigenares van beroep en † Eeklo, 4 februari 1917 «te harer woonst Statiestraat gisteren, om kwart na zes uur van de namiddag». De overlijdensaangifte werd gedaan door de zoons : Edgard Hyppolite Joseph Marie Vermast «oud drie en veertig jaren, huidvetter, wonende Statiestraat» en Alfred François Hyppolite Marie Vermast «oud twee en veertig jaren, huidvetter, wonende Kerkstraat» ⁽¹⁰⁶⁾. In 1880 woonden zij volgens het bevolkingsregister in de «Brugschestraat 22». Hun dienstmeid was toen Leonie Scheir, ° Bassevelde, 15 april 1865 ⁽¹⁰⁷⁾.

Hier volgen nu hun kinderen :

- 1) Edgard Hyppolite Joseph Marie, ° Eeklo, 29 april 1875 «ten huize van zynen vader gister om half twaelf ure van de middag in de Brug-

(103) Geboorteregister 1845 akte nr. 229 — S.A. Eeklo.

(104) Militieregister 1865-1867 nr. B. 234 — S.A. Eeklo.

(105) Overlijdensregister 1896 akte nr. 301 — B.S. Eeklo.

(106) idem 1917 akte nr. 32 — B.S. Eeklo.

(107) Bevolkingsregister 1880 boek 4 blz. 23 — S.A. Eeklo.

Aimé Désiré Marie VERMAST
(1845 - 1896)

Maria-Joanna-Sylvie-Joséphine DE BUCK
(1845 - 1917)

O dood! o groot geheim der dood! hoe wel leert
gij ons kennen wat wij in de wereld zijn. B. l.d.g.

† BID VOOR DE ZIEL
van Mijnheer

AIMÉ DÉSIRÉ MARIE VERMAST

Echtgenoot van Dame
MARIA DE BUCK
Geboren te Eecloo den 9 November 1845, aldaar
overleden den 24 October 1896.

Zij waren niet onverzorgd uit het leven gerukt, zij
die altijd het gelucht der dood voor oogen hebben.

II. Anselm.

Hij was een goed en rechtmoedig man, eerbaar van
gelaat, geschikt van zeden, vriendelijk in zijne aan-
spraak en van ~~goud~~ 28 in de dooud ongewoel.

2 Misch. XV.

Zalig degenen die zich onder de bescherming van
Maria verzet hebben. Zij zullen niets in vrees
vrees in het nu hinnen dier.

Vaartwel, weeshenwte Echtgenoots en Kinderen.
Allen is geschied gelijk het den Heer behaagd heeft.
Blijft God gelukkig; weest vromer en de vrede des
Heeren zal met u blijven.

Onze tranen en onze gebeden volgen in het graf hem
dien wij in zijn leven zo bemint hebben.

GEEN 22 22 22

Goede Jesus, wiens barmhertigheid oneindig is, ver-
leen de eenige rust aan uw dienste Aank: wij
ameken er U om door het dunneste Bloed dat gij voor
ons gestort hebt.

De plechtige Lijkdienst zal plaats hebben in de pa-
rochiale Kerk op Dinsdag 17 November, om 10 ure
's morgens. — Een solenneele Lijkdienst in de Kerk
der L.E. PP. Recollecten, op Wensdag 18 November,
om 9 ure 's morgens, de Metten 's avonds te voren om
3 ure en half. — De dienstten zullen gelezen worden
te beginnen van den 29 dezer, om zeven en half ure.

Snelp. G. R. J. de B. de B. de B. de B.

Doodsprentje van
Aimé Désiré Marie VERMAST
† 24-10-1896

Jesus Maria Joseph.

TER ZALIGE GEDACHTENIS
van Mevrouw

Maria-Joanna-Sylvie-Joséphine De Buck

weduwe van Mijnheer

AIMÉ VERMAST

geboren te Maldeghem den 7 December 1845
na eene kortstondige ziekte, versterkt door de
Rechten onzer Moeder de H. Kerk, godvruch-
tig overleden te Eecloo den 4 Februari 1917.

De plechtige lijkdienst gevolgd door de be-
graving tot de welke UED wordt uitgenoodigd
zal plaats hebben in de parochiale Kerk te Eecloo
Vrijdag 9 Februari a. s. om 11 ure 's voormidd.

De Vigiliën zullen gezongen worden Donder-
dag 8 Februari om 5 1/2 ure 's avonds. — Een
Tweede solenneele lijk dienst zal plaats hebben
in de Kerk der Eerw. PP. Minderbroeders
Zaterdag 10 Februari om 10 ure 's morgens.
De Metten 's avonds te voren om 7 ure. — De
Dertigsten zullen gelezen worden in de Pa-
rochiale Kerk van af Maandag 12 Februari. — De
Rozenkrans in de parochiale Kerk Donderdag
8 Februari om 5 1/2 ure 's avonds.

Vergadering ten sterfhuize om 10 3/4 ure.
WEES HAAR INDACHTIG IN UWE GEBEDEN.

Van Aank. & Zoon

Doodsprentje van
Maria-Joanna-Sylvie DE BUCK
† 4-2-1917

schestraete» (108). Toen hij 20 jaar geworden was in 1895 moest hij gaan loten en trek het nummer 72. Hij was toen «nijveraer» van beroep, wonende in de «Statiestraat». De beslissing van de militieraad luidde : «goed voor den dienst» (109). Volgens het bevolkingsregister van 1930 woonde hij toen te Eeklo «Statiestraat 62» en was «huidevetter baas» (110). Hij † Eeklo, 23 augustus 1933 «te zijner woonst, Statiestraat, den drie en twintigsten Augusti, om twee en twintig uur vijftien». De overlijdensaangifte werd gedaan door de broeders : «Hyppoliet Vermast «vijf en vijftig jaar, notaris, wonende te Maldegem en Jules Vermast «drie en vijftig jaar, nijveraer, wonende Statiestraat» (111).

- 2) Alfred François Hyppolite Marie, ° Eeklo, 8 april 1874. † Eeklo, 19 juni 1942. × Eeklo, 14 mei 1904 met Maria Anna Josephina LIPPENS. (Afstamming zie verder).
- 3) Hyppolite Jules Joseph Marie Henri, ° Eeklo, 26 november 1877 «ten huize van zynen vader gister om twee ure van den morgen in de Brugschestraete» (112). Toen hij 20 jaar geworden was in 1897 moest hij gaan loten en trok het nummer 98. Zijn «Lyfgestalte» was : «1 meter 735 millim.» Als beroep staat «student» vermeld. Hij genoot «hooger onderwijs». De beslissing van de militieraad luidde als volgt : «goed voor den dienst» (113). Hij was «notaris, wonende te Maldegem». Hij was × met Gilberte Wallyn en † op 23 juni 1955 te Maldegem.
- 4) Jules Joseph Hyppoliet Marie, ° Eeklo, 8 augustus 1880 «geboren ten huize van zynen vader, gister om zeven ure van den morgen in de Brugschestraete» (114). Toen hij 20 jaar geworden was in 1900 moest hij gaan loten en trok het nummer 120. Zijn «lyfgestalte» was «1 meter 721 millim.». De beslissing van de militieraad luidde : «Goed voor den dienst» (115). Hij × Adegem, 9 januari 1920 met Elisabeth Adèle Magdalena Adolf Standaert, dr. v. Adolf en Elisa Tweed Orridge, ° Eeklo, 3 november 1894 «ten huize der ouders wijk Balgerhoeke eergisteren om half elf uur van den voormiddag» (116). Jules Joseph Hyppoliet Marie VERMAST was «huidevetter baas» en «nijveraer». Hij

(108) Geboorteregister 1873 akte nr. 100 — B.S. Eeklo.

(109) Militiereregister 1891-1895 nr. B. 238 — S.A. Eeklo.

(110) Bevolkingsregister 1930 boek 1 blad 87 — S.A. Eeklo.

(111) Overlijdensregister 1933 akte nr. 171 — B.S. Eeklo.

(112) Geboorteregister 1877 akte nr. 293 — B.S. Eeklo.

(113) Militiereregister 1896-1900 nr. B. 239 — S.A. Eeklo.

(114) Geboorteregister 1880 akte nr. 202 — B.S. Eeklo.

(115) Militiereregister 1896-1900 nr. B. 239 — S.A. Eeklo.

woonde met zijn huisgezin in 1930 volgens het bevolkingsregister te Eeklo in de «Statiestraat 64/66» ⁽¹¹⁷⁾. Hij † Eeklo, 1962 en zijn echtgenote † Eeklo, 1965. Ze liggen begraven op het kerkhof te Eeklo alwaar hun grafsteen volgend opschrift draagt :

RUSTPLAATS
VAN DE HEER
JULES VERMAST
1880 - 1962
EN DAME
ELISABETH STANDAERT
1894 - 1965

Hun kind :

- a) Maria Magdalena Elisabeth Edgarda Julia, * Eeklo, 11 september 1923 «ten huize der ouders heden, om kwart na vijf uur van den morgen Statiestraat» ⁽¹¹⁸⁾. Zij × Gent, 5 september 1946 met André Felix Philemon Van Hoorebeke, zn, v, Lucien Lambert Clement en Dionysia Alphonsina Joanna Hoste, * 12 februari 1919 «handelsbestuurder».

De rechtstreekse afstamming gaat nu verder met nr. 2. Alfred François Hyppolite Marie VERMAST en Maria Anna Josephina LIPPENS. Hij was nijveraer en woonde te Eeklo «Kerkstraat 24».

VII. VERMAST ALFRED FRANÇOIS HYPPOLITE MARIE :
* Eeklo, 8 april 1874 «ten huize van zynen vader heden om half drie ure van den morgen in de Brugschestraete» ⁽¹¹⁹⁾. Toen hij 20 jaar geworden was in 1894 moest hij gaan loten en trok het nummer 126. Hij woonde toen met zijn ouders te Eeklo in de «Statiestraat n° 62». Het beroep van zijn vader was «fabricant» en Alfred François VERMAST had «hooger onderwijs» genoten. De beslissing van de militieraad luidde : «goed voor den dienst» ⁽¹²⁰⁾. Hij † Eeklo, 19 juni 1942 «overleden te zijner woonst, Kerkstraat, den negentienden Juni om vijftien uur». De overlijdensaangifte werd gedaan door de zoon Joris Alfried Vermast «twee en dertig jaar, wonende Kerkstraat» en Hyppoliet Bruggeman «vier en dertig jaar, wonende Markt, handelaars» ⁽¹²¹⁾. Hij werd begraven te Eeklo op het kerkhof al-

(116) Geboorteregister 1894 akte nr. 293 — B.S. Eeklo.

(117) Bevolkingsregister 1930 boek 1 blad 88 — S.A. Eeklo.

(118) Geboorteregister 1923 akte nr. 174 — B.S. Eeklo.

(119) idem 1874 akte nr. 90 — B.S. Eeklo.

(120) Militieregister 1891-1895 nr. B. 238 — S.A. Eeklo.

(121) Overlijdensregister 1942 akte nr. 133 — B.S. Eeklo.

Alfred François Hyppolite VERMAST
(1874 - 1942)

Zooda's het den Heer behaagde, zoo is
het geschied. Zijn H. Naam weze ge-
zegend. (Job. I, 21.)

Gedenk in uwe gebeden de ziel van zaliger
Mijnheer

ALFRED VERMAST

Echtgenoot van wijlen Dame

MARIA LIPPENS,

geboren te Eekloo, 8 April 1874 en aldaar godvruchtig
in den Heer overleden, 19 Juni 1942.
gesterkt door de HH. Sacramenten.

Ik weet, o mijn God, dat het lijden van den tegen-
woordigen tijd niet kan vergeleken worden met de toe-
komstige heerlijkheid, die in ons geopenbaard zal wor-
den. Daarom heb ik in pijnlijke dagen Uw Heiligen
Naam aangeroepen en U in volle onderwerping en
berusting alles opgedragen.

God heeft mij niet gespaard, maar wond op wond
geslagen. Doch de Heer heeft zich mijner ontfemid. Hij
heeft mijn smart in vreugde veranderd.

Mijn teergeliefde kinderen, vaartwel! Gaarne was
ik nog wat bij u gebleven. De Heer heeft het anders
gewild. Doch weent niet over mij als over een doode.
Ik verlaat u nu wel, maar ik ga naar den Hemel bij
mama en zusterij. Daar wachten wij u over een korten
tijd om dan nooit meer te scheiden.

Aan allen mijn dank voor de vele en hartelijke zor-
gen aan mij gedaan. God loone u daarvoor. Ik zal het
Hem vragen voor Zijn troon.

Vaariwel allen! Uw aller goedheid en toewijding
vergeet ik niet. Ik blijf u allen dankbaar. Tot weerziens
in den Hemel!

Mijn Jezus, barmhartigheid! (300 dagen aflaat.)

Drukk. H. Steyaert, Statiestraat, 85.

Doodsprentje van
Alfred VERMAST

† 19-6-1942

Marie Anna Josephina LIPPENS
(1880 - 1919)

† Ter Zaliger Gedachtenis
VAN DAME

MARIA-ANNA-JOZEFINA LIPPENS

Echtgenoot van Mijnheer ALFRED VERMAST
geboren te Eekloo den 4 Februari 1880 en aldaar god-
vruchtig in den Heer ontslapen den 7 September 1919
versterkt door de rechten onzer Moeder de heilige Kerk

Deze diepbetreurde van af hare teederste jeugd geoe-
fond in de deugd (11 Mach. XV-12), was een goedaardige,
rechtzinnige en godvreezende jonge dochter (Job 1-7)

In den echt schitterde zij als een wijze, stille, on-
waarderebare huisvrouw (Ecl. XXV-15), die de vreugd
in van haren echtgenoot (Ecl. XXVI-2).

Zij was daarenboven eene allertederste moeder, die
in hare liefde voor hare kinderen deze voor haren God
niet uitsloot (H. Greg. Nanz)

Ook heeft zij, even als Gods ware vrienden, veel kwel-
lijken ondergaan, en is Hem getrouw gebleven (Judith
VIII-23) Daarom hopen wij, dat de Belooner van alle
goed haar reeds in zijne eeuwige woningen heeft opge-
nomen (Lukas XVI-9)

Mijn allerliefste Echtgenoot, Vader, Zuster en Schoon-
broeders: DANK; de Heer vergelde u al wat gij voor mij
gedaan hebt (1 Kon. XXV 20)

In gij, mijne duurzame Kinderen, vergeet de zuchten
uwer moeder niet (Ecl. VII-29); luistert naar uwen va-
der; dient den Heer in waarheid, zoekt wat Hem aan-
genaam is (XIV-10) en bidt voor mij (Esther IV-16)

Vaartwel! (Ad Ap. XV-29)

Mijn God en mijn Al! (50 dagen aflaat telkens)

Mijn Jezus, barmhartigheid! (100 dagen aflaat telkens)

Onze Lieve Vrouw van het Heilig Hart, bidt voor ons!
(100 dagen aflaat telkens)

De plechtige Lijkdienst gevolgd door de Begraving, tot
denwelke Ukiid, wordt uitgenoodigd, zal plaats hebben in
de Parochiale Kerk te Eekloo, Woensdag 10 September,
om 10 1/4 ure 's morgens. — De Vigiliën zullen gezongen
worden 's avonds te voren om 5 1/2 ure. — Een tweede
plechtige Lijkdienst zal plaats hebben in de Kerk der
Kruis Paters Minderbroeders, Donderdag 11 September,
om 9 uren. — De Metten 's avonds te voren om 6 uren.
De Dertigsten zullen gelezen worden in de Kerk der
Kruis Paters Minderbroeders te Eekloo.

Doodsprentje van
Marie Anna-Jozefina LIPPENS

† 7-9-1919

waar zich de sepulture der familie Vermast bevind, gelegen in de midden-gang links, aan de achterkant van het grote graf en draagt volgend opschrift :

HIER RUSTEN

ALFRED VERMAST

* 1874 † 1942

MARIA LIPPENS

* 1880 † 1919

EN HUNNE KINDEREN

JORIS

* 1910 † 1944

PAULA

* 1912 † 1942

Hij × Eeklo, 14 mei 1904 met Maria Josephina LIPPENS «zonder beroep» dr. v. Florentinus Edmund en Silvia Marie Wille (* Eeklo, 4 februari 1880 - † Eeklo, 7 september 1919). De get. waren : Edgard Hypolite Joseph Marie Vermast «oud eenendertig jaren, huidevetter, wonende te Eekloo, broeder van den echtgenoot», Henri Vermast, «oud drie en zestig jaren, huidevetter, wonende te Maldegem, oom van den echtgenoot», Polydoor Severinus Lippens, «oud acht en zestig jaren, zonder beroep, wonende te Gent, oom van de echtgenoot» en Jules Charles Lippens, «oud zestig jaren, nijveraars, wonende te Sint-Joos-ten-noode, neef van de echtgenoot» ⁽¹²²⁾. In 1900 woonde zij met haar vader en zuster bij mej. Franciska Lippens (zuster Polydoor) hunne tante en groot tante, Kerkstraat 22, in 1904 bij hun huwelijk woonden zij Kerkstraat n° 12 dan Kerkstraat 26 vanaf 1910 ⁽¹²³⁾. Als beroep staat «Meester-Huidevetters» vermeld ⁽¹²⁴⁾. In 1920 woonden zij nog steeds «Kerkstraat 26» en hadden twee dienstmeiden : Celina Maria De Smet (* St.-Laureins, 25 april 1907) en Irma Florentina Vernaet (* Lembeke, 10 september 1902) ⁽¹²⁵⁾.

In het bevolkingsregister van 1930 staat hij als «nijveraars» vermeld, woonde in de «Kerkstraat 24», Hun «dienstmeid» was nog steeds Celina Maria De Smet (* St.-Laureins, 25 april 1907) dr. v. Seraphien en Prudence De Kock wonende «Vlotweg 31, St.-Laureins» ⁽¹²⁶⁾.

Hun kinderen :

- 1) Aimé Marie Joseph, * Eeklo, 30 augustus 1905, ten huize der ouders Kerkstraat gisteren, om half één uur van den nacht». De get. bij de geboorteaangifte waren : René Pieter Theodore Vermast «oud zeven en vijftig jaren, schepene» en Aimé Aloïse Benoni De Raedt, «oud een

(122) Huwelijksregister 1904 akte nr. 46 — B.S. Eeklo.

(123) Bevolkingsregister 1900 blad 14 boek 1 — S.A. Eeklo.

(124) idem 1910 Boek 1 blad 71 — S.A. Eeklo.

(125) ibidem 1920 boek 1 blad 74 — S.A. Eeklo.

(126) ibidem 1930 boek 24 blad 4669 — S.A. Eeklo.

- en dertig jaren, stadssecretaris, beiden wonende Molenstraat» ⁽¹²⁷⁾. Hij was nijveraer van beroep en als soldaat milicien 1925 diende hij bij het 2de Geneeskundig korps. Hij × Oudenaarde met Marguerite Gevaert en woonde te Gent sedert 6 maart 1936 op de Britanjelaan 28.
- 2) Marie Louise Anna Sylvia Edgard, ° Eeklo, 17 september 1906 «ten huize der ouders Kerkstraat gisteren, om half één uur van den nacht». De get. bij de geboorteaangifte waren : Edgard Hyppolite Joseph Marie Vermast «oud drie en dertig jaren, huidevetter» en Aimé Aloïse Benoni De Raedt «oud twee en dertig jaren, stedelijken secretaris, beiden wonende Staliestraat» ⁽¹²⁸⁾. Zij × Eeklo, 1 september 1945 met de «juwelier» Leon Seraphien Alphons Minne (° Eeklo, 5 mei 1891) zn. v. Mauritsius en Stephanía Vanden Haute «Groote Markt 45». De get. waren : Hector Leon Elisa Minne, «vier en vijftig jaar, tandarts, wonende te Antwerpen, kozijn van den echtgenoot» en Hippoliet Jules Jozef Vermast, «zeven en zestig jaar, notaris, wonende te Maldegem, oom van de echtgenoot» ⁽¹²⁹⁾.
- 3) Joris Alfried Maria Hyppoliet Jozef, ° Eeklo, 24 februari 1910 «ten huize der ouders Kerkstraat eergisteren, om kwart na elfuur van den (nacht) zegge avond». De get. bij de geboorteaangifte waren : Edgard Hyppolite Joseph Marie Vermast «oud zes en dertig jaren, huidevetter, wonende Staliestraat» en Aimé Aloïse Benoni De Raedt «oud zes en dertig jaren, stedelijken secretaris, wonende Gentschensteenweg» ⁽¹³⁰⁾. Hij was «handelaar» van beroep en bleef ongehuwd. Hij † Eeklo, 24 december 1944 «te zijner woonst, Kerkstraat vier en twintig, den vier en twintigsten December om zeven uur». De overlijdensaangifte werd gedaan door : Achilles De Baets, «acht en twintig jaar, geneesheer, wonende Kerkstraat twintig» en Leon Minne, «drie en vijftig jaar, juwelier, wonende Groote Markt vijf en veertig» ⁽¹³¹⁾.
- 4) Paula Adela Sylvia Maria, ° Eeklo, 19 november 1912 «ten huize der ouders Kerkstraat eergisteren, om vier uur van den morgen». De get. bij de geboorteaangifte waren : Hyppolite Jules Joseph Marie Henri Vermast, «oud vier en dertig jaren, notaris, wonende te Assenede» en Eduardus Van Hoorebeke «oud negen en vijftig jaren, schrijver, wonende Kerkstraat» ⁽¹³²⁾. Zij † Gent, 24 januari 1942.

Wilfried STEEGHERS.

(127) Geboorteregister, 1905 akte nr. 272 — B.S. Eeklo.

(128) idem 1906 akte nr. 300 — B.S. Eeklo.

(129) Huwelijksregister 1945 akte nr. 89 — B.S. Eeklo.

(130) Geboorteregister 1910 akte nr. 66 — B.S. Eeklo.

(131) Overlijdensregister 1944 akte nr. 248 — B.S. Eeklo.

(132) Geboorteregister 1912 akte nr. 290 — B.S. Eeklo.

GEBRUIKTE TEKENS EN AFKORTINGEN

°	geboren te, op	=	gedoopt te, op
†	overleden te, op	(†)	doodgeboren
o	verloofd te, op	oo	ondertrouw te, op
x	gehuwd te, op	m	meter
get.	getuige(n)	p	peter
fs of zn. v.	zoon van	fa of dt. v.	dochter van

BIBLIOGRAFIE

1. — STEEGHIERS W., — De Staten van Goed van Eeklo (1527-1795). 3 delen 1972. Over «Vermast» aan blz. 198-278-333-335-373-389-415-421-422-428-430-476.
2. — HAMERLYNCK W., — INFORMATIES EN ENKWESTEN van Schepenbank EEKLO (1616-1795). EEKLO 1973. Over «VERMAST» aan blz. 6-30-33-34-35-37-41-45-52-58-65-90-92-112-129-149 ; «DERMAST» aan blz. 6.
3. — STEEGHIERS W., — De familie Minne te Eeklo. «Ons Meetjesland» Tijdschrift voor Heemschut, Volkskunde en Geschiedenis 6e Jaargang, nr. 3 — 1973 blz. 99-103.

UIT HET VROEGERE VOLKSLEVEN

EEN AKELIGE ONTDEKKING.

«Swoensdaechs den drieentwintichsten Juny XVIe ende eenentwintich, bij Matheeus van Bost, Bailliu, Jaspas de Dobbeleere ende Jan van Bevere fs Lucas, Schepenen vande prochie van Vinderhoute, anschaut ter presentie van diverssche bijstaenders het doode lichaem van zeker kindeken oudt thien zo twaelf daghen ghevonden int gheleet binnen de voorseyde prochie tusschen den meersch diemen heet den keersmakere ende den traghele van de nieuvaert ofte zuutleye bij eenen Charles de Kicrie filius Pieters, wonende te Mariakercke zo hij in handen van Schepenen voornt heeft verclaerst, in eenen eerdenen pot met asschen, dien hij met een schare stekende naer palinck in sticken heeft ghesteken, welck lichaem ghe-reserveert de beentkens gheheel verbrant was, ende het hoofdeken met-gaders het beekeneel gheheel open, zonder te connen zien ofte mercken hoe langhe tijd het zelve kindeken wesende een meysken int voorseyde gheleet zoude ghelegghen hebben, dan alleendelick bij presumptie dat het over de vier zo vijf daghen daer niet ghelegghen en heeft.»

Het stukje spreekt voldoende voor zichzelf, daarom hebben wij het in de originele spelling gelaten. Zoals u kan merken gebeurde de paling-vangst vroeger uitsluitend met de schaar.

Op het vermoorden van een pasgeboren kind stonden verschrikkelijke straffen : het was een hoge zeldzaamheid dat dit gebeurde.

Rijksarchief Gent, fonds Vinderhoute nr 99, 288r^o.

EEN NOODLOTTIGE ONTSNAPPING.

«Den lesten July XVIe tweentwintich bij Matheeus van Bost, Bailiu, Jaspas Dobbeleere, Roelant Lippens ende Jan van Bevere, Schepenen van de prochie van Vinderhoute, anschaut het doode lichaem van Pieter Ritsaert fs Pieters, den welcken Pieter, ghevanghen wesende van weghen ende up tervolch van Heindrick vander Houven, officier vander Ouder-

burch van Ghendt, ende ghebonden, gheleet hij vier soldaten ten dienste van mijne heeren Bailliu ende Mannen van Leene vander Ouderburch voort, naer de voors. Stede van Ghendt, heeft hij Pieter hem laten vallen int watere vande Nieuwaert ofte zuutleye tusschen den Bierstal ende het Rabot van Zoetemoeye, zwenmende over rugghe tot thalfven van de voors. Leye, dwelck de voorn. soldaten ziende, hebben hem inde absentie van den den voorn. vander Houven gheschoten ende gheraect zo dat hij ten gronde ghezoncken es, die corts daernaer ghevischt ende ghevonden es gheweest, hebbende een scheute achter in zynen necke tusschen beede zyn schauwerbladeren, die vooren uute ghecomen es anden herteput. Actum ut supra.»

Een poging tot ontsnappen werd blijkbaar niet als een grapje beschouwd!

Rijksarchief Gent, fonds Vinderhoute nr 99, 314v°.

EEN KITTELORIGE BUURMAN.

Het moet zijn dat het niet al te best boterde tussen de weduwe van Adriaan de Dobbelaere en Gabriel de Baets, buurlieden te Vinderhoute.

Mogelijks had laatstgenoemde een slechte nacht doorgemaakt. In elk geval stond Gabriel de Baets op 28 augustus 1610 te 6 u. in de morgen reeds op de hofstede van de weduwe Adriaan de Dobbelaere, «ende aldaer hooghe ende overluut ten aanhooren van diverssche persoonen zeggende roupen dat zou heesscherigghe was eene croingne Luteriaensche hoere met vele andere enorme iniurien, ende daernede niet te vreden wesende was ghecommen met eene spa ende hooghe ende overluut ghe-ropen dat hijt aldaer van onder tot boven zoude worpen ende rijden». Ondertussen walste hij de rijpende tarwe plat en maakte putten op het erf.

In een periode en in een streek met nog verscheidene heimelijke protestantse kernen, woog de beschuldiging van «Luteriaensche hoere» zeer zwaar door.

Gabriel de Baets werd voor deze feiten veroordeeld «te compareren alhier in opene ghebannen vierschaere in zyn lijnwaet met eene tortse van vier ponden was in zijne handen, vallende up beede zijne knyen God van Hemelijcke heere ende wet ende de heesscherigghe verghevenesse te bidden van zijne voorseyde mesdaet zeggende hooghe ende overluut dat hij tvoorseyde faictelick slechten van berme ende delfven inde voors. hofstede met quade cause ghedaen hadde ende dat hij al tzelve zoude stellen in zynen eersten staet, ende voorts dat hij de heesscherighe met quader

causen gheinjuriert hadde ende dat hem tzelve hertelicken leedt was, met interdictie van ghelijckne niet meer te doene nochte tatteren».

Daarenboven wordt hij veroordeeld tot een boete van 60 lb. par. ; ten profijte van de heer, 50 lb par. tot herstel van de kerk van Vinderhoute en 30 lb par. ten profijte van de Armendis.

Dit vonnis wordt in beroep bevestigd op 29 november 1612.

Rijksarchief Gent, fonds Vinderhoute nr 99, 72r°.

ONGEORLOOFDE «VLEESLIJKE CONVERSATIES».

Hans Caster, jonggezel en «pelthier van zijnen stijle wonnende binnen der Stede van Ghendt» werd op 26 juni 1612 gevangen gehouden op het hof van de Heer van Vinderhoute, «omme dat hij buyten huwelicken state hem vervoordert zoude hebben vleesschelicke conversatie te nemene met Maegdaleene Groenyncx fa Thomas zoo dat zou hij hem bevrucht zoude gheweest zijn».

In afwachting van het onderzoek werd hij geslaakt uit de gevangenis, maar hij diende zich ter beschikking te houden van de plaatselijke gerechtsdienaars.

Lieven van Driessche kwam er voor hetzelfde feit, niet zo goed van af. Hij werd gevangen genomen «ter cauzen dat deselve hem zoo verre vergetende te valle ghebracht hadde Cathelijne de Rue ende met haer vleesschelicke conversatie ghenomen, zoo dat hij bij haer gheprocreert hadde eene Jonghe dochtere, niet lydelick zonder condigne punitie in exemple van andere, concluderende daer uyte ten fijne dat den zelve verweerdere ghecondempneert zoude worden alhier In ghebannen vierschaere, God ende Justitie vergeffenesse te bidden van zijn voorzeyde mesdaet ende zegghen dat hem die leet was.»

Daarenboven werd hij veroordeeld tot een boete van 50 lb. par. ten bate van de heer.

Arent Arents fs Jan werd eveneens gevangen genomen, maar daarna in voorlopige vrijheid gesteld «omme dat hij wezende een oudt ghehuwet man hem vervoordert zoude hebben vleesschelicke conversatie te nemen met Lievine sVlieghers fa Joos zijne dienstbode zoo dat zou hij hem zoude bevrucht zijn met kinde», ofte de geschiedenis van een oude bok, die ook nog een groen blaadje lustte.

Deze uitspraak gebeurde op 12 juni 1613.

Rijksarchief Gent, fonds Vinderhoute nr 99, 45r°, 45v° en 72v°.

EEN TESTAMENT.

«Kennelick zij allen lieden dat Adriaen de Munck fs Daniels, commen ende ghecompareert es in persooene voor Meyere ende Schepenen vander heerlicheide ende Vierschaere van Meerendre met dattertoebehoort, de welcke verclaersde dat hij consideratie nemende up den goeden ende ghetrautwen dienst hem ghedaen bij Maeyken Vriendts filia Jooris, den tijd van elf Jaren ofte daer ontrent ende haer daer af luttel gherecompenseert, dat hij tselve Maeyken alhier present ende accepterende in recompense ende remuneratie vanden zelve dient ghestelt ende ghejont heeft ende bij desen stellende ende jonnende es naer zijn doot ende bij vorme van testamente ende uutersten wille vooren nute te hebbene van de eerste ende ghereetste goedinghen die hij comparant achterdaeten zal de somme van twee hondert guldenen eens in zulcken ghevalueerden ghelde als dan cours ende ganck hebben zal binnen Ghendt, metgaders noch zijn beste bedde ende eene schoone coetse ghestoffeert met twee paer slapelakens, oorcussens, flauwijnen ende een paer schoone saergen daer toe dienende. Renunciierende hij comparant van alie rechten die hem hier Jeghens zouden moghen te bate commen, Ende met expresse conditie indien de beghifte der weerelt overlede voor hem donateur, dat in zulcken ghevalle dese ghifte zal smelten ende extinct zijn, zonder dat haere hoirs daer an jot zullen moghen profficeren. Aldus ghedaen ende wettelick ghepasseert present Gillis van Hulle, Meyere, Willem Manout ende Jan de Costere over hemlieden ende huerlieder medeghezellen schepenen van de voorseyde heerlicheide ende vierschaere up den dertichsten decembris zeshien hondert elfve.»

Merendree kende dus reeds in 1611 dankbare werkgevers.

Rijksarchief Gent, fonds Merendree, nr 105, 108r°.

VERDREVEN DOOR DE VRIJBUITERS.

«Allen die ghenen die dese presente zullen zien ofte hooren lesen, Bailliu, Schaut ende Scepen vander heerlicheide Vierscaere ende Vooghdie van Everghem met datter toebehoort, Doen te wetene dat voor ons commen ende ghecompareert zijn in propren persooene, Lievin van de Velde, temmerman, Jan de Neetezone ende Marten Wauters, de welcke verclaersden ende verclaersen bij desen op eedt ende Mannewaerheyt afgebroken thebbene zeker huus ghestaen hebbende binnen der prochie van Sledinghen daerment heet Inde Moerkens wijlent toebehoort hebbende aen Jacob de Wispeleere, twelcke gheheel gheruineert lagh mids dat de plaetse niet wel

beganghelicken ende noch min bewonelicken es, duer het toedoen vanden Vrijbuters vianden van zijne Majesteyts ondersaten, zoo dat int zelve quartier alsnoch niemant en woondt, nochte tzijdert den Jaere xv^e dryentachtentich ghewoont en heeft. In zulcker wijs dat de zelve huusinghen bet hebben ghedient gheweert te zijne dan te laeten staene, Verclaerende voorts heml. kennelick te wesen dat Jacob de Joncheere, gheseyt Bellemakere van den zelve huusen heeft doen haelen diverssche materialen ende die gheemployeert tzijnen oirboire, tzelve zoo gheschiet zijnde als beter ghedaen dan ghelaeten, duerdien die op niet zouden ghecommen hebben mids datmen de schuerdueren, partie van den zolders ende anderssins als dueren ende veinsteren afstreckende ende Weghdraghende was, verclarende boven dien de materialen bijden zelve Joncheere ghedaen weren van de voorn. hofstede in het Jaer xv^e vijftentachtentich zoo daeromtrent ten ander hooghsten maer weerdich en waeren zess ponden gr. Vlaems, als heml. attestanten tselve wel kennelic wesende duerdien zijlieden de voorn. materialen op selfs Joncheers hofstede ter Cluusen verwrocht ende vertimmeren hebben, die naderhant oock bij toedoene van tpassaige van zijne Majesteyts soldaten verbrandt ende op niet ghecommen zijn.

Aldus verclaert gheattesteert ende ghepasseert voor Joncheer Loys Beths, Bailliu, Lieven van Melle, Schaut, metgaders Jooris Goethals fs Andries, Jan Goethals fs Zeghers, Zegher Neyt ende heurl. medeghesellen, Scepenen van de voors. heerlichede den xxen in meye xv^e Eenentneghentich.»

Bedoelde ontoegankelijke plaats lag op het einde van Volpenswege, grens met Oosteeklo en is nog steeds verlaten.

In deze streek lag het hoogtepunt van de strooptochten der Vrijbuiters tussen 1584 en 1595.

Rijksarchief Gent, fonds Evergem nr 576, f° 101r°.

BEWIJS VAN GOED GEDRAG EN ZEDEN IN 1593.

«Ute dien Redene bewijst ende Recht requireert datmen alle warachtighe zaecten attestere, zonderlinghe dies verzocht zijnde, zoo eyst dat wij Bailliu, Schaut ende Scepenen van de heerlichede ende Graefschape van Everghem met datter toebehoort, verclaeren ende certifieren bij desen eenen yghelicken voor Warachtich, dat Lievin Stockman fs Jans, Jonckman oudt ontrent vijftien ofte zeshien Jaeren, ingeboren der prochie van Everghem goed oprecht ende ghetauwe es, van goede qualiteyt name ende fame, altijts ghehouden gheinstruert ende ghecouvriert inde Heylighe

Catholicke Roomssche Religie bijden voorn. Jan Stockman zijne vadere, inzetene pachtere der voors. prochie, wesende een eerlick ende ghequalifieerde persoon overzulcx sichtent der reductie der stede van Ghendt ghedient hebbende voor Scepenen deser heerlichede, ende ooc als kerkmeester der vors. prochie, van welcken wij ten verzoucke van den voorn. Stockman hebben ghedaen expedieren dese presente attestatie, met belofte van tselve alomme voor warachtich te houden staene daert behooren ende van noode wesen zal. In kennissen hebben wij hieraen doen hanghen den zeghele vanden voors. Scependomme daeraf wij useren ende bijden Secretaris van de voors. heerlichede ghedaen onderteekenen den xxix en in Novembre xv^e dryentneghentich.»

Na de val van Gent werd in de Zuidelyke Nederlanden de katholieke godsdienst definitief geconsolideerd. Vandaar het groot belang dat men hechte aan de rechtgelovigheid. De jongeman in kwestie is van onbesproken, katholieke en rechtgelovige ouders. Het attest weidt meer uit over de vader dan over de eigenlijke persoon in kwestie.

Rijksarchief Gent, fonds Evergem nr 576, 1778°.

EEN ONBILLIKE VEROORDELING.

Op 25 mei en op 20 juni 1601 werden voor de vierschaar van Evergem respectievelijk Janneken Maelfaictz, dochter van Lucas en Laureins France, zoon van Frans, oud 55 jaar, die zich samen schuldig gemaakt hadden aan buitenechtelijke betrekkingen, veroordeeld.

Janneken moet voor haar straf «God van Hemelrijcke ende Scepenen uut den naem van Justitie om verghiffenisse bidden up beede knyen met eene onghebrende wassen keersse van eenen ponde... ende die te draghen tot inde kercke ende aldaer te laten ten dienste van den H. Sacramente.» Zij wordt daarenboven 5 jaar verbannen uit het Graafschap Evergem en veroordeeld tot de proceskosten.

Een zeer zware straf.

Haar partner, een gehuwd man van 55 jaar, met een heel wat zwaarder zondenregister, komt er heel wat makkelijker vanaf .

In het vonnis staat te lezen dat hij zich vervoorderd had binnen huwelijk «vleeschelicke conversatie te nemen met Janneken Maelfaictz, jonghe dochter zo zij zeght». Dat was gebeurd in zijn eigen huis en elders «ten diverschen stonden».

Maar dat was nog niet alles. Hij had «boven dien te doene ghehadt ende vleeschelick bekent... zekere vrouwe persoon haer gheneerende in

sulffer te vercoopen binnen der Stede van Ghendt neffens de swerte cuype, ten huusse van Joos de Vadders taverne houdende».

Toen hij hiervoor in de gevangenis vertoefde, kwam diezelfde vrouw hem beschuldigen dat hij haar verkracht had.

De man wilde zich blijkbaar niet beteren, want binnen het jaar had hij nog betrekkingen met twee andere ongehuwde vrouwen.

Voor dergelijke feiten was hij trouwens tevoren reeds veroordeeld op 9 april 1595 voor het Geestelijk hof en op 2 december 1595 door de Schepenen van de Keure te Gent.

Hoewel wij hier met een echte recidivist te doen hebben, menen de schepenen van Evergem als verzachtende omstandigheden te kunnen laten gelden de vergiffenis, die zijn wettelijke huisvrouw hem verleent en zijn eigen groot berouw over de hem tenlaste gelegde feiten.

Laureins France zal dientengevolge in wettelijk gebannen vierschaar verschijnen in zijn lijnwaad, blootshoofds en barrevoets «met eene tortse van vier ponden wasse». Achteraf zal hij die waskaars tussen twee missen in, naar de kerk van Evergem dragen, vervolgens zal hij aanwezig blijven in de mis, op zijn kosten te celebreren.

Ten profijte van de kerk zal hij een som schenken van 400 gulden en nog eens 50 gulden voor de plaatselijke heer (bisschop van Gent). Het wordt hem natuurlijk ten strengste ontzegd «niet meer vleesschelicke conversaties te nemen met andere vrouwen oft vrouwe personen dan de uwe» en hij wordt eveneens veroordeeld tot de proceskosten.

Hier geen sprake van verbanning, hoewel de feiten veel zwaarder doorwogen.

Rijksarchief Gent, fonds Evergem nr 576, 558v^o en 559r^o.

A. DE VOS.

DE OPSTANDIGE HOUDING VAN GENT
TIJDENS DE REGERING VAN KEIZER KAREL V
(1515-1540)

De regering van keizer Karel (1515-1555) is voor Vlaanderen een betrekkelijk rustige periode geweest. Het gewest werd weinig geteisterd door oorlogsgeweld of burgerwisten. Over het algemeen ook namen de wethouders en de bevolking een loyale houding tegenover de landsheer en de landvoogdes aan. Dit kan o.i. afgeleid worden uit het relatief gemak waarmee de overheid beden ⁽¹⁾ loskreeg. Ongetwijfeld stelden de Staten ⁽²⁾ voor de regering vaak zeer hinderlijke voorwaarden op het punt

---

(1) De beden waren de bedragen die de Staten van Vlaanderen (zie n. 2) geregeld ter beschikking van de landsheer (in casu keizer Karel V) stelden. De beden, die altijd gevraagd werden door of namens de landsheer — vandaar trouwens hun naam —, werden tot 1543 omgeslagen over de steden en kasselrijen. Waar de steden hun aandeel uit de stadskas putten, sloegen de kasselrijbesturen het verder om over de dorpen van hun ressort. Die dubbele omslag geschiedde volgens een vaste schaal, die de naam *transport* droeg. Slechts zeer zelden werd de transport aangepast aan de fiskale draagkracht van de steden, kasselrijen en dorpen. Onder keizer Karel V had er een herziening van de transport plaats in 1517-1518. Binnen de dorpen werd het bede-aandeel dan verder verdeeld over de inwoners. Die verdeling heette *pointinghe* (of ook *zettinghe* of ook nog *pointinghe ende zettinghe*) en geschiedde in verhouding tot het vermogen van de dorpsbewoners. Naast dit repartitiesysteem verschenen in 1543 de zgn. «nieuwe middelen». Hierbij werd de bede niet meer omgeslagen maar werd ze betaald bij middel van aksijnzen — *imposten* — en direkte belastingen — de zgn. tiende, twintigste, vijftigste of honderdste penningen —, die de Staten van Vlaanderen over heel het graafschap hieven. Aan heel het bedensysteem ten tijde van keizer Karel V wijdden we twee uitvoerige studies, getiteld *De beden in het graafschap Vlaanderen tijdens de regering van keizer Karel V* (ter perse in *Standen en Landen*) en *De invoering van de «nieuwe middelen» in Vlaanderen tijdens de regering van keizer Karel V* (te verschijnen in het *Belgisch Tijdschrift voor Filologie en Geschiedenis*).

(2) In alle Nederlandse gewesten bestonden de Staten uit vertegenwoordigers van de geestelijkheid (eerste stand), de adel (tweede stand) en de zgn. derde stand. Tijdens de regering van keizer Karel V verschenen de vertegenwoordigers van de geestelijkheid en de adel in Vlaanderen zelden of nooit op de vergaderingen waar over beden beraadslaagd werd. De bede was er dus een aangelegenheid voor de derde stand.

van het gebruik en het beheer van de beden, remden ze de bedekonsenten door hun voortdurend hengelen naar voorafgaande beloften inzake *gracies* ⁽³⁾ en aanvaardden ze eerst helemaal niet, en vanaf 1543 eerder schoorvoetend, de voorgestelde «nieuwe middelen». Soms ook toonden de Leden, als spreekbuis van de bevolking, hun slecht humeur over de oorlogen van de keizer, die hoewel ze gewoonlijk voorgesteld werden als defensieve oorlogen, toch niet altijd op de eerste plaats gevoerd werden voor de belangen van de Nederlanden. Toch kwam het zelden of nooit tot een principiële afwijzing van de bede. De bedeakkoorden kwamen m.a.w. soms moeilijk en traag tot stand, maar ze kwamen niettemin tot stand. Wanneer het gevaar voor een Franse invasie werkelijk acuut was kon een bedekonsent verrassend vlug tot stand komen. Geprikkeld door geldnood liet de landvoogdes zich in haar brieven niet zelden pessimistisch uit over de onwil van de Staten. Toch konden wij uit de verslagen van de Ledenvergaderingen geenszins een indruk van doelbewuste tegenwerking opdoen. De Staten betaalden nog altijd liever zware beden dan onderworpen te

---

die bestond uit vertegenwoordigers van de Vlaamse steden en kasselrijen. Ook hier legde niet iedere gemeenschap hetzelfde gewicht in de schaal. Gent, Brugge, Ieper en het Brugse Vrije verdeelden sinds het midden van de XIVde eeuw de leiding van het graafschap onder elkaar. Ieder Lid had een stuk van het graafschap — een kwartier — binnen zijn invloedsfeer weten te betrekken. Vooral in het Gents kwartier was de druk van de hoofdplaats zeer groot. De hegemonie van de Vier Leden over de andere steden en kasselrijen — de zgn. subalternen — kwam o.m. tot uiting in de Statenvergaderingen. Voor het aanhoren van de bedeverzoeken stonden alle steden en kasselrijen op gelijke voet. Op het punt van het toestaan van de beden daarentegen konden de subalternen alleen niet bindende adviezen uitbrengen terwijl de Vier Leden de uiteindelijke beslissing troffen. In de praktijk kan men derhalve zeggen dat de beden door de Vier Leden toegestaan werden. Ook de verdere afhandeling van alle kwesties i.v.m. de beden bleef eksklusief in handen van de Leden.

- (3) *Gracies* waren verminderingen van het aandeel in de beden, die de landsheer geregeld aan steden, kasselrijen en dorpen moest toestaan omdat ze wegens hun economische achteruitgang of een natuurramp niet meer in staat waren hun volle bijdrage te betalen. Die *gracies* werden hoofdzakelijk toegestaan aan de steden, vooral aan Gent, Brugge en Ieper. Deze drie steden kregen doorgaans meer dan 80 % van hun aandeel kwijtscholden. Soms hoefden ze helemaal niets te betalen. Krachtens het toen algemeen geldend principe *Le solvans ne paye pas pour l'insolvans* kon de *gracie*, verleend aan een gemeenschap, niet verhaald worden op de andere, zodat elke *gracie* een verlies betekende voor de schatkist. Voor de regering waren die verminderingen van de bede-aandelen dan ook zeer hinderlijk, temeer daar de Vier Leden vaak hun bedekonsenten ervan afhankelijk maakten. De *gracies* vormden een van de redenen waarom de regering van keizer Karel V meer en meer aandrong op het betalen van de beden met aksijnzen en penningheffingen.

worden aan de Franse koning, die in de proposities ⁽⁴⁾ vaak voorgesteld werd als een onderdrukker van de individuele en kollektieve vrijheden. En vaak betoogden ze in hun akte van presentatie ⁽⁵⁾ dat de armoede wel groot was en de bedenlast zwaar, maar dat ze niettemin welwillend de gevraagde beden toestonden wegens de urgente geldnood van de regering en het groot gevaar waarin het land zich bevond. In elk geval waren de Staten van Vlaanderen tijdens de regering van keizer Karel veel gewilliger dan die van Brabant ⁽⁶⁾.

Voorzeker hebben de hoge raadsheden, vooral de stadhouder van Vlaanderen ⁽⁷⁾, die bij elk bedeverzoek de Staten tot het konsent moesten bewegen uitstekend hun taak vervuld. Zij speelden trouwens evenveel de rol van bemiddelaars als die van regeringskommissarissen daar zij er de

---

(4) De propositie was het met redenen omklede bedeverzoek vanwege de regering aan de Staten.

(5) De akte van presentatie was de akte waarbij de Staten de gevraagde bede onder bepaalde voorwaarden toestonden. Vaak boden de Staten een lager, dan het gevraagde, bedrag aan. De voorwaarden, door de Staten gesteld, hadden meestal betrekking op de bede zelf, o.m. op de bestemming en het beheer ervan, maar konden ook economische maatregelen ten gunste van het graafschap betreffen. Na soms lange discussies kwam er een akkoord tot stand tussen de Staten en de regering en vaardigde deze laatste een akte van acceptatie uit waarin de landsheer, of in zijn naam de landvoogdes, het bede-aanbod met de daaraan verbonden voorwaarden aanvaardde.

(6) *J'ai proposé par aduis de conseil de commencer a demander nouvel ayde en Flandres pour ce que je le tiens le plus conduisible et que y avoir obtenu je l'obtiendray plus facilement des autres pays* (Algemeen Rijksarchief (voortaan afgekort als ARA), Audientie (voortaan afgekort als Aud.), 35, p. 182-183 : uit een brief van Margareta van Oostenrijk aan de keizer, 21 febr. 1524). — *Couls de Flandres qui ont accoustume estre les plus prestz et souloyent furnir à la gerde des frontieres dudit pays et d'Artois* (ibidem, p. 251-252 : uit een brief van dezelfde aan dezelfde, 31 dec. 1524). Zie ook A. HENNE, *Histoire du règne de Charles-Quint en Belgique*, Brussel-Leipzig, 1858-1860, IV, 1859, p. 29-31.

(7) De stadhouder was de provinciale gouverneur of bestendige vertegenwoordiger van de landsheer in het graafschap. Hij werd ook kapitein-generaal genoemd omdat hij o.m. bevelvoerder was van de troepen in het gewest. Op 12 juli 1517 volgde Jaak van Luxemburg, graaf van Gavere, heer van Fiennes, zijn vader, Jaak, op als gouverneur van Vlaanderen. Hij oefende die funktie uit tot zijn overlijden op 22 juli 1532. Het stadhouderschap van Vlaanderen bleef vakant tot keizer Karel V op 27 december 1540 Adriaan van Croy, graaf van Roeulx benoemde. Die Adriaan was al sinds 1524 gouverneur van Artois. Adriaan van Croy bleef stadhouder van Vlaanderen en Artois tot zijn dood in 1553 (M. BAELDE, *De Collaterale Raden onder Karel V en Filips II (1531-1578). Bijdrage tot de geschiedenis van de centrale instellingen in de zestiende eeuw*, Brussel, Koninklijke Academie voor Wetenschappen, Letteren en Schone Kunsten van België, 1965, p. 250, 279. — A. HENNE, op. cit., VII p. 110).

landvoogdes vaak toe overhaalden om bepaalde voorwaarden o.m. de *gracies*, aan te nemen of van bepaalde eisen af te zien ⁽⁸⁾. Uiteraard werd een of ander bedekonsent ook bevorderd door de gunsten die de landvoogdes soms beloofde aan invloedrijke leden van de magistraat om hen ertoe aan te zetten hun kollega's in het schepenkollege of de raad ⁽⁹⁾ gunstig te beïnvloeden ⁽¹⁰⁾. Maar zonder de elementaire loyauteit van de lokale bewindvoerders t.o.v. het vorstelijk gezag zouden onderhandelings-talent en steekpenningen weinig uitgehaald hebben.

Een lid, met name Gent, viel vóór 1540 bepaald uit de toon.

Tussen die stad en de regering heerste er een koude oorlog, waarvan de grondoorzaken, zoals bekend, te zoeken zijn in de voortdurende achteruitgang van de welvaart (verval van de draperie), in de beknotting door de landsheren van de politieke en gerechtelijke invloed van de stad over een deel van het graafschap en tenslotte in de starre sociale structuur van de stedelijke bestuursinstanties waarin de konservatieve bezittende

---

(8) Uit de korrespondentie van de graaf van Roeulx (zie vorige n.) met de landvoogdes (ARA, Aud., 119) blijkt duidelijk zijn rol als bemiddelaar tussen de Leden en de regering. Zie b.v. ook de briefwisseling tussen enerzijds de stadhouder en verscheidene andere raadsheren en anderzijds de landvoogdes en de keizer tijdens de jaren 1537-1542 bij L.P. GACHARD, *Relation des troubles de Gand sous Charles-Quint, par un anonyme, suivie de trois cent trente documents inédits sur cet événement*, Brussel, Koninklijke Commissie voor Geschiedenis, 1846, *passim*. In het voorjaar van 1530 gingen de Staten van Vlaanderen gewillig in op het voorstel van de heer van Izegem om aan de stadhouder 24.000 lb. te schenken als blijk van dank voor de bewezen diensten tijdens de voorbije oorlog en bij het tot standkomen van de vrede van Kamerijk (Rijksarchief Brugge (voortaan afgekort als RAB), Registers van het Vrije (voortaan afgekort als Reg. Vrije), 23. f° 179v°, 180v°-182, 187). Die schenking bewijst wel dat men de diensten van de gouverneur waardeerde... en dat men van hem nog veel andere diensten verwachtte. In 1546 schonken de Vier Leden andermaal een bedrag aan de stadhouder. Het bedroeg 20.000 lb. In tegenstelling met het hoger genoemd bedrag werd het niet omgeslagen maar uit de in 1543 ingevoerde *imposten* betaald (Stadsarchief Gent (voortaan afgekort als SAG), Register II, f° 379-379v°; reeks 121, register 2, f° 123v°-124).

(9) Zowel bij de subalternen als bij de Vier Leden legde elk schepenkollege het bedeverzoek voor aan de raad, die in laatste instantie de bede aannam of verwierp. Zoals nu waren de schepenkolleges slechts de uitvoerende organen van de stads- of kasselrijraden.

(10) *Que madame aussi pour la conduite des aydes et autres affaires de l'empereur en divers pays et induire et amener les gens des loix et principaulx des bonnes villes a consentir a ses demandes elle leur ait a la fois donné espoir et a aucuns a elle promis de leur pourveoir de quelque benefice pour leur enfans a quoy elle n'a moyen de satisfaire s'il ne vient de sa mageste...* (ARA, Aud., 69, f° 13-13v°: uit een instructie van Margareta van Oostenrijk voor Willem des Batres die naar keizer Karel trekt, 5 juni 1525).

patriciërsklasse de overhand had, dit tot ongenoegen van de leden van de ambachten en nog meer van de onbeschermden en nergens vertegenwoordigde proletariërs ⁽¹¹⁾. Onder druk van onderuit, eerst van de armoede lijdende kleine man op de neringen, dan van de neringen op de burgerij en uiteindelijk van die twee groepen op de magistraat, werden beden geweigerd. Eenmaal evenwel dat de stedelijke overheid overspoeld geraakte door het hongerend gepeupel — in alle tijden bereid tot oproer — kwam het tot excessen zoals in 1539. *Commencée au nom des financiers, elle finit, het Gense oproer s'acheva en insurrection de prolétaires* merkt Pirenne zeer terecht op ⁽¹²⁾. Anderzijds was het ook zo dat heel de Gentse gemeenschap, zowel de burgerij als het gewone volk, nog vol rancune stak tegen de vrede van Cadzand (jaar 1492), die aartshertog Karel bij zijn blijde intrede in 1515 bevestigd had alhoewel, of misschien juist omdat, ze weer in onbruik aan het geraken was. Zoals Pirenne zegt, herleidde de vrede van Cadzand, die op haar beurt eigenlijk de vernieuwing van het vernederend verdrag van Gavere (jaar 1455) betekende, Gent van een staat in de staat tot een gewone stad in de staat ⁽¹³⁾. Naast allerlei maatregelen m.b.t. het bestuur van de ambachten en de stad zelf, die zeker niet in een democratische richting gingen, werd aan de Gentse schepenen alle jurisdictie buiten het schependom ontnomen ⁽¹⁴⁾. Dit betekende impliciet ook het einde van de politieke hegemonie van Gent over het Gentse kwartier.

(11) V. FRIS, *Histoire de Gand depuis les origines jusqu'en 1913*, tweede uitgave, Gent, 1930, p. 157-159. — H. PIRENNE, *Histoire de Belgique*, III, derde uitgave, 1923, p. 117-121. — J. CRAEYBECKX, in *Algemene Geschiedenis der Nederlanden*, IV, p. 57-61 en 104.

(12) H. PIRENNE, *op. cit.*, III, p. 120.

(13) *Id.*, *op. cit.*, III, p. 54. De tekst van de vrede van Cadzand vindt men o.m. bij L.P. GACHARD, *op. cit.*, p. LXXI-LXXVIII.

(14) Een uitzondering werd gemaakt voor schuldvorderingen van Gentse inwoners t.o.v. pachters of andere debiteurs, verblijvend in het Gents kwartier, buiten de geprivilegieerde steden. Artikel 63 van de Karolijnse Koncessie (zie verder) beknopte ook nog fel dit recht van *indaghinghe* (L.P. GACHARD, *op. cit.*, p. 148). Zie ook n. 119. Dat die Gentse jurisdictie over het Gents kwartier voor 1492 soms ver gegaan was blijkt uit het feit dat de schepenen van Gent allerlei fiscale geschillen berecht hadden. In 1480 b.v. deden ze uitspraak in een geschil tussen de stad en de kasselrij Kortrijk inzake de zetting ten laste van de Kortrijkse poorters die goederen in de kasselrij exploiteerden (Rijksarchief Kortrijk, Oud Stadsarchief Kortrijk, Perkamenten Privilegeboek, f° 135). In het proces tussen Filips vander Gracht (eiser) contra de zettters van Wassene, ca. 1500 voor de Raad van Vlaanderen gevoerd, voerden de verweerders o.m. aan dat de Gentse schepenen zich die zaak vroeger aangetrokken hadden en hen in het gelijk gesteld. Daartegen argumenteerde de eiser dat *die van Ghend by diversche paisen de kennesse ghenomen es van pointinghe ende settinghe ende bysondere noch in den laesten pais van Kaisant* (Rijksarchief Gent, Raad van Vlaanderen, 8.691, f° 6).

Gent had o.m. niet langer meer het recht om zijn beslissingen i.v.m. de gevraagde beden aan zijn kwartier op te dringen en nog minder om de steden en kasselrijen in dit gebied te verbieden hun aandeel te betalen als de stad de bede geweigerd had.

Rond dit laatste punt, dat voor Gent blijkbaar een prestigezaak was, heeft onder keizer Karel een groot deel van het geschil tussen de regering en de stad gedraaid. Waar Brugge, Ieper en het Vrije in die periode, buiten de inning van de in 1543 ingevoerde nieuwe middelen, weinig te maken hadden met hun kwartier ⁽¹⁵⁾ en er zeker geen druk op uitoefenden inzake bedekonsenten, was het eerste Lid van Vlaanderen, ondanks de vrede van Cadzand, die hierover misschien te weinig expliciet geweest was, er voortdurend op uit om zijn mening op te dringen aan de steden en kasselrijen van zijn ressort ⁽¹⁶⁾ en vooral om ze te overhalen de bede te weigeren en ook niet te betalen, zelfs niet onder overheidsdwang, als de hoofdstad ze ontzegd had.

---

(15) We vonden daarvan in elk geval zeer weinig sporen in de geraadpleegde bronnen. De kontakten beperkten zich dan nog in hoofdzaak tot louter administratieve aangelegenheden als het doorsturen van een propositie of het verstrekken van mededelingen nopens de Statenvergaderingen (ARA, Rekenkamer (voortaan afgekort als RK), 43.229, f° 20v°, 37v°, 38, 40v°, 42 : 44.324, f° 23v°). In 1542-1543 zien we wel de kasselrij Veurne soms inlichtingen vragen aan het kollege van het Vrije over de wijze waarop dit distrikt de gevraagde bede zou opbrengen (ARA, RK, 43.235, f° 23v°-24 : 43.236, f° 19. — RAB, Reg. Vrije, 24, f° 8). In december 1521 nodigde de stad Ieper de kasselrijen van haar kwartier (nl. de kasselrijen Ieper, Belle, Kassel en Waasten) uit om te beraadslagen over het lot van Doornik en de defensie van Vlaanderen en om terzake voorstellen te formuleren die door de Vier Leden aan de keizer voorgelegd zouden worden. Genoemde kasselrijen delibereerden ook onderling over het Iepers voorstel (ARA, RK, 44.326, f° 36-36v°). Nochtans waren dergelijke besprekingen in het kader van het Iepers kwartier uitzonderlijk. Ze werden veeleer gevoerd in de vergaderingen van de zeven kasselrijen van het Westkwartier (nl. de kasselrijen Ieper, Veurne, Belle, Kassel, Sint-Winoksbergen, Broekburg en Waasten). Hoe hecht de band was tussen laatstgenoemde distrikten blijkt o.m. uit het feit dat zij in juni 1543 samen overleg pleegden over de inning en betaling van de, enkele maanden voorheen ingevoerde, tiende penningen en dienaangaande een gezamenlijke deputatie stuurden naar de commissen van de Leden, belast met de inning van die nieuwe — impopulaire — belastingen (ARA, RK, 43.235, f° 27v°, 49v°-50 : 44.346, f° 42-42v°. — Stadsarchief Brugge, Korrespondentie Staten van Vlaanderen, sub 27 juni 1543). Het feit dat de zeven kasselrijen van het Westkwartier van regeringswege soms aparte verzoeken om subsidies kregen wijst op een erkenning door de overheid van die band.

(16) Het Gents kwartier was als volgt ingedeeld : Gent, Bierliet, Kortrijk, Oudenaarde, Dendermonde, de Oudburg van Gent, De Vier Ambachten (met de steden Axel en Hulst), het Land van Waas, de kasselrij Oudenaarde, het Land van Dendermonde, het Land van Aalst (met Aalst en Geraardsbergen), de kasselrij Kortrijk, het Land van Bornem en Ninove met afhankelijke heerlijkheden.

Normaal kwamen de afgevaardigden van de subalternen — vaak de *smalle steden ende kasselrien* of de *branchen* genoemd — op de gestelde datum hun advies over de gevraagde bede meedelen in een vergadering met de landvoogdes, enkele raadsheren en afgevaardigden van de Vier Leden, om daarna weer naar huis te trekken ⁽¹⁷⁾. Met die mening werd wel niet veel rekening gehouden — vaak trouwens verklaarden ze dat ze zich voegden naar de beslissing van de Leden — en niet zelden zelfs moesten de afgevaardigden van de subalternen onverrichterzake terugkeren omdat de Leden onderling niet tot een besluit konden komen ⁽¹⁸⁾, maar theoretisch ging het bedekonsent uit en van de Leden en van de subalterne steden en kasselrijen. Ook de gezanten van de smalle steden en kasselrijen van het Gents kwartier verschenen op dit appel, om net als de anderen, op een rijtje, hun mening te gaan zeggen. Vooraf evenwel hadden ze overleg gepleegd met afgevaardigden van de hoofdstad ⁽¹⁹⁾ of liever had Gent hun gedikteerd hoe hun advies moest luiden. Meestal was dit een formaliteit omdat de raden van die steden en kasselrijen zich gewoonlijk a-priori bij de Gentse beslissing aansloten. Als Gent de bede toestond was er helemaal geen probleem. Maar als Gent neen zei, dan konden er wel moeilijkheden ontstaan, want niet alle steden en kasselrijen waren altijd bereid de hoofdstad te volgen in haar soms onredelijk verzet. In die geval-

(17) Cfr. de talrijke posten dienaangaande in de stads- en kasselrijrekeningen, vnl. in die van de kasselrij Ieper (ARA, RK. 44 324 e.v.). Vooraf hadden er uiteraard besprekingen plaats gehad tussen de afgevaardigden van de subalternen onderling en tussen laatstgenoemden en de gedeputeerden van de Leden. Die gesprekken schijnen nochtans een informeel en officieus karakter gehad te hebben, behalve dan voor wat het Gents kwartier betrof (cfr. *infra*). Over de wijze waarop de smalle steden en kasselrijen bij de besprekingen over de bede betrokken werden, zijn we eigenlijk slecht ingelicht. De bronnen, o.m. de stads- en kasselrijrekeningen, bezitten op dit punt niet de gewenste duidelijkheid.

(18) In veel gevallen zonden de kasselrijen en vooral de kleine steden zelfs helemaal geen deputatie naar de Statenvergaderingen omdat dit veel te duur uitviel en wellicht ook omdat het toch niets uithaalde. In het reglement van 24 febr. 1542 nopens de wijze waarop de subalternen van het Gents kwartier voortaan hun advies moesten uitbrengen, werd gesuggereerd dat zij best geen afgevaardigden stuurden aangezien die deputaties veel geld kostten en bovendien de uitoefening van de rechtspraak en het normaal bestuurswerk vertraagden (*Recueil des Ordonnances des Pays-Bas*, 2de reeks, IV, p. 358). Vaak combineerden de steden en kasselrijen hun deputaties naar de Staten met het afhandelen van zaken in regeringskringen of bij de Raad van Vlaanderen.

(19) Volgens een brief van de landvoogdes aan de stadhouder van 24 febr. 1542 (L.P. GACHARD, *op. cit.*, p. 458) was dit ook elders de gewoonte. In de bronnen vonden we hiervan geen bevestiging. Als het zo geweest zou zijn, dan was het alleszins altijd een pure formaliteit.

len kwamen de subalternen van het Gents kwartier bijeen om te trachten tot een gemeenschappelijke houding te komen. Gewoonlijk trad dan de pensionaris van Kortrijk als woordvoerder op. Zowel afgevaardigden van Gent als regeringskommissarissen kwamen naar die vergaderingen om de stemming te beïnvloeden. Voor de regering kwam het er uiteraard op aan om het Gents kwartier van zijn hoofdstad los te werken. Soms mislukte dit omdat het prestige en de greep van Gent op het kwartier te sterk waren. In andere gevallen desolidariseerde zich het kwartier geheel of gedeeltelijk van de hoofdstad. De regering speelde dit gebied dan uit tegen Gent door het als een apart Lid, naast de drie andere, te behandelen. In die zin werd de akte van acceptatie ⁽²⁰⁾ opgesteld terwijl het Gents kwartier i.p.v. de stad Gent betrokken werd bij het beheer van de bede. Onmiddellijk dient hieraan toegevoegd te worden dat de invloed van Gent op zijn kwartier onder keizer Karel vergeleken bij vroeger, fel gedaald was. Gent slaagde er immers nog zelden in de meerderheid van zijn subalternen tot het afwijzen van een bede te overhalen ⁽²¹⁾.

Na het avontuur met de bede van 400.000 lb., die in april 1537 toegestaan was door de drie Leden en een deel van het Gents kwartier en waarbij Gent die steden en kasselrijen welke de bede geweigerd hadden, met harde middelen, zelfs met gevangenneming van wethouders, tot volharding had gedwongen ⁽²²⁾, hakte keizer Karel de knoop door. In artikel 65 van het reglement voor Gent, de zgn. Karolijnse Koncessie (30 april 1540) liet hij heel uitdrukkelijk schrijven dat de stad geen bevoegdheid meer had over zijn kwartier en dat de steden en kasselrijen van het Gents kwartier voor altijd gescheiden zouden blijven van Gent. Noch inzake de bede, noch in andere aangelegenheden mochten ze voortaan nog met Gent delibereren. Aan die stad werd terzelfdertijd het verbod opgelegd de steden en kasselrijen van zijn kwartier ter deliberatie op te roepen ⁽²³⁾. Bijna twee jaar later, op 24 februari 1542, verbood de landvoogdes ook de subalternen van het Gents kwartier onderling bijeen te komen. Zij moesten elk apart hun mening over de gevraagde bede aan de regering komen uitbrengen zonder er met Gent of met elkaar over te delibereren in verga-

---

(20) zie n. (5).

(21) In de XVde eeuw was de invloed van Gent op zijn kwartier veel groter dan onder keizer Karel. Ook de andere Leden hebben toen een grotere rol t.a.v. hun kwartier gespeeld (W.P. BLOCKMANS, *Handelingen van de Leden en van de Staten van Vlaanderen (5 januari 1477 - 26 september 1506)*..., Brussel, Koninklijke Commissie voor Geschiedenis, 1973, *passim*).

(22) Zie verder.

(23) L.P. GACHARD, *op. cit.*, p. 148-149.

deringen ad hoc ⁽²⁴⁾. De reden van dit verbod werd ingegeven door de vrees dat het Gents kwartier zich geleidelijk zou gaan beschouwen als een vijfde Lid, wat de zaken voor de regering nog ingewikkelder zou maken. Met de vier Leden kwam het bedekonsent soms al zo moeilijk tot stand ⁽²⁵⁾.

Een andere bron van moeilijkheden was het halsstarrig vasthouden door Gent aan de in februari 1477 door de Leden afgedwongen en door Brugge, leper en het Vrije allang niet meer toegepaste stelregel dat het graafschap niet belast kon worden, tenzij na een unaniem konsent van de Leden en bovendien dat de meerderheid van de Leden de minderheid niet kon binden ⁽²⁶⁾. Alhoewel de Gentse wethouders bij een schending ervan niet nalieten te protesteren, hechtte Gent aan de toepassing van het eerste deel van die regel — de vereiste van een unaniem akkoord om een bede tot stand te brengen — eigenlijk niet zo veel belang, althans voor zover het konsent dan alleen sloeg op de drie andere Leden en hun kwartier. In geen geval evenwel konden de Gentenaars dulden dat zijzelf een bede zouden moeten betalen als zij *vermenight* waren, d.w.z. bij de stemming onder de Leden in de minderheid gesteld. Op dezelfde wijze verzetten zij er zich altijd hard tegen dat de subalternen van het Gents kwartier, die de hoofdstad gevolgd hadden, tot betaling van hun aandeel gedwongen zouden worden. En zelfs vonden de Gentenaars, op grond van de politieke hegemonie die zij meenden te hebben over hun kwartier, dat ook die steden en kasselrjen, welke de bede wel gekonsenteerd hadden, hun aandeel niet hoefden te betalen als Gent neen gestemd had. De regering kon daar onmogelijk mee akkoord gaan, te meer daar Brugge, leper en het Vrije de Gentse principes in hun eigen kwartier niet toepasten en die, zo niet desavoueerden, dan toch niet bijtraden. Voor de regering had trouwens het privilege, dat in 1477 aan de Staten van Vlaanderen verleend was en waarin genoemde stelregel voor-

---

(24) *Recueil des Ordonnances des Pays-Bas*, 2de reeks, IV, p. 358. Wat de andere kwartieren betrof, meende de landvoogdes dat het vroeger gebruik van de voorafgaande konsultatie tussen ieder Lid en zijn subalternen gehandhaafd mocht blijven (L.P. GACHARD, *op. cit.*, p. 458 : brief van Maria van Hongarije aan de stadhouder, 24 febr. 1542). Zie nochtans n. (19).

(25) *Recueil des Ordonnances des Pays-Bas*, 2de reeks, IV, p. 359 : brief van de regentes aan de stadhouder, 2 maart 1542.

(26) O. DELEPIERRE, *Extrait du registre des chartes, collé 5, commençant en 1475 et finissant en 1480, estant en la chambre des comptes du roi à Lille*, in *Annales de la Société d'Emulation pour l'Histoire et les Antiquités de la Flandre Occidentale*..., I (1839), p. 54.

kwam, geen rechtskracht omdat het afgedwongen was van een jonge vorstin in toebele omstandigheden ⁽²⁷⁾.

Een drietal jaren voor aartshertog Karels troonbestijging stootte de regering Gent voor het hoofd door de stad met zijn kwartier te dwingen een bede te betalen die hij geweigerd had, maar die door de drie andere Leden toegestaan was ⁽²⁸⁾.

Zoals gezegd herstelde de nieuwe vorst in 1515 de vrede van Cadzand in ere. De Gentenaars moeten dit aangevoeld hebben als een kaakslag, dan nog gegeven door iemand in hun midden geboren. Het waanzinnig geweld waarmee het *calfvel* — zo werd het dokument, waarin de bevestiging van de vrede van Cadzand neergeschreven stond, smalend genoemd — in 1539 verscheurd werd, bewijst hoe gehaat het was. Heeft Karel hiermee een onpsychologische en antipatieke daad t.o.v. zijn geboortestad gesteld, dan moet men anderzijds als verzwarende omstandigheid bij de beoordeling van het Gents gedrag tijdens zijn bewind aanvoeren, dat hij en de landvoogdessen de bedelast voor die stad geweldig verlicht hebben door het verlenen van enorme *gracies* ⁽²⁹⁾ en af en toe ook van speciale betalingstermijnen. Het argument dat de Gentenaars graag aanvoerden om een bede te weigeren, nl. dat zij al genoeg betaalden, klinkt wel een beetje vals in de mond van inwoners van een stad die in werkelijkheid slechts een klein deel van de bedelast droeg, een deel dat alleszins niet in verhouding stond tot haar politieke aspiraties en spijs alles tot haar welvaart, zoniet door de kwijnende draperie, dan toch wegens de graanstapel en de schipperij. Ook mag wel gewezen worden op het eindeloos geduld, ja de lankmoedigheid, die de landvoogdessen, met het goedvinden van de keizer, aan de dag gelegd hebben. De Gentse arrogantie werd er alleen maar groter door. En eerst wanneer het zo ver kwam dat het landsheerlijk gezag

---

(27) Over de Gentse houding tijdens de regering van Karel V, speciaal tijdens de jaren 1537-1540, werd al veel geschreven. Men raadplege het zeer gedetailleerde, maar al te pro-Gents verhaal van A. HENNE, *op. cit.*, VI, p. 229-396; VII, p. 5-118. Nuttig, o.m. ook omdat het werk veel dokumenten citeert is CH. STEUR, *Mémoire sur les troubles de Gand de 1540*, Brussel, 1834. Goede algemene overzichten vindt men bij V. FRIS, *op. cit.*, p. 160-184, bij H. PIRENNE, *op. cit.*, p. 117-128 en bij J. CRAEYBECKX in *Algemene Geschiedenis der Nederlanden*, IV, p. 104-107. Zie ook V. FRIS, *Geschiedenis van Geeraardsbergen*, Gent, 1911, p. 165-169. In L.P. GACHARD, *op. cit.* vindt men benevens een paar verhalen van tijdgenoten, ongeveer 400 teksten m.b.t. de opstand in Gent en in andere gebieden en ook m.b.t. de achtergronden ervan. Belangrijke teksten vindt men ook nog bij C.D. HOYNCK VAN PAPENDRECHT, *Discours des troubles advenuz en la ville de Gand*, in *Analecta Belgica*, III, 2, Den Haag, 1743, p. 263 e.v.

(28) A. HENNE, *op. cit.*, I, p. 293-295.

(29) Zie n. (3).

werkelijk gehoord werd en dat de Gentenaars de hulp van Frankrijk inriepen, greep de keizer in, onverbiddelijk en efficiënt. Maar zelfs nadien toonde hij zich mild t.o.v. Gent door voort te gaan met het verlenen van *gracies*.

Maar keren we terug naar 1522, toen zich andermaal een kortsluiting voordeed in de relaties tussen Gent en de regering.

Op 15 januari 1522 kwam er een akkoord met de regering tot stand over een bede van 150.000 lb. ⁽³⁰⁾. Brugge, Ieper en het Vrije stonden de bede zonder meer toe, maar Gent maakte voorbehoud voor de kwote van het Gents kwartier, althans voor die van de dorpen van dit gebied. De twee schepenbanken, de twee dekenen — die van de kleinere ambachten en die van de wevers — en de *collatie* ⁽³¹⁾ vertoogden dat het platteland van het Gents kwartier zo verarmd was door de jongste inkwartieringen van troepen, de duurte van het graan en de elkaar opvolgende zware beden, dat het onmogelijk zijn aandeel zou kunnen betalen binnen de gestelde termijn, nl. binnen de zes maanden. Daarom werd in de akte van acceptatie overeengekomen dat de bede niet rechtstreeks omgeslagen zou worden over het platteland van het Gents kwartier, maar dat de kasselrijen in dit gebied hun aandeel — behalve dit van de besloten steden Aalst en Geraardsbergen — zouden omzetten in een rente, de penning 16, ten voordele van de vorst. Elke kasselrij zou haar rente lossen in zes halfjaarlijkse termijnen en telkens een zesde van het kapitaal (m.a.w. van de bedekwote), met de annuïteiten (naar rato van het nog uit te keren kapitaal) omslaan n.a.v. de halfjaarlijkse *uutzendinghe* ⁽³²⁾. De rente zou beginnen

---

(30) Behoudens andere vermeldingen gaat het in onderhavige bijdrage om ponden van 40 groten Vlaams (of 20 stuivers) per pond, anders gezegd om het pond *tournoys* of om de gulden. Eén lb. *tournoys* stond gelijk met 2 lb. *parisis*. Eén lb. grote bevatte 12 lb. *par.* of 6 lb. *tournoys*. Eén Karolusgulden stond gelijk met één gulden. Eén (gouden) kroon was 6/5 gulden.

(31) De Gentse *collatie* of stadsraad was tot 1540 samengesteld uit vertegenwoordigers van de burgerij of *poorterye* (eerste lid), de 55 kleine ambachten (tweede lid) en het ambacht van de wevers (derde lid). Vaak delibereerden de opperdeken van de 55 ambachten en de deken van het ambacht van de wevers met de stadschepenen mee. Zowel voor als na 1540 had Gent twee schepenbanken, nl. de Keure, die zich bezighield met de rechtspraak, de financiën en de stadsgoederen en het Ghedeele, die zich inliet met de erfenissen en de weesgoederen. Voor zaken van algemeen belang, o.m. inzake de beden, beslisten beide kolleges samen (A. HENNE, *op cit.*, VI, p. 231-232. — V. IRIS, *Histoire de Gand*..., p. 42, 77, 79-81).

(32) *Uutzendinghe* : omslag van de bedekwote en de eigen kasselrijkosten over de verschillende plaatsen van de kasselrij. Gewoonlijk hadden er twee *uutzendinghen* per jaar plaats, die van Sint-Jan en die van Kerstmis, omdat op die dagen de betalings-termijnen van de meeste beden verstreken.

te lopen op 15 mei 1522, maar het eerste zesde zou eerst gelost worden n.a.v. de omslag van Sint-Jan 1523, d.w.z. na het einde van de lopende bedde (Kerstmis 1522) ⁽³³⁾. Het voordeel van die oplossing was natuurlijk een spreiding van de bedelast maar anderzijds betaalde iedere kasselrij meer dan haar kwote, met name het kapitaal, verhoogd met de annuïteiten. En als de lossing dan niet stipt gebeurde, zoals dit in de kasselrij Kortrijk het geval was, dan kwam er nog supplementaire rente bij ⁽³⁴⁾. Men kan zich dan ook de vraag stellen of het akkoord wel helemaal naar de zin van de kasselrijen was. Was het niet eerder een politieke zet van Gent op de rug van de subalternen? In elk geval onttrokken de Vier Ambachten zich aan die rente-operatie terwijl het Land van Aalst besloot zijn rente in één jaar te lossen. Vermelden we nog dat de regering de renten, behalve die van het Waasland, bij open brief van 2 oktober 1522 overdroeg aan de geassocieerde kooplieden-financiers Francesco de Vaille en Francesco de Moxica ter gedeeltelijke aflossing van een door hen toegestane lening van 105.466 lb. ⁽³⁵⁾.

In het najaar van 1524 weigerde de Gentse *collatie* aanvankelijk de gevraagde bedde ten bedrage van 150.000 lb. toe te staan en er was veel overredingskracht vanwege enkele vorstelijke raadsleden nodig om haar op dit besluit te doen terugkomen. In heel Vlaanderen trouwens was de stemming niet al te best. Na het bedekonsent betoogden de Staten van Vlaanderen aan de landvoogdes dat de steden overbelast waren met renten en aksijnzen, dat de bevolking, zowel op het platteland als in de steden verarmd was, dat de graanprijzen geweldig hoog waren en dat de mensen begonnen te morren tegen de oorlog die, naar zij zeiden, meer Italië dan

(33) Archives départementales du Nord (voortaan afgekort als ADN), Série B (voortaan afgekort als B), 6.787, f° 12-12v°. Lopende bedde : bedde die verscheidene jaren na één, in twee halfjaarlijkse termijnen (bijna altijd Sint-Jan en Kerstmis) betaald moest worden. De lopende bedde waarvan hier sprake was die van 200.000 kronen (of 240.000 lb. van 40 groten het lb.) per jaar, toegestaan voor vier jaar en te betalen in acht halfjaarlijkse termijnen waarvan de eerste verviel met Sint-Jan 1519 en de laatste met Kerstmis 1522. De lopende bedde werd telkens min of meer automatisch vernieuwd, behalve tijdens de jaren 1523-1530. Toen was er geen lopende bedde. Naast de lopende bedde had men de buitengewone bedde, die in één keer of in een beperkt aantal schijven betaald werd en niet periodiek terugkwam. Beide soorten bedden kwamen meestal samen voor.

(34) De kwote van de kasselrij Kortrijk bedroeg 7.800 lb. Daarbij betaalde de kasselrij nog 1.453 lb. 10 s. aan rente. Bovendien moesten nog eens 275 lb. betaald worden als vergoeding wegens het betalen van de schuld tegen ongunstige wisselkoersen (ARA, RK, 42.954, f° 59-61v° : 42.955, f° 42v°-46v°).

(35) ADN, B, 6.787, f° 17-18, 41-41v° : 6.788, f° 18v°-21, 41v°-45v° : 6.789, f° 20-22, 45v°-46v°. Zie ook de rekeningen van de betrokken kasselrijen, bewaard op ARA, RK.

de Nederlanden aanging, hoewel hij vooral op hen woog, o.m. wegens de teloorgang van de handel. In Gent waren er oproermakers aan het werk, zo heette het verder. De negatieve houding van de *collatie* had aangetoond hoever de zaken al stonden. Mocht de oorlog nog langer duren, zo voerden de Staten nog aan, dan zou het volk, gezien zijn armoede, niet meer tot bedden te overhalen zijn ⁽³⁶⁾.

Bij het volgend bedeverzoek bleef de Gentse *collatie* voet bij stuk houden. Ondanks het aandringen van regeringskommissarissen en van de magistraatsleden, die zich als tussen hamer en aanbeeld gevoeld moeten hebben, weigerde de *collatie* tot tweemaal toe de bede. De raadsheden rechtvaardigden hun afwijzing door te verwijzen naar de grote armoede onder het volk, te wijten aan de herhaalde bedden, de langdurige oorlog en de stagnatie van de handel. Slechts een klein deel van het Gents kwartier volgde Gent. De meeste subalternen verklaarden dat zij, tegen hun gewoonte in, het Gentse standpunt niet bijtraden en zich hadden laten overreden door de drie andere Leden om samen met hen de bede toe te staan ⁽³⁷⁾. Op 31 mei 1525 nam de landvoogdes het bede-aanbod aan. Ze verklaarde hierbij dat het akkoord gold voor heel Vlaanderen *comme fait par la plus grant et saine partie, tant desditz membres que villes et chastellenies dudit quartier de Gand* en beval derhalve de ontvanger-generaal van de Vlaamse bedden de aanslagbiljetten naar alle steden en kasselrijen rond te sturen ⁽³⁸⁾. Toch stuurde ze aanvankelijk aan op een

(36) A. HENNE, *op. cit.*, IV, p. 23-24, 30-31. Bij het bede-akkoord van 31 maart 1523 hadden de Leden een scherp toezicht gevraagd op de naleving van het plakkaat, dat de uitvoer van graan uit Vlaanderen verbood. (ADN, B, 6.788, f° 2v°). Het plakkaat in kwestie was op 19 augustus 1522 ook op verzoek van de Leden, uitgevaardigd (*Placeurt-Boecken van Vlaenderen*, I, 2de druk, Gent, 1639, p. 632-635). Bij het bedekonsent van 23 maart 1524 werd dezelfde eis gesteld (ADN, B, 6.788, f° 12v°-13). Op 24 maart 1524 werd een gelijkaardig plakkaat als dit van 19 augustus 1522 uitgevaardigd (*ibidem*, p. 635-636).

(37) Volgens de akte van acceptatie (ADN, B, 6.789, f° 6v°-7v°) werd de bede toegestaan door de drie Leden, de stad en de kasselrij Kortrijk, de stad Oudenaarde, het Land van Aalst, Ninove en afhankelijkheden, de stad en het Land van Dendermonde, het Land van Waas en de stad Hulst. De Oudburg, het Land van Oudenaarde, de Vier Ambachten (behalve de stad Hulst) konsenteerden niet. Betekent dit dat ze (al dan niet expliciet) weigerden? Voor de Oudburg was dit alleszins het geval (A. HENNE, *op. cit.*, IV, p. 69, n. 3).

(38) ADN, B, 6.789, f° 7v°. Eenmaal een bede toegestaan was het de taak van de ontvanger-generaal van de Vlaamse bedden de aanslagbiljetten naar de diverse steden en kasselrijen te sturen. Hierin stonden o.m. het bedrag van het aandeel en de betalingstermijn vermeld. Ging het om een bede die in halfjaarlijkse termijnen betaald moest worden, dan stuurde hij een aanslagbiljet vóór elke vervaldag en dit gewoonlijk enkele weken op voorhand.

minnelijke schikking met de Gentenaars die, naar ze zelf schreef, nooit een bedde betaalden als ze die niet zelf toegestaan hadden. Ze koesterde o.m. het inzicht om de Gentenaars te overhalen kwijtschelding van hun aandeel te vragen ⁽³⁹⁾, maar blijkbaar hebben ze de list tijdig doorzien, zodat dit plan mislukte. Toen de schepenen en de twee dekens het recht van de regering tot executie en inning van de bedde binnen heel het Gentse kwartier, dus ook binnen de kasselrijen die ja gezegd hadden, aanvochten, ging de regering over tot een onderzoek van de privileges waarop ze zich beriepen. Na een lang debat gaf Margareta van Oostenrijk, bij wijze van uitspraak, in een akte van 5 augustus 1525, opdracht de bedde te innen in heel het Gents kwartier, behalve in Gent zelf. De inning van de Gentse kwote werd voorlopig uitgesteld. Dezelfde akte liet ook nog de mogelijkheid voor de Gentenaars open om zich tegen die uitspraak te beroepen op de Geheime Raad ⁽⁴⁰⁾. Hierop gingen de Gentenaars niet in omdat ze twijfelden aan de objectiviteit van de regeringsraden en hogere gerechtshoven ⁽⁴¹⁾. Ontevreden over de beperkte toegeving van 5 augustus, die zeker de essentie van de Gentse eis — de politieke hegemonie over het kwartier — niet vrijwaarde, bleven de Gentenaars zich verzetten tegen de inning van de bedde en tegen de executies die al begonnen waren en die in sommige plaatsen o.m. in de kasselrij Kortrijk, aanleiding gaven tot troebelen ⁽⁴²⁾. Eerst in mei 1526 ontstond er door de persoonlijke tussenkomst van de landvoogdes een voorlopige oplossing : de *collatie* bleef bij haar weigering maar verklaarde zich voorlopig akkoord met de uitvoering van de akte van 5 augustus. De bedde werd dus geïnd in heel het Gents kwartier. Alleen Gent bleef vrijgesteld van zijn aandeel. Daarover werd niet meer gesproken ⁽⁴³⁾.

(39) ARA, Aud., 35, p. 275-277 : instruktte van Margareta van Oostenrijk voor Willem des Barres, die naar keizer Karel trekt, 5 juni 1525.

(40) ADN, B, 6.789, f° 7v^o-8v^o.

(41) Ook in 1537 weigerden de Gentenaars in te gaan op het voorstel van de landvoogdes om hun bezwaren voor te leggen aan de Grote Raad van Mechelen of aan de Geheime Raad. Zeer tot ongenoegen van de landvoogdes wilden ze onmiddellijk naar de keizer trekken.

(42) In de rekening van de kasselrij Kortrijk van 1524-1526 is er sprake van *quaetwillegghen ende resistenten int executeren van de subvencie* van 150.000 kronen (ARA, RK, 42.955, f° 40-40v^o. Zie ook *ibidem*, f° 28-29v^o, 46v^o-47). Cfr. ook de tekst bij A. HENNE, *op. cit.*, IV, p. 69, n. 3, waaruit blijkt dat de keizerlijke officieren, belast met de executie, *ont esté en grand danger de leurs personnes*. In Veurne werd een persoon geselsd en voor 50 jaar uit Vlaanderen verbannen wegens verzet tegen de bedde. Hij had beweerd dat ze niet verschuldigd was zolang Gent ze niet toegestaan had (A. HENNE, *op. cit.*, IV, p. 70, n. 2).

(43) A. HENNE, *op. cit.*, IV, p. 68-74.

Intussen (april 1526) had de regering weer een nieuwe bede gevraagd. Opnieuw weigerde de *collatie*. Het verzet kwam vooral van het lid van de kleinere ambachten. De aanwezigheid van de landvoogdes en de invloed van de stadhouder e.a. raadslieden brachten de *collatie* echter tot inkeer ⁽⁴⁴⁾.

De Gentenaars toonden zich een tiental jaren inschikkelijk ⁽⁴⁵⁾ tot zij in 1536 weer in het verzet gingen. Onder keizer Karel zou het de langste, maar ook de laatste, oppositiekuur worden.

In maart 1536 vroeg de regering 120.000 kronen. De Gentse *collatie* kwam hiervoor tweemaal samen. Tweemaal was het antwoord negatief. De steden en kasselrijen van het Gents kwartier volgden dit voorbeeld. De drie Leden daarentegen stonden de bede wel toe, hoewel ze het bedrag verminderten tot 100.000 kronen en de betalingstermijnen verlengden. Aanvankelijk had het de regering enige moeite gekost om hen te overhalen zich van Gent te desolidariseren. Bij hun aanbod stelden ze uitdrukkelijk dat het akkoord alleen henzelf betrof en dat zij niet de bedoeling hadden Gent erin te betrekken. Met de Gentse zaken wilden ze zich niet bemoeien. Ook in 1525 hadden de drie Leden dit standpunt ingenomen ⁽⁴⁶⁾, en bij de volgende conflicten zou hun houding niet eender zijn: solidariteit noch met Gent, noch met de regering. Ondanks dit antwoord van de Leden beschouwde de landvoogdes Gent en zijn kwartier als medeverbonden tot dit akkoord omdat het gegeven was door de meerderheid van de Leden. Wellicht om een conflict met Gent uit de weg te gaan — de landvoogdes

(44) A. HENNE, op. cit., IV, p. 110-113.

(45) De weigering van de bede door Gent in het voorjaar van 1536 verraste de regering: *J'avoie oublyé Monseigneur, de vous avertir que, quant au refus de ceulx de Gand, que je crains qu'il y a eu quelque mauvais esprit, qui a besoigné. Car ung peu devant le premier reffuz, je et ceulx qui s'en mesloient, tenoient Gand plus seur, ou aussi seur que nul des autres membres. Depuis l'on est venu souffler aux oreilles des gens beaucoup de mensoinges et bourdes, qui seroient trop longues à narrer. Je suis apres pour enforcer le tout s'il m'est possible et si le peulx scavoir, espere de ne leur faillir* (ARA, Aud., 67, p. 122: uit een brief van Maria van Honganje aan Karel V, 1 mei 1536). Toch dient opgemerkt te worden dat de regering in 1530 de anticipatie van een bede van 200.000 kronen gevraagd had aan alle steden en kasselrijen, behalve aan Gent en de Oudburg (hierover meer bij N. MADDENS, *De beden in het graafschap Vlaanderen...*, hfdst. VIII, par. 2), wat wel wijst op een minder goede verhouding met die twee gebieden. In 1531 kreeg Gent gunstige betalingstermijnen voor de lopende bede (N. MADDENS, op. cit., hfdst. VI).

(46) Zie de akte van acceptatie van 31 mei 1525 (ADN, B, 6.789, f° 6v°-7).

geloofde dat dit onvermijdelijk zou zijn indien zij zou aandringen — liet de regering heel de bede vallen ⁽⁴⁷⁾.

In juni 1536 vroeg de regering een bede van 250.000 lb. te betalen in twee helften en daarenboven de verlenging van de lopende bede voor zes jaar, maar dan verhoogd tot 220.000 lb. ⁽⁴⁸⁾. Nadien werd dit laatste verzoek verzacht tot 200.000 lb. per jaar voor vier jaar. Weer weigerde de Gentse *collatie* ondanks het aandringen van de magistraat en ondanks het feit dat de regering op 25 juni aan de stad zeer belangrijke verminderingen toegestaan had om toch maar het akkoord los te krijgen ⁽⁴⁹⁾. Andermaal golden de duurte van het graan e.a. eetwaren, de kleine nering en de grote bedelast als verontschuldiging voor de weigering. Wel stelde de *collatie* voor dat het Gents kwartier de keizer zou helpen met troepen in verhouding tot zijn transportaandeel ⁽⁵⁰⁾. De drie andere Leden stonden de gevraagde bede toe, althans hun deel ervan. Alleen beperkten ze de lopende bede tot twee jaar. De overgrote meerderheid van de steden en kasselrijen van het Gents kwartier tenslotte wilde zich aanvankelijk aansluiten bij Gent, maar kon door de regering overhaald worden zich bij de drie Leden te voegen ⁽⁵¹⁾. Zonder twijfel in de hoop de woede van de

---

(47) ARA, Aud., 67, p. 121-123, 125, 129, 133-134. — RAB. Reg. Vrije, 23, f° 274v°, 276. Volgens een marginale notitie in het resolutieboek van het Vrije (Reg. Vrije, 23, f° 274v°) is de petitie inderdaad *niet ghesorteert by dat die van Ghendt niet gheconsenteert en hebben*. Bij het volgende bedeverzoek, gedaan in juni 1536 (waarover straks meer), verklaarde de landvoogdes uitdrukkelijk dat de subsidie van 100.000 kronen zou vervallen bij het konsent van de nieuwe bede.

(48) ARA, Aud., 648, f° 430-434v° en 438-441v°.

(49) In een akte van 25 juni 1536 — de propositie had een tiental dagen vroeger plaats gehad — beloofde de landvoogdes dat Gent in de 250.000 lb. maar 6.000 lb. zou hoeven te betalen (normale kwote : 35.250 lb.) en in de gevraagde 220.000 lb. per jaar slechts 3.300 lb. per jaar (normale kwote : 31.020 lb.). Indien Gent wilde instemmen met de gevraagde renteverkoop op Vlaanderen (zie hierover N. MADDENS, *De beden in het graafschap Vlaanderen...*, hfdst. VIII, par. 2), dan zou de landvoogdes ervoor zorgen dat de stad daaraan niet zou hoeven mee te doen en niet medeverbonden zou zijn tot de rentelast. Nog verklaarde de regentes *a fin de mieulx povoir induire le commun peuple de ladite ville audit accord* dat ze ook tevreden zou zijn met een lopende bede van 200.000 lb. per jaar. En tenslotte zei ze nog dat het vorig bedeverzoek afgeschaft was (ARA, Aud., 727, f° 1-2).

(50) Zie n. (1).

(51) In een brief van 15 juli 1536 schreef Marta van Hongarije aan Karel V o.m. het volgende : *Et pour éviter plus de debat fais practiquer les villes et chastellenies du quartier de Gand pour se joindre avec les trois membres, ausquelz a fallu donner retraicte à cause qu'ilz estoient chargéz de se joindre avec Gand, ce que j'espere de rompre, et tant faire que ceulx de Gand demoureront seul en leur moul-*

Gentenaars wat te bedaren, betoogden ze dat deze beslissing geenszins afbreuk deed aan hun solidariteit met Gent en hun samenbehoren met deze stad, tot het Gents kwartier ⁽⁵²⁾. In de akte van acceptatie van 17 juli ⁽⁵³⁾ verklaarde de landvoogdes weer dat het akkoord ook de wege-
naars bond, aangezien de grote meerderheid van de Leden en van de steden en kasselrijen van het Gents kwartier het goedgekeurd had. De Gentenaars protesteerden bij de regentes tegen deze aanslag op hun privileges en behielden zich het recht voor tegen de akte van acceptatie te gaan appelleren bij de keizer ⁽⁵⁴⁾. Toch ontstond er, wellicht onder druk van de militaire toestand, een toenadering. In september 1536 vroeg en verkreeg de wet gunstiger belastingstermijnen voor het Gentse aandeel, zoals het op 25 juni vastgesteld was ⁽⁵⁵⁾. Spoedig daarop — op 25 september — stonden de drie leden van de collatie de bede toe en op 9 oktober werd

---

vaie opinion. J'ay recourré les noms des pères, pour quant temps sera en poouvoir rendre compte à vostre Majesté et les querdonner selon leurs merites mes il peult sembler qu'il n'est asteure encores le temps. Toutes choses conclues pouruy avertir à vostre Majesté plus amplement du tout et de mon advis quant à ce point (ARA. Aud., 67, p. 141).

- (52) Uit de akte van acceptatie van 17 juli 1536 : ... *ceulx des villes et chastellenies du quartier de Gand, assavoir la ville et chastellenie de Courtray, d'Audenarde, les villes et pays d'Alout et de Grantmont, la ville et terroir de Tenremonde, de Hulst, d'Avelles, de Nyneurenhoise [bedoeld wordt Ninove] et Assennede et Bouchout, en la presence desditz de Gand et des autres membres par leurs deputéz, meismement par la bouche du pensionnaire de la ville de Courtray, furent remonstrer a ladite royne que, combien sur telles et semblables demandes d'ayde, ilz sont de tout temps accoustuméz communiquer leur rapport a ceulx de Gand et le plus souvent eulx rigler selon la resolution desditz de Gand, lesquelz, comme ilz avoient la oy, s'estoient excuséz de accorder ladite demande, nonobstant aussi que le commun peuple desdictes villes et chastellenies soient fort chargéz et comme en extreme povereté, tant a l'occasion des grandes aydes qui courent a present comme aussi des inundacions de la mer, la declinacion de la marchandise et negociacion et la grande chierté des bledz qui a duré longuement, neantmoins ayant regard aux grans affaires et urgentes necessitez de l'empereur, leur naturel et souverain seigneur et afin que iceulx ne soient reculéz au moyen d'eulx, ilz avoient charge, pour tant que touchier leur peult, consentir et accorder, consentoient et accorderoient payer chacun en son endroit, leur part et portion de la somme de deux cens cinquante mil carolus ensemble la continuation de deux ans de deux cens mil samblables carolus par an, le tout aux paiemens et soubz les meismes conditions comme presentement ont accordé les autres trois membres dudit pays et conté de Flandres pour ceste foiz, sans par ce entendre eulx voullóir desioindre ne separer pour le temps advenir desditz de Gand, ains demorer en tous endroitz du quartier de Gand (ADN. B. 6.796, f° 10-10v°).*

(53) ADN. B. 6.796, f° 9-11.

(54) L.P. GACHARD, *op. cit.*, p. 567-568. — A. HENNE, *op. cit.*, VI, p. 114-116.

(55) ARA. Aud., 727, f° 7-9.

dit akkoord bevestigd in een speciale akte van acceptatie voor Gent. De Gentenaars handhaafden evenwel hun protest om de regering niet de mogelijkheid van een beroep op een precedent te geven ⁽⁵⁶⁾.

Intussen hadden de troepen van de prins van Oranje het beleg voor Péronne moeten opbreken. Door deze nederlaag werd de atmosfeer weer versomberd ⁽⁵⁷⁾.

In het najaar van 1536 stelde de regering aan de Staten van Vlaanderen voor een bede met aksijnzen te betalen. De Gentse magistraat durfde dit revolutionair voorstel niet aan de *collatie* voorleggen, maar ook de andere Leden waren niet gerust over de stemming van hun raad. Van de bede kwam er bijgevolg niets in huis ⁽⁵⁸⁾.

Het volgend bedeverzoek — 52.000 lb. per maand voor zes maanden — gedaan in januari 1537, strandde ook al weer. De hoofdschuldige was andermaal Gent. Als onderpand voor een positief antwoord van de *collatie* ging de Gentse stadspensionaris bij de landvoogdes een zeer ruime *gracie* voor Gent bepleiten. Het voorstel luidde : een bede-aandeel van 2.400 à 3.000 lb., te betalen in twee jaar. Ter vergelijking : de normale kwote zou 43.992 lb. bedragen hebben. Hoewel *gracies*, naar de regentes antwoordde, zeer ongelegen kwamen, o.m. omdat er te weinig geld zou zijn om de troepen te betalen, wat dan weer de veiligheid van de Nederlanden in het gedrang zou brengen, verklaarde ze zich bereid de zes zeven-den van het Gentse aandeel kwijt te schelden. Dit vond de pensionaris nog te weinig. Met zo'n «kleine» vermindering zou de *collatie* zich nog niet laten overhalen, zo meende hij. Daarop gaf de landvoogdes nog verder toe en verklaarde ze zich tevreden met 4.000 lb., evenwel te betalen binnen de termijn voorgesteld in de propositie ⁽⁵⁹⁾. Toen de Leden enkele dagen later samenkwamen om hun vooradviezen ⁽⁶⁰⁾ uit te wisselen, namen de

---

(56) ADN, B, 6.796, f° 11-11v° : akte van acceptatie voor Gent. Ook n. (55).

(57) Een kommentator uit die tijd merkt op *dat up den zelve[n] dach van desen consente de armée schiet van voor Péronne, daer uute tghemeente ghemoveert was niet meer ghelt te consenteerne* (L.P. GACHARD, op. cit., p. 568).

(58) Over dit bedeverzoek handelen we uitvoerig in ons artikel *De invoering van de «nieuwe middelen»...*

(59) ARA, Aud., 727, f° 11-13 : akte van 20 febr. 1537 voor Gent.

(60) Vooraleer een bedeverzoek aan zijn raad voor te leggen, besprak ieder van de vier schepenkolleges het gewoonlijk zelf. Bij wijze van *roomdeys* formuleerde elk kollege hierbij een voorstel, waarover zijn raad zich kon uitspreken. Dikwijls evenwel werden die vooradviezen vooral op een vergadering van de gedeputeerden van de Leden samengebracht om te zien of er enige kans op een akkoord bestond of althans in welke zin het zou evolueren.

Gentse afgevaardigden een zeer negatief standpunt in. Hun voorstel — zich voorlopig te behelpen met de tweede helft van de 250.000 lb. (vervaldag Lichtmis 1537) en met de geanticipeerde e.k. halfjaarlijkse schijf van de lopende bede (vervaldag Sint-Jan 1537) in de hoop dat de *zelve penninghen eens ghedistribueert zynde, dat die van den lande wel ghe-neghen* zijn zullen *omme ghelycke somme te consenterene in stede van diere* — kwam neer op een weigering ⁽⁶¹⁾. Bij het zoëven vermelde verminderings-aanbod had de landvoogdes dit voorstel nochtans al verworpen. Kort daarop sprak de *collatie* zich in dezelfde zin als de wet uit ⁽⁶²⁾. Omdat de drie andere Leden moeilijk tot een eensgezind antwoord konden komen en ook omdat hun uiteindelyk aanbod te klein zou zijn, brak de landvoogdes de besprekingen voorlopig af. Ze was trouwens zinnens de Staten-Generaal ⁽⁶³⁾ samen te roepen en een vernieuwde oproep tot financiële steun te doen. Intussen maakte ze zich ernstige zorgen over Gent ⁽⁶⁴⁾. De nu komende gebeurtenissen zouden haar in het gelijk stellen.

Het begon met de zoveelste weigering van een bede. Op 14 april 1537 verwierp de *collatie* de petitie van 400.000 lb. ⁽⁶⁵⁾ om de klassieke

(61) Stadsarchief Brugge, Resolutieboek 1536-1537, f° 28-29v°.

(62) L.P. GACHARD, *op. cit.*, p. 569.

(63) De Staten-Generaal bestonden uit de vertegenwoordigers van de verschillende gewestelijke Staten. Vaak liet de regering de bede verzoeken aan de gewestelijke Staten voorafgaan door een algemene oproep om steun aan de Staten-Generaal. Tijdens de regering van keizer Karel hebben de Staten-Generaal geen belangrijke rol gespeeld. Ze bezaten geen beslissingsmacht en de enkele keren dat keizer Karel ze over een «generale» (d.w.z. algemeen Nederlandse) bede liet beraadslagen konden ze wegens onderlinge verdeeldheid — een gevolg van het gewestelijk partikularisme — niet tot besluiten komen. Over dit alles, zie N. MADDENS, *De beden in het graafschap Vlaanderen...*, hfdst. I.

(64) R.A.B. Reg. Vnje, 23, f° 294. — A.R.A., Aud., 67, p. 158-159 : *j'ay convoqué les estatx generaulx pour veoir ce qu'on pourroit tirer d'eulx, mes [sic] les ayant trouvé en particulier si differens chacun pays apart soy, crains qu'il sera difficile que la generalité se saiche bien accorder et au mieulx venir si ij roy je de la longueur par trop grande pour telz affaires et necessitéz et beaucoup d'entre eulx mal vouluntaires. Dieu vueille que le besoing qu'ilz en verront devant leurs yeulx les puisse convertir, mais je crains fort l'obstinacion mesmes de ceulx de Gand qui ont de rechief fait reffus de ce que leur avoie demandé et les autres trois membres de Flandres ont accordé, mais c'est si peu de chose que j'ay differé de l'accepter jusques a ce que verroij que les estatx generaulx seront et peux bien assurer... que en la dite ville de Gand regne tant de mauvais et estrange propoz que j'ay fort crains, comme encoires fais, la mutinerie et s'ilz eussent en teste, croij veritablement qu'elle eust desjà estee...* (uit een brief van Maria van Hongarije aan Karel V, 25 maart 1537).

(65) Over deze belangrijke bede handelen we uitvoerig in onze studies *De beden in het graafschap Vlaanderen...*, hfdst. VIII, par. 3 en *De invoering van de «nieuwe middelen»...*

redenen, nl. armoede, weinig nering en zware lasten. In plaats van de bede bood de raad de keizer aan soldaten te leveren *selon l'ancien transport et coutume anciennement observé* en die zelf te betalen ⁽⁶⁶⁾. De drie Leden kwamen enigszins tegemoet aan het standpunt van Gent door in hun akte van presentatie te vragen dat de landvoogdes heel het gewest door de trommel zou doen slaan om iedere geschikte persoon die dienst wenste te nemen, aan te werven. Wat de grond van de zaak betrof, desolidariseerden de drie andere Leden zich nochtans van het eerste Lid door de bede wel toe te staan, althans dit deel ervan dat hen raakte ⁽⁶⁷⁾. Met dit voorbehoud wilden ze, net als in het verleden, betogen dat ze helemaal geen standpunt innamen in de vraag of ze Gent, dat *vermenight* was (d.w.z. in de minderheid gesteld) konden *vervanghen*, m.a.w. of Gent nu al dan niet gebonden was door de beslissing van de meerderheid van de Leden. In heel het konflikt trouwens hebben de Leden zich opvallend neutraal gehouden, zowel t.o.v. de Gentenaars als t.o.v. de landvoogdes, die elk van hun kant bij hen soms steun kwamen zoeken ⁽⁶⁸⁾. Hoogstens

---

(66) L.P. GACHARD, *op. cit.*, p. 549-550. Dit voorstel ging uit van het tweede en het derde lid van de *collatie*, resp. dit van de kleinere neringen en de weverij (*op. cit.*, p. 562-563). De lieden van het eerste lid, nl. de burgerij of poorterij, *eulx cuidant vengier et venir au gouvernement et estre en loy de ladite ville de Gand* (*op. cit.*, p. 56), hadden de bede zonder meer verworpen. Met de zoeven geciteerde woorden typeert de auteur van de *Memoires... des commotions... en la ville de Gand...* (*op. cit.*, p. 1-174) de houding van het eerste lid van de Gentse *collatie*. De poorterij, die nochtans bestond uit rijke, dus politiek behoudsgezinde, lieden, nam als eerste lid van de *collatie* een negatieve houding aan omdat zij in haar ambitie om de hoogste stedelijke bestuursfuncties te bekleden gefrustreerd was. De magistraatsklasse was immers een «gesloten kaste waarin zelfs de rijkste burgers moeilijk konden opgenomen worden...» (J. CRAEYBECKX, *De Staten van Vlaanderen en de gewestelijke financiën in de XVI eeuw. Het verzet tegen Alva's tiende penning*, in *Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent*, nieuwe reeks, IV (1949-1950), afl. 2, p. 93). Het oproer is de burgerij echter over het hoofd gegroeid en richtte zich zelfs tegen haar toen het omsloeg in een ware sociale opstand van de ambachten, vooral de kleinere, en van de *creesers*, d.z. de niet in een ambacht gegroepeerde werklieden.

(67) A.D.N., B. 6.799, f° 33v° : akte van acceptatie van 24 april 1537.

(68) De drie Leden wachtten er zich b.v. angstvallig voor Gent materiele steun te verlenen. In september 1539 vroeg Gent zijn deel van de artillerie afkomstig van de onthonden Statenvloot. Dit werd gewetigerd *ghemeret de voirseide arteillerie, ghelyck oick de voirseide scepen, ghevocht zyn gheweist metten penninghen van de ayden gheacordeert ter beschermensse ende verzerkethede van den lande ende also metten penninghen van den prinche [ende] dat de selve arteillerie toebehoort den prinche ende niet den lande ende dat in de leden niet en es de selve te... (?) ende deelne telcken proffyte* (RAB, Reg. Vrije, 23, f° 330v°). Zie ook L.P. GACHARD, *op. cit.*, p. 8.

raadden zij de landvoogdes matiging aan inzake de executies van de geweigerde bedde ⁽⁶⁹⁾. Toen de regentes hun in september 1539 — als de zaken al een dramatische wending genomen hadden en Gent manifest in opstand was — om raad vroeg, antwoordden ze dat ze geen advies konden geven, al meenden ze dat de komst van de landvoogdes naar Vlaanderen een goede zaak zou zijn ⁽⁷⁰⁾.

De derde partij, het Gents kwartier, reageerde verdeeld. De gedeputeerden van dit gebied voerden te Brussel dagenlange moeizame besprekingen. Na wisselende stemmingen, eerst voor en dan tegen het Gentse standpunt, besloot de meerderheid van de aanwezige deputaties tenslotte Gent niet te volgen en dus geld t.p.v. troepen te leveren. Dit resultaat was vooral het werk geweest van de heer van Wingene, raadsheer in de Geheime Raad. Zijn betoog, met sociale en militaire argumenten tegen de verplichte legerdienst — een logisch uitvloeisel van de levering van troepenkontingenten per stad en kasselrij —, schijnt wel de doorslag gegeven te hebben ⁽⁷¹⁾. Na de definitieve stemming gingen de gedeputeerden van het Gents kwartier, hiertoe onthouden, hun besluit onder de vorm van een akte van presentatie aan de landvoogdes meedelen. Zij deden dit apart, na de deputatie van de Vier Leden ⁽⁷²⁾. De stad Kortrijk, de stad Oudenaarde, het Land van Aalst en de stad en het Land van Dendermonde stonden hierbij hun portie in de 400.000 lb. toe onder voorwaarden die sterk geleken op die van de drie Leden (opschorting van de bedde bij vrede, beheer van de bedde door kommissarissen van de Staten en verzoek de trommel te slaan om vrijwilligers te werven) ⁽⁷³⁾. Drie gebieden, nl. de kasselrij Kortrijk, Ninove en het Land van Waas, weigerden de bedde en boden, naar het voorbeeld van Gent, zelf te betalen troepen aan ⁽⁷⁴⁾. Bij het aanvaarden van de bedde hield de landvoogdes geen rekening met de weigering van die drie distrikten en evenmin met het feit dat verscheidene steden en kasselrijen van het Gents kwartier hun mening niet mee-

(69) Stadsarchief Brugge, Resolutieboek 1536-1537, f° 76. — A. HENNE, *op. cit.*, VI, p. 260-261; VII, p. 32, 35-36, 39.

(70) A. HENNE, *op. cit.*, VI, p. 333-334.

(71) Terwijl de gedeputeerden van het Gents kwartier aan het hof waren om er met de heer van Wingene te praten, had er in de nabijheid een monsterring van beroepssoldaten plaats. Was dit een geësceneerd schouwspel? In elk geval maakte de heer van Wingene er allusie op en gaf hij duidelijk te verstaan dat de troepen die de steden en kasselrijen zouden leveren van veel mindere kwaliteit zouden zijn (L.P. GACHARD, *op. cit.*, p. 557).

(72) L.P. GACHARD, *op. cit.*, p. 550-559.

(73) Die voorwaarden worden uitvoerig besproken in de onder n. (1) vermelde studies.

(74) L.P. GACHARD, *op. cit.*, p. 553-554.

gedeeld hadden. De akte van acceptatie van 24 april ⁽⁷⁵⁾ deed het voorkomen alsof en de drie Leden én heel het Gents kwartier de bede toegestaan hadden. Alleen van Gent aanvaardde de landvoogdes het aanbod van een contingent zelf te betalen soldaten, terwijl ze voor de rest van Vlaanderen de bede zelf aannam. Ze verklaarde zich ook akkoord met de geuite wens om heel Vlaanderen door vrijwilligers te werven.

Verscheidene steden en kasselrijen van het Gents kwartier hadden, zoals gezegd, hun opinie niet geuit. Betekende dit dat zij partij kozen voor Gent? Voor sommige distrikten als de Oudburg, het Land van Bornem en de kasselrij Oudenaarde, was dit duidelijk het geval ⁽⁷⁶⁾. In laatstgenoemd gebied was het in februari 1557 al tot rellen gekomen. Inwoners van Asper, Zingem e.a. dorpen hadden oproerige vergaderingen gehouden en waren gewapend naar een raadszitting van de Nederkasselrij ⁽⁷⁷⁾ getrokken. Daar hadden ze gedreigd de raadslieden te zullen vermoorden indien ze van de kasselrijbewoners betaling van de belastingen zouden eisen die door Gent geweigerd waren. Daarop waren de soeverein-baljuw van Vlaanderen e.a. ambtenaren door de landvoogdes naar de Nederkasselrij gestuurd om informatie in te winnen over het gebeurde en om de kopstukken gevangen te nemen. Zij hadden evenwel de raad gekregen zo weinig mogelijk lieden te verontrusten om het volk geen nieuwe aanleiding tot woelingen te geven ⁽⁷⁸⁾. In een brief van 9 mei 1557 verzocht de landvoogdes de hoofdponters van de Heuverkasselrij ⁽⁷⁹⁾ hun aandeel in de 400.000 Karolusgulden om te stellen. Zij ging hierbij uit van de veronderstelling dat de kasselrij die bede toegestaan had aangezien zij n.a.v. het jongste bedeverzoek geen gedeputeerden naar de Statenvergadering in Brussel gestuurd had. Ongetwijfeld kreeg ook de Nederkasselrij zo'n brief.

---

(75) ADN, B. 6.799, f° 33v°.

(76) L.P. GACHARD, *op. cit.*, p. 198-199, 584.

(77) Sinds 1510 was de kasselrij Oudenaarde gesplitst in twee distrikten, die tijdens heel de XVIde eeuw een verregaande zelfstandigheid t.o.v. elkaar bleven behouden: de *Heuverkasselrie* (ook *Oercasselrie* of *Oppercasselrie* genoemd) en de *Nederkasselrie*. De Heuverkasselrij bestreek het zuidelijk heuvelland en de Nederkasselrij het noordelijk, vlakke, deel (hierover meer bij N. MADDENS, *De kasselrijen Kortrijk en Oudenaarde voornamelijk in de eerste helft van de XVIde eeuw*, in L. BLOCKEEL, *van der Vichte. De gemeente, de parochie, de heerlijkheid, het geslacht*, Vichte, 1975, p. 152-158).

(78) L.P. GACHARD, *op. cit.*, 177-178.

(79) Zowel de Heuver- als de Nederkasselrij van Oudenaarde werden bestuurd door een kollege van *hooftpointers* (meer hierover in de in n. (77) vermelde studie).

Op een *generale vergaderinghe* ⁽⁸⁰⁾ van beide distrikten besloten de afgevaardigden van de verschillende dorpen bij *ghemeenen voyse...* dat zy hemlieden reghelen wilden naer die van Ghendt ende anders niet ⁽⁸¹⁾.

In de eerste weken die volgden op de akte van acceptatie trachtte de regering de steden en kasselrijen die besloten hadden Gent te volgen, eerst met argumenten en daarna met bedreigingen (o.m. van troepeninkwartieringen), te overhalen om op hun standpunt terug te komen en toch maar hun aandeel te betalen ⁽⁸²⁾. Die pogingen hadden weinig sukses. Net als de schepenen van Gent trouwens, bleken de kasselrijbesturen wel geneigd om toe te geven, maar zij kregen hiertoe geen toelating van de kasselrijraden, de zgn. *generale vergaderinghen* ⁽⁸³⁾. De notabelen van de diverse dorpen verklaarden inderdaad voortdurend, ook toen de regering in juli 1537 al begonnen was met het in hechtenis nemen van kasselrijbewoners bij wijze van executies, dat zij zouden blijven weigeren zolang Gent dit deed. De parochies van de kasselrij Kortrijk b.v. verklaarden dat *zy houden de keise like maesteyt voor huerlieden natuerlicken prince, maer houden die van Ghendt voor huerlieder hoofstede lendel wat die van Ghendt doen, willen hemlieden daer naer reghelen ende betaelen ende anders niet daer buuten te gane* ⁽⁸⁴⁾. Verder aandringen had hier evenwel tot gevolg dat de roeden van Menen en die van de Dertien Parochies rond 25 juni 1537 door de knieën gingen. De andere drie roeden, die de meerderheid uitmaakten, bleven weigeren ⁽⁸⁴⁾.

Tegen de strakke houding van de lokale instanties durfden de wethouders niet ingaan, hoezeer ze daartoe ook aangezet werden door de

---

(80) *Generale vergaderinghe* : kasselrijraad. Over de kasselrijraden, die in hoofdzaak samengesteld waren uit vertegenwoordigers (*notablen*) van de verschillende parochies zal men veel gegevens vinden bij N. MADDENS, *De beden in het graafschap Vlaanderen...* hfdst. IV.

(81) ARA, RK. 41.952, f° 5-6.

(82) L.P. GACHARD, *op. cit.*, p. 570. Zie in dit verband ook het betoog van de landvoogdes van 24 april 1537, gericht tot de steden en kasselrijen van het Gents kwartier na de ondertekening van de akte van acceptatie (ID., *op. cit.*, p. 559-561) en het relaas dat raadslid Lodewijk van Schore op 28 april 1537 gaf van zijn misste naar het Waasland (ID., *op. cit.*, p. 184-185).

(83) ARA, RK. 42.961, f° 29-29v°. Zie ook 41.952, f° 5-8.

(84) ARA, RK. 42.961, f° 30-31. De kasselrij Kortrijk bestond uit vijf roeden of administratieve distrikten : Harelbeke, Tielt, Menen, de Dertien Parochies en Deinze, die elk een eigen raad hadden, waarvan afgevaardigden op hun beurt de algemene kasselrijraad vormden. In tegenstelling met elders was er hier dus een getrapte besluitvorming. De roeden van Harelbeke, Tielt, Menen en Deinze werden resp. bestuurd door de wethouders van de steden Harelbeke, Tielt, Menen en Deinze : de roede van de Dertien Parochies door het kasselrijbestuur zelf (N. MADDENS, *De kasselrijen Kortrijk en Oudenaarde...*, p. 143-152).

regering. Het hoofdbestuur van de kasselrij Kortrijk durfde begin juli 1537 geen gevolg geven aan het verzoek van de regentes om de namen van de *quade willeghe* mee te delen, zeggend omdat er te veel waren en omdat de regering ze toch ook kende. En toen de ontvanger van dezelfde kasselrij onmiddellijk daarop vanwege de landvoogdes en haar raadslieden opdracht kreeg de bede om te slaan, verklaarden de wethouders dat ury [dat] *nemmermeer zouden duersven doen*, gezien de weigering van de kasselrijraad ⁽⁸⁵⁾.

Op welke motieven de weigering van de notabelen steunde is ons niet duidelijk. Het komt ons voor — maar de zaak zou zo mogelijk, nog uitgediept moeten worden — dat de dorpsnotabelen, die in de *generale vergaderinghen* van de kasselrijen zetelden, op hun beurt onder druk stonden van de gewone, armoelijdende, dorpsbewoners. In elk geval kan niet betwijfeld worden — dit blijkt zonneklaar uit de dokumenten — dat een groot deel van de plattelandsbevolking aan de agitatie meegedaan heeft en zelfs naar de wapens gegrepen, zoals in september 1539, toen honderden boeren het kasteel van Gavere gingen omsingelen ⁽⁸⁶⁾. Was het uit schrik voor Gent, zoals raadslid Schore in april 1537 m.b.t. het Waasland verklaarde ⁽⁸⁷⁾ of was het omdat de bevolking in de stad Gent de verdediger van haar belangen zag? Ongetwijfeld heeft Gent druk en later zelfs dwang, uitgeoefend en waren heel het kwartier door Gentse mannen werkzaam. Maar de Gentenaars moesten toch ergens wantoestanden en ontevreden gevoelens kunnen uitbuiten. Gelukkige mensen beweegt men niet zo gauw tot opstandigheid. Anderzijds blijkt uit de rekeningen van de konfiskaties en de boeten n.a.v. de Gentse opstand, dat slechts een klein gedeelte van de gestrafte lieden werkelijk arm was ⁽⁸⁸⁾. De leiders van de rebellie op het platteland werden dus nog door andere motieven gedreven. Maar welke?

T.o.v. Gent nam de regering aanvankelijk een toegevend houding aan. Zeer tegen haar zin in had zij het Gentse aanbod van soldaten aanvaard. In feite was de levering van milities door de Vlaamse steden en kasselrijen ook onder Karel V, helemaal geen uitzondering. In oorlogstijd kreeg iedere stad en kasselrij vanwege de regering opdracht de weerbare mannen te mobiliseren. Vaak ook deed de overheid een effectief beroep op hen. De stads- en kasselrijbesturen van heel het gewest of van een deel ervan — vaak kwam het West-kwartier alleen in aanmerking ⁽⁸⁹⁾ —

(85) ARA, RK, 42.961, f° 35-35v°.

(86) A. HENNE, *op. cit.*, VI, p. 360-361.

(87) L.P. GACHARD, *op. cit.*, p. 184-185.

(88) *Id.*, *op. cit.*, p. 510 e.v.

(89) *Zie n.* (15).

moesten dan een volgens de transport bepaald contingent voetknechten, gekozen uit die *wæerachtighe* lieden ter beschikking stellen van de stadhouder en de legeroverheid. Die *cuerlingnen*, die marcheerden onder het bevel van de lokale overheid — vaak de hoogbaljuw of een door haar aangeduide kapitein —, waren uiteraard van minder allooi. Ze traden trouwens maar op als reservetroepen en hadden eerder als taak belangrijke strategische punten, eventueel steden, in het grensgebied te bewaken. Ze leverden zelden of nooit slag ⁽⁹⁰⁾. Naast deze gelegenheidssoldaten beschikte de vorst over huurbenden — ruiters en voetknechten —, die het eigenlijk leger uitmaakten ⁽⁹¹⁾. Veelal waren de huurtroepen van vreemde nationaliteit. Niet altijd echter. Vaak werden er ook in onze gewesten met de trommel huurlingen geroonseld. Het was een gedeeltelijke oplossing voor het werklozenprobleem, vooral in de steden.

Tegen beide vormen van legerdienst had de landvoogdes uiteraard geen bezwaar. Net als vroeger overigens werd in 1537 een beroep gedaan op de stedelijke en plattelandsmilities. En in de akte van acceptatie ging de landvoogdes in op het verzoek van de drie Leden en van verscheidene steden en kasselrijen van het Gents kwartier *te doen slaen de trommele in al de steden ende casselryen van Vlaenderen omme aldaer te oennemen ende lichten het meeste getal van ruyteren ende knechten te peerde ende te voete, die men berunden zal goet willich te dienene ende daer toe nut ende bequaem* ⁽⁹²⁾. Waar de landvoogdes wel bezwaren tegen had, was het aanbod van onwillige, want tot de krijgsdienst gedwongen, soldatenkontingenten, totaal ongeschikt voor de oorlog tegen Frankrijk, i.p.v. geld, waarmee ze ervaren soldaten, die van de oorlog hun beroep maakten, kon

(90) In de rekeningen van de steden en kasselrijen vindt men in tijden van oorlog talrijke posten m.b.t. deze lichten van milities. Ook op dit punt zijn speciaal de rekeningen van de kasselrij Ieper (ARA, RK) bijzonder rijk aan gegevens.

(91) Over de samenstelling van het leger in die tijd raadplege men A. HENNE, *op. cit.*, III, p. 35 e.v. — H. VAN HOUTTE, *Les occupations étrangères en Belgique sous l'Ancien Régime*, I, Gent-Parijs, 1930, p. 18-22. — E.-I. STRUBBE en J. CRAEYBECKX, in *Algemene Geschiedenis der Nederlanden*, IV, p. 146-151. — R. BOUMANS, *De militairen in de 16de, 17de en 18de eeuw*, in *Flandria Nostra, Ons Land en ons Volk, Zijn Standen en Beroepen door de eeuwen heen*, V, 1960, p. 235-286. — M. BEYAERT, *De algemene militaire evolutie sinds de late Middeleeuwen en het Zuid-Nederlandse landleger der XVIe eeuw*, in *Belgisch Tijdschrift voor Militaire Geschiedenis*, XX, 7, sept. 1974, p. 550-573. — ID., *De monsterrollen: Sleutel tot de rekonstruktie van het militaire leven in de tweede helft van de XVIe eeuw in de Zuidelijke Nederlanden*, in *Belgisch Tijdschrift voor Militaire Geschiedenis*, XXI, 3, sept. 1975, p. 161-184.

(92) L.P. GACHARD, *op. cit.*, p. 560.

werven. De bede was trouwens ook nog bestemd voor de betaling van ruiters, artillerie en oorlogsmunitie ⁽⁹³⁾.

Ongetwijfeld zat er in het aanbod van soldaten een sociaal-ekonomisch motief, nl. werkverschaffing bezorgen aan de talloze leeglopers die Vlaanderen, vooral de grote steden, telde wegens de stagnatie van handel en nijverheid. Meteen zou het gewest tijdelijk en misschien voor goed, verlost zijn van talrijke onguere elementen en onruststokers ⁽⁹⁴⁾. Toch schijnt het troepenaanbod op de eerste plaats een politieke achtergrond gehad te hebben. Blijkbaar niet gerust over de Gentse bedoelingen vroeg de landvoogdes op het einde van april 1537 aan de *collatie* wat ze bedoelde met haar aanbod van soldaten *selon l'ancien transport et coutume ancienne-ment observé*. Ze kreeg als antwoord dat de Gentenaars van plan waren, net als bij de middeleeuwse *heervarden*, hun eigen volk en dit van heel het Gents kwartier onder de grote standaard te doen optrekken ⁽⁹⁵⁾. Het hoeft geen betoog dat de regering dit arrogant en voor haar levensgevaarlijk voorstel onmogelijk kon aanvaarden. Een terugkeer naar de Middeleeuwen was uitgesloten. Enkele weken later — op 6 juni — verklaarde de landvoogdes in Oudenaarde aan Gentse afgevaardigden dat de keizer over dergelijk voorstel zeer verontwaardigd zou zijn en dat de stad zich best zou aansluiten bij de drie andere Leden ⁽⁹⁶⁾.

---

(93) Zie in dit verband het betoog van de heer van Wingene en dit van de landvoogdes gericht tot de steden en kasselrijen van het Gents kwartier, resp. kort voor en kort na de ondertekening van de akte van acceptatie. Hierin werden de nadelen van de aangeboden milities t.o.v. geoefende beroepssoldaten dik in de verf gezet. (II., *op. cit.*, p. 554-561). Zie ook n. (71).

(94) Dit was een van de argumenten die Gent in maart 1540 tot zijn verdediging aanvoerde (A. HENNE, *op. cit.*, VII, p. 51-52). Het ging natuurlijk voorbij aan de reële armoedeproblemen die zich stelden.

(95) L.P. GACHARD, *op. cit.*, p. 562-566, 578-582.

(96) II., *op. cit.*, p. 579-580. In het later debat over de vraag of de regering wel het recht had achteraf geld te eisen i.p.v. het troepenaanbod te aanvaarden, trachtte de overheid haar houding te rechtvaardigen door aan te voeren dat het Gentse aanbod zeer dubbelzinnig geweest was en eigenlijk neergekomen was op een konsent van de bedekwote. De argumentatie van de overheid klonk nochtans niet heel oprecht en Gent had niet veel moeite om ze te weerleggen (II., *op. cit.*, p. 562-566, 578-582. — A. HENNE, VI, p. 279-280). Volgens de auteur van het *Mémoire... des commotions... de Gand...* (L.P. GACHARD, *op. cit.*, p. 1-174) zou de regering aanvankelijk aanvaard hebben dat Gent zoveel soldaten zou leveren en betalen als zijn aandeel in de 400.000 lb. het toeliet, maar dan op voorwaarde dat het geen stadshewoners zouden zijn. De Gentenaars weigerden dit, steeds volgens genoemd *Mémoire...*, omdat ze er op uit waren met hun troepen een oproer te verwekken in de stad en het gewest. Voor Gent was het een principeskwestie: liever 100.000 lb. betalen voor eigen troepen dan de kwote in de bede (II., *op. cit.*, p. 3-6).

Na haar broer over de stand van zaken ingelicht te hebben zond de landvoogdes op 11 juli 1537 de heer van Herbais en Cornelis de Schepper naar de Gentse schepenen om hun, mede namens de keizer, van wie ze een brief meehadden, te vragen de *collatie* nog eens samen te roepen en ze te overhalen het aandeel in de 400.000 lb. toe te staan. Als tegemoetkoming kreeg de stad de toezegging dat de kwote bij een positief antwoord tot de helft verminderd zou worden ⁽⁹⁷⁾. Met de weigering van de Gentse wethouders om de *collatie* op dit voorstel samen te roepen, van regeringszijde beantwoord met gerechtelijke executies in de weerbarstige kasselrijen, begon het eigenlijk konflikt. De feiten zijn te goed bekend om heel het verhaal nog eens over te doen ⁽⁹⁸⁾. Spoedig trouwens was de bede van 400.000 lb. vergeten of althans op de achtergrond geraakt. Ze was eigenlijk maar de aanleiding tot de beroering geweest. Begonnen als een verzet tegen de bede, kreeg het konflikt spoedig een sterk democratisch en sociaal aksent om uit te monden in een ware opstand van het proletariaat. Dezelfde democratische en sociale inslag hadden de woelingen die in 1539 in andere steden, als Kortrijk, Geraardsbergen, Oudenaarde, Roeselare en Ieper en zelfs buiten Vlaanderen, in Armentières en Rijsel, plaats hadden. In al die gevallen speelde de bede helemaal geen rol.

De Gentse opstand was niet uitsluitend sociaal gekleurd. Gent had ook economische grieven, b.v. de nijverheden en neringen in een wijde omtrek rond de stad ⁽⁹⁹⁾.

Het politiek aspekt van de Gentse opstand is evenmin te verwaarlozen. Hier bleef de bede wel een rol spelen. Gent wilde namelijk de hegemonie over zijn kwartier herstellen en protesteerde derhalve fel, maar tevergeefs, tegen de pogingen van de regering om de kasselrijen, die hun hoofdstad gevolgd hadden, tot het betalen van het bede-aandeel te dwingen door arrestaties, eerst van de gewone inwoners en vanaf september - oktober 1538 ook van de wethouders. Daarnaast trokken agitatoren naar de dorpen om de inwoners in hun verzet tegen de bede te stijven.

De wethouders van de kasselrijen, die eigenlijk maar weinig effectieve steun vonden bij de Gentenaars — ze kregen altijd maar de raad *patience te nemen* —, zwichtten op de duur voor de regeringsdruk en besloten zonder de instemming van de *generaële vergaderinghe* over te gaan tot de *uutzendinghe* en de bede te doen innen. In een vergadering van de hoog-

---

(97) ID., *op. cit.*, p. 185-193.

(98) Zie n. (27).

(99) In Kortrijk vindt men hetzelfde enge partikularisme terug. Hier rees er verzet tegen de markten in de kasselrij, o.m. de Izegemse, die de Kortrijkse markt en ook de Kortrijkse akzijnzen benadeelden (ID., *op. cit.*, p. 409-418).

pointers en vrij-schepenen van de kasselrij Kortrijk ⁽¹⁰⁰⁾ met de roedebesturen op 20 december 1538 werd tot die stap besloten. Het verzet was uitzichtloos geworden. Heel het kasselrijbestuur en de afgezanten van de roedebesturen waren immers onlangs onder arrest gesteld. Bovendien had de regering aanlokkelijke toegevingen gedaan. Ingeval van een konsent zou de kasselrij een vermindering van één vijfde bekomen. De resterende vier vijfden zouden gespreid worden over drie *payementen*, nl. Kerstmis 1538, Pasen 1539 en Bamis 1539. Tenslotte kreeg de kasselrij nog de toezegging dat de uitgaven voor de duizend voetknechten en de pioniers, onlangs uit het distrikt naar Terwaan gestuurd, van het laatste *payement* afgetrokken zouden worden. Eerst op 5 februari 1539 keurden de gedeputeerden van Tielt en Deinze namens hun wet de *uutzendinghe* goed. Harelbeke had dit korte tijd te voren gedaan terwijl de andere twee roeden, zoals gezegd, reeds in 1537 hun akkoord betuigd hadden ⁽¹⁰¹⁾.

Omdat ze *gheeren troost en vonden an die van Ghendt* gingen de hoofdpointers van de Heuverkasselrij van Oudenaarde begin januari 1539 over tot de definitieve omslag, nadat ze 66 dagen onder arrest waren geplaatst geweest. Zij vertrouwden de aanslagbiljetten voor de parochies niet toe aan de gewone boden, maar wel aan gerechtsdienaars die het plaatselijk verzet met geweld braken en de namen van de rebellen optekenden ⁽¹⁰²⁾. Bij open brief van 8 maart 1539 bekwam het Land van Oudenaarde een vermindering van 1.200 lb. Vier dagen later echter werden de dorpen Asper en Zingem bij wijze van boete uitgesloten uit die *gracie* ⁽¹⁰³⁾.

(100) Aan het hoofd van de kasselrij Kortrijk stonden vier hoogpointers en zeven vrij-schepenen. Hoewel er theoretisch een onderscheid tussen hen bestond, vormden zij in de praktijk één kollege, belast met rechtspraak en bestuur (N. MADDENS, *De kasselrijen Kortrijk en Oudenaarde...*, p. 143-144).

(101) I.v.m. de troebelen in de kasselrij Kortrijk, zie o.m. ARA, RK. 33.974, 42.961-42.963, *passim*.

(102) ARA, RK. 41.954, f° 8-9. De hoofdpointers van de Heuverkasselrij en ongetwijfeld ook die van de Nederkasselrij, hadden de bede op 9 juni 1537 al eens gesmuldeeld en de aanslagbiljetten rondgestuurd naar de parochies *ten fyne dat zy hemlieden wachten soudén van scaden* (ARA, RK. 41.952, f° 6v°). Op 26 april 1538 hadden de hoofdpointers van de Heuverkasselrij nog eens tevergeefs de bede omgeslagen (ARA, RK. 41.954, f° 1-1v°, 4). En nog eens in oktober 1538, weer zonder resultaat (*ibid.* f° 6-6v°).

(103) Die twee dorpen moesten hun aandeel in de bede volledig opbrengen zodat de schatkist van de kwijtgeschonden 1.200 lb. een bedrag van 100 lb. 1 s. rekupeerde (ADN, B. 6.799, f° 58-64). Net zoals die van de kasselrij Kortrijk handelen de rekeningen van de Heuverkasselrij (ARA, RK. 41.952-41.954) uitvoerig over de opstand. De rekeningen van de Nederkasselrij daarentegen bevatten weinig inlichtingen. Ze zijn trouwens over het algemeen, wegens hun summier opstel, zeer schaars aan gegevens.

In 1539 was er onder de plattelandsbevolking van het Gents kwartier nog veel verzet tegen de bede. De Gentenaars speelden hierin een grote rol. Ze trokken van dorp tot dorp om de bevolking op te stoken tegen het kasselrijbestuur en tegen al wie bereid was de bede toe te staan. Vooral in de kasselrij Kortrijk was de beroering groot. Dit blijkt o.m. uit het feit dat er zich veel inwoners van dit distrikt bevonden onder de personen die in 1540 veroordeeld werden omwille van hun rebellie tegen de keizer. Er werden zelfs 29 dorpen van de kasselrij als zodanig beboet, dit voor een gezamenlijk bedrag van 11.850 lb. ⁽¹⁰⁴⁾. Op aanstoken van talrijke inwoners namen de Gentenaars in oktober 1539 een hoogpointer en een vrij-scheperen gevangen toen zij zich in Gent bevonden voor een zaak die helemaal niets te maken had met het konflikt. Ze bleven 126 dagen in de gevangenis en kwamen eerst vrij toen keizer Karel zijn intrede deed in Gent (14 februari 1540) ⁽¹⁰⁵⁾.

Zoals bekend, is keizer Karel hard opgetreden tegen zijn geboortestad. De opgelegde boete was ongemeen zwaar, vooral dan voor een stad die het gewoon geworden was er bij elke bede met enkele duizenden guldens vanaf te komen. Buiten de verplichting om een deel van de stadsgrachten op eigen kosten te dempen en schadevergoeding te betalen aan de personen die onrecht aangedaan waren tijdens de troebelen, werd door het vonnis van 30 april 1540 aan de stad het volledig aandeel — 56.000 lb. — in de geweigerde bede opgelegd, naast een boete van 150.000 lb. en een eeuwige jaarrente van 6.000 lb. Bovendien verloor Gent de jaarrente van 550 lb. gr. (3.500 guldens) die de landsheren sinds Karel de Stoute aan de stad uitbetaald hadden ⁽¹⁰⁶⁾. Daar deze financiële lasten buiten alle verhoudingen bleken te zijn, verminderde de keizer bij open brief van 18 juni 1540 de bedekwote en de boete samen met 78.000 lb. ⁽¹⁰⁷⁾. Vermeldenswaard lijkt ons wel dat de Gentse wethouders o.m. een gulden per schoor-

(104) De lijst vindt men bij L.P. GACHARD, *op. cit.*, p. 522. Op verzoek van de gestrafte dorpen trachtte het kasselrijbestuur bij de regering *gracelicke daghen van payementen* te verkrijgen. Dit werd geweigerd (ARA, RK, 42.963, f° 36v°-38). Daarnaast moest Deinze nog 2.000 lb. betalen (L.P. GACHARD, *op. cit.*, p. 521).

(105) ARA, RK, 42.962, *passim*.

(106) L.P. GACHARD, *op. cit.*, p. 133.

(107) ID., *op. cit.*, p. 392-393. Dezelfde open brief bepaalde de termijnen binnen dewelke het bedrag van 128.000 lb. aan de ontvanger-generaal van de financiën betaald moest zijn. De tekst is nochtans onduidelijk : 10.000 lb. onmiddellijk te betalen, 15.000 tegen het einde van juni, 25.000 in juli (waarvan 15.000 tegen de 15de juli), 25.000 in augustus, 12.000 tegen 1 oktober 1540, 13.000 tegen Lichtmis 1541 *et encoires ringt-huit mil, par égale portion, de trois mois en trois*

steen geïnd hebben om dit enorme bedrag op te brengen ⁽¹⁰⁸⁾. De opbrengst was vooraf geraamd op slechts 20.000 lb. en dan nog in het geval dat de geestelijken en de leden van de Raad van Vlaanderen hierin bijdroegen ⁽¹⁰⁹⁾. De Gentse magistraat trachtte inderdaad te bekomen dat de geprivilegieerde, traditioneel vrijgestelde, groepen de belastingen, die voor deze speciale gelegenheid geïnd werden, zouden helpen betalen. De keizer was dit verzoek niet ongenegen, te meer daar de *clerici* e.a. vrijgesteldend zich naar zijn mening tijdens de voorbije troebelen niet altijd voorbeeldig gedragen hadden ⁽¹¹⁰⁾.

Ook andere steden kregen boeten opgelegd : Deinze : 2.000 lb. ⁽¹¹¹⁾, Hulst : 1.200 lb. ⁽¹¹²⁾, Kortrijk : 12.000 lb. ⁽¹¹³⁾, Ninove : 2.000 lb. of een jaarrente van 125 lb. de penning 16 ⁽¹¹⁴⁾, Oudenaarde : 8.000 lb. en ontlasting van een jaarrente van 560 lb. verkocht ten laste van de vorst op de stad in 1472 ⁽¹¹⁵⁾. Verder werden, zoals al gezegd, 29 dorpen van de kasselrij Kortrijk met geldsommen gestraft voor een totaal bedrag van 11.850 lb. De kasselrij als zodanig werd niet beboet, maar verloor de *gracie* van een vijfde van de kwote omdat de betalingstermijnen m.b.t. de rest niet nagekomen werden ⁽¹¹⁶⁾.

---

mois, dès là en avant jusques à fin de payement de la somme, faisant en tout cent vingt-huit mil carolus... Steekt er een fout in het afschrift van Gachard of in het (door ons niet teruggevonden) stuk zelf dat hij kopieerde ? De stad betaalde deels in vlot geld en deels met obligaties (ID., *op. cit.*, p. 406, 432-434).

(108) In de propositie m.b.t. de bede van 400.000 lb. had de regering voorgesteld het bedrag niet om te slaan, maar in heel Vlaanderen één gulden op elke schoorsteen te leggen. Dit voorstel werd niet aanvaard. Iedere stad en kasselrij betaalde haar aandeel en bracht het op de klassieke wijze op. Alleen Brugge, Ieper en later ook Gent inden de belasting van één gulden per schoorsteen.

(109) L.P. GACHARD, *op. cit.*, p. 406.

(110) ID., *op. cit.*, p. 403-404 (brief van keizer Karel aan de stadhouder, 8 juli 1540) en p. 406 (brief van de stadhouder aan keizer Karel, 11 juli 1540). Over de wijze waarop Gent zijn aandeel in de bede en de boete ophracht (o.m. door leningen bij rijke burgers) vindt men verscheidene teksten bij ID., *op. cit.*, p. 402-406, 418-419, 432-434, 688-689.

(111) ID., *op. cit.*, p. 521.

(112) *Ibid.*

(113) ID., *op. cit.*, p. 418.

(114) ID., *op. cit.*, p. 408-409. De stad verkoos de betaling van het volle bedrag in eens (*op. cit.*, p. 521).

(115) ID., *op. cit.*, p. 401.

(116) ARA, RK, 42.962, f° 28v°-29, 58. Al de boeten ten laste van de steden en dorpen, met uitzondering van Gent, werden betaald aan een spectale ontvanger, met name Joos vanden Hecke, die ook de boeten, opgelegd aan neringen en privépersonen en de inkomsten uit de konfiskaties beheerde. Zijn totale ontvangst bedroeg niet minder dan 82.688 lb. De rekening van vanden Hecke werd gedeeltelijk uitgegeven bij L.P. GACHARD, *op. cit.*, p. 510-533.

Belangrijker voor de geschiedenis van de stad en de Staten van Vlaanderen was het kortwieken van de Gentse invloed in het graafschap. De sententie tegen Gent verklaarde uitdrukkelijk dat een bede, toegestaan door drie Leden, m.a.w. door de meerderheid, ook het weigerend lid tot het betalen ervan verplichtte. Als m.a.w. Brugge, Ieper en het Vrije een bede toegestaan hadden, dan moesten Gent en het Gents kwartier erin bijdragen ook als Gent niet gekonsenteerd had ⁽¹¹⁷⁾. Eerder zegden we al dat artikel 65 van de *Concessio Carolina* het Gents kwartier losmaakte van de stad en dat onderlinge deliberaties verboden waren. Uiteraard werd de hegemonie van Gent over zijn omgeving nog afgetakeld door de afschaffing van de Gentse buitenpoorterij ⁽¹¹⁸⁾. Maar de ergste straf voor Gent was wellicht de overdracht op 14 februari 1541 van de jurisdictie inzake de *indaghinghe* aan een luitenant-civil van de *indaghinghe* ⁽¹¹⁹⁾.

Aan de beknotting van de Gentse macht naar buiten uit beantwoordde een reorganisatie van de Gentse beleidsorganen, die eigenlijk hetzelfde doel beoogde, met name van Gent een volgzzaam lid van de Vlaamse Staten te maken. Voortaan zouden de Gentse schepenen, zoals in bijna alle andere steden, rechtstreeks door vorstelijke kommissarissen aangesteld worden, waar zij vroeger eerst door vorstelijke en stedelijke kiezers aangeduid werden. Van oudsher was er in elk van de Gentse schepenbanken — de Keure en het Gedele — een vaste verhouding tussen de drie leden van de stadsraad of *collatie*. Het lid van de burgerij had drie schepenen in elke bank, dit van de kleinere neringen vijf en het derde lid — dit van de wevers — ook vijf ⁽¹²⁰⁾. Voortaan zou daar geen rekening meer mee gehouden worden en zouden de schepenen gekozen worden onder de *notables bourgeois de nosre dicte ville de Gand, de bonne fame et réputation* ⁽¹²¹⁾. De samenstelling van de Gentse *collatie* werd trouwens grondig gewijzigd. De raad zou voortaan bestaan uit de wethouders van de twee voorbije jaren en uit 42 notabelen (*notables bourgeois*) — zes van elke parochie — die aangeduid zouden worden door de baljuw en de wet ⁽¹²²⁾. De ambachten verloren aldus alle politieke medezeggenschap.

(117) ID., *op. cit.*, p. 131.

(118) Art. 56 van de *Concessio Carolina* (ID., *op. cit.*, p. 146-147).

(119) Zie nr. (14). Art. 63 van de *Concessio Carolina* had het recht van *indaghinghe* bijna volledig aan de Gentse burgers ontnomen. Op aandringen van de Gentenaars herstelde keizer Karel dit recht, maar droeg de rechtspraak terzake over aan een speciale vorstelijke ambtenaar, de luitenant-civil van de *indaghinghe* (*Placcaert-Boecken van Vlaanderen*, II, p. 253. — A. HENNE, *op. cit.*, VII, p. 113-114).

(120) V. FRIS, *op. cit.*, p. 42, 78.

(121) Art. 2 van de *Concessio Carolina* (L.P. GACHARD, *op. cit.*, p. 136).

(122) Art. 66 en 67 van de *Concessio Carolina* (ID., *op. cit.*, p. 149).

Keizer Karel is in zijn opzet geslaagd. Van de Gentse fierheid en arrogantie t.a.v. de landsheer was er na 1540 niet veel meer te bespeuren. Gent werd een gewillig instrument in de handen van de landsheer, even gewillig althans als de andere drie Leden. De stad viel niet meer uit de toon. Eerst met de opstand van onze gewesten tegen Filips II zou Gent nog eens hetzelfde avontuur wagen en glorierijke dagen van opstandigheid beleven, vol heimwee naar de Middeleeuwen. Maar dan werkelijk voor de allerlaatste keer.

N. MADDENS.

HET OUDSTE SCHEPENZEGEL
MET AFBEELDING VAN EEN STAAKMOLEN
IN VLAANDEREN ?

In het archief van het «Rijke Gasthuis», een leprozerij te Gent, gesticht rond 1146, wordt een oorkonde bewaard van 1313, waaraan een zegel met afbeelding van een windmolen gehecht is. ⁽¹⁾

De zeven schepenen van Oostwinkel (Wostwinckle) oorkonden dat voor hen verschenen zijn Gillis van Veldekine en Gillis van Eke, waarbij een rente van 3 pond par. verkocht wordt. Van de zeven uithangende zegels is er één bewaard gebleven, dat van LAMSIN DE MOLNARE.

Zoals het meer voorkomt, gebruikte hij als embleem voor zijn zegel : het werktuig van zijn beroep. Diameter 25 mm., kleur donker bruin, randschrift : S. LAMSIN DE MOLNARE.

In het Rijksarchief te Gent is dit wel de oudste authentieke afbeelding van een staakmolen in Vlaanderen.

Deze zegel is een onrechtstreekse aanduiding van het bestaan van een windmolen te Oostwinkel in 1313. ⁽²⁾

Vermoedelijk is dit document ook het oudste bekende schepenzegel met staakmolen in het Nederlands taalgebied.

De oudste afbeeldingen van staakmolens zijn illustraties van handschriften.

---

(1) Rijksarchief Gent. Geraard de Duivelsteen.

In het archief van het «Rijke Gasthuis», een leprozerij te Gent, gesticht ca. 1146, oudste regels, opgesteld in het Middel-Nederlands en goedgekeurd door bisschop Walter de Marvis, Doornik 1236, meteen het oudste Nederlands document in het R.A.G., wordt een oorkonde bewaard A° 1313 februari 17, waaraan een zegel met afbeelding van een molen gehecht is.

(2) Oostwinkel : op 5 km ten Zuid-Westen van Eeklo, opp. 837 ha. slechts 916 inwoners in 1868.

Deze gemeente telde slechts één houten korenwindmolen. Een landhoek vermeldt nog een watermolen in 1725, die verdween vóór 1830. Deze houten staakmolen stond langs de Molenstraat in de wijk Diepenbeke, ten Z-O van het dorpscentrum. (Sectie D n° 400 art. 116). Hij werd reeds afgebroken rond 1885.

Schepenzegel met staakmolen anno 1313. Oostwinkel.

S. Lamstn de Molnare.

In de «Vieil Rentier d'Audenarde» van 1270-1275 komt een afbeelding voor van een staakmolen te Edelare bij Oudenaarde. Waarschijnlijk is dit de oudste afbeelding van een staakmolen in West-Europa. ⁽³⁾

De oudste bekende tekening van een windmolen in Engeland komt voor in de «Windmill Psalter» van 1270. ⁽⁴⁾

LUC GOEMINNE
Georges PUIMÈGE

Adres van de auteur :
Dr. LUC GOEMINNE
«Hof ter Weeden»
9780 Zulte

---

(3) Koninklijke Bibliotheek te Brussel. Manuscrit n° 1.175.

(4) Pierpont Morgan Collection, New York.

DE NEOGOTISCHE PAROCHIEKERK TE SINT-MARIA-AALTER

De parochiekerk van Sint-Maria-Aalter werd door F. De Potter en J. Broeckaert ooit gekarakteriseerd als een *parel in het midden der bosschen* ⁽¹⁾. De bospartijen, tot stand gekomen door het ontginnen van de heide op het Bulskampveld, bepalen ook heden nog het uitzicht van het westelijk gedeelte van de uitgestrekte Oostvlaamse gemeente Aalter.

De parochie werd hier in 1851 opgericht ten behoeve van de bewoners van het Aalters Hoekje, een gehucht dat in de loop van de 18de eeuw op die plaats was gegroeid ⁽²⁾.

De kerk, toegewijd aan Onze-Lieve-Vrouw, Bijstand der Christenen, is gebouwd bij de kruising van de weg van Wingene naar het kanaal Brugge-Gent met die naar het centrum van Aalter. Het is een belangwekkende getuige van de opkomst van de neogotische bouwkunst op het platteland; in deze bijdrage zullen wij pogen de ontstaansgeschiedenis ervan te schetsen en een beschrijving toevoegen van het gebouw en het oorspronkelijke meubilair.

I. VOORGESCHIEDENIS VAN DE BOUW (1844-1849).

1. Redenen om een kerk te bouwen.

E.H. Franciscus Van der Veken, onderpastoor te Aalter en de grote promotor van de stichting, beschrijft het Aalters Hoekje in 1844 als een kleine gemeente op zichzelf, met een oppervlakte van 1538 ha., 150 huizen

---

(1) F. DE POTTER en J. BROECKAERT, *Aalter*, in : *Geschiedenis van de gemeenten der provincie Oost-Vlaanderen*, 1ste reeks, arrondissement Gent, deel I, Gent 1864-'70, p. 40.

(2) Zie o.m. A. VERHOUSTRAETE, *St.-Maria-Aalter*, in : *Appeltjes van het Meetjesland*, jg. 8, Eeklo 1957, pp. 207-246; L. STOCKMAN, *1000 jaar Aalter*, in : *De Vlaamse toeristische bibliotheek*, nr. 173, Antwerpen 1974, p. 7-8.

1. De kerk te Sint-Maria Aalter afgebeeld op een prentkaart. De opname is gemaakt na 1950, wanneer het nieuwe uurwerk in de gevel werd geplaatst, en vóór de verbouwingswerken van 1955-57.

en 1200 inwoners ⁽³⁾. De bevolking, die verspreid leefde over dit grondgebied, was arm. Velen behoefden steun of vonden alleen in het vervaardigen van bezems een magere bron van inkomsten ⁽⁴⁾. Daarbij lieten de zeden van de bewoners heel wat te wensen over *aux gens de bien et aux amis de l'humanité*, wat men toeschreef aan de grote afstand van het dorpscentrum — gemiddeld *vijf kuuertieren gaens* — en aan het ontbreken van alle onderwijs.

Het optrekken van een kerk leek het aangewezen middel om verandering in deze toestand te brengen. Dit zal immers het ontstaan bewerken van een nieuw bevolkingscentrum, waar zich verschillende ambachten kunnen ontplooiën, zodat de levensomstandigheden verbeteren en er zich welstellende personen komen vestigen; van de godsdienstige plechtigheden

(3) Gemeentelijk archief te Aalter (voortaan afgekort G.A.A.) KF. 861 31 : Werken aan gebouwen van de eredienst (1840-19...), zie bijlage I.

(4) A. VERHOUSTRAETE, *St.-Maria-Aalter*, op. cit., p. 237.

en het onderricht verwacht men dan verder het gewenste effect op het gedrag van de bewoners ⁽⁵⁾.

2. *Initiatiefnemer - Financiering.*

In 1844 zet E.H. Van der Veken de nodige stappen om de oprichting van een kerk op het Aalters Hockje te bekomen. Hij vervult de formaliteiten in eigen naam, doch wijst erop dat het bedehuis een openbaar gebouw zal zijn, waarvan de bisschop, in overleg met de burgerlijke overheid, achteraf de bestemming zal bepalen ⁽⁶⁾.

Volgens E.H. Van der Veken gaat het initiatief uit van de bisschop van Gent. Mgr. Deleberque van zijn kant was van oordeel dat er nergens in de provincie meer nood was aan een hulpkerk dan op dit gehucht ⁽⁷⁾.

Had men reeds eerder een dergelijke realisatie overwogen, nu lieten de omstandigheden ook toe, met het opzet in de openbaarheid te treden.

De Brugse grootgrondbezitter Alexander Jullien en zijn echtgenote Camille van Cutsem, die op 20 januari 1844 een domein kochten van de Gentse ridder Pierre Octave d'Alcantara, werden bereid gevonden hiervan een *partije land en bosch* af te staan voor de bouw van een kerk. De overeenkomst, gesloten op 14 augustus 1844, laat vier jaar tijd om met de werken te beginnen ⁽⁸⁾.

Ook voor het verzamelen van de nodige geldmiddelen kon E.H. Van der Veken rekenen op de toeschietelijkheid van de plaatselijke grondeigenaars, waaronder de familie de Merode met naam wordt genoemd. Op de 30.000 fr. die hij voor de nieuwe kerk nodig acht, tekenen zij samen in voor de helft.

In de hoop deze som met een subsidie te kunnen vervolledigen, richt hij op 25 november 1844 een verzoekschrift tot de koning ⁽⁹⁾.

In de volgende jaren werd de gemeenteraad van Aalter meermalen om zijn standpunt gevraagd in verband met het verlenen van een toelage. De raad trok het nut van de stichting voor bewoners, eigenaars en parochiegeestelijkheid zeker niet in twijfel. Doch het project leek hun ook van aard om te schaden aan de materiële belangen van de bewoners van het dorpscentrum, en het loste de problemen niet op van twee andere afgelegen

---

(5) Bijlage I en G.A.A., K.F. 861.31, verzoekschrift van de bewoners van het gehucht aan de gemeenteraad van Aalter, 2 mei 1849

(6) Bijlage I.

(7) Rijksarchief Gent, Fonds Provinciebestuur (voortaan afgekort P.A.G.), 1830-50, 2531, brief van de bisschop aan de gouverneur, 18 januari 1845.

(8) P.A.G., 1851-70, 1745.

(9) Bijlage I.

wijken. De kerk van Aalter was overigens nog groot genoeg om aan alle inwoners plaats te bieden, en een deel van hen kon gemakkelijk in het nabije Sint-Joris terecht. Op beide parochies was het aantal geestelijken in de laatste jaren buiten verhouding met de bevolkingsaan groei toegenomen. Overigens waren de wegen in goede staat en vrij van hindernissen.

Bijgevolg concludeerden de raadsleden, dat het hier ging om een gelegenheid van beperkt en louter lokaal belang. Zij meenden dan ook dat de gemeente hiervoor niet de minste bijdrage te leveren had, behalve hetgeen de inwoners vrijwillig zouden schenken. Er werd opgemerkt dat E.H. Van der Veken, die zo vlot van stapel was gelopen, zich ook verder wel zou weten te redden...

Ook werd de vraag gesteld of het Aalters Hoekje, dat maar vijftig belastingsplichtigen telde waaronder nog twintig weinig bemiddelde gezinnen, de financiële last van een parochie wel zou kunnen dragen. Daarom zagen de raadsleden alvast meer heil in de bouw van een eenvoudige kapel dan in het oprichten van een filiaalkerk : de moederparochie zou dan immers, telkens als dat nodig bleek, financieel kunnen bijspringen ⁽¹⁰⁾.

De kerkmeesters van Aalter, die oordeelden *daer toe geene beschikbare penningen* te hebben, waren echter hooguit bereid ten voordele van de stichter een som van 1.000 fr. in te schrijven op het budget voor 1850 ⁽¹¹⁾.

Tegen een subsidiëring door provincie of staat had men te Aalter geen bezwaar, doch het provinciebestuur, dat in dit verband te beslissen had, kon de steun alleen toekennen aan de gemeente of aan de kerkfabriek.

Wanneer in 1846 geen van beide administraties bereid bleek de nodige aanvraag te doen, leek de zaak wel helemaal op een dood spoor gekomen ⁽¹²⁾.

Op 24 juli 1848 en 29 januari 1849 worden echter opnieuw rekwesten opgesteld. Ditmaal zijn het de grondbezitters zelf, die een subsidie vragen aan de minister van binnenlandse zaken ⁽¹³⁾. De verklaring hiervoor is wellicht te zoeken in een omzendbrief van 4 januari 1848, waarin de

---

(10) G.A.A., 172,2 : 504, Regsters beraadslagingen gemeenteraad, verslagen van de zittingen van 30 december 1844, 21 augustus 1845 en 9 maart 1846.

(11) Kerkarchief Aalter, Sint-Corneliusparochie (voortaan afgekort : K.A.A.). Registre van deliberationen, processen verbael en briefwisseling van den raad der Kerkfabriek en van de kerkmeesters kamer te Aeltre (1840-1896), verslag van de zitting van de kerkfabriekraad, 5 april 1846.

(12) P.A.G., 1830-'50, 2531, verslag.

(13) P.A.G., 1851-'70, 1745, Koninklijk Besluit van 30 april 1849.

gouverneur aan de eigenaars liet weten, dat dit departement voortaan een fonds ter beschikking hield voor de bouw van kapellen en scholen in moeilijk te bereiken bosgebieden. De bedoeling was, het ontstaan van nieuwe dorpen te stimuleren, wat dan weer de ontbossing zou ten goede komen; het tekort aan landbouwgrond ging immers door voor een van de oorzaken van de ellendige levensomstandigheden in het Vlaanderen van die tijd ⁽¹⁴⁾.

Bij Koninklijk Besluit van 30 april 1849 werd voor het Aalsters Hoekje eveneens 18.400 fr. toegekend, bestemd voor de bouw van een kerk, pastorie en school ⁽¹⁵⁾. Om de totale onkosten, geraamd op 30.658,20 fr., te dekken, beschikte men nog over 16.758,20 fr. aan giften en rekende men op een 1.500 fr. geschonken onder de vorm van natura en arbeid ⁽¹⁶⁾.

Bovendien liet A. Jullien op 2 april onderaan de vijf jaar oude schenkingsakte een clausule toevoegen, waarin hij opnieuw zijn bereidheid affluëerde om het terrein te schenken; de gebouwen waren nu binnen de twee jaar op te trekken ⁽¹⁷⁾.

Op 21 juli 1849 gaf de koning zijn goedkeuring voor de bouw van de kerk ⁽¹⁸⁾.

Zoals oorspronkelijk voorzien, zou de verantwoordelijkheid voor de aanbesteding en de uitvoering van de werken gedragen worden door de heren Jullien-Van Cutsem, Declercq, Claeys en graaf d'Alcantara, samen met onderpastoor K.L. Van Haute, die E.H. Van der Veken († 27 november 1847) had opgevolgd ⁽¹⁹⁾.

De overheid, bezorgd voor het voortbestaan van de stichting, wenste deze taak echter te zien overnemen door gemeente of kerkfabriek ⁽²⁰⁾, en vroeg de stichters daarom afstand te doen van de grond en van het ingezamelde geld ⁽²¹⁾.

---

(14) G.A.A., 205.1, Algemene briefwisseling, 1848.

(15) P.A.G., 1851-70, 1745.

(16) P.A.G., 1851-70, 1745, brief van de gouverneur aan de arrondissementscommissaris, 14 augustus 1849.

(17) zie p. 241 en voetnoot 8.

(18) P.A.G., 1851-70, 1745.

(19) P.A.G., 1851-70, 1745, brief van de minister van binnenlandse zaken aan de gouverneur, 14 juli 1849.

(20) K.A.A., Registre van deliberation ..., afschrift van een brief van de minister van justitie aan de bisschop van Gent, 5 juni 1849.

(21) P.A.G., 1851-70, 1745, brieven, o.m. van de minister van binnenlandse zaken aan de gouverneur, 14 juli en 21 augustus 1849.

2. E. II. Karel Lodewijk Van Haute († 10 juni 1877).
medestichter van de parochie en eerste pastoor op 16 september 1851
(Foto uit het Liber Memorialis)

Van de gemeenteraad was natuurlijk niet veel medewerking te verwachten, maar de moeilijkheden worden op voorstel van de minister van binnenlandse zaken handig omzeild ⁽²²⁾ : uiteindelijk zorgt de kerkfabriek van Aalter voor de aanbesteding van kerk en pastorie, voor de school komt namens de regering een lid van de permanente deputatie van de provincieraad tussen.

Eerst had men nog de aarzelende houding te overwinnen van de kerkmeesters, die vreesden door hun tussenkomst op kosten te worden gejaagd. De geruststellende woorden kwamen van de minister van justitie : deze deed ook een beroep op de bisschop ⁽²³⁾. Tenslotte was de kerkfabriek bereid de schenking van de grond, door meester P.D. Van Waesberghe in een notariële akte vastgelegd, te aanvaarden ⁽²⁴⁾.

Pas in 1850, wanneer met bouwen reeds is begonnen, zal de gemeenteraad op zijn beurt het nodige doen om in het bezit te komen van de school en het bijhorende terrein ⁽²⁵⁾.

3. Ontwerpen.

E.H. Van der Veken voegde bij zijn verzoekschrift van 25 november 1844 een eerste reeks plannen voor de nieuwe kerk ⁽²⁶⁾.

Alhoewel de ontwerptekeningen in de gemeenteraadszitting van 30 december niet werden onderzocht, wist het plaatselijk bestuur van Aalter de volgende dag aan de arrondissementscommissaris op te merken, dat een overdreven ruim gebouw werd voorgesteld. Het leek geschikt voor een parochie van drieduizend zielen, terwijl er naar hun mening maar een duizend mensen op het Hoekje woonden ⁽²⁷⁾.

De bisschop van Gent, op zijn beurt geraadpleegd door de gouverneur, neemt de verdediging van het ontwerp voor zijn rekening in een schrijven van 18 januari 1845. Wij vernemen dat het bedehuis 20 meter

---

(22) P.A.G., 1851-70, 1745, brief van de minister van binnenlandse zaken aan de gouverneur, 22 mei 1849.

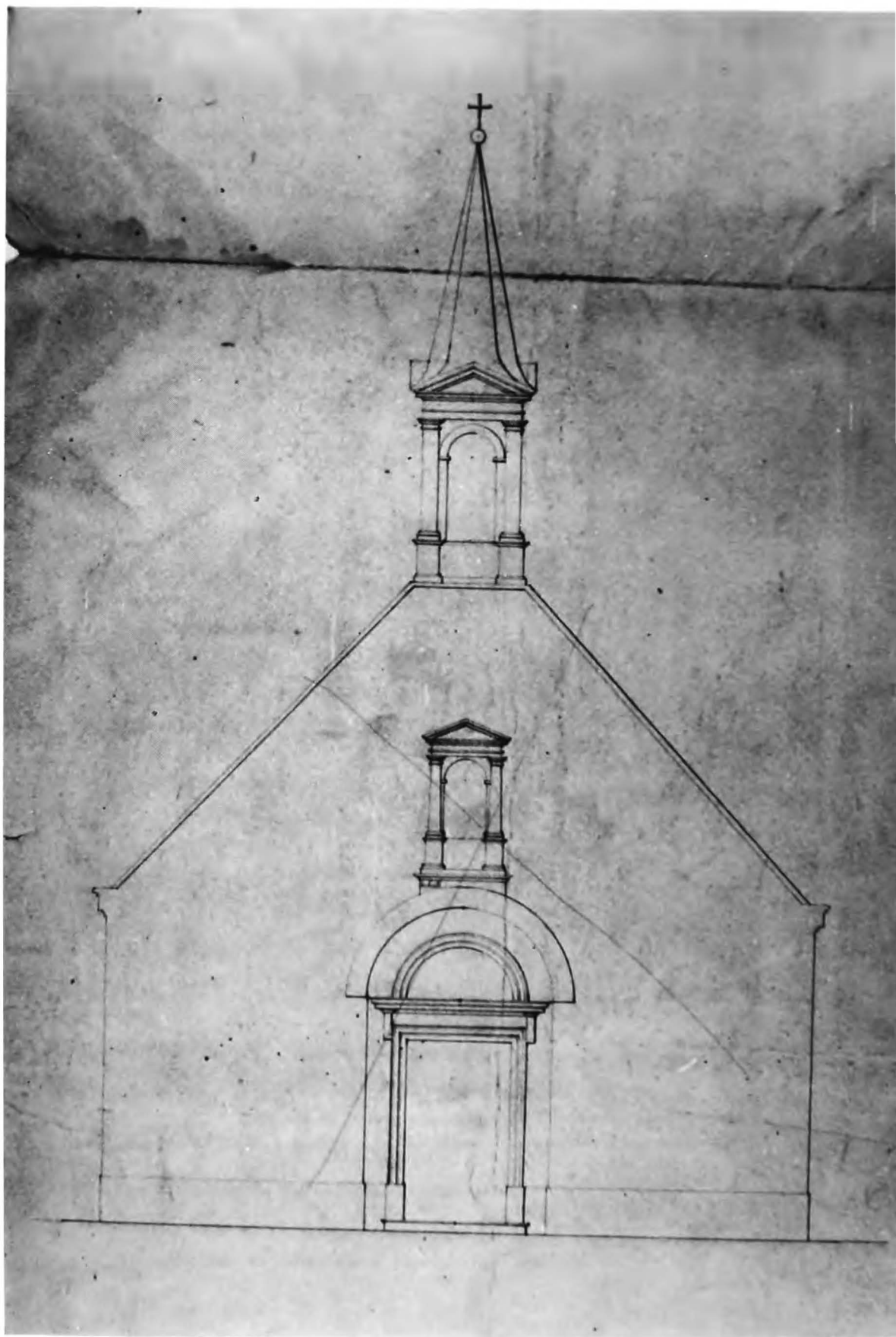
(23) P.A.G., 1851-70, 1745, brief van de minister van justitie aan de gouverneur, 7 juli 1849 ; K.A.A., Registre van deliberationen..., afschrift van de brief van de minister van justitie aan de bisschop van Gent, 5 juni en van de brief van de arrondissementscommissaris aan de pastoor van Aalter, 14 juli 1849.

(24) K.A.A., Registre van deliberationen..., verslag van de zitting van de kerkfabriekraad, 18 oktober 1849.

(25) G.A.A., 172.2 : 504, Registers beraadslagingen gemeenteraad, verslag van de zittingen van 27 maart en 19 juni 1850.

(26) Bijlage I.

(27) G.A.A., 172.2 : 504, Registers beraadslagingen gemeenteraad, en 205.1, Register briefwisseling 1844.

3. De voorgevel volgens het eerste ontwerp.

lang en 15 meter breed zou zijn, hij vindt dit zeker niet overdreven voor een parochie, waarvan het bevolkingsaantal naar zijn mening in minder dan twintig jaar tijd zal verdubbelen. Hij spreekt zich dan ook uit voor het onmiddellijk toekennen van de toelating tot bouwen en voor het verlenen van een subsidie van minstens 14.000 fr. door provincie en staat ⁽²⁸⁾.

Opdat de provinciale overheid zich een oordeel zou kunnen vormen, wenste de gouverneur de tekeningen te laten aanvullen met een bestek. Hij doet daaromtrent navraag bij de bisschop, en deze stuurt het document op 20 februari door ⁽²⁹⁾.

Een bestek dat deze datum draagt bleef in het provinciaal archief bewaard en is door *houwkundige* J.B. Hosten gesigneerd ⁽³⁰⁾. Het loont de moeite na te gaan hoe de uitvoering door hem werd opgevat.

De voornaamste post betreft de baksteen, de kosten van dit soort metselwerk nemen reeds één derde van de raming in beslag. Het bestek spreekt van een voetpad in Rupelmondse steen en van acht *colonnen* in *boomsteen* te metselen. Voor het overige is voor het gehele gebouw *scheldesteen* voorzien, tot deze categorie behoren ook de verbrande stenen, *kneuren* genoemd, die mogen dienen voor een deel van de funderingen.

Van de natuursteensoorten is eerst *Ecousinschen hardsteen* vermeld. Een geschikt materiaal voor aan verwerking blootgestelde delen bij het exterieur, zoals de deur- en vensterdorpels en het *encadrement der groote deure* met het bijhorende *entablement* en de *niche* erboven.

De vloeren van het schip zullen in *basécsche geslepen steenen* zijn, in het koor komen zwarte en witte tegels. Er is ook een bergplaats en een sacristie, te bevloeren met *blauwe tiggels*.

Binnen in het gebouw wordt de afwerking met pleisterwerk bekomen. De *vouten* komen in werkelijkheid met een timmerwerk en eiken latten tot stand, de aannemer moet ervoor *medaillons* leveren en een *cornisse* in stuc.

Een volgend artikel gaat over de leien, waarmee de gehele constructie zou gedekt worden.

Van het nodige ijzerwerk onthouden wij de roeden voor tien grote vensters en vijf halfcirkelvormige *wæyers*.

Na het loodwerk komt het timmerwerk in eik aan de beurt. Hieronder wordt, behalve de muurplaten, ook de toren uitvoerig behandeld.

---

(28) P.A.G., 1830-50, 2531, brief van de bisschop aan de gouverneur.

(29) P.A.G., 1830-50, 2531, brief van de gouverneur aan de bisschop van 10 februari 1845 en antwoord van 20 februari.

(30) P.A.G., 1830-50, 2531, *Begrotings Staet der uyttevoeren werken tot het opbouwen van eene Nieuwe Kerk op den Weyk genaemd het hoeksken binnen de gemeente Aeltre*; over Hosten zie bijlage II.

De gehele kapconstructie zou vervaardigd worden in *Riga deelen hout*, verder is er nog *olmen abeelen of deelen hout* nodig voor het uit-timmeren van de overdekking in de *middel gang*, van de *moerbogens* en van de *kruysvouten* in de zijbeuken.

Onder de rubriek schijfwerk komen deuren voor kerk en dienst-lokalen, verder een portaal met een *grootte dobbele deure* en twee zij-ingangen. Ook is de prijs berekend voor een doksaal, te bereiken langs een spilltrap; er hoort een *cornisse oder jonique* bij en een afsluiting met balusters, alsook een lessenaar.

Nadat de architect nog een som heeft toegevoegd voor de beglazing en het schilderen van het houtwerk, bekomt hij een totale kostprijs van 32.679.25 fr.

Hoofdingenieur Wolters van het departement van openbare werken, die de stukken in maart ter beoordeeling in handen krijgt, vindt de plannen goed opgevat, maar in de metingstaat zijn de meeste prijzen volgens hem aan de hoge kant ⁽³¹⁾.

Tenslotte wordt nog het oordeel van de Koninklijke Commissie voor Monumenten gevraagd. In het advies dat commissielid Suys op 2 juli namens de voorzitter aan de minister van justitie meldt, wordt het ontwerp bestempeld als *dans son ensemble peu satisfaisant, ainsi que vous pouvez vous en assurer par un simple coup d'oeil*.

Suys voegt derhalve bij zijn brief twee tekeningen, die een alternatief project uitmaken, aangepast aan de ramingsom van het bestaande bestek ⁽³²⁾.

De vraag blijft, of de verwezenlijking ervan te Aalter ooit werkelijk in overweging werd genomen; voorlopig kon er in elk geval niets van terecht komen, vermits het nog jaren zal duren vooraleer de financiële moeilijkheden geheel van de baan zijn ⁽³³⁾.

Uiteindelijk werd voor de uitvoering de voorkeur gegeven aan een andere reeks plannen, de derde die ons bekend is. Wellicht heeft de kostprijs hierbij de doorslag gegeven, want in de nieuwe raming waren voor een totale som van 36.666, 90 fr. behalve de kerk ook de pastorie en een school begrepen ⁽³⁴⁾.

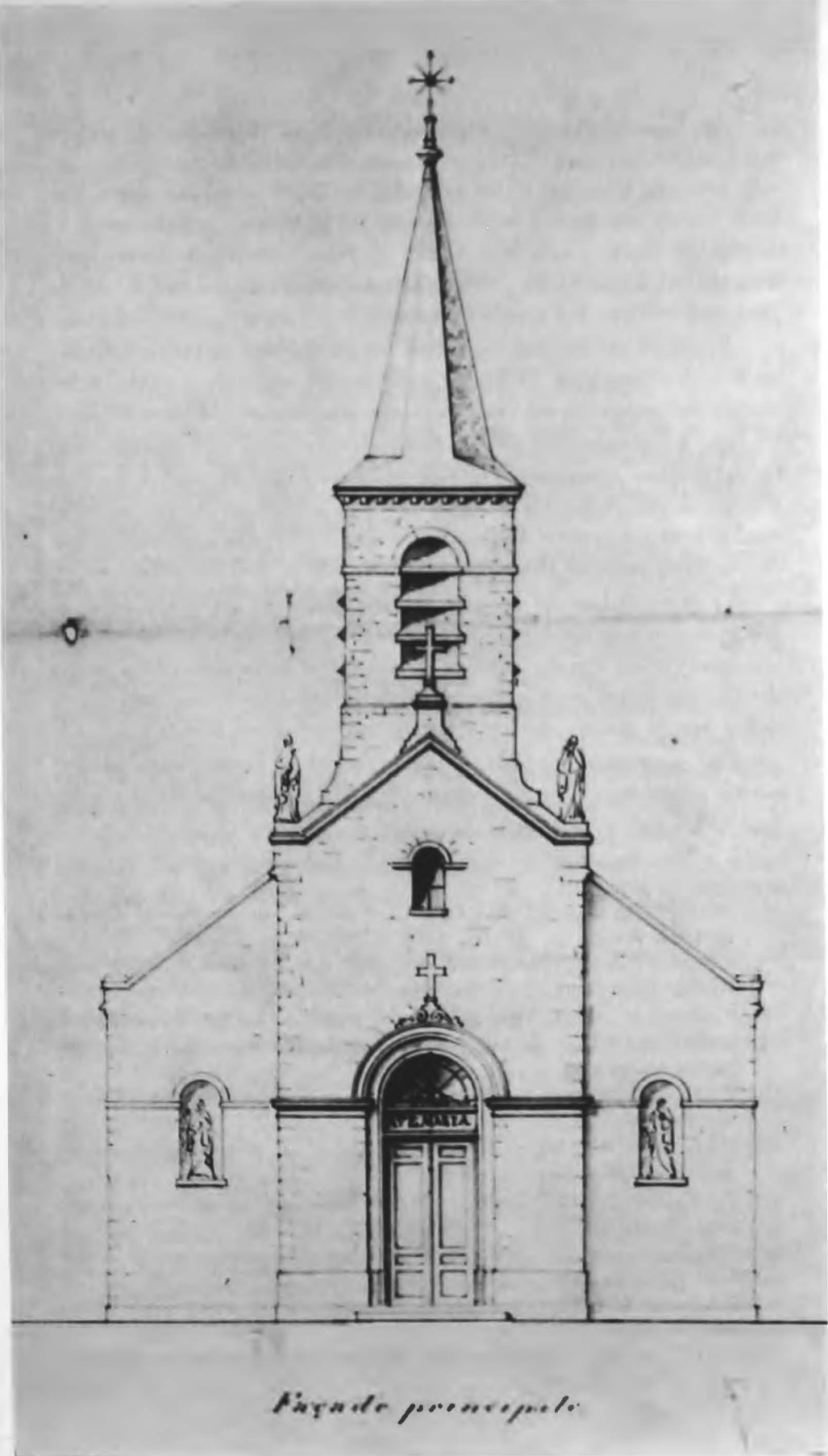
(31) P.A.G., 1830-'50, 2531, brief van ir. Wolters aan de gouverneur, 15 maart 1843.

(32) P.A.G., 1830-'50, 2531, brief; over Suys, zie bijlage II.

(33) zie p. 242-243.

(34) P.A.G., 1851-'70, 1745, brief van de gouverneur aan de arrondissementscommissaris, 14 augustus 1849.

4. De voorgevel volgens het ontwerp van Suys.

Als bouwmeester trad, volgens De Potter en Broeckaert, de priester Jan-August Clarysse op ⁽³⁵⁾. Zijn naam troffen wij in de eigentijdse archivalia niet aan, maar wel in het Liber Memorialis, waar hij ook nog in verband met een biechtstoel wordt genoemd ⁽³⁶⁾. Voor de school bestaat er een bestek in zijn handschrift en nog in 1900 aanzagen de kerkmeesters hem als architect van de pastorie, zodat wel aan te nemen valt dat hij de ontwerper was van het gehele complex ⁽³⁷⁾.

Wanneer het definitieve ontwerp tot stand kwam, is evenmin precies uit te maken; reeds op 15 januari 1849 maakte een reeks plannen en bestekken het onderwerp uit van een verslag van ingenieur Wolters ⁽³⁸⁾.

Op 4 september liet de gouverneur de tekeningen en bestekken terug bij de stichters opvragen ⁽³⁹⁾. Men moest nog de aanvaarding door de kerkfabriek van Aalter bekomen, en tenslotte werden de stukken pas eind oktober naar het provinciebestuur doorgestuurd ⁽⁴⁰⁾. De burgemeester wijt de vertraging aan *une opposition secrète de Mr. le curé du village...* ⁽⁴¹⁾.

Er gaat nog wat tijd verloren wanneer blijkt, dat het bestek moet gesplitst worden met het oog op de aanbesteding door de twee verschillende besturen. Meteen zijn de inleiding en een aantal termijnbepalingen aan te passen, een artikel moet in overeenstemming gebracht worden met de in-deling van de school, die een wijziging had ondergaan ⁽⁴²⁾.

De gecorrigeerde stukken, begin december klaargekomen, krijgen gunstig advies van de hoofdingenieur ⁽⁴³⁾. Op 29 december 1849 worden

---

(35) DE POTTER F. en BROECKAERT J., *Aalter*, op. cit., p. 40; over Clarysse, zie bijlage II.

(36) Kerkarchief Sint-Maria-Aalter (voortaan afgekort K.M.A.), Liber Memorialis parociae de Aeltre B.M.V., p. 5, 7.

(37) P.A.G., 1851-'70, 1745, ongesigneerd bestek, op 8 december 1849 door de stichters goedgekeurd; K.M.A., Register beraadslagingen kerkfabriek, verslag van de zitting van 28 oktober 1900.

(38) P.A.G., 1851-'70, 1745, brief van de gouverneur aan de hoofd-ingenieur, 15 december 1849.

(39) P.A.G., 1851-'70, 1745, brief van de gouverneur aan de arrondissementscommissaris, 4 september 1849.

(40) P.A.G., 1851-'70, 1745, brief van de arrondissementscommissaris aan de gouverneur, 27 oktober 1849.

(41) P.A.G., 1851-'70, 1745, brief van de arrondissementscommissaris aan de gouverneur, 19 oktober 1849.

(42) P.A.G., 1851-'70, 1745, brief van de gouverneur aan de arrondissementscommissaris, 30 oktober 1849.

(43) P.A.G., 1851-'70, 1745, briefwisseling; brief van de hoofd-ingenieur aan de gouverneur, 22 december 1849.

ze door de Bestendige Deputatie goedgekeurd ⁽⁴⁴⁾, zodat het sein op groen staat voor de aanbesteding.

II. BESPREKING VAN DE BEWAARDE VOORONTWERPEN.

In de bundels van het provinciaal archief betreffende de stichting op het Aalters Hoekje bleven vier plannen bewaard. Samen vormen zij twee volledige projecten voor een nieuwe kerk.

1. *Het eerste, niet gesigneerd ontwerp* (afb. 5, 5-7).

Een eerste reeks van twee plannen draagt geen signatuur of datum, er is enkel een meterschaal met maataanduiding in het Frans ⁽⁴⁵⁾. Het is aannemelijk hierin het eerste ontwerp te zien, dat met het rekwest van november 1844 werd opgestuurd.

Voortgaand op de schaal, kunnen wij het schip van de afgebeelde kerk immers in verband brengen met de afmetingen, die de bisschop opgeeft voor dit eerste project ⁽⁴⁶⁾. Ook het bestek van februari 1845 levert misschien een aanwijzing, vermits wij weten dat het in functie van de bestaande plannen werd opgesteld. Karakteristieke details zoals de omlijsting van de hoofdingang, de *niche boven de groote deure*, het houten torentje en de vijf *halve ronde waevers* zijn op het bewaarde ontwerp terug te vinden. Portaal en doksaal zijn niet weergegeven, maar dat is logisch want het andere schrijnwerk is evenmin voorgesteld ⁽⁴⁷⁾.

De tekeningen tonen een hallekerk met drie beuken onder één groot zadeldak. De regelmatige rechthoekige aanleg van de plattegrond is alleen verbroken door het dieper uitgebouwde koor, dat door een paar sacristieën wordt geflankeerd.

De voorgevel (afb. 5) geeft blijk van een sobere conceptie. Het geslotene aspect van de wand wordt slechts verlicht door een uitsparing, die de deuromlijsting en het bovenlicht in boogvorm omvat. Erboven is een nis uitgewerkt met behulp van een klassieke orde en een fronton. Het motief

(44) P.A.G., 1851-'70, 1745.

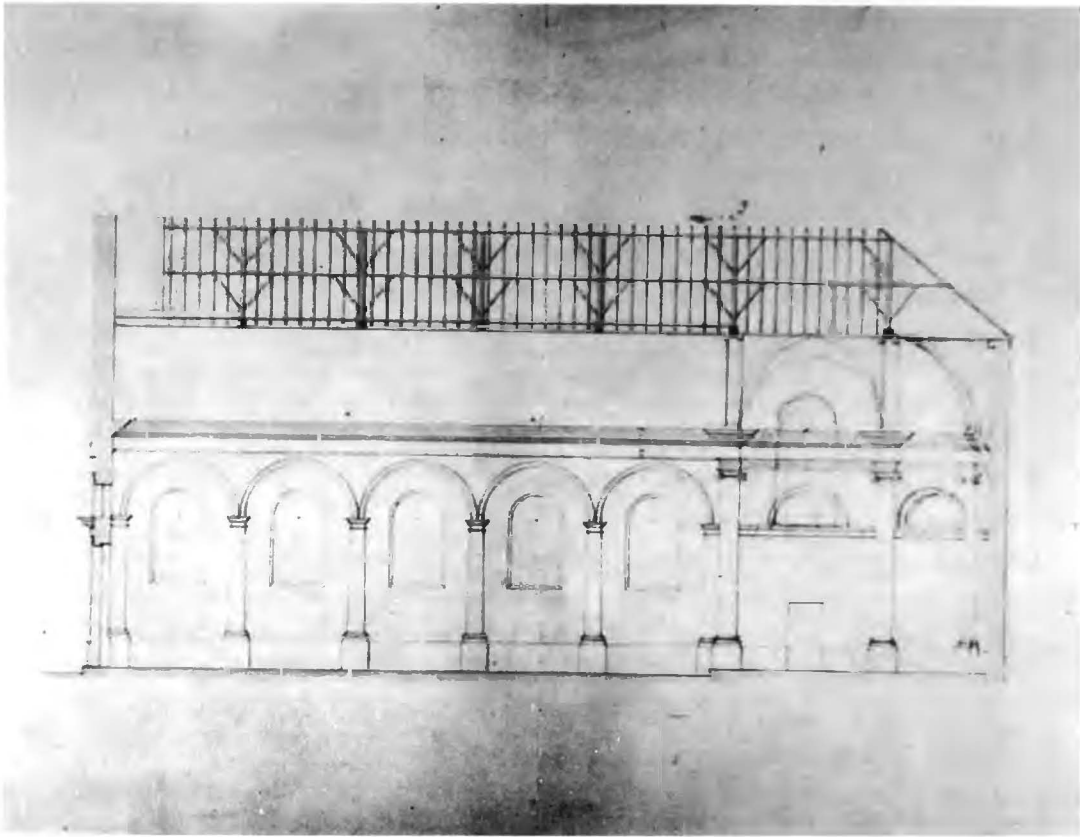
(45) P.A.G., 1850-'50, 2531 :

(1) (Langsdoorsnede en plattegrond), inkt op papier, bijgekleurd, br. 50 x h. 67,3 cm. ; niet gesigneerd, niet gedateerd, geen opschriften ; schaal : 1/100.

(2) (Zijaanzicht, dwarsdoorsnede en voorgevel), inkt op papier, bijgekleurd, br. 50,4 x h. 67,9 cm. ; niet gesigneerd, niet gedateerd, geen opschriften ; schaal : 1/100.

(46) zie p. 246-247.

(47) zie p. 248.

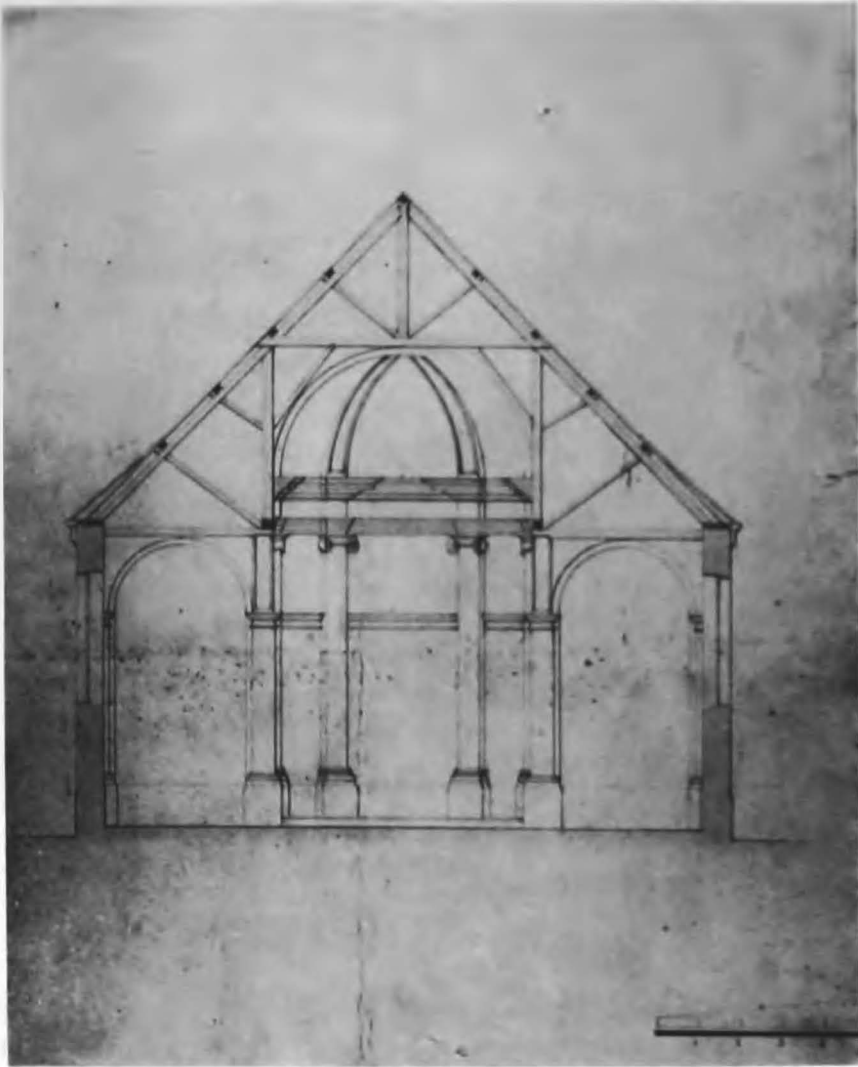

5. Overlangse doorsnede volgens het eerste ontwerp.

wordt herhaald op elke wand van het vierzijdige torentje, dat de opgaande lijnen van de gevelafdekking bovenaan onderbreekt. De met een spits bekroonde dakruiter komt op de langsdoorsnede niet voor, doch het feit dat hij klaarblijkelijk op het gebinte steun moet zoeken, suggereert alvast een uitvoering in hout.

Op het zijaanzicht (afb. 7) vormt een fries van rechthoekige panelen onder de kroonlijst het enige ornament, verder zijn er rondboogvensters en pilasters die de zijbeukgevels begrenzen.

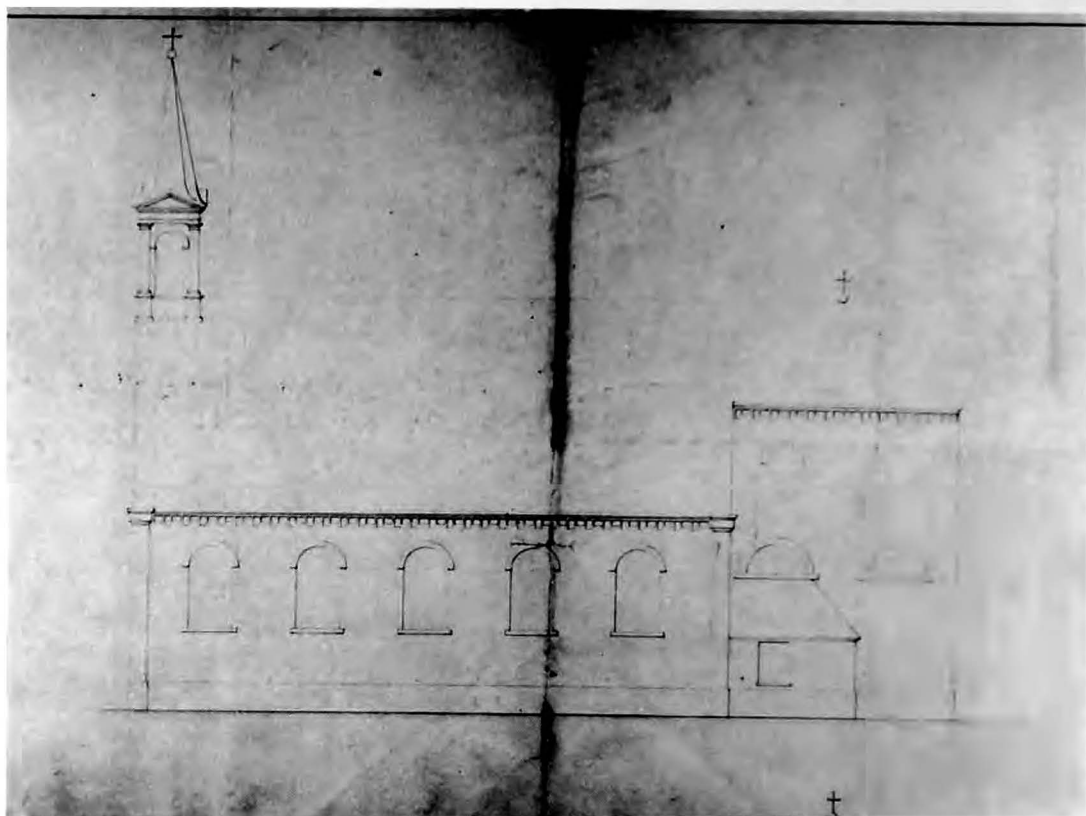
De doorsnede (afb. 5) laat een zijmuur van de middenbeuk zien : de ronde scheibogen komen neer op vier Toscaanse zuilen en een paar pilasters. In het halfeirkelvormig gesloten koor is een Ionische orde opgesteld, de fries en de kroonlijst van het gekornist hoofdgestel lopen door boven de bogen van het schip. Boven deze zes Ionische pilasters komen de enige bogen, die het grote effen tongewelf verdelen. In de zijbeuken zijn voor de afdekking kruisgewelven voorzien.

6. Dwarse doorsnede over het schip volgens het eerste ontwerp.

Met zijn voorkeur voor grote vlakken en zuiver geometrische details — zoals de halfcirkelvormige doorbrekingen — valt dit plan nog helemaal onder te brengen in de strenge neoclassicistische stijl uit de eerste helft van de 19de eeuw. Het geheel is niet buitengewoon knap opgezet, bijzonderlijk de ornamenten van de voorgevel missen elke relatie tot het geheel. Dit alles maakt een toeschrijving aan een weinig bekend figuur als J.B. Hosten, de auteur van het bestek, wel aanlokkelijk ⁽⁴⁸⁾. Overhaaste conclusies zijn echter uit den boze want het lag volledig in de geest van de tijd plan en bestek door twee verschillende handen te laten opmaken.

(48) zie p. 247 en bijlage II.

7. De zijgevel volgens het eerste ontwerp.

2. Het ontwerp van Suys (afb. 4, 8-10).

Het tweede stel plannen, evenmin gedateerd, is door architect Suys ondertekend; het opschrift preciseert dat het hier gaat om de kerk op het Aalters Hoekje (49).

Dit zijn wellicht de twee tekeningen, die de brief van dit lid van de Koninklijke Commissie voor Monumenten op 2 juli 1845 vergezelden (50).

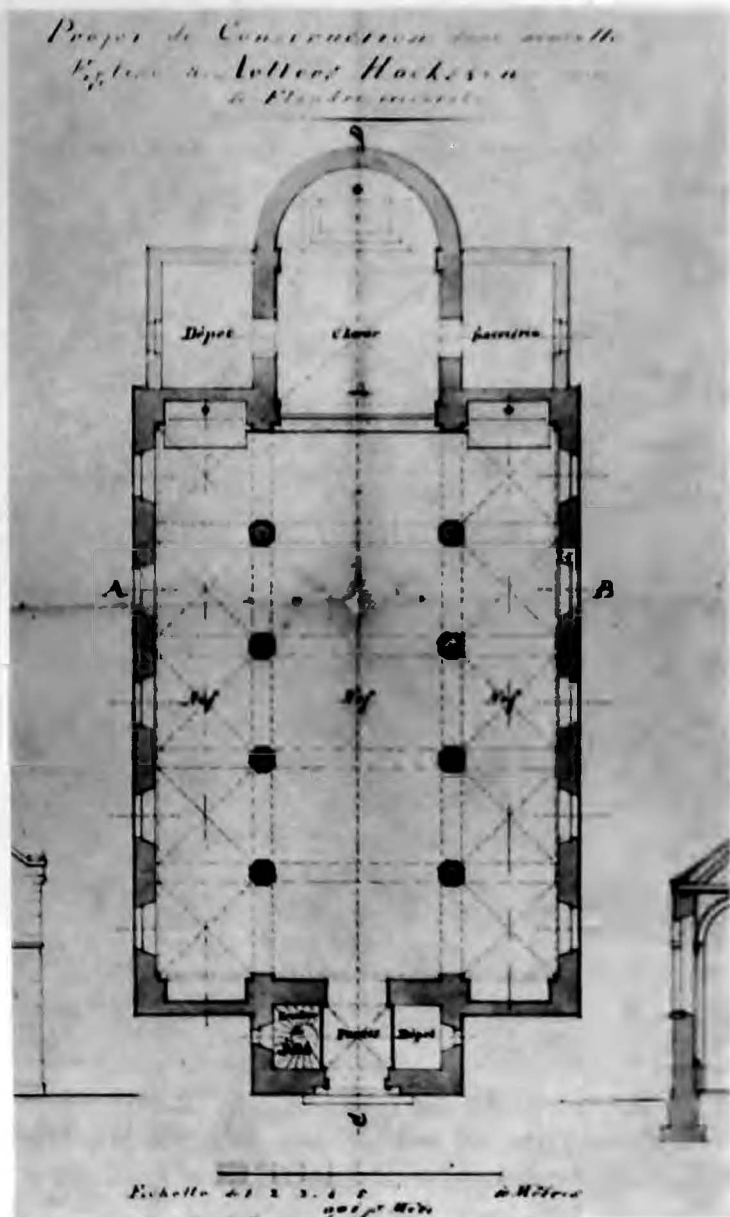
(49) P.A.G., 1830-'50, 2531 :

(1) (Voorgevel, plattegrond, dwarsdoorsnede), inkt op papier, bijgekleurd, br. 71 × h. 51,8 cm. ; gestigneerd rechts onderaan : Suys, niet gedateerd, opschrift *Projet de Construction d'une nouvelle Eglise à Aalters Hoeksken province de Flandre orientale. — Nro 1 ; schaal : 1/100.*

(2) (Langsdoorsnede, zij aanzicht), inkt op papier, bijgekleurd, br. 51,5 × h. 70,8 cm. ; gestigneerd rechts onderaan : Suys, niet gedateerd, opschrift *Projet de Construction d'une nouvelle Eglise à Aalters Hoeksken province de la Flandre orientale. — Nro 2 ; schaal : 1/100.*

zie ook bijlage II.

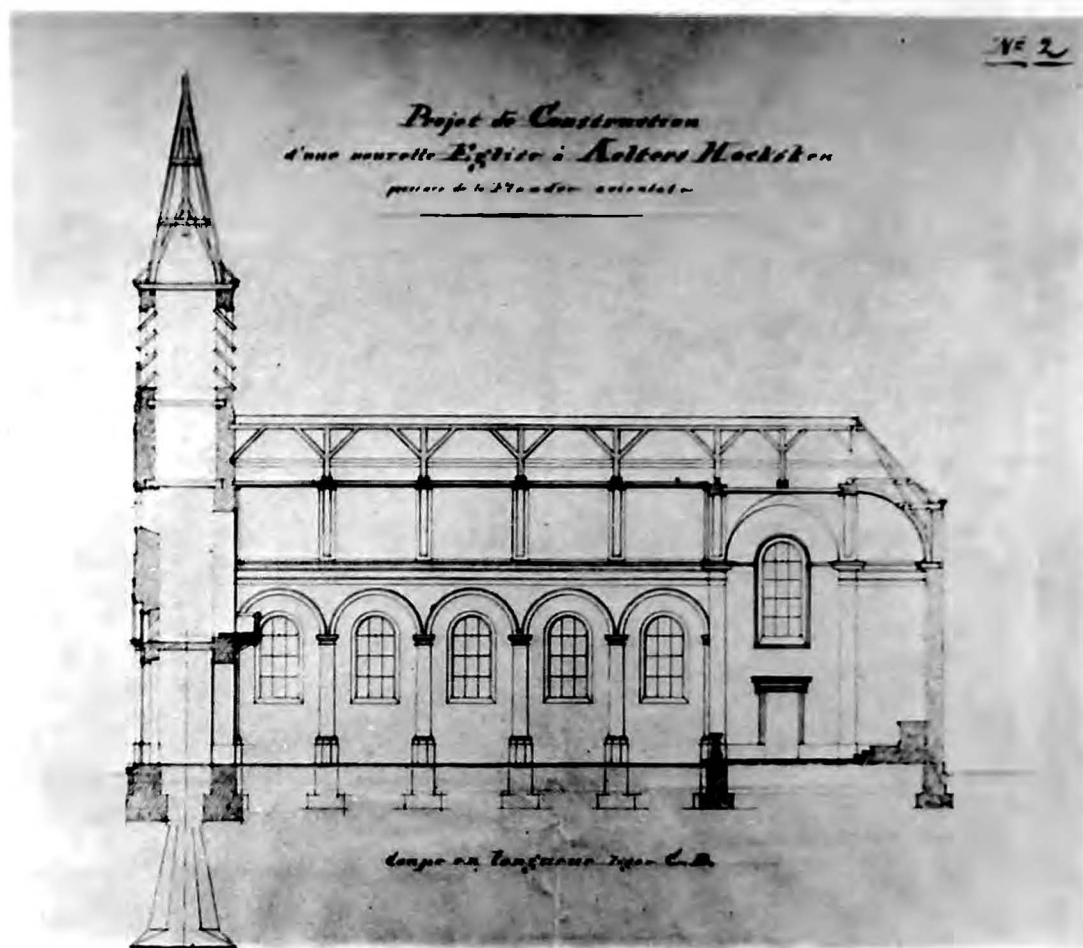
(50) zie p. 248.

8. Plattegrond getekend door Suys.

De grote lijnen van de hoger besproken plattegrond en opstand zijn er duidelijk in te herkennen, zodat wij kunnen veronderstellen dat Suys zijn ontwerp bedoelde als een correctie op dit plan.

De meest opvallende wijziging wordt gevonden aan de voorgevel, (afb. 4), waar een uitgebouwde partij met portaal, trapkoker en bergplaats nu een basis levert voor de bouw van een stenen toren. Elegant is daarbij

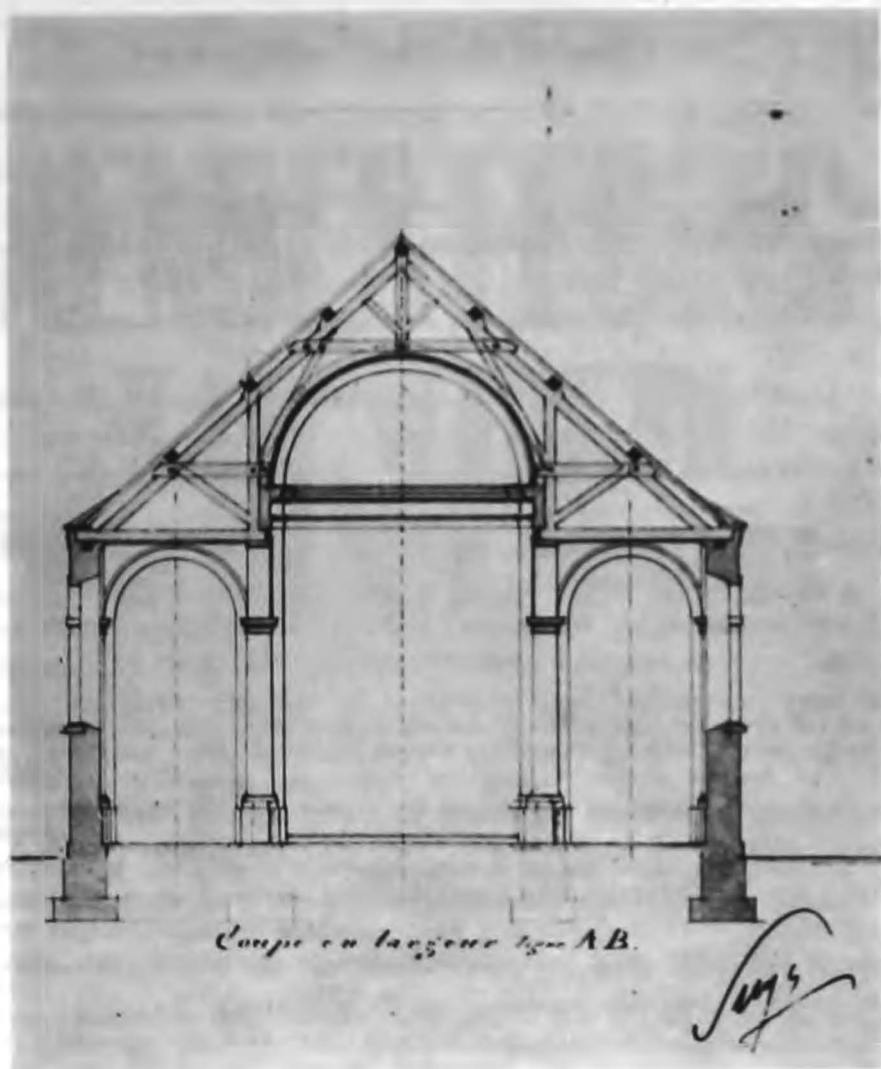

9. Overlangse doorsnede volgens het ontwerp van Suys.

wel, dat de driehoek van het zadeldak over de gehele gevelbreedte zichtbaar blijft, zodat de eenvoudige klokkenverdieping het karakter van een dakruiter behoudt. Suys bracht ook meer eenheid bij de centrale elementen van de gevel en wilde de compositie met een viertal beelden verlevendigen.

Het smeedwerk inbegrepen zijn er in de as van de gevel niet minder dan vier kruisen boven elkaar gezet.

Binnen werden de pilasters in het koor verminderd in aantal en vereenvoudigd van vorm (afb. 9-10). Dank zij het kruisgewelf dat een ruimere doorbreking toelaat is de lichtinval in de koortravee merkkelijk verbeterd. Het tongewelf heeft nu een gordelboog ter hoogte van elke zuil, ook de spantconstructie werd grondig gewijzigd. De zijbeuken zijn aan de uiteinden gesloten met twee gelijke nissen op rechthoekig plan (afb. 8).

10. Dwarse doorsnede volgens het ontwerp van Suys.

Het werk van Suys, eveneens opgevat in een sobere neoclassicistische stijl komt ongetwijfeld meer verfijnd over dan het eerste project. Alhoewel de ornamentiek nog vereenvoudigd is, doet het geheel toch minder kaal aan, omdat alle vlakken zorgvuldig werden verdeeld. Door een gedeelte van de voorgevel te laten vooruitspringen en een duidelijk onderscheid te maken tussen de ruimten van koor en beuk, brengt de architect ook meer leven in het spel van massas en volumes.

III. DE NEOGOTISCHE KERK : BOUW (1849-1852), VERBOUWINGEN, STOFFERING.

1. *Aanbesteding.*

Op voorstel van burgemeester Snoeck komt men voor de aanbesteding bijeen in het gemeentehuis van Aalter op 31 januari 1850 ⁽⁵¹⁾. De gouverneur zorgt vooraf voor de nodige aanplakbiljetten en laat aankondigingen plaatsen in de kranten (afb. 11). Tot 20 januari ligt het project ter inzage bij het provinciebestuur, daarna kan men op het gemeentesecretariaat terecht ⁽⁵²⁾.

De school wordt aanbesteed door deputatielid Auguste de Cock, afgevaardigd door de gouverneur. Er dagen zes kandidaten op. De werken, in het bestek op 5.395,07 fr. geraamd, worden na het afbieden voor 4.375 fr. toegewezen aan de Gentse aannemer Guillaume Schepmans-Dutoit, die zijn collega Guillaume Brockhans als borg presenteert ⁽⁵³⁾.

Voor de aanbesteding van kerk en pastorie worden vier aanbiedingsbiljetten ontvangen. De vermindering blijkt ook hier spectaculair : de gebouwen waren respectievelijk op 25.172,02 fr. en op 6.099,80 fr. getaxeerd. aannemer Schepmans - Dutoit wil ze beide voor een totale som van 26.890 fr. optrekken ⁽⁵⁴⁾.

Om met de werken te beginnen, moest men de toelating van de minister van binnenlandse zaken afwachten ⁽⁵⁵⁾. Hoewel deze zijn goedkeuring reeds op 13 februari gaf, valt wel geloof te hechten aan de bewering van De Potter en Broeckaert, dat eerst op 19 maart met bouwen werd gestart ⁽⁵⁶⁾. De vertraging hield misschien verband met het ongunstige jaargetijde maar liet de aannemer wat tijd voor het aanmaken van gereedschap en het verzamelen van de materialen ⁽⁵⁷⁾.

2. *De activiteit op de bouwplaats.*

Het bestek van de school, berustend in de bundels van het provinciaal archief, laat toe enkele aspecten van de activiteit op de bouwplaats nader te belichten ⁽⁵⁸⁾.

---

(51) P.A.G., 1851-'70, 17-15, brief van de burgemeester aan de gouverneur, 29 december 1849.

(52) P.A.G., 1851-'70, 17-15, briefwisseling, lacturen.

(53) P.A.G., 1851-'70, 17-15, bestek van de school.

(54) P.A.G., 1851-'70, 17-15, brief van de gouverneur aan de minister van binnenlandse zaken, 2 februari 1850 en besluit van de minister, 13 februari.

(55) P.A.G., 1851-'70, 17-15, brief van de minister aan de gouverneur, 21 augustus 1849.

(56) P.A.G., 1851-'70, 17-15. DE POTTER F. en BROECKAERT J., *Aalter*, op. cit., p. 40.

(57) volgens het bestek van de school.

(58) zie voetnoot 53.

Provintie Oost-Vlaenderen.

AENBESTEDING VAN WERKEN TE AELTER.

Donderdag 31 January 1850, ten elf ure des voormiddags, zal er, in het Gemeente-Huis van Aelter, met voorbehoud van nadere goedkeuring, worden overgegaan tot de aanbesteding:

1. Der werken van opbouw eener kerk en van een pastoreel huis op het gehuchte Aelstershoekken.

2. Der werken van opbouw eens schoollokaels op het zelfde gehuchte.

De aanbesteding zal plaats hebben by gesloten en biedingsbiljetten op gezegeld papier geschreven en vervolgens by afbod.

Men moet een afzonderlyk biedingsbiljet opmaken voor ieder dier twee ondernemingen.

De Plannen, Bestekken-Begrootingen en Kolieren van lasten zullen ter inzage van een ieder berustende zyn ter 1. Afdeling van de Kantoreen des Provintialen Bestuurs te Gent tot den 20 January, en ter Sekretary van de gemeente Aelter, van den 21 der zelfde maand tot den dag der aanbesteding.

Gent, den 2 January 1850.

De Gouverneur van Oost-Vlaenderen,
E. DE JAEGER.

Reek- en Meendrukkery van Vanderhaeghe-Wey, Korte-Meire

11. Aanplakbiljet voor de aanbesteding op 31 januari 1850.

(P.A.G., 1851-'70, 1745).

De stichters rekenden op bijdragen onder de vorm van arbeid en materialen om de kosten wat te drukken ⁽⁵⁹⁾. Een paar artikels preciseren nader hoe dit werd opgevat.

De onbetaalde werkrachten kon men onder andere inzetten voor eenvoudige taken zoals het graven van funderingssleuven en het helpen van de metselaars. Met paard en kar zouden zij instaan voor het vervoer en bakstenen bijhalen van de Brugse vaart ⁽⁶⁰⁾. In het materiaalgebruik kon een besparing gevonden worden door de aannemer ter plaatse gevonden *veldsteen* te bezorgen om in de grondvesten te verwerken ⁽⁶¹⁾.

Ook de belangen van de dorpsbewoners werden niet uit het oog verloren. De aannemer moest de bouwstoffen zoveel mogelijk op de gemeente betrekken, hij was ook verplicht daar zijn werklieden te kiezen, *voor zoo veel zij werken willen aen de aldaer in zuwang zijnde loon, en de door den aerd des werks vereischte kennis, behendigheid en voortgang bezitten.*

De aannemer had aan zijn laag bod wellicht niet zo'n goede zaak gedaan. Verscheidene schuldeisers zagen zich bij gelegenheid van de eindafrekening tot gerechtelijke actie verplicht om hun geld te recupereren. Zo bleven ook de namen van enkele leveranciers bekend.

Pierre Jean De Keukelaere, handelaar te Gent, moest 1.600 fr. ontvangen voor twee facturen. Hij liet door deurwaarder N.B. Droesbeke op 17 januari 1852 bij de burgemeester en de tesorier van de kerkfabriek te Aalter beslag leggen op het geld, dat Schepmans-Dutoit nog moest krijgen voor een laatste betaling ⁽⁶²⁾.

Charles François Comparnolle, steenbakker te Aalter, leverde 492.917 bakstenen voor kerk, pastorie en school, hij eist hiervoor op 24 januari een bedrag van 4.929,17 fr. ⁽⁶³⁾. Jean François Vuylsteke, timmerman in deze gemeente, diende een rekening in van 270,10 fr. voor arbeid en levering van hout ⁽⁶⁴⁾.

---

(59) zie p. 243.

(60) de waarde van hun werk zou als volgt berekend worden :

een frank vijftig centiemen voor ieder duist steenen, zonder lossing, dat van de vaerd zal bijgehaeld worden, voor ander voertrecht 4 frank per dag voor een peerd en 7 frank per dag voor 2 peerden, voor werklieden die deken of de metsers dienen, 1 frank 10 centiemen, voor andere werklieden den gemeene loon.

In totaal rekende men op die manier een 300 fr. te kunnen recupereren.

(61) te rekenen aan 6 fr. de kubieke meter.

(62) G.A.A., 205.1, Algemene briefwisseling, 1852.

(63) G.A.A., 205.1, Algemene briefwisseling, 1852.

(64) G.A.A., 205.1, Algemene briefwisseling, 1852.

Ook de kerkfabriek van Aalter kwam tussen bij de levering van bouwstoffen. Zij wacht tevergeefs op het vereffenen van een *gedetailleerde memorie in profijte dezer kerkfabriek als betaald voor veldsteen en levering van hout, tot het opbouwen der kerk en pastoreelhuis, op den wijk het Aelters Hoekken, ... beloopende tot acht honderd achtenveertig francs achtentachtig centimen* ⁽⁶⁵⁾.

3. Bouwchronologie.

In april 1850 kwam de bisschop van Gent ter plaatse voor het plechtige leggen van de «eerste steen». De Gazette van Thielt geeft een relaas van die heuglijke dag ⁽⁶⁶⁾. De prelaat kwam om tien uur van de voormiddag toe aan de pastorie van Aalter; daar vormde zich een stoet, die de richting van het Aalters Hoekje koos. In de rijtuigen, de geestelijke en wereldlijke gezagsdragers van het dorp en een aantal eregasten, waaronder arrondissementscommissaris Van Damme, de heer De Cock en deputatielid De Meester, vertegenwoordiger van de gouverneur.

Aan het begin van het gehucht hield de bisschop halt bij een *fanfare*, om Frederik Claeys eenige *Vlaamsche verzen* ter verwelkoming te horen declameren. Daarna kwam de Aalterse fanfare aan de beurt met enkele wijsjes, en weerklonk het traditionele kanon.

Eene *schoone erewacht te peerd* begeleidde de prominenten naar de plaats van de plechtigheid, die met boompjes beplant was en *wel versterd met katoen*. Zij werden er in een tent ontvangen. De verslaggever deelt geen bijzonderheden mee over de ceremonie zelf. Hij weet wel te vertellen dat de bisschop nog tijd vond voor een bezoek aan de hervormings-school te Ruiselede en om twee uur na de middag terug was ten huize van de heer Jullien-Van Cutsem, voor een maaltijd door het muziekkorps opgeluisterd.

In juli vorderde de aannemer de betaling van het eerste kwart van het verschuldigde bedrag. Het kwam hem toe, wanneer de aanzet van de vensters van de kerk bereikt werd en de muren van de pastorie tot een hoogte van twee meter boven het vloerniveau oprezen ⁽⁶⁷⁾.

---

(65) P.A.G., 1851-70, 1745, beraadslaging van de kerkfabriekraad, 21 januari 1852. Alles komt tenslotte met een minnelijke schikking terecht, zie G.A.A., 205.1, Registers briefwisseling, 1852, brief aan de gouverneur, 14 februari 1852.

(66) De notitie van het artikel, in verzameling Verhoustraete, Aalter, vermeldt als datum 25 april; het Liber memorialis vermeldt 23 april.

(67) P.A.G., 1851-70, 1745, uittreksel uit het bestek en brief van de voorzitter van de kerkfabriek aan de gouverneur, 13 juli 1850.

Eveneens volgens de bestekken moesten de pastorie en de school tegen 1 augustus volledig afgewerkt zijn, maar wanneer conducteur De Rudder twee dagen later ter plaatse komt, staan hun muren nog te wachten op roosterwerk en kap. De kerk moest onder dak zijn, hij schrijft dat men nog maar tot de hoogte van de muurplaat komt en schat dit op 7,80 m. bij twee gevels en 5,50 m. bij de andere twee. In het geheel was toen voor 12.220,87 fr. werk geleverd; op 29 oktober loopt dit totaal op tot 25.000 fr. ⁽⁶⁸⁾.

Bij het voltooien van de bedaking zou de aannemer een tweede vergoeding ontvangen. Onderpastoor Van Haute verwachtte er zich reeds op 19 september aan, de vereffening in de eerste dagen te moeten doen ⁽⁶⁹⁾. Het gemeentebestuur meldt echter op 29 november, dat de daken pas twee weken eerder in orde kwamen. Op dat ogenblik is het pleisterwerk al flink gevorderd ⁽⁷⁰⁾.

Het is niet erg waarschijnlijk dat de kerk nog tegen de vastgestelde datum van 1 mei 1851 klaarkwam. De uitbetaling van het derde deel van de subsidie rond die datum geeft misschien een aanduiding ⁽⁷¹⁾. Het overeenstemmende gedeelte van de aanbestedingsprijs van kerk en pastorie kwam de aannemer toe, wanneer de bepleistering en het schrijnwerk voltooid waren en alleen nog de stenen bevloering ontbrak ⁽⁷²⁾.

Nog op 17 juli laat de gouverneur aan de minister van binnenlandse zaken weten, dat men voor de laatste uitkering op het einde van de werken wacht ⁽⁷³⁾. Wij kunnen enkel vermoeden, dat de kerk in het vooruitzicht van de wijding op 15 september wel in een behoorlijke staat zal zijn gebracht ⁽⁷⁴⁾.

Zekerheid omtrent de voltooiing krijgen wij pas uit het verslag van conducteur Gevaert, die in januari 1852 op inspectie wordt gestuurd naar het gehucht.

Hij keurt het schoolgebouw met het bestek in de hand, en concludeert met een gunstig advies voor de voorlopige aanvaarding. Er is evenwel nog een herstelling aan het loodwerk te doen.

---

(68) P.A.G., 1851-'70, 1745, verslag van conducteur De Rudder aan ingénieur De Perre, 5 augustus 1850; brief van ingénieur Wolters aan de Gouverneur, 31 oktober 1850.

(69) P.A.G., 1851-'70, 1745, brief aan de gouverneur.

(70) G.A.A., 205.1, Registers briefwisseling, 1850, brief van de arrondissements-commissaris.

(71) op 9 mei 1851, P.A.G., 1851-'70, 1745.

(72) P.A.G., 1851-'70, 1745, uittreksel uit het bestek.

(73) P.A.G., 1851-'70, 1745.

(74) DE POTTER F. en BROECKAERT J., *Aalter*, op. cit., p. 40.

12. De kerk te Sint Maria-Aalter in 1974. Sinds de werken van circa 1955-'57 hebben alle vensters vernieuwde omlijstingen en verdeelingen, behalve het grote westvenster dat alleen van een metalen vulling werd voorzien.

Voor de andere constructies kan hij zich alleen baseren op de uitleg van sieur Mesdach, door de architect aangesteld voor het toezicht op de werken.

De pastorie is reeds bewoond, alleen moeten de plankenvloeren hier en in de school na de winter nog vastgelegd worden.

De kerk lijkt degelijk afgewerkt, het inwendige vooral draagt de bewondering van de deskundige weg. Het leiendak moet echter reeds dringend opnieuw onder handen genomen worden vermits een deel van de zoldering al aangetast is door het insijpelende vocht. Overigens hebben de drie gebouwen op dat ogenblik alleen nog hier en daar een laagje verf tekort ⁽⁷⁵⁾.

3. *Herstellingen en verbouwingen.*

De kerk heeft in de loop van haar bestaan natuurlijk meer dan één herstelling gekend, maar die lieten het uitzicht in grote trekken bij het oude.

---

(75) P.A.G., 1851-'70, 17-45, verslag aan ir. De Perre 16 januari 1852.

In oktober en november 1913 werkte aannemer J.B. De Vuyst aan de vergroting van de sacristie ⁽⁷⁶⁾.

Bepalend voor het huidige uitzicht zijn echter in de eerste plaats de ingrijpende reparaties, die vanaf 1950 plaatshadden.

Op 2 oktober 1948 troffen de kerkmeesters schikkingen om de vervallen toestand van dak, voegwerk en torentje te verhelpen ⁽⁷⁷⁾. Een bewaard bestek preciseert dat de gootlijst van het koor en de betimmering van het torentje naar het oude model hermaakt moeten worden, voor de steunberen zijn hardstenen afzaten voorzien ⁽⁷⁸⁾. De werken werden in 1952 onder leiding van architect A. De Deken uitgevoerd ⁽⁷⁹⁾.

Later zocht men nog een verfraaiing in het aanbrengen van gebrandschilderde ramen. In het groot venster boven de ingang werd de stenen verdeling door ijzeren roeden vervangen en op 30 januari 1955 zette men een groot paneel in met een voorstelling van de H. Maagd ⁽⁸⁰⁾. Hetzelfde jaar had de overheid te oordelen over een ontwerp voor het aanpassen van de vensters in het koor. Ook hier wilde men het staaf- en maaswerk uitbreken en omlijstingen in een imitatie van blauwe hardsteen plaatsen. De provinciale architect-directeur opteerde evenwel voor het behoud van de traceringen en wilde deze laten vervaardigen in hetzelfde materiaal als de omlijstingen. Het zou volgens hem gemakkelijker zijn schenkers te vinden voor de twee kleine brandvensters van het verdeelde raam ⁽⁸¹⁾. De Koninklijke Commissie voor Monumenten sloot zich bij deze opinie aan, en tenslotte werden alle overblijvende vensters in die zin gewijzigd ⁽⁸²⁾. De uitvoering, met de heer De Deken als architect, begon op 23 april 1957 ⁽⁸³⁾.

Ook het kerkinterieur onderging nog een grondige opfrissing en werd in overeenstemming gebracht met de kunstmaak en de liturgische opvattingen van die dagen. Men werkte aan vloeren en tochtportaal, verbouwde het hoogaltaar en verwijderde een reeks heiligenbeelden uit de kerk. Het gebouw werd geschilderd en van brandglas voorzien ⁽⁸⁴⁾.

---

(76) K.M.A., Liber Memorialis..., p. 53.

(77) K.M.A., Register beradslagtingen kerkfabriek.

(78) G.A.A., K.F. 861.31., Werken aan gebouwen van de eredienst.

(79) K.M.A., Liber Memorialis, p. 79.

(80) K.M.A., Liber Memorialis, p. 84.

(81) G.A.A., K.F. 861.31., verslag aan de gouverneur van 6 oktober (1953).

(82) G.A.A., K.F. 861.31., brief namens de gouverneur aan burgemeester en schepenen van Aalter, 26 november 1953.

(83) K.M.A., Liber Memorialis, p. 88.

(84) K.M.A., Liber Memorialis, p. 88-89.

4. De stoffering.

Van meet af aan zag het er naar uit dat de aankoop van een gepast kerkmeubilair een bijna onmogelijke inspanning zou vragen van de kas van de kerkfabriek ⁽⁸⁵⁾.

Zo bleek men steeds weer op de welwillendheid van schenkers aangewezen. Van een werkelijke eenheid was er bijgevolg op geen ogenblik sprake, de stoffering werd in de loop der jaren steeds opnieuw verbeterd en aangevuld. De kerkrekeningen, vermeldingen in het memoriaal van de parochie en een tweetal inventarissen laten toe, de verschillende aanwinsten met min of meer precisie in de tijd te situeren ⁽⁸⁶⁾.

Veel gegevens uit de eerste jaren na de bouw zijn er niet voorhanden, maar toch zijn er voldoende aanwijzingen om aan te nemen dat het hoofdaltaar en een biechtstoel in die tijd voor de kerk werden ontworpen.

Over de ontstaansgeschiedenis van het hoogaltaar is zo goed als niets geweten, het wordt voor het eerst vermeld in 1878 met de bemerking, dat het door de bisschop gewijd is ⁽⁸⁷⁾. Het lijkt logisch, om een eerste aankoop te zien voor de nieuwe kerk. Bevond het er zich al bij de wijding van het gebouw?

Wij mogen de onderbouw misschien als aanwezig beschouwen, wanneer de kerkmeesters in oktober 1853 op zoek gaan naar middelen voor het verwerven van een tabernakel ⁽⁸⁸⁾. Er zat niets anders op dan het nodige geld uit giften en de opbrengst van de schaal bijeen te sparen. In de kerkrekeningen werd er tussen 1854 en 1862 jaarlijks een som voor ingeschreven, als wij dit samentellen komen wij tot niet minder dan 1.078 fr. Daarmee was de laatste hand aan het pronkstuk nog niet gelegd, het was nog onvoltooid en alleen met een laag witte verf bedekt ⁽⁸⁹⁾. Het altaar werd pas in kleur gezet in augustus 1886, als gevolg van de milddadigheid van Mevrouw Delefortrie ⁽⁹⁰⁾.

---

(85) Volgens de Gazette van Thielt, 9 mei 1850, was er bij het leggen van de «eerste steen» nog een tekort van ongeveer 4000 fr. om alle onkosten te dekken, de uierborg te dooven en iets geringe te kunnen besteden voor het meubelen der kerk.

(86) G.A.A., Kl., 475.1., Rekeningen — Maria-Aalter (1853-1968), ontbreken : 1869, 1875, 1958, 1959.

K.M.A., Liber Memorialis (1878 e.v.) met ingevoegde inventarissen gedateerd 10 maart 1880 en 17 januari 1884.

(87) K.M.A., Liber Memorialis, p. 6.

(88) K.M.A., Register heraadslagen kerkfabriek, verslag van de zitting van de eerste zondag van oktober 1853.

(89) volgens de inventaris van 1884.

(90) K.M.A., Liber Memorialis, p. 22.

Voor de biechtstoel werd er in de kerkrekeningen van 1853 en 1854 telkens 150 fr. uitgetrokken. Volgens het Liber Memorialis is hij *gemaakt te Wyngheene onder het toezigt van den eerw. heer Clarysse bouwmeester der kerk* ⁽⁹¹⁾. Het meubel stond vroeger in de linkerbeuk, doch verhuisde naar rechts, toen daar op 23 maart 1905 een nieuwe biechtstoel werd opgesteld ⁽⁹²⁾.

Voor het overige heeft men zich aanvankelijk met noodoplossingen moeten behelpen : om voorlopig dienst te doen, werden hier en daar afgedankte meubelen opgekocht.

Over het koorgestoelte wist men in 1878 alleen nog te vertellen, dat het in de kerk van Hansbeke had gestaan, iemand had de kostprijs van 200 fr. met een gift gedekt ⁽⁹³⁾. Men had het inzicht dit meubel slechts tijdelijk te gebruiken, net zoals de eerste communiebank ⁽⁹⁴⁾. Deze werd later effectief vervangen, dank zij een gift, op 15 augustus 1885 gedaan door de heer Dillooy, bankier te Brussel. De Bruggeling Cesar De Jonghe maakte een nieuw eiken meubel ⁽⁹⁵⁾.

In de kerkrekening van 1853 is er een post van 150 fr. voor het aanschaffen van een predikstoel. Ook die wordt in 1878 beoordeeld als *volgende, maar buiten den stijl der kerk* ⁽⁹⁶⁾. Hij zou een tijdlang dienst gedaan hebben in de Sint-Michielskerk te Gent. De beschrijving van 1884 spreekt van een *hemel* en van een *kolom* waarop de kuip rust ; de trap had tien treden en twee leuningën, verder kwam er een houten kruis bij te pas, vastgehouden door een gipsen engel. Het geheel noemt men *zonder sieraad en voorloopig gebruikt*.

Een schenking van de weduwe Bosmans-van Besien, bewoonster van het kasteel Blekkerbos, maakte in 1932 het verwerven van een nieuwe predikstoel mogelijk. Deze kwam uit het atelier Bressers te Gent, en had de afbeeldingen van Christus en de vier evangelisten in het eikenhout gesneden ⁽⁹⁷⁾.

In 1853 werd besloten de aankoop van het orgel, samen met die van het tabernakel, door inzamelingen te financieren. Ook dit instrument werd

---

(91) p. 7. De inventaris van 1880 vermeldt nog een tweede biechtstoel, maar deze is wel te identificeren met de *plank dienende voor biechtstoel* die vier jaar later in de sacristie stond.

(92) K.M.A., Liber Memorialis, p. 50.

(93) K.M.A., Liber Memorialis, p. 6.

(94) inventaris 1884 en Liber Memorialis p. 6.

(95) inventaris 1884.

(96) K.M.A., Liber Memorialis, p. 6.

(97) K.M.A., Liber Memorialis, p. 64-65.

13. Gezicht uit het koor op het doksaal met het nieuwe orgel (1973).

niet speciaal voor de kerk ontworpen, maar orgelbouwer Van Peteghem construeerde het in 1854 aan de hand van een orgel uit de kerk van Beernem en onderdelen, herkomstig van een klooster te Melsele ⁽⁹⁸⁾. Volgens het Liber Memorialis ontving hij hiervoor volgens contract 875 fr. en nog een bijkomende vergoeding van 90 fr. De kerkrekeningen vermelden echter tussen 1854 en 1862 in totaal een uitgave van 995 fr. Het orgel, achteraan in de kerk geplaatst, had een eiken kas; het was reeds in 1884 sterk in verval geraakt. In 1948 vond men dat verdere herstellingen niet meer zouden baten en in de loop van 1955 timmerde de firma Anneessens een nieuw instrument op het doksaal ⁽⁹⁹⁾.

Tenslotte zijn nog enkele meubels op te sommen, die het interieur op verschillende tijdstippen zijn komen verrijken.

(98) K.M.A., Liber Memorialis, p. 7.

(99) K.M.A., Liber Memorialis, p. 73, 84.

14. Het huidige Sint-Jozefsaltaar (1975).

De arduinen doopvont bevond zich in 1884 reeds in de kerk. Ze stond toen links achteraan en was nog afgesloten met een houten deksel, dat eerst in 1925 door koper zou worden vervangen ⁽¹⁰⁰⁾.

De twee zijaltaren werden door mevrouw Delefortrie geschonken. Het eerste werd, steeds volgens het Liber Memorialis, in 1875 vervaardigd door een zekere Carton uit Roeselare, de kostprijs was 1.658,50 fr. Het meubel stond oorspronkelijk opgesteld aan de linkerkant, en had een gipsen

(100) K.M.A., Liber Memorialis, p. 61.

beeld van de Onbevleete Ontvangenis in de centrale nis ⁽¹⁰¹⁾. Op 26 juni 1887 plaatste men een nieuw Onze-Lieve-Vrouwealtaar van de Gentse beeldhouwer Matthias Zens in de linker absis ⁽¹⁰²⁾ (afb. 20). Het oude meubel, naar rechts verplaatst, werd aan Sint Jozef toegewijd (afb. 14).

In 1891 wenste de confrerie van het Heilig Sacrament een gildebank te mogen opstellen in de kerk. De kerkfabriekraad, die oordeelde dat het meubel niet alleen zou bijdragen tot de bloei van de confrerie maar ook tot de versiering van de kerk, stond dit op 1 maart toe ⁽¹⁰³⁾.

IV. BESCHRIJVING EN BESPREKING VAN DE NEOGOTISCHE KERK.

1. *Plattegrond.* (afb. 15)

Het grondplan van de huidige kerk (afb. 15) toont een driebeukig transeptloos gebouw waarvan het koor, in het verlengde van de middenbeuk, wordt afgesloten door drie muurvlakken. De kerk is georiënteerd, met een zuidwaartse afwijking zodat de hoofdgevel bijna evenwijdig komt met de straat. Het schip bestaat uit vier gelijke traveeën. Aan de uiteinden van de zijbeuken is er telkens een halve eenheid toegevoegd, daarin zijn de driezijdige absissen aangebracht die het koor flankeren. Het middenschip eindigt aan de westkant eveneens op een halve travee, waarin links en rechts van een centrale doorgang twee kleine ruimten als tochtportaal en vontkapel dienen. Een bergplaats en een sacristie, beide op rechthoekig grondplan, vullen de hoeken tussen de eindmuren van het schip en de zijgevels van het koor aan ⁽¹⁰⁴⁾.

Aan de symmetrie van het plan is afbreuk gedaan door de zuidelijke sacristie, die dieper is vermits de oostelijke muur in het verlengde komt van het middelste vlak van de koornis. Dit is het gevolg van een ingreep op de oorspronkelijke situatie ⁽¹⁰⁵⁾. De uitbouw tegen de zuidgevel is van nog meer recente datum.

Volgens De Potter en Broeckaert is *de tempel, ten aanzien zijner breedte, te kort, zoodat hij, bij voortdurende aangroeiing der bevolking op*

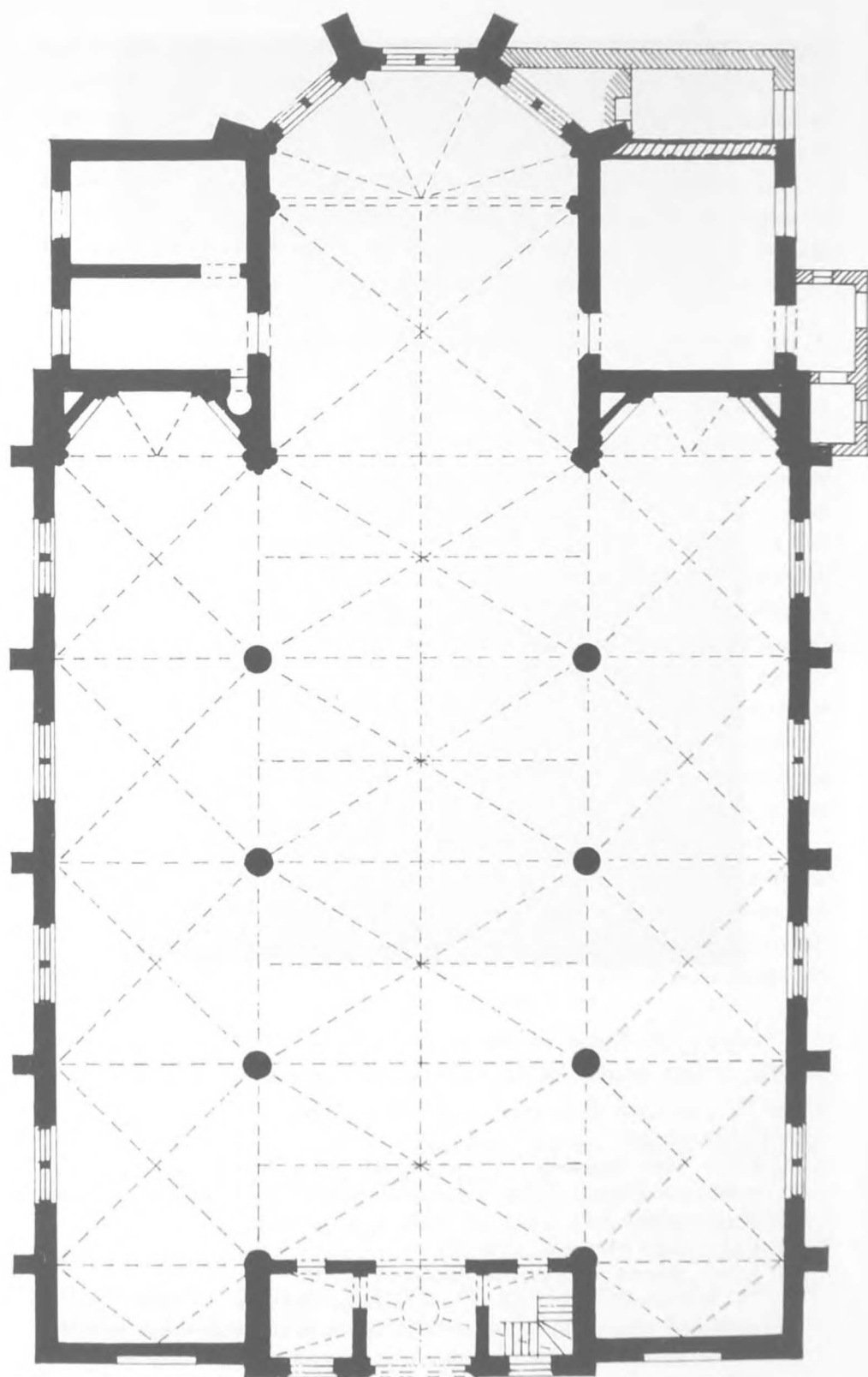
(101) K.M.A., Liber Memorialis, p. 6 en inventaris 1884. Is hier soms de bekende beeldhouwer Clemens Carbon (1855-1907) bedoeld, een leerling van de Roeselaarse academie?

(102) K.M.A., Liber Memorialis, p. 22.

(103) K.M.A., Regtster beraadslagingen kerkfabriek, p. 123.

(104) De binnenwerkse lengte van de kerk bedraagt 29,85 m, de breedte over het driebeukige schip 16,10 m (4 m + 6,25 m + 4 m tussen de zuilen gemeten); de afstand tussen de zuilen onderling is in de lengterichting van de kerk telkens 3,75 m.

(105) zie p. 264.

15. Grondplan van de huidige kerk (1975).

Aaltershoeke, met eenen of twee bogen zal kunnen verlengd worden, zonder iets van de fraaheid des geheels te verliezen ⁽¹⁰⁶⁾. Eenzelfde opvatting is in het Liber Memorialis neergeschreven, en nog in 1884 spreekt de inventaris van het voorloopig torentje. In september 1899 legde priester architect P. Van Loo zelfs de laatste hand aan een plan voor de *vergrooting of voltrekking der kerk*, compleet met de bouw van een *schoonen toren*. De uitbreiding bleek geen dringende noodzaak, en na een tussenkomst van de bisschop werd de realisatie op de lange baan geschoven ⁽¹⁰⁷⁾.

Het is niet uitgesloten dat men reeds in het ontwerp van de kerk de mogelijkheid van een uitvoering in verschillende fasen had voorzien. Dit liet dan toe de kosten te drukken, om de bouw van pastorie en school mogelijk te maken. Indien het ooit tot vergroting kwam, kon men in elk geval een goed aansluitingspunt vinden bij de halfingebouwde zuilen aan de westkant, en de nieuwe gevel met een stenen toren bekronen.

De bespreking van het grondplan stelt voor het overige niet veel problemen. Het gekozen type lag blijkbaar voor de hand bij het optrekken van een plattelandskerk in die jaren : de symmetrische aanleg, transeptloos, met het één travee diepe koor, de altaarmissen in de zijbeuken en het portaal in de hoofdbeuk kenmerken reeds de neoclassicistische ontwerpen. Alleen de driezijdige vorm van de koorsluitingen is een afwijkend element, dat als een verwijzing naar de gotische stijl kan bedoeld zijn. Maar het effect is sterk getemperd, vermits de zijabsissen niet naar buiten werden uitgebouwd.

2. *Exterieur*. (afb. 16, 17)

De kerk doet zich voor als een eenvoudige massa, die schuilgaat onder de twee vlakken van één groot leidendak. De muurvlakken zijn opgemetseld met bruinrode bakstenen. De wijze waarop gele stenen alle hoeken en openingen aflijnen, doet aan het gebruik van natuursteen denken.

Omheen het gehele gebouw is een plint, bovenaan met een hardstenen lijst gedekt.

De voorgevel bestaat uit een licht vooruitspringende centrale partij en twee smallere zijvlakken. Voor de horizontale verdeling zorgen een paar arduinen waterlijsten. De onderste maakt deel uit van een cordon dat bij de aanzet van de vensters om het gehele schip loopt. De tweede, die slechts de breedte van het middenrisaliet beslaat, omlijst de spitsboog

---

(106) F. DE POTTER en J. BROECKAERT, *Aalter*, op. cit., p. 40.

(107) K.M.A., Liber Memorialis, p. 42.

16. De kerk circa 1950-1955 (prentkaart, vgl. met afb. 1).

van het grote venster boven de ingang. De enige deur is in de as van de gevel gelegen, de korfboogopening en de bepleisterde nis met het Maria-beeld daarboven zijn samen onder een spitsboog gebracht. Boven de arduinen sokkels hebben de bakstenen rechtstanden een schuine kant. De vensters aan weerszijden van de ingang hebben de vorm van een driehoek met gebogen zijden. Een soortgelijke doorbreking in de geveltop boven het grote spitsboograam omvat de wijzerplaat van het uurwerk. Vóór 1950 was de tijd op het torentje af te lezen ⁽¹⁰⁸⁾.

In de buitenste geledingen van de gevel is er een blind spitsboogvenster als enig accent.

In de onmiddellijke nabijheid van de voorgevel verrijst het achtzijdige houten torentje boven het dak. Onder de spits is er tussen twee lijsten een geleding, waarvan alle vlakken in spitsbogig afgedekte openingen werden opgelost.

Bij de zijgevels komt het ritme tot stand door het aanbrengen van steunberen, die ter hoogte van de cordonlijst een eerste afschuining bezit-

(108) K.M.A., Liber Memorialis, p. 77.

17. Gezicht op de zuidelijke zijgevel en het koor (1975).

ten en een eind onder de goot door een afzaat zijn gedekt. Elke travee is door een spitsboogvenster met afgeschuinde dakanten opengewerkt.

Bovenaan is er voor de afwerking van de gevels een lijst, samengesteld uit twee uitkragende bakstenen waartussen een kwartroond profiel. Links en rechts van het koor sluiten aan de oostkant een paar blinde gevels het schip af.

Bij de uitgebouwde koorpartij zien wij vensters zoals in de zijgevels : één in elk vlak van de sluiting en twee, die de zijmuren op een onregelmatige wijze verdelen.

De waterlijst die de verschillende bogen omvat, loopt verder door en markeert de tweede versnijding van de steunberen op de hoeken van het koor. De noordelijke bergplaats, die onder een lessenaarsdak schuilt, ontvangt licht door een tweetal segmentboogvensters. Op de aanwezigheid van een deur na, was eenzelfde schikking ook aan de zuidkant herhaald, vooraleer de sacristie met een travee werd verlengd en door een aanbouw ontsierd.

Als gevolg van herstellingswerken komt heel wat «natuursteen» — echte of kunststeen — de soberheid van het bakstenen metselwerk verbreken. De schuinliggende vlakken van de steunberen waren vroeger met leien gedekt. Ook de vullingen en omlijstingen van de vensters, vroeger alle in bakstenen gemetseld, werden niet in het oorspronkelijke materiaal hermaakt (¹⁰⁹).

Aan de vormen werd niet zoveel gewijzigd. Oude foto's (afb. 1 en 16) tonen reeds het eenvoudige maaswerk, samengesteld met cirkelfragmenten die vanop de monelen vertrekken, zodat in combinatie met de grote boog die de opening dekt, telkens opnieuw lancetten ontstaan. Het grote west-venster, nu enkel van een metalen vulling voorzien, had vroeger twee stijlen. De andere openingen waren toen, zoals nu, door slechts één moneel doormidden gedeeld.

Bij de bespreking moet er zeker op gewezen worden, hoe de kerk ook van buiten talrijke vergelijkingspunten met de neoklassieke ontwerpen laat zien : de massa, het grote zadeldak, het dakruitertje bij de voorgevel, het gevelrisaliet uit het project van Suys. De middeleeuwse inspiratie blijft beperkt tot een paar details, zoals de steunberen en de spitsbogig afgedekte openingen, met hun eenvoudig geometrisch maaswerk zoals in de nagotiek.

3. *Interieur.* (afb. 13, 18-21)

a. De bekapping. (afb. 18)

Op de scheiding van de traveeën werd telkens een spant getimmerd over de volledige breedte van het schip. Boven elke zuil is een stijl opgericht, als steun voor de spantbalk die de hoofdbeuk overbrugt. Een paar korbelen verstevigen de constructie, die met ijzeren bouten werd ineengezet. Boven de zijbeuken zorgt een trekbalk voor de verbinding tussen de muur en de verticale stijl. Het spantbeen dat de driehoek vervolledigt is met elk van de twee balken door een schuine schoor verbonden.

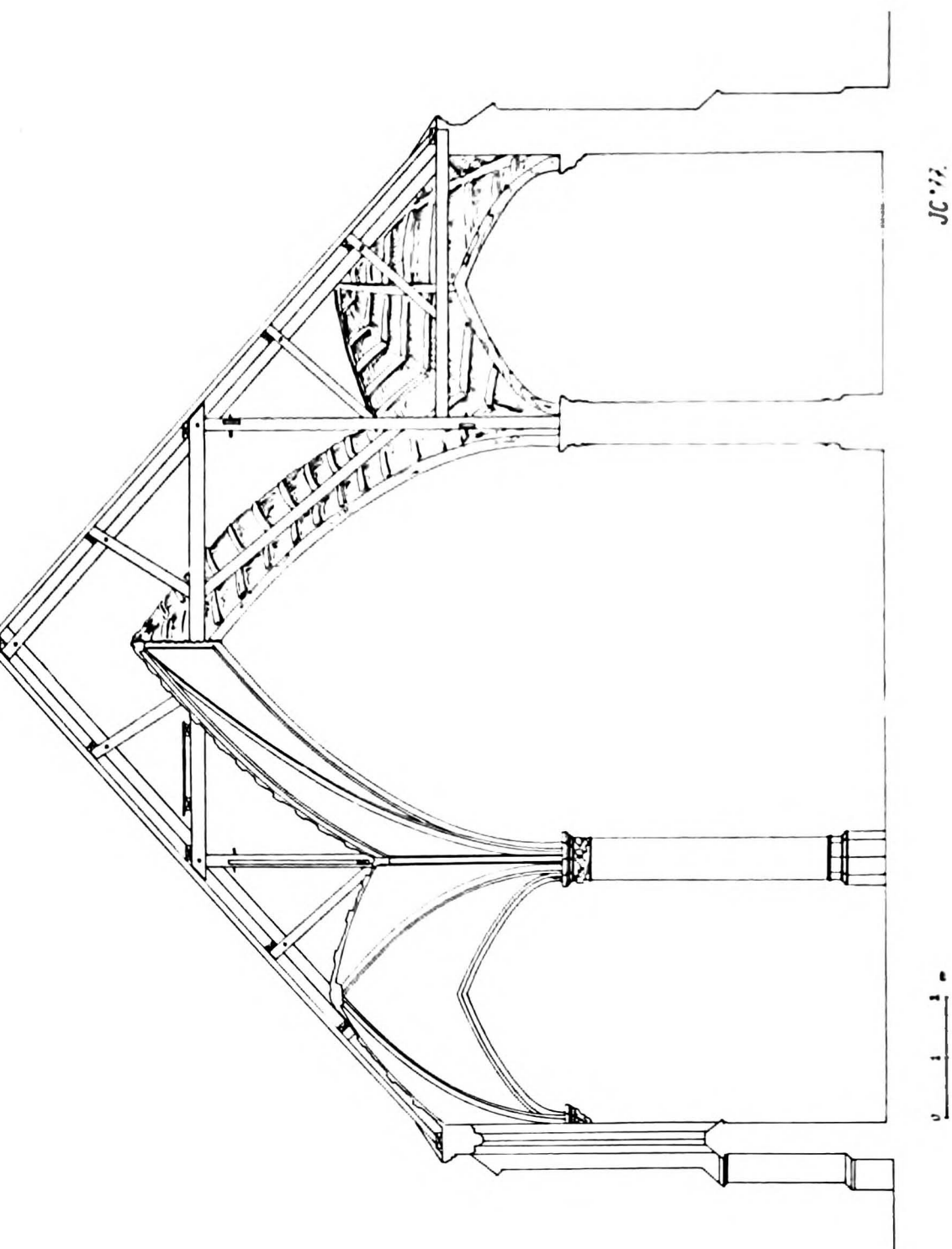
In de einden van de bintbalk boven het middenschip zijn kapenen verkeept, die elkaar kruisen onder de vorst. Ook hier verzekeren een paar schuine stijlen de stevigheid.

In de lengterichting van de kerk gebeurt de versteviging met schoren in de vorm van een Sint-Andrieskruis, deze zijn met een «pen en gat»-verbinding in de verticale steunen vastgezet.

Op de spantbalk en op elk van de schuingeplaatste houten rust een gording ; per travee zijn er negen kepers voor het dragen van de dakbeordning.

---

(109) zie p. 264.

18. Dwarse doorsnede over het schip van de huidige kerk (1975).

19. Binnenzicht van de kerk naar het koor toe (1975).

Boven de koornis is het dak samengesteld uit driehoekige schilden, gesteund door stijlen die samenkomen bij het midden van een driehoekig spant.

b. De bevloering.

De vloeren bestaan uit donkere kalksteentegels, in het koor gecombineerd met enkele witte stenen.

c. De binnenafwerking. (afb. 19-21)

Naar opbouw is de kerk van het halletype (afb. 13, 19, 21). De gehele binnenafwerking is aan de hand van een pleisterlaag gekomen, alle ornamenten bestaan uit stuc. Met hout en pleisterwerk werd een overdekking in de vorm van gewelven met sterk gebogen kappen geconstrueerd.

Twee rijen ronde zuilen verdelen het schip. Tussen de meest westelijke steunen en de voorgevel is telkens een muurtje gezet, aan de oostkant staat een bundelpijler aan de ingang van het koor. Het begrenzen van de koortravee gebeurt telkens met een groep schalken van verschillende diameter, samen op één sokkel gesteld. In de absissen geven colonnetten de geledingen aan; in het middenkoor creëren zij het effect van een onregelmatige vijszijdige sluiting.

Boven de achzijdige arduinen sokkel bestaat elk basement uit een geprofileerde band, een tweede polygonaal deel en een ring als overgang naar de ronde schacht. Grote vlakke bladeren van stuc versieren de kapitelen; erboven komt een lijstwerk en de veelzijdige dekplaat.

De ribben, die van de kapitelen opgaan, hebben alle dezelfde breedte en een gelijke profilering. Zij tekenen gordel- en scherbogen en diagonalen zodat overal kruisribgewelven ontstaan. De hoog opgaande «gewelven» van de middenbeuk zijn door spitsbogen van elkaar en van de zijbeuken gescheiden, een paar toegevoegde ribben zorgen in elke travee voor een achtzijdige structuur. De kruinrib loopt ook verder in het koor. Een boog, die de laatste gordelrib flankiert, draagt in het midden de sluitsteen van het veelzijdige kooreind. Vier grotere en evenveel kleinere blaadjes werden straalsgewijs om het middenpunt van elke sluitsteen geschikt. In het smalle «gewelf» aan de westkant van het middenschip lopen de zes ribben tegen een ring aan.

In de zijbeuken zijn tussen de gewelven tudorbogen te zien (afb. 20). Tegen één ervan komen de twee ribben van het absisgewelf bijeen, aan de andere kant eindigt de beuk gewoon op een gehalveerd gewelf. Bij de zijmuren zijn er bladconsole's voor het opvangen van de ribben. Al de sluitstenen hebben ook hier een rozet.

Wat de decoratie betreft is nog alleen het lijstwerk te vermelden, waarmee de stukadoor de dagkanten van de vensters bewerkte en nissen afbakende naast de zijaltaren. Boven de plankendeuren van de sacristieën vormen deze profileringen spitsbogige tympanen.

Er werd reeds op gewezen dat het interieur niet onaangeroerd bleef; de belangrijkste aanpassingen betreffen de drie kleine lokalen, die aan de westzijde van het schip de onderbouw uitmaken van het doksaal. Al het schrijnwerk is vernieuwd en waar zich de trap bevindt, werd een tochtportaal bijgemaakt ⁽¹¹⁰⁾.

d. Polychromie.

De volledig ontwikkelde neogotiek voorzag het interieur naar middeleeuws voorbeeld bijna steeds van een veelkleurige beschildering, die de architecturale lijnen moest accentueren. Als gevolg van de recente schilderwerken, valt daarvan te Sint-Maria-Aalter nu geen spoor meer te bekennen.

In feite duidt niets erop, dat er in het schip ooit een dergelijke polychromie zou hebben bestaan. Integendeel, de kerkmeesters heb-

---

(110) zie p. 264.

20. Gezicht in de linkerzijbeuk naar het Onze-Lieve-Vrouwaltaar (1975).

ben het in beraadslagingen van 1862 en 1900 uitdrukkelijk over het *wilten der kerk* ⁽¹¹¹⁾.

Een oude prentkaart (afb. 21) toont echter wel een ornamentele decoratie in de altaarnissen. Bij het Onze-Lieve-Vrouwealtaar werd een geschilderde achtergrond aangebracht in 1889, als gevolg van een gift van mevrouw Delefortrie ⁽¹¹²⁾. Het middenkoor was vóór 1894 ook reeds gepolychromeerd. Een deel van de beschikking moest in dit jaar hermaakt worden, nadat het pleisterwerk van de *rhumatiek* geworden muur was afgehakt en door ciment vervangen. Meteen werd het schrijnwerk toen in houtkleur geverfd, wat mogelijk ook de vroegere toestand weergaf ⁽¹¹³⁾.

e. De glasramen.

Kleurrijk brandglas naar neogotische opvatting is er in de kerk nooit geweest.

(111) K.M.A., Register beraadslagingen kerkfabriek, p. 39-40, 169.

(112) K.M.A., Liber Memorialis, p. 22.

(113) K.M.A., Register beraadslagingen kerkfabriek, p. 143.

Naar oude foto's getuigen (afb. 1, 16, 21), waren vroeger overal tussen de brugijzers vierkante en zeszijdige ruitjes volgens een regelmatig patroon geschikt, met een wisselspel van helder en gekleurd glas. Een dergelijke beglazing, met gietijzer in plaats van loodwerk, is nog in Clarysses kerken te Poesele en Wontergem bewaard.

Na het verbouwen van de vensters werd overal glas-in-lood ingezet, boven het doksaal en in het koor kwamen er figuratieve panelen.

Vanuit esthetisch oogpunt bekeken, levert het inwendige van de kerk verreweg de meeste verdiensten op. Door de «overwelling» overal op gelijke hoogte te laten aanzetten en ze slechts door een netwerk van smalle ribben te verdelen, doet de architect de ruimte van de hallekerk werkelijk tot één geheel versmelten.

In de opbouw zijn alle herinneringen aan het neoclassicistische schema zeker niet uitgewist. Zelfs in de ronde kolommen leeft wel iets van de klassieke zuil voort — gelede pijlers waren tegelijk logischer en sterlijker geweest. Een vergelijking met het eerste ontwerp leert, dat zelfs de dakconstructie evengoed voor een traditioneel gebouw zou kunnen dienen.

Van gotische inspiratie in glaswerk of oorspronkelijke beschildering vonden wij evenmin een spoor, de totaalindruk wordt nog volledig bepaald door het sinds de 18de eeuw zo geliefde pleisterwerk.

Daarentegen gebeurde de detaillering aan de hand van typerende gotische vormen, de tudorbogen en de basissen en kapitelen verwijzen meer bepaald naar de laatgotiek.

4. De stoffering.

Van belang voor ons onderwerp zijn alleen de twee meubelen, waarvan een ontstaan kort na de bouw van de kerk te verdedigen valt.

a. Het hoofdaltaar.

Het altaar verheft zich op een stel van drie treden met afgeschuinde hoeken. In hun bovenste vlak zijn vierkante witte tegeltjes tussen het donkere natuursteen verwerkt.

Boven de zwarte plint is het eigenlijke altaar, rechthoekig van grondplan, met platen bruinrood marmer bekleed. Een mensa met geprofileerde rand, eveneens van zwarte steen, dekt de stipes af.

Op de zijvlakken van de stipes, die een uitsprong vertonen voor het plaatsen van de kaarsenbank, zijn midden het marmer telkens een paar panelen met driepastracering uitgespaard. Midden de voorzijde bevat een rechthoekig paneel een witgeschilderd reliëf. Het dode lichaam van Christus, dat in de schoot van Maria rust, beslaat bijna de volle breedte van de compositie. In het midden buigt Maria Magdalena met de handen

21. De kerk gezien naar het koor toe, vóór de werken van 1955-'57 (prentkaart).

gevouwen voor de borst. Twee engelen, geknield aan de voeten van de Zaligmaker, vervolledigen de beweningsgroep. De nissen met bladwerk in de zwikken aan weerszijden van het tafereel boden vroeger plaats aan een apostelbeeld. Deze gingen wellicht verloren wanneer het marmer na 1954 opnieuw werd vastgezet ⁽¹¹⁴⁾.

De inventaris van 1884 beschrijft de nu verdwenen bovenbouw van het altaar als een geschilderd schrijnwerk. Het tabernakel was bekroond met een houten kruis en vier *torens* en geflankeerd door twee biddende figuren van hout. Het kan wel van het draaiend type geweest zijn, want het telde twee vakken benevens een paneel met de afbeeldingen in stuc van het Lam en twee wierookzwaaiende engelen. Onder deze expositiekast was plaats voor het opbergen van het H. Sacrament.

De afdekking van het tabernakel, dat te zien is op een oude prentkaart (afb. 21), komt voor als een pyramidaal dak — inderdaad begeleid door pinakels en een kruisje. Boven een sokkelvormige geleding is aan

(114) K.M.A., Register berandslagtingen kerkfabriek, verslag van de zitting van 15 september 1954.

de voorzijde een grote spitsboog uitgewerkt; de kaarsenbank kraagt aan de twee zijden buiten het altaarblad uit.

Al was bij het ontwerpen van het ensemble op geen spitsboog of pinakel na gekeken, het was zeker niet als een reconstructie van een gotisch voorbeeld bedoeld. Het gebruik van marmer en stuc, de stijl van de figuren op de stipes, de monumentale proporties van het tabernakel, dat alles staat nog in het teken van de klassieke periode, zeker ook het aanbrengen van een koppel aanbiddersfiguren. Het gotische element viel slechts in de details van de ornamentiek te zoeken.

In 1954 stelden de kerkmeesters vast dat het tabernakel door houtworm was aangetast, ook werd het ontbreken van een brandkast als een nadeel ervaren ⁽¹¹⁵⁾. Het verlangen om ook dit onderdeel aan te passen aan de gewijzigde smaak, die bij het herinrichten van de kerk tot uitdrukking kwam, heeft ongetwijfeld ook een rol gespeeld; het meubel leek nu *uiterst smakeloos* en men wilde het vervangen door een kleine koperen kast ⁽¹¹⁶⁾. Die werd samen met een nieuwe kaarsenbank in 1957 opgesteld, achter het altaar hing men een crucifix aan de muur ⁽¹¹⁷⁾.

b. De biechtstoel in de zuidbeuk.

De biechtstoel (afb. 22), op een trede geplaatst, heeft een rechthoekige plattegrond. Twee overhoeks gestelde voetstukken begrenzen het meubel, in totaal verdelen vier dergelijke sokkels het front in drie panelen. Hun schachten, bovenaan geprofileerd, zijn door lijstwerk gescheiden van de hoge plint. De sokkels dragen elk een gipsen beeld. Van links naar rechts is er een voorstelling van St. Petrus met sleutel en boek, een apostel met een boek in de hand, Johannes de Doper die de gifbeker zegent en de treurende Moeder Gods. Als overhuiving is er boven elk beeld een zware pinakel, waarvan de voet met spitsboogjes werd opengewerkt.

In elk van de drie geledingen van het front is een spitsboogopening uitgesneden. De vier panelen van het centrale deurtje zijn rond een diamantmotief geschikt. Twee plankjes laten bij het dichtklappen een uitgezaagde afbeelding van een tiara en twee sleutels zien.

Bovenaan gebeurt de afdekking tussen de vier fialen door drie met hogels bezette wimbergen, waarvan de middelste het hoogst opgaat. Elke geveltop is ajour bewerkt met een rozet. Voor de bekroning zorgen een-

(115) K.M.A., Register beraadslagingen kerkfabriek, verslag van de zitting van 15 september 1954.

(116) G.A.A., K.F. 861.31, brief van de provinciale architect-directeur aan de gouverneur, 6 oktober (1953).

(117) K.M.A., Liber Memorialis, p. 89.

22. De biechtstoel in de rechterzijbeuk (1977).

voudige spitsen; hun polygonale stam is onderbroken door een geprofileerde ring en eindigt op een puntige knop.

De zijwanden van het meubel zijn met regels en panelen ineengezet, achter elke wimberg schuilt een klein zadeldak met eenvoudige vorstkam.

De biechtstoel is volledig geschilderd met bruine verf als nabootsing van eikenhout; op de sokkels en pinakels werden daarbij spitsbogige casementen gepenseeld.

Is dit meubel geen meesterstuk van schrijnwerkerskunst, het geeft wel een bijzonder interessante kijk op de produktie te Wingene op dat mo-

ment. Wellicht kan het ook meer licht werpen op de opvattingen van architect Clarysse, die wel niet helemaal vreemd zal geweest zijn aan het ontwerp, aangezien hij leiding gaf bij de uitvoering.

Hoewel heel wat aan de gotische ornamentiek werd ontleend, is er van kennis van de opbouw van echte middeleeuwse meubelen geen spoor te bekennen. Naar de zware pinakels en effen vlakken te oordelen, heeft het er eerder de schijn van, dat een driedelig stenen kerkportaal als model heeft gediend.

De uitgezaagde en opgeschilderde decoratie duidt op spaarzaamheid en waarschijnlijk ook op de onhandigheid van vaklieden, die weinig of geen kans hadden gekregen om zich in de gotische vormtaal in te werken. Staan wij hier misschien voor een realisatie in het kader van de *Leergang van praktieke Bouwkunde* die de bouwmeester in die jaren te Wingene doceerde?

BESLUIT.

Een eerste conclusie werd door architect Clarysse zelf geformuleerd, wanneer hij in zijn *Leergang van praktieke Bouwkunde* over de klassieke architectuur schreef: *in de godsdienstige bouwkunde wordt dien styl verlaten om plaats te maken voor den puntreligieuzen bouw-trant*. Ook op het Aalters Hoekje heeft men, het bestaan van een paar neoclassicistische voorontwerpen ten spijt, uiteindelijk geopteerd voor een gebouw met gotisch geïnspireerde ornamentiek. Eveneens in deze stijl zijn ook de weinige nieuwe kerkmeubelen uitgevoerd, die in de eerste jaren voor de arme parochie werden vervaardigd.

Uitzonderlijk voor die tijd is dit zeker niet. In ons land hadden de architecten nog vóór 1850 bij gelegenheid van restauraties kennis kunnen maken met de gotische vormen. De romantiek verheerlijkte het religieuze karakter van deze stijl en in de veertiger jaren van de eeuw werd hij reeds tot nieuw leven geroepen voor de bouw van belangrijke stadskerken: te Borgerhout (arch. F. Berckmans, rond 1841), te Elsene (St. Bonifaciuskerk, arch. J.J. Dumont, rond 1845), te Antwerpen (St.-Joriskerk, arch. L. Suys, 1847-1850). Het platteland bleef niet ten achter bij de bouwwoede van die dagen. A.G.B. Schayes, die het fenomeen vanaf 1850 bestudeerde, telde in een periode van 20 jaar tijd niet minder dan 1200 herstelde, vergrote of herbouwde dorpskerken in België en ook hier was meer dan de helft in een middeleeuwse stijl.

Dat de nieuwe richting tenslotte ook tot een afgelegen parochie als Sint-Maria-Aalter is doorgedrongen, kan wel te danken zijn aan het persoonlijk enthousiasme van J.-A. Clarysse voor de gotiek.

Het neoclassicisme was evenwel diep ingeworteld en een vergelijking met de bewaarde ontwerpen leert, dat het overschakelen op een nieuwe inspiratiebron niet zonder horten of stoten verliep.

De uitgevoerde kerk bracht in plattegrond of opstand weinig of geen vernieuwing, doch ging terug op een bekend type : de hallekerk — zonder transept, — gevormd door drie beuken onder één dak, met een toren of dakruiter bij de voorgevel en een dieper uitgebouwd middenkoor tussen de twee altaarnissen van de zijbeuken. Ook de afwerking met stuc, de glasramen en de beschildering getuigen van de traditionele opvatting. De meubelen gaven evenmin blijk van een diepgaande studie van de middeleeuwse constructiewijze : aan de gotiek werden alleen een aantal afzonderlijke, kenmerkende motieven ontleend om het geheel op te smukken.

Een reactie kon niet achterwege blijven. De Engelsman T.H. King, die de beweging in zijn land onder impuls van A.W. Pugin reeds eerder had zien doorbreken, hield in 1850 een gepassioneerd en hekelend pleidooi voor een beter begrip van het wezen van de gotiek. Dit betekende in ons land een spoorslag voor de ontwikkeling van een archeologisch gefundeerde neostijl, waarvan baron J.B. Bethune (1821-1894) de meest consequente vertegenwoordiger werd. De «naïeve» scheppingen uit de beginfase van het neogotisch *renouveau* werden weldra als *troubadours*- of *stukadoorsgotiek* bespottelijk gemaakt.

Ondertussen werd de waarde van de gehele neogotische kunstproductie in onze eeuw dermate in vraag gesteld, dat men bij de reparaties van de vijftiger jaren zelfs geen oog meer had voor de documentaire waarde van het gebouw. Nu is de tijd wellicht gekomen voor een meer genuanceerd oordeel. Er moet zeker op gewezen worden, dat architect Clarysse met een minimum aan geldmiddelen ten behoeve van de eredienst een stemmige ruimte wist te creëren, die een zekere sierlijkheid niet kan ontzegd worden. Overigens weerspiegelt de kerk met haar meubelen een boeiende evolutie in het geestesleven, zodat zij daardoor alleen reeds onze aandacht en zorg verdient.

J.F. VAN CLEVEN,
asp. N.F.W.O.

BILAGE I

*Gemeentearchief Aalter, K. F. 861. 31 : Verzoekschrift van E. H. F.
Van der Veken aan de koning, 23 november 1844.*

A Sa Majesté Le
Roi des Belges

Sire,

La commune d'Aeltre située dans la Province de la Flandre Orientale, arrondissement de Gand, est parmi les communes du Royaume, une des plus importantes en population et en étendue ; son territoire comprend 4633 hectares.

Les bruyères, qui autrefois formaient une partie de cette vaste étendue sont aujourd'hui converties en bois plus ou moins productifs et en terres cultivées.

A une distance d'une lieue, à une lieue trois quarts / mesure de Brabant / du bourg et de l'Eglise, se trouve un hameau nommé Aelters-hoeksken qui présente l'importance que bien des communes ne possèdent pas, son territoire est d'une étendue de 1558 hectares en forte partie consistant en bois il est cependant occupé par 150 maisons et renferme une population 1200 habitants. (sic)

La distance du centre du bourg, l'éloignement de toute source d'instruction sont causes, que les mœurs (sic) et la conduite de la classe ouvrière, qui occupe les habitations dispersées de ce hameau, laissent beaucoup à désirer aux gens de bien et aux amis de l'humanité.

Depuis longtemps Sire, on a apprécié l'impérieuse nécessité d'y bâtir une Eglise, il n'y avait à cet égard qu'une seule opinion, qu'un seul sentiment, mais les circonstances, le défaut de moyens en retardèrent l'exécution.

La construction d'une Eglise aurait bientôt pour conséquence d'attirer dans son à l'entour un centre de demeures, dans les quelles on exercera divers industries, de procurer aux habitants, aujourd'hui dispersés et isolés, les moyens faciles de satisfaire aux devoirs religieux en les engageant à assister aux instructions, qui reforment les mœurs et leur apprennent à se respecter entre eux et à respecter les propriétés.

Aussi cet objet de première nécessité, Sire, n'échappa pas à l'attention et aux sentiments de bienfaisance du savant et digne prélat, aujourd'hui à la tête de notre diocèse.

Monseigneur l'Evêque de Gand daigna me communiquer ses intentions et fort de son appui, guidé par ses conseils, je mis la main à l'œuvre.

Les principaux propriétaires des terres et bois qui composent le hameau d'Aelters-hoeksken, (au nombre de ces propriétaires figure la noble famille de Mérode) me reçurent avec bienveillance, leurs signature me garantissent une forte somme.

Cependant, les propriétaires ne peuvent porter seuls toute la charge, la somme jugée nécessaire est d'environ f. 50.000-00 et ils en ont (sic) fait la moitié comptant, Sire, sur les intentions de votre bonté paternelle un subside de son Gouvernement.

Je me permets de joindre à l'appui de ma demande le plan de l'Eglise qu'on se propose de construire.

Souffrez, Sire que j'aie au devant de l'objection que l'on pourrait élever ; que la demande de subside est faite ici au nom d'un particulier et non au nom d'une commune, d'une fabrique — Mais si je signe la requête, si je suis prêt à sacrifier tous mes moyens et mes instans à voir réaliser une œuvre de bienfaisance tout est dans l'unique intérêt du bien être général ; de la première pierre des fondations jusqu'à son entier achèvement, l'Eglise au Aelters-hoeksken sera une propriété de domaine public, un monument religieux, dont la propriété et la possession (sic) sont à la disposition de Monseigneur l'Evêque de Gand qui, de concert avec votre Gouvernement règlera les mesures ultérieures.

Tels sont les engagements que je contracte ici, Sire, car pour moi je n'ai qu'un seul but, qu'un seul désir, c'est de travailler, en ministre de la religion, à la gloire de Dieu et au bien-être du prochain, surtout de la classe ouvrière, du (sic) cette classe du peuple qui provoque toutes vos sympathies, c'est de répondre aux ordres et aux désirs de mes respectables et dignes supérieurs.

Vous daignerez, Sire nous seconder dans cette noble entreprise et bientôt une population nombreuse aura à joindre à ses sentimens du plus profond respect ceux d'une éternelle reconnaissance.

C'est la Grace,

Sire ,

Aelte le 23 9bre 1844

Votre très humble
et très obéissant serviteur
F : Van der Veken / Vicaire

BILAGE II

Enkele gegevens over personen, betrokken bij het maken van een ontwerp voor de kerk.

De naam van *bouwkundige* **J. B. Hosten**, die op 20 februari 1844 te Gent een bestek ondertekende voor de kerk, zochten wij tevergeefs onder de *kunstoefenaars* van die tijd. Er woonde te Gent wel een *bouwmeester-metsler* van die naam in de Savaanstraat. (Zie : *Wegwijzer der Stad Gent en provincialen almanach van Oost-Vlaanderen, Gent 1844*). Wellicht staan wij hier dus voor iemand die in de eerste plaats aannemer was. In een periode, waar van een bescherming van het architectenberoep nog geen sprake is, sluit dit zeker niet uit dat hij ook een ontwerp kan hebben vervaardigd.

Het handteken van architect **Suys** is terug te vinden op het tweede stel bewaarde plannen. Deze zijn waarschijnlijk het werk van Tieleman François Suys (1785-1861), in 1835 stichtend lid van de Koninklijke Commissie voor Monumenten. (L. DEVLIEGHER, 25 jaar monumentenzorg in West-Vlaanderen, Brugge 1975, p. 203). Suys, die achtereenvolgens hofarchitect was van koning Willem I en van Leopold I, wordt beschouwd als de dominerende figuur op het gebied van de architectuur in het België van de eerste helft van de 19de eeuw. Hoewel hij bij gelegenheden ook in de gotische stijl werkte, en restauraties uitvoerde aan de St.-Goedelekerk en de toren van het stadhuis te Brussel, zijn de meest bekende van zijn scheppingen alle tot het neoclassicisme te rekenen. Zijn vroegste werken worden doorgaans bestempeld als uitingen van deze stijl in zijn strengste vorm, doch bij de bouw van de St.-Jozefskerk te Brussel (1849) was hij naar een vrijere, meer eclectische opvatting geëvolueerd. (Zie : P. SAINTENOY, in : *Biographie Nationale...*, dl. XXIV, Brussel 1926-1929, col. 335-345).

Het ontwerp van de huidige kerk van Sint-Maria-Aalter wordt toegeschreven aan de priester **Jan - August Clarysse** (1814-1873), sinds 1846 onderpastoor in het nabije Wingene.

Clarysse had een eerste opleiding genoten bij zijn vader, een aannemer te Meulebeke. Later kreeg hij als priester gelegenheid om meer diepgaand studiewerk te verrichten : bij zijn overlijden liet hij dan ook een indrukwekkende bibliotheek achter, die van een zeer veelzijdige belangstelling getuigt.

Op het gebied van de architectuur bestudeerde hij behalve de klassieke kunst ook de middeleeuwse stijlen. In zijn Wingense periode vond zijn kennis een neerslag in de *Leergang van praktische Bouwkunde* waarmee

hij de arme werklieden de grondbeginselen van de bouwkunst wilde bijbrengen, om hen in staat te stellen interessantere opdrachten te bekomen.

Clarysse zou als jongeling reeds betrokken geweest zijn bij de bouw van de kerk te Marialoop (1837); later trad hij als opzichter op bij het optrekken van die van Desselgem (1841-45). De kerk van Sint-Maria-Aalter is waarschijnlijk de eerste die naar zijn ontwerp werd gebouwd. In de omgeving werkte hij later onder andere nog aan de kerken van Poesele (gebouwd 1850-'52), Wingene (1853-'55) en Ruiselede-Doomkerke (1864-'67); in totaal zijn er minstens een veertiental bedehuizen aan te wijzen, die naar zijn ontwerp werden gebouwd of hersteld, steeds in neoromaanse of neogotische stijl.

In zijn bouwkunst toont Clarysse zich in de eerste plaats praktisch ingesteld: hij zoekt degelijk en voordelig te bouwen en past de historische vormen toe volgens de behoeften en de constructiewijze van zijn eigen tijd.

De architect, die ook de werken aan talrijke kloosters en kapellen zou geleid hebben, werd in 1863 onderpastoor te Lendelede. Hij overleed in 1873 kort na zijn benoeming als pastoor van de O.L.V.-parochie te Roeselare. (J. VAN CLEVEN, *J.-A. Clarysse (1814-1873), priester-architect*. Een studie van zijn kerkelijke bouwkunst, onuitgegeven licentiaatsverhandeling R.U.G. 1975).

KRONIEK

VOORDRACHTEN TIJDENS HET SEIZOEN 1976-1977

24 oktober 1976 — Op de eerste vergadering van het nieuwe werkjaar was Prof. Jan Van Rompaey uitgenodigd om te komen spreken over de Grote Raad van Mechelen en het Parlement van Mechelen. Deze Grote Raad ontstond rond 1440 uit de hofraad van Filips de Goede en verbleef aanvankelijk, zoals de hofraad, aan het Bourgondische hof. Door zijn ordonnantie van Thionville vestigde Karel de Stoute de Grote Raad te Mechelen in 1473 en gaf hem de titel van Parlement van Mechelen. In tegenstelling met de hofraad, die in hoofdzaak edelen groepeerde, bestond de Grote Raad uit geschoolde juristen, die o.m. Romens of Canoniek recht hadden gestudeerd aan een universiteit.

De Grote Raad bezat drie voornamelijk bevoegdheden nl. die van beroepsinstantie, van reformatie en van evocatie. Hij behandelde dus in de eerste plaats de beroepen die aangetekend waren tegen vonnissen geveld door de Raad van Vlaanderen, of gewone schepenbanken. De Grote Raad kon bovendien de zaken, die reeds behandeld waren door de schepenbanken, opnieuw ten gronde bespreken op basis van nieuwe feiten en getuigenissen. Tenslotte kon hij hangende geschillen afnemen van de schepenbanken en zelf vonnis wijzen.

In de registers van de Grote Raad kunnen belangrijke gegevens in verband met de lokale geschiedenis steken. Bepaalde vonnissen kunnen een nieuw licht werpen op lokale toestanden en instellingen. Jammer genoeg is dit archief nog niet erg toegankelijk, alhoewel men ijverig bezig is met regesten te maken op de vonnissen. Reeds twee delen van de chronologische lijsten van de «*Geëxtendeerde Sententien en Proces-bundels*» zijn reeds gepubliceerd, zodat, wat de oudste processen betreft, het archief van de Grote Raad van Mechelen reeds min of meer toegankelijk is geworden.

19 december 1976 — Tijdens de laatste jaren groeide er stilaan een zekere waardering voor de neo-gothiek in Vlaanderen. Lic. J. Van Cleven, maakte een licentiaatscriptie in verband met de opkomst van de neo-

gothiek in Vlaanderen. Hij is ook een van de promotoren voor het behoud en de restauratie van de neo-gothische bouwwerken. Hij begon zijn voordracht met een citaat van Huib Hoste, die in 1958 nog neerschreef dat de neo-gothiek geen artistieke eigenwaarde bezat.

De gothiek was als kunstvorm nog zeer lang blijven nabloeien. Te Brugge kan men gothische gebouwen uit de achttiende eeuw aanwijzen. Rond 1810 herstelde de Franse architect Viollet-le-Duc de gothische Notre Dame te Parijs, terwijl in Duitsland rond 1815 de Domkerk van Keulen volledig werd afgewerkt in neo-gothische stijl. Tenslotte herbouwde men in Engeland in 1834 het parlamentsgebouw ook in gothische stijl. Op die manier konden de architecten zich vertrouwd maken met de gothische vormen en techniek.

In Engeland hadden de architecten King en Pugin de beginselen geformuleerd van de neo-gothiek. De discussie rond een ontwerp voor een nieuwe Magdalena-kerk te Brugge in 1850 was het startsein voor de neo-gothische beweging in ons land. Als glasschilder en als architect propageerde baron J. B. de Bethune de opvattingen van Pugin in ons land. In Vijvekapelle bouwde baron de Bethune een mooi neo-gothiek complex bestaande uit een kerk, school en kloostergebouwen in 1859 en volgende jaren. Ook de neo-gothische kerk van Sint-Kruis werd volgens zijn plannen gebouwd.

Een andere belangrijke figuur uit die tijd is priester Clarisse, die o.m. de neo-gothische kerken van Sint-Maria-Aalter en Doomkerke tekende. Andere interessante voorbeelden van deze stijl zijn de kerken van Eeklo en Knesselare. De kerk van Eeklo mag aangezien worden als een van de zuiverste neo-gothische gebouwen, waarin de onderscheidene functies van het koor, schip en toren, volgens de nieuwe opvatting, het best tot uitdrukking komen.

Tenslotte onderstreepte de spreker dat in de neo-gothiek alle onderdelen van een gebouw zeer functioneel werden opgevat. Als dusdanig kan men de neo-gothiek als een eerste fase van de hedendaagse functionele stijl aanzien. De spreker eindigde zijn boeiende spreekbeurt met een oproep tot behoud van de neo-gothische gebouwen in hun oorspronkelijke staat. Daarbij speelt de beschildering van de muren een belangrijke rol. Het wit-schilderen van een neo-gothisch interieur verminkt het hele gebouw en doet de neo-gothische sfeer bijna volledig verdwijnen.

27 februari 1977 — Voorzitter Achiël De Vos begon zijn voordracht over de abdij van Doornzele met een overzicht van het beschikbare archief over dit vrouwenklooster. Een deel van de oude papieren van Doornzele is terecht gekomen in het klooster van Flône, waar ongeveer

59 oorkonden en 15 andere stukken bewaard worden. Het tweede deel steekt in het Rijksarchief van Gent, dat ongeveer 191 oorkonden en 69 andere stukken bezit. Dit rijk archief maakt het mogelijk een goed beeld van het ontstaan en de ontwikkeling van deze abdij te schetsen.

Tussen 1219 en 1226 zijn vanuit Gistel een groep monialen vertrokken om een plaats te zoeken waar ze hun kloosterregel zuiverder konden beleven. Zij belandden in de omgeving van Mendonk, waar de abdij van Gistel reeds grond bezat. Ook te Hage (= Sidmar) bezat het Sint-Godelieveklooster veel gronden. In 1234 scheidde de zustergemeenschap van Doornzele zich officieel af van de abdij van Gistel.

De kloostergemeenschap bestond uit vier soorten leden : vooreerst de eigenlijke zusters of monialen, gerecruteerd uit de adel, en de leke-zusters of conversen ; ten tweede de confessor en de kapelaan ; ten derde de lekebroeders en tenslotte de familiars zoals de smid, schoenmaker en timmerman. De zusters stonden onder het bestuur van een abdis, bijgestaan door een priorin, een sub-priorin, een cellaria, een bursaria, een costeresse en een pitantiemeesteresse. De zusters-cysterciensers behoorden tot een beschouwende orde die een sobere levenswijze en een mystieke geloofsbeleving als ideaal voorop stelden.

De opbouw van het kloosterdomein gebeurde in hoofdzaak tijdens de periode 1234-1251. De grondeigendommen besloegen een oppervlakte van 570 bunder, die zich van Doornzele, over Kluizen, Ertvelde, Rieme, Zelzate, Zaamslag, Notene tot aan Otene aan de Westerschelde uitstrekte.

In 1578 vluchtten de zusters naar hun refuge te Gent, waar ze twaalf cellen op de zolderkamer inrichtten. In de 17de eeuw openden ze een school voor vernogende juffrouwen. Tijdens diezelfde eeuw veroorzaakten enkele abdissen heel wat moeilijkheden binnen en buiten de kloostermuren. Over die moeilijkheden schreef Achiel De Vos een uitvoerig artikel in het vorig jaarboek.

Op een bevattelijke wijze heeft Achiel De Vos ons het ontstaan, de bloei en het gedeeltelijk verval van de abdij van Doornzele geschetst. Opvallend was zijn uiteenzetting over de inwendige organisatie van het kloosterleven.

1 mei 1977 — Onder impuls van de Marnixring werd in 1976 de vierhonderste verjaardag van de Pacificatie van Gent op een grootse wijze herdacht. In het kader van die viering ondernam Drs. P. Van Peteghem een onderzoek in binnenlandse en buitenlandse archieven naar de betekenis en de weerklank van de Pacificatie van Gent. Daardoor kreeg hij enkele vernieuwde inzichten in dit historisch gebeuren dat in

het Europa van 1576 met veel aandacht werd gevolgd. De Nederlanden lagen toen in het centrum van de beschaafde wereld met als exponent de wereldhaven Antwerpen. De tekst van de Pacificatie werd verspreid over geheel Europa in Nederlandse, Franse, Duitse en Engelse versies.

Drs. Van Peteghem behandelde vier problemen tijdens zijn voordracht :

1. In hoeverre kan men van een eenheid spreken onder de 17 provincies in 1576 ?
2. Hoe is de tekst van de Pacificatie tot stand gekomen ?
3. Hoe werd die tekst door de verschillende partijen geïnterpreteerd en toegepast ?
4. Wat betekende de Pacificatie voor Filips II, voor de prins van Oranje en voor de Staten-Generaal ?

Op een boeiende wijze werden deze vier vragen besproken en beantwoord. Wie meer over de Pacificatie van Gent wil vernemen, kan die vinden in een verzameling opstellen, gebundeld onder de titel «Opstand en Pacificatie in de Lage Landen, Gent, 1976, I-VI + 392 blz. + 19 illustraties.

OP BEZOEK TE BELLEM, LOTENHULLE EN POEKE

Op 8 augustus 1977 kwamen ongeveer 150 leden van onze kring te Aalter samen om een bezoek te brengen aan de drie gemeenten die op 1 januari 1977 met Aalter zijn gefusioneerd. Tijdens de ontvangst ten gemeentehuize herinnerde voorzitter Achiel De Vos aan de vorige gelegenheden waarbij het genootschap te Aalter te gast was. In 1962 bezocht ons genootschap onder leiding van de betreurde Arthur Verhoustraete de toenmalige gemeente Aalter. In januari 1970 mochten we er de nestor van onze kring, Arthur Verhoustraete, huldigen en vierten bij zijn 75ste verjaardag. In 1974 was het genootschap er ook bij toen de gemeente Aalter zijn 1000-jarig bestaan vierde.

Tenslotte wees Achiel De Vos op de belangrijkheid van de aankoop van het kasteel van Poeke met het prachtig park voor het behoud van ons bouwkundig patrimonium. In zijn wederwoord wees burgemeester Jan De Crem erop dat de gemeente Aalter steeds veel interesse gehad heeft voor het werk van het heemkundig genootschap. Ook memoreerde hij Arthur Verhoustraete, de man die het best het verleden van Aalter kende en die veel diensten bewees aan de Aalterse gemeenschap. Na het drinken van een verfrissend glas fruitsap, trok de autokaravaan, samengesteld uit 45 wagens, in de richting van de Appoloniakapel.

Aandachtige toehoorders bij het hek van het kasteel van Poeke

Foto Arch. R. Leloup

Alhoewel de kapel als gebouw geen bijzondere waarde heeft, werd toch even halt gehouden omdat dit kleine monument in 1975 door het toedoen van de C.O.O. van Aalter, eigenaar van de kapel, volledig werd gerestaureerd. Sedert die gelukkige restauratie wordt die kapel regelmatig bezocht.

Tijdens de korte wandeling in Van Doorne's bos begon het zachtjes te regenen, zodat we het ergste vreesden voor het verder verloop van de tocht. Gelukkig klaarde de hemel volledig uit zodat we in een zonnig Poeke halt konden houden. Rechtover de kerk van Poeke konden we de twee gedenkstenen, geplaatst in september 1976, als aandenken aan de priesters Hendrik Van Doorne en Guido Gezelle, bewonderen.

Alhoewel de Sint-Lambertuskerk van buiten gezien, ronduit lelijk is, valt het interieur best mee. Deze kerk, herbouwd in neo klassieke stijl in het midden van de vorige eeuw, bezit nog enkele stukken afkomstig uit de vroegere kerk, die in 1842 werd afgebroken. Merkwaardig zijn vooral het antependium en de altaarsteen, die de herbruikte grafstenen zijn van Jan III van Poeke en van Roeland I van Poeke. Het mooiste stuk is ongetwijfeld het grafmonument van Jan-Baptist Preudhomme d'Hailly en zijn echtgenote Catharine de Croix. In het koor zitten twee

De groep voor de kerk van Poeke

Foto Arch. R. Leloup

glasramen, geschonken in 1940 door Pier Van Poucke, die beweerde een afstammeling te zijn van de eerste heren van Poeke.

Het attraktiepunt van deze tocht was ongetwijfeld het kasteel van de voormalige barons van Poeke. Het kasteel van Poeke is gekenmerkt door zijn eenheid van stijl, de evenwichtigheid in de indeling van de gevels en de rustige inplanting in de omgevende natuur. Alhoewel het niet bijzonder groot is, maakt het toch een grote indruk op de toevallige bezoeker. Vooral de roze bepleistering van de gevels geeft dit slot een dromerige charme ! In dit kasteel kunnen we gemakkelijk de sprookjes uit onze kinderjaren situeren ! Jammer genoeg vermindert die eerste gunstige indruk ten zeerste na een bezoek aan het interieur. Dit leeggehaald kasteel biedt slechts een kale aanblik van binnen. Slechts de toegangshal en enkele schouwen getuigen nog van het rijke interieur uit de 19de eeuw.

In de doolhof van trappen, gangen en kamers had de slaapkamer van de laatste barones Ines Pycke de Peteghem het meest bekijks. Irène Buisse verklapte daar een en ander over deze barones die een erg teruggetrokken leven leidde in haar ruim kasteel.

Van daar trok de autokaravaan naar de heerlijke hofstede Vornezele waar de vriendelijke boer Boone ons opwachtte. Over dit mooie hof uit de achttiende eeuw hangt de oude vertrouwde sfeer van de Meetjes-

landse hoeven. Na een verfrissing in de herbergen van het Lotenhulleplein, troonde koster De Craene ons naar zijn kerk mee, waar hij sedert meer dan 48 jaar het orgel bespeelt. Hij toonde ons de kerkschat van Lotenhulle en voegde daar wat pittige eigen bedenkingen aan toe. Bij het verlaten van de kerk speelde hij voor ons een mooi stukje orgelmuziek.

Op de wijk Kromeke werd even halt gehouden om het samenlopen van de Oude Gentweg en de Diksmuidse Boterweg te gaan bekijken. De tocht werd besloten op het stemmige dorpsplein van Bellem, waar we nog enkele mooie gevels konden zien. Ook liepen we nog even binnen in de vernieuwde kerk.

Een heerlijk eetmaal in het Biezenhof werd aan 66 aanzittenden opgediend. Puttend uit de rijke fotoalbums van Romano Tondat en Lothar Graumann en uit de uitgebreide prentkaartenverzameling van Inspecteur Alfons Ryserhove konden we een mooi geïllustreerde brochure over de drie bezochte gemeenten aanbieden aan de leden van ons genootschap.

Laik Stockman

Het Adegems Kerkarchief — Volgens de inventaris van het kerkarchief van Adegem, opgemaakt door L. Van Buyten en J. Verhelst in 1968, bleven slechts de doop-, huwelijks- en overlijdensregisters en zeven stukken van het Adegems kerkarchief bewaard. Tijdens een grondig onderzoek in de pastorie van Adegem in de maanden november en december 1976 ontdekten Jozef Dobbelaere, Robert Van Vooren en Hugo Notteboom een massa nog niet geïnventariseerde documenten, behorend tot het kerkarchief van Adegem. Uit de voorlopige inventaris, opgemaakt door de drie bovengenoemden, blijkt dit archief veel testamenten, cijs- en rentebrieven, huwelijkskontrakten, stukken van een proces tegen het kapittel van Harelbeke in verband met tienden, pachtbrieven van gronden, kerk- en disrekeningen en rekeningen van de O.L.-Vrouwkapelanij te bevatten. De stukken dateren uit de 17de, 18de en 19de eeuw. Het kerkarchief van Adegem mogen we als zeer rijk bestempelen. Door het opstellen van deze inventaris is het nu mogelijk geworden een rijk gedokumenteerde parochiale geschiedenis van Adegem te schrijven. Welke Adegemnaar zet zich voor dit onderzoek aan het werk? Een van de drie bovengenoemden misschien?

Ook heeft dit trio alle teksten van de grafstenen van het Adegems kerkhof genoteerd en op gestencilde bladen uitgegeven. We feliciteren Jozef Dobbelaere, Robert Van Vooren en Hugo Notteboom met dit bijzonder nuttig initiatief dat de plaatselijke vorsers en familiekundigen ten zeerste zal helpen bij het raadplegen van dit omvangrijk kerkarchief.

L. S.

Tweede kongres van het Oostvlaams verbond van de kringen voor Geschiedenis — Op zaterdag 8 oktober 1977 ging te Ronse het tweede kongres van het Oostvlaams verbond van de kringen voor Geschiedenis door. Als thema voor dit kongres had men «*Romeins en Romaans Zuid-Oost-Vlaanderen*» gekozen. Dr. M. Bauwens-Lesenne gaf eerst een overzicht van de archeologische vondsten te Ronse en omgeving. Daarna besprak Dr. M. Rogge de opgravingen van het Gallo-Romeins site te Waarmaarde aan de hand van een reeks dia's. Prof. M. Hoebeke onderzocht de weerspiegeling van de romanisering in de toponymie van de streek te Ronse.

Na een receptie werd er een gezamenlijke maaltijd gebruikt te Saint-Sauveur over de taalgrens. Na het middagmaal hield Drs. Cambier een merkwaardige en rijk gedokumenteerde toespraak over de overgang van het Romeinse Ronse naar het Romaanse Ronse. Deze voordracht werd gegeven in de sfeervolle crypte van de Sint-Hermeskerk, die door toedoen van Drs. Cambier volledig werd vrijgemaakt en prachtig hersteld. Dit tweede kongres, dat werd bijgewoond door meer dan honderd personen, was vlot en goed georganiseerd door de Geschiedkundige Kring van Ronse onder voorzitterschap van Guy Gadeyne.

L. S.

Maldegems Erfgoed — Jeroom Van Maldeghem bundelde een reeks bijdragen over enkele historische merkwaardigheden van bepaalde Maldegemse wijken zoals Vake, Papinglo, Burkel, Zoetendale, Butswerve, Hal-linkshof, Ten Doorn, de Grot van Kleit. Deze brochure bevat bovendien nog een bijdrage over de wandtegels te Maldegem en een artikel van Dr. Johan Taeldeman over het Maldegems Dialekt. De brochure «*Maldegems Erfgoed*», die 88 bladzijden telt en verlucht is met een veertigtal onuitgegeven foto's, werd uitgegeven door het Davidsfonds van Maldegem. Ons medelid Jeroom Van Maldeghem verdient onze hartelijke gelukwensen met deze mooie uitgave, waarin op een zeer leesbare wijze enkele flitsen uit de Maldegemse geschiedenis worden aan de man gebracht. Wellicht wordt deze brochure de aanzet tot een meer uitgebreide geschiedenis van Maldegem, waaraan Jeroom Van Maldeghem ongetwijfeld ook zijn steentje zal willen bijdragen.

L. S.

In memoriam — Op zaterdag 22 oktober 1977 werd onder een grote volkstoeloop ons medelid Gerard Bockaert ten grave gedragen. Hij nam regelmatig deel aan onze jaarlijkse uitstappen. Zo konden we hem nog ontmoeten tijdens de tocht door Bellem, Poeke en Lotenhulle op 28

augustus 1977. Wij bieden aan mevrouw Bockaert en haar kinderen onze oprechte kristelijke deelneming aan bij het onverwachte overlijden van haar man en hun vader.

L. DE SMET, *Balegem, vanaf de Brabantse omwenteling tot 1900*, Aalter, 1977, 192 blz., ill. Prijs 250 fr. (genaaid) en 450 fr. (gebonden). Te bestellen door overschrijving op KB nr. 442.6585051.59 van L. De Smet, Statem 68, Aalter.

Ons medelid Lucien De Smet, geboren Balegemnaar maar nu wonend te Aalter, schreef een uitgebreide bijdrage tot de geschiedenis van Balegem in de 19de eeuw. In deel I behandelt hij zeer kort de nederzettingsgeschiedenis van Balegem. Daarna stapt hij onmiddellijk over naar de Brabantse omwenteling, de Franse tijd en de Hollandse tijd in deel II. In deel III komt dan de eigenlijke dorpsgeschiedenis aan de beurt in een tiental hoofdstukken gewijd aan de plaatselijke politiek, de bestuurlijke diensten, de demografie, het onderwijs, de landbouw en nijverheid, en de bestrating van de wegen. Veel aandacht besteedt hij aan de beroemde steengroeven waaruit de Balegemse steen werd gewonnen tijdens de Middeleeuwen. Ook het belang van de Balegemse stokenijen wordt onderstreept in deze lokale monografie.

L. S.

INHOUD

E. DE SMET. — Eeklose Uitwijkelingen naar Amerika	5
R. MOELAERT. — Sint-Getolf in de Geschiedenis en Legende	106
L. STOCKMAN. — De Eerste Heren van Poelke	160
W. STEEGHERS. — Genealogie van de Familie Vermast te Eeklo	173
A. DE VOS. — Uit het vroegere volksleven	196
N. MADDENS. — De opstandige houding van Gent tijdens de regering van Keizer Karel V (1515-1540)	203
L. GOEMINNE - G. PUIMEGE. — Het Oudste Schepenzegel met afbeelding van een Staakmolen in Vlaanderen ?	235
J.F. VAN CLEVEN. — De Neogotische Parochiekerk te Sint-Maria-Aalter	239
Kroniek	289

HEEMKUNDIG GENOOTSCHAP VAN HET MEETJESLAND

Ere Voorzitter : Mej. Dr. E. DHANENS, Boelare 97 - 9900 Eeklo.

Ere Ondervoorzitter : Ap. P. RYCKAERT, Dekenijstraat 2 - 9950 Zomergem.

BESTUUR :

Voorzitter : A. DE VOS, Landhuis «Malpertuis»,
Achterslege 22 - 9050 Evergem. — Tel. (091) 53 68 25.

Sekretaris : R. MOELAERT, Dries 42 - 9890 Knesselare.

Penningmeester : O. LIPPENS, Gentstraat 13 - 9971 Lembeke.
Tel. (091) 77 28 54.

Bibliothekaris : Insp. A. RYSERHOVE, Kloosterstraat 46 - 9890 Knesselare.
Tel. (091) 74 23 17.

Leden : W. STEEGHERS, Begijnegracht 56 - 9000 Gent.
Ir. L. STOCKMAN, Brugstraat 103 - 9880 Aalter.
Tel. (091) 74 16 10.
G. VAN VOOREN, Herendreef 43 Aardenburg (Ned.).
R. TONDAT, Peperstraat 83 - 9900 Eeklo. — Tel. (091) 77 11 42.

Stort zo vlug mogelijk uw lidmaatschapsgeld ten bedrage van 300 fr.
op postrekening 000-060-4056-37 van het Heemkundig Genootschap
van het Meetjesland, p/a Gentstraat 13, Lembeke

DIT JAARBOEK WERD UITGEGEVEN
DOOR HET HEEMKUNDIG GENOOT-
SCHAP VAN HET MEETJESLAND EN
GEDRUKT OP DE PERSEN VAN DE
DRUKKERIJ STANDAERT-VERBEKE
NIEUWSTRAAT, 26, TE MALDEGEM